

CENTAR ZA EVROATLANTSKE STUDIJE - CEAS

napredak, posvećenost, uticaj

ŠIROM ZATVORENIH OČIJU

JČANJE RUSKE MEKE MOĆI U SRBIJI – CILJEVI, INSTRUMENTI I EFEKTI

STUDIJA CENTRA ZA EVROATLANTSKE STUDIJE

MAJ 2016

Studija je nastala u okviru projekta „Reforma sektora bezbednosti u Srbiji i integracije“ koji je podržala Fondacija braće Rokefeler

SADRŽAJ

1. IZVRŠNI REZIME.....	4
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	14
2. UVOD I METODOLOŠKE NAPOMENE	18
2.1. SASVIM KRATKO O KONCEPTU MEKE MOĆI I NJENOM LIBERALNOM SHVATANJU	20
2.2. RUSKO SHVATANJE MEKE MOĆI	21
3. AKTUELNI CILJEVI RUSKE MEKE MOĆI U SRBIJI I KONTEKST U KOME SE REALIZUJU	25
3.1. GLAVNE METODE DELOVANJA RUSKE MEKE MOĆI U SRBIJI	32
3.1.1. RUSKA POLITIKA SUNARODNIKA.....	33
3.1.2. RUSKE SUNARODNIČKE ORGANIZACIJE U SRBIJI	35
3.1.3. KRATAK PREGLED NORMATIVNOG OKVIRA ZAŠTITE MANJISKIH PRAVA U SRBIJI	40
3.1.4. PRITUŽBE NA POLOŽAJ ETNIČKIH RUSA U SRBIJI	42
3.2. PRERADA ISTORIJE, STVARNJE I ŠIRENJE <i>SELF-FULFILLING</i> NARATIVA O TRADICIONALNIM I U BUDUĆNOSTI, BEZ OBZIRA KAKVOJ, NEUPITNO DOBRIM ODNOSIMA SRBIJE I RUSIJE.....	43
3.2.1. SRPSKO-RUSKI ODNOSI XIX – XXI VEK: MITOVI, ZABLUDE I STEREOTIPI NASUPROT RACIONALNOM ZNANJU O PROŠLOSTI I SADAŠNJOST	44
3.3. NIŠTA NIJE ISTINA I SVE JE MOGUĆE - MEDIJSKE MANIPULACIJE I PROPAGANDA KAO METOD DELOVANJA RUSKE MEKE MOĆI U SRBIJI	51
3.4. INSISTIRANJE NA POLITIKAMA STEČENIH IDENTITETA	59
3.5. JAČANJE VEZA IZMEĐU RUSKE I SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE.....	63
3.6. INSISTIRANJE NA ZNAČAJU EKONOMSKIH VEZA I POTENCIJALA RUSKOG TRŽIŠTA ZA SRBIJU, UZ IGNORISANJE STVARNIH EKONOMSKIH KRETANJA U RUSIJI I SRBIJI.....	66
3.6.1. RUSKO TRŽIŠTE - SRPSKA ŠANSA ILI ZABLUDA.....	66
4. NEW KIDS ON THE BLOCK – NOVI INSTRUMENTI RUSKE MEKE MOĆI	74
4.1. PRO-KREMAJSKA UDRUŽENJA GRAĐANA I STUDENTSKE ORGANIZACIJE.....	75

4.2. RUSKE FONDACIJE KOJE DELUJU U SRBIJI	89
4.3. PRO-KREMAJSKE STRUKTURE KOJE SU UČESTVOVALE NA IZBORIMA U SRBIJI	92
4.4. KRATAK PREGLED SARADNJE SRPSKIH I RUSKIH POLITIČKIH PARTIJA	96
5. EFEKTI JAČANJA RUSKE MEKE MOĆI U SRBIJI	100
5.1. GENERALNI PORAST POZITIVNE PERCEPCIJE RUSIJE I PRO-KREMAJSKOG RASPOLOŽENJA	102
5.2. UTICAJ NA MLADE	105
5.2.1. ISTRAŽIVANJE JAVNOG MNJENJA: EU, RUSIJA, SAD: PREDSTAVE I PREFERENCIJE GRAĐANA SRBIJE OD 18 DO 35 GODINA – IPSOS, FEBRUAR 2016.....	105
5.3. HIDING IN PLAIN SIGHT: PUTINIZACIJA SRBIJE 2012-2016	118
5.3.1. KRATKA ANALIZA GLOBALNOG I REGIONALNOG KONTEKSTA U KOME SE ODVIJAJU JAČANJE RUSKE MEKE MOĆI I PUTINIZACIJA SRBIJE	119
5.3.2. KRATKA ANALIZA SOCIO-ISTORIJSKOG KONTEKSTA OD DEVEDESETIH GODINA DO DOLASKA ALEKSANDRA VUČIĆA NA VLAST	122
5.3.3. PERIOD POVRATKA NA VLAST I OSTALIH PERJANICA MILOŠEVIĆEVOG REŽIMA: 2012-2016	129
6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	157
7. DODACI: TABELA PRO-KREMAJSKIH STRUKTURA KOJE DELUJU U SRBIJI SA OSNOVNIM JAVNO DOSTUPNIM INFORMACIJAMA O NJIHOVOM PRAVNOM STATUSU	1
O CENTRU ZA EVROATLANTSKE STUDIJE	1

Integralna verzija ove Studije objavljuje se 9. maja 2016. godine, na dan obeležavanja pobeđe nad fašizmom u Drugom svetskom ratu. CEAS je posvećuje legendarnom muzičaru, majoru američke vojske Glenu Mileru. Njegov umetnički opus i životna priča su za nas pravi primer istinske moći privlačenja vrednosti, politika i metoda koje i sami zagovaramo.

1. IZVRŠNI REZIME

Za stabilnost celog regiona važno je da problemi u Makedoniji budu što pre rešeni. Nadam se da ideje o “ukrajinizaciji” tog područja neće proći, jer to nikom na Balkanu nije potrebno.

Aleksandar Vučić, premijer Srbije, 16. 4. 2016.

Suprotstaviću se oštro svakom pokušaju destabilizacije u Srbiji, scenarijima iz Makedonije i Ukrajine.

Aleksandar Vučić, premijer Srbije, 26.4.2016.

Prevashodni cilj ove Studije je da javnosti u Srbiji predoči nove nedemokratske trendove delovanja Kremlja, artikulisane kroz primenu ruske meke moći u Srbiji. Kremlj je umesto otpora naišao na širom otvorena vrata vlasti u Srbiji koja i sama ne preza od takvih metoda delovanja. Slični načini delovanja Kremlja uočeni su u zemljama članicama EU i u zemljama šireg susedstva Ruske Federacije. O njihovim ciljevima i efektima, te o tome kako ih preduprediti i sanirati, na političkom Zapadu i drugde debatuje se na raznim nivoima, već nekoliko godina. Sa druge strane, u Srbiji, koja je zbog spleta okolnosti jako plodno tlo za kremaljske uticaje raznih vrsta, ovoj temi se ni među demokratski orijentisanim pojedincima i strukturama ne pridaje adekvatna pažnja.

Studija je pisana i sa ciljem da je u celosti, ili barem njene glavne zaključke i preporuke, pročitaju i oni na političkom Zapadu koji se bave Srbijom, Zapadnim Balkanom i Istočnom Evropom. Mnogi od njih i sami padaju u zamku sve uspešnijeg *self fulfilling* narativa o “tradicionalno dobrim srpsko-ruskim odnosima”, te i na osnovu toga procenjuju procese stabilizacije, demokratizacije i evropskih integracija Srbije. Što zvanični Beograd više flertuje sa Kremljem, to politički Zapad sve više spušta standarde u nadi da će tako privući Srbiju u svoju orbitu. Sve autokratskiji zvanični Beograd namerno zloupotrebljava ovu popustljivost i nemanje adekvatnog odgovora Zapada, širom otvarajući vrata za sve jači uticaj meke moći Kremlja, s kojim ima nekoliko istovetnih ciljeva.

Pokušaćemo da u ovoj Studiji iznesemo što više primera koji potvrđuju ovu tezu. Imajući u vidu da ona u Srbiji nailazi na plodno tlo, odnosno da ima moć privlačenja, što je jedan od osnovnih elemenata deskriptivnog koncepta meke moći, fraza se u ovoj Studiji ne stavlja pod navodnike.

Inače, pojačano interesovanje Ruske Federacije za Zapadni Balkan, pa i za Srbiju, odvijalo se paralelno sa ruskim pripremama za odgovor na dešavanja na Evromajdanu u Kijevu, ratom u istočnoj Ukrajini i aneksijom Krima. O sveobuhvatnom ruskom delovanju u Srbiji, pre svega kroz forme tvrde moći, Centar za evroatlantske studije (CEAS) već je pisao u svojim prethodnim studijama.

Cilj ove Studije, dakle, nije da predstavi različite nivoe međunarodnih odnosa u kojima je aktuelna Moskva nesumnjivo nezaobilazan akter rešavanja gorućih globalnih i regionalnih problema i izazova, te da na osnovu toga podstakne raspravu o tome da li je Rusija nužan ili povoljan partner. Namera nam je bila da analiziramo ciljeve, metode i efekte ruske meke moći u Srbiji i donekle na Zapadnom Balkanu, i da na osnovu nalaza koje smo prikupili tokom istraživanja, damo ocenu da li su oni u skladu sa javnim interesima države Srbije - stabilizacijom, demokratizacijom, ekonomskim prosperitetom i evroatlantskim integracijama. Procenili smo da vanredni parlamentarni izbori u Srbiji, održani u aprilu 2016, a raspisani tokom istraživanja za potrebe ove Studije, mogu poslužiti kao vrlo relevantan dodatni parametar u iznošenju zaključaka i preporuka, pa smo zbog toga odgodili objavljivanje finalne verzije Studije.

Tokom istraživanja **mapirano je 109 organizacija koje promovišu različite aspekte srpsko-ruskih odnosa**, koji ne moraju sami po sebi biti loša stvar za Srbiju. Od toga su: **10 organizacija ruskih sunarodnika; 21 udruženje građana; 6 studentskih organizacija; 16 pokreta sa političkim delovanjem; 14 političkih partija; 8 internet portala; 2 ruske organizacije koje imaju ogranke u Srbiji; 16 pro-kremaljskih medija; 6 ruskih medija; 3 ruske fondacije i 5 kulturno-obrazovnih ustanova, kao i dva internet portala nepoznatog vlasništva.**

Za potrebe Studije, naručena su i posebna autorska dela o istorijskim i ekonomskim odnosima Srbije i Rusije. Sprovedeno je istraživanje o percepciji i preferencijama mladih u Srbiji o Sjedinjenim Američkim Državama, Evropskoj uniji i Rusiji.

Uporedo je intenzivno praćena sve obimnija literatura, pre svega analize uglednih *think tankova* i liberalnih stručnjaka o prirodi kremaljskog režima i prirodi i kanalima delovanja ruske meke moći, te je sprovedeno i na desetine intervju sa relevantnim domaćim i stranim akterima.

Zbog mogućeg neslaganja u definicijama koncepta meke moći, načina i instrumenata njene realizacije, u Studiji se nalazi i obiman pasus u kome su hronološki navedeni ključni događaji u srpsko-ruskim odnosima u poslednjih nekoliko godina.

Zaključci i preporuke su izvedeni na osnovu svega gore navedenog.

Sasvim ukratko, smatramo da Srbija klizi ka autokratiji i to ispred nosa političkog Zapada koji na to ne reaguje adekvatno. U interesu demokratski orijentisanih građana Srbije je da se gore opisanoj politici, koja se vodi samo interesom aktuelnog Beograda da ostane na vlasti, stane na put. I on, ali i šira javnost u Srbiji kao i politički Zapad moraju se isterati na čistac u proceni da li se Srbija kreće ka demokratiji ili autokratiji i kakva je uloga sve jače nedemokratske ruske meke moći u tome.

U pasusima koji slede su kratka analiza konteksta i detaljnije elaboriran gore izvedeni zaključak.

Uočljiv je trend porasta broja organizacija koje se sve intenzivnije zalažu za direktnu saradnju Srbije sa Rusijom i napuštanje proklamovanog strateškog puta Srbije ka Evropskoj uniji. One dobijaju neubičajeno na reputaciji, kao i nesrazmerno veliki medijski prostor, te polako ali sigurno postaju "legitimna druga strana" u javnim debatama.

Prve otvoreno pro-kremaljske strukture, koje nisu kulturni centri ili različite forme registrovane u Republici Srbiji a koje formalno deluju metodama meke moći, formirane su na severu Kosova odmah po proglašenju njegove nezavisnosti 2008. godine. Postale su vrlo

aktivne 2012. godine tokom demonstracija na takozvanim „barikadama”. Postoje indicije da su one već tada imale logističku podršku takozvanog Srpsko-ruskog humanitarnog centra u Nišu. Porast njihovog broja i u drugim delovima Srbije krenuo je oko 2008. godine, a intenzivnije je počeo da jača sa početkom procesa pregovora o normalizaciji odnosa Beograda i Prištine pod okriljem EU, početkom 2013. godine. Broj njihovih aktivnosti u Srbiji se izuzetno povećava tokom 2015. kada postaje jasno da će Srbija početi i formalne pregovore sa EU, te kada je obelodanjena i namera jače saradnje sa NATO u okviru Individualnog akcionog plana partnerstva (IPAP).

Zamena demokratije autokratijom, po ruskom aktuelnom modelu, glavni je cilj delovanja ruske meke moći u Srbiji i regionu. Drugi cilj je smanjenje podrške evropskim integracijama, kao i diskreditacija samog koncepta proširenja. Instrumenti ruske meke moći slično rade i u samoj EU, podrivajući njeno delovanje i osnovne principe, što je odavno *mainstream* tema na koju se u Srbiji skoro ne obraća pažnja. Osim slabljenja EU i transatlantskog partnerstva, cilj ruske meke moći u Evropi je i da se ruskoj javnosti pokaže kako moderno demokratsko uređenje i ostale komponente Zapadne meke moći nisu jedini privlačan model kome većina zemalja u ruskom širem okruženju teži, pre svega „slovenska i pravoslavna braća koja još nisu postala deo posebne civilizacije koja je odgovor Zapadnoj civilizaciji”. Zvanična Moskva objašnjava da je privlačnost koju su glavne komponente Zapadne meke moći imale u bivšim zemljama Varšavskog pakta, dakle među „slovenskom braćom” koja su krenula putem evroatlantskih integracija devedesetih, bila bez konkurencije, jer tada nije bilo adekvatne alternative - jake Rusije.

Čini se da su, pored devalviranja demokratskih procedura i obaranja podrške evropskim integracijama, partikularni prioriteti delovanja ruske meke moći u Srbiji i regionu usporavanje ili zaustavljanje procesa normalizacije odnosa Beograda i Prištine, te potpuna relativizacija i zaustavljanje procesa tranzicije pravde.

Pitanje širenja NATO na Balkan, a posebno pitanje odnosa Srbije sa NATO, i cilj je i sredstvo delovanja ruske meke moći u našim krajevima, koja besomučnom propagandom i defamacijom protagonista ove politike sprečava da se o odnosu Srbije i NATO raspravlja na racionalnoj osnovi, na osnovu procena bezbednosnih pretnji i izazova kojima je Srbija

izložena, te proceni mogućnosti za individualni odgovor ili za ulazak u dostupna funkcionalna partnerstva koja uistinu deluju kao političko-vojni savezi sa komandnom strukturom, opremom, procedurama i standardima.

Glavne metode delovanja ruske meke moći u Srbiji su: sve intenzivniji bilateralni odnosi na najvišem nivou; jačanje saradnje Srpske pravoslavne crkve (SPC) sa Ruskom pravoslavnom crkvom (RPC); propaganda koja se širi kroz povećan broj medijskih formi; izgradnja nove strukture za jači uticaj preko politike sunarodnika, te intenzivno povećanje broja drugih instrumenata širenja ruske meke moći poput udruženja građana, studentskih organizacija i političkih pokreta.

Vrlo je interesantna situacija sa dometima širenja ruskog uticaja kroz kulturu. Stiče se utisak da u Srbiji ima nedovoljno mogućnosti da se javnost upozna sa dometima savremene ruske produkcije. Pitanje je koliko su uopšte ruska pop kultura, TV produkcija, pa i sportski događaji konkurentni i primamljivi u poređenju sa onima koji dolaze sa političkog Zapada. U Srbiji, protagonisti značaja jačanja veza Srbije i Rusije, uglavnom insistiraju na (pred)sovjetskim dometima ruske kulture i kulturno-duhovnim dometima RPC.

Posebno je zanimljivo pitanje koliko mladih u Srbiji, trenutno angažovanih kroz instrumente širenja ruske meke moći, uopšte ima predstavu o savremenoj Rusiji, njenoj ekonomiji, demografiji, položaju u međunarodnoj zajednici, savremenoj kulturi, a posebno o socijalnom raslojavanju i dekadenciji tranzicione Moskve koju, na primer, opisuje Piter Pomerancev u svojoj knjizi *Ništa nije istina i sve je moguće*.

Javno dostupni programski dokumenti organizacija analiziranih u ovoj Studiji mahom ne zagovaraju eksplicitno podelu vlasti, vladavinu prava, poštovanje individualnih i kolektivnih sloboda, ljudskih prava i sekularizma. Većina ih se zalaže za prekid evropskih integracija Srbije ili su izrazito evroskeptične. Istovremeno su formalno ekstremno nacionalističke. Iako su im neretko mladi, prema vlastitim tvrdnjama, najbrojniji članovi, ove organizacije su formalno pretežno konzervativne, mada se u praksi vidi određena konfuzija i licemerje. Ove strukture često zagovaraju uvođenje suverenističke i arbitrarno „nacionalno odgovorne” politike, izbor Rusije kao najvažnijeg političkog i ekonomskog partnera, vraćaju u javni prostor podelu građana na patriote i izdajnike... Iako neretko anti-

modernizacijski i anti-globalistički nastrojene, skoro sve imaju više profila na društvenim mrežama stvorenim na političkom Zapadu. Oni retko na svoje skupove zovu neistomišljenike, glavni govornici su im uglavnom penzionisana vojna lica i retko se odazivaju pozivima da učestvuju na skupovima organizacija civilnog društva, koje zagovaraju koncept otvorenog društva, jer njima i nije stalo do razmene ideja u demokratskom okruženju. Izuzetak su „medijski dueli” koje zahtevaju jer im daju vidljivost i legitimitet, kao i oštra, nekad i verbalno nasilna, činjenično netačna konfrontacija na društvenim mrežama.

Još jednom, bitno je istaći okolnosti u kojima ruska meka moć za ostvarivanje svojih ciljeva u Srbiji uspešno animira mlade građane kod kojih pervertira koncepte nenasilnih metoda promena autoritarnih režima, civilnog društva, ljudskih prava, tranzicione pravde i drugih pozitivnih demokratskih tekovina koje je Srbija polako, bolno i skupo usvajala od petooktobarskih promena dvehiljadite do pre par godina. Devalviranju dometa petooktobarskih promena pridružile su se u kampanji i stranke sada formalno pro-evropske orijentacije, koje su vlast izgubile u petooktobarskim promenama, a koje su se u poslednje četiri godine sve uspešno (po njih) vratile na vlast. One će je verovatno opet formirati nakon aprilskih izbora, što celu situaciju čini još opasnijom.

Kao što pokazuje CEAS-IPSOS istraživanje o percepcijama i preferencijama mladih Srbije o SAD, EU i Rusiji, naručeno za potrebe ove Studije, velika konfuzija i šteta već su postignute. Mlade generacije, visokog stepena nezaposlenosti, imaju površnu percepciju ideje koncepta ljudskih prava, vladavine prava, slobode medija, značaja podele vlasti i sl. Oni ne prepoznaju vezu između dobrog modernog demokratski ustrojenog političkog sistema i dugoročne ekonomske, socijalne i političke stabilnosti u demokratskom okruženju, iako jasno uviđaju gde su, na primer, zdravstvo i obrazovanje bolji - na političkom Zapadu.

U životnim izborima mladih ljudi (18 do 35 godina) „zapadne zemlje” (EU i SAD) upadljivo dominiraju nad Rusijom. Zapad dominira kako u pogledu njihovih izbora u oblasti zabave i kulture, izbora zemalja u kojima bi radili, u kojima bi se školovali i lečili, tako i u izboru zemlje u kojoj bi živeli (u koju bi se iselili) i izboru modela zemlje po kome bi izgrađivali

Srbiju. Čak 70 procenata kao model izgradnje Srbije izabralo je „zapadni“ model (59 procenata zemlje EU i 11 procenata SAD), a 27 procenata Rusiju.

I opšta predstava o zemljama EU i SAD daleko je pozitivnija od predstave o Rusiji. Većina mladih ljudi ocenjuje da je u EU i SAD životni standard viši, veća upotreba alternativnih izvora energije, veća sloboda medija, veće poštovanje ljudskih prava.

Sa druge strane, međutim, upadljiv je konflikt racionalnog i iracionalnog, očigledno pothranjen slabom obaveštenošću mladih ljudi. Uprkos dominantno pozitivnijem odnosu prema Zapadnim modelima života, mladi ljudi imaju pozitivna očekivanja od pretpostavljenog saveza sa Rusijom. Većina ih podržava prisustvo ruskih vojnih baza u Srbiji (57 procenata) i daje podršku ruskoj spoljnoj politici (64 procenta). Većina veruje da bi savez sa Rusijom unapredio mogućnosti zapošljavanja, putovanja i školovanja, dolazak stranih investicija, političku stabilnost u zemlji i regionu, pa čak i demokratizaciju zemlje i sliku o Srbiji u svetu.

Sve duži trend konstantnog pada podrške evropskim integracijama Srbije, koje su nužan, ali nedovoljan preduslov stabilizacije i demokratizacije, rezultat je zajedničkog delovanja ruske meke moći ali i domaćih navodno pro-EU političara, koji sve češće i oštrije kritikuju EU, pervertiraju proces integracija i o mehanizmima i uslovima lažu građanstvo, dok se istovremeno skoro isključivo pozitivno izražavaju o Rusiji. Javno mnjenje u Srbiji se dominantno formira po principu *top down*, pa su tako i objektivno veliki izazovi sa kojima se EU i svet suočavaju mnogo manje uticali na ovaj zabrinjavajući trend nego gore spomenuta dva faktora.

Srbija je u stvari već četiri godine pod udarom *perfect storm*-a. Stvorila se sinergija direktnih ruskih i domaćih anti-demokratskih i anti-EU interesa. Kao što je već rečeno, aktuelni interes zvanične Moskve u regionu je da se u njemu zaustave procesi stabilizacije i demokratizacije, koji se sprovode kroz EU integracije zemalja Zapadnog Balkana i jačanje njihove saradnje sa NATO. Cilj Moskve je da se i kroz zaustavljanje integracija regiona oslabe i diskredituju EU i NATO, dok se pojačana saradnja sa Rusijom nameće kao alternativa. Moskva ovo radi delom i za domaću upotrebu, kako bi se demonstriralo da

sadašnja ruska politika nije potpuno izolovana u Evropi i da ima podršku slovenske i/ili pravoslavne „braće” na Balkanu.

S druge strane, delovi vladajućih struktura u Srbiji u stvari ne žele evropske integracije što zbog u osnovi svoje autoritarne prirode, što iz straha da ne izgube izvore prihoda od korupcije, monopola u poslovanju sa državom i javnim preduzećima, kontrolu partizovanih sistema bezbednosti i sudstva koje bi im EU integracije otežale ako ne i ukinule. Osim toga, neki u sistemu bezbednosti i drugim delovima države i društva, nastavak EU integracija vide i kao opasnost od nastavljanja suđenja za ratne zločine koje i njih može dohvatiti. U Srbiji se ovi partikularni interesi štite tako što se i Zapadu i biračima tvrdi da postoji namera prema EU integracijama, jer to donosi međunarodnu podršku i deo glasova zbog ideje o više investicija i generalno boljem standardu, ali da će one morati da se uspire ili žrtvuju jer Srbija nikad neće uvesti sankcije Rusiji, koja se istovremeno predstavlja kao ključni spoljnopolitički partner. Istovremeno, kao što je već naglašeno, srpski visoki zvaničnici ne prezaju od sve češćih grubih diskvalifikacija politika EU ili njenih zemalja članica, uporno ponavljajući mantre o EU uslovljavanju Srbije, previđajući da EU integracije nisu obaveza već demokratski izražena volja građana.

Kao ključni argument za ovaj izgovor, stvara se i intenzivno plasira narativ *self-fulfilling prophecy*-a, koji već uzima maha u percepciji javnosti, o „tradicionalno dobrim srpsko-ruskim odnosima”, bez obzira na to što činjenice to ne podupiru, o njihovoj neupitnosti kao ključnom stubu jake srpske spoljne politike i opstanka Srbije u surovom globalnom svetu, isključivo pod zaštitom autoritarne nedemokratske Putinove Rusije. Zabrinjavajuće je to što se novostvoreni narativ uzima zdravo za gotovo i kod Zapadnih aktera koji se bave Srbijom i regionom.

Paralelno se preuveličavaju obim ekonomske razmene i veličina bespovratne pomoći koju Srbija navodno dobija od Rusije, te stepen energetske zavisnosti od Rusije, a da se godinama pitanje energetske efikasnosti i diversifikacije ne uzima prioritarno u obzir i da se ne traže druge alternative. Pad cene nafte na globalnim tržištima i efekti sankcija uvedenih Rusiji zbog aneksije Krima i rata u istočnoj Ukrajini se skoro uopšte ne razmatraju, ni od strane zvaničnika niti u medijima. Stanje u domaćoj privredi se

predstavlja boljim nego što jeste, dok se očekivanja međunarodnih finansijskih institucija sporadično sprovode.

Ne treba smetnuti sa uma da je Srbija već jedanput u nedavnoj istoriji pogrešno izabrala pravac samozavaravanja, odbijanja suočavanja sa potrebom demokratizacije, aklamativnom podrškom autokratiji, nacionalizmu, korupciji, partokratiji, devalvaciji nezavisnih institucija, gušenju sloboda, lažnoj re-tradicionalizaciji i drugim identitetskim konfuzijama. Vladajući politički establišment sada diskredituje sva dobra postignuća petooktobarskih promena, koje su Srbiju bar izvele na pravi put. Dosadašnji opasni efekti ruske meke moći u Srbiji, ne bi bili ovih razmera da ih ne omogućavaju i vladajuće strukture u Srbiji, zbog čega se oni moraju hitno uzeti u razmatranje i početi zaustavljati.

Ruska meka moć jeste pervertirani koncept Zapadne meke moći, ali je i ona itekako primamljiva u Srbiji i ne nameće se prinudom, već samo neretko nelegitimnim i možda nelegalnim, na primer korupcionaškim metodama ili delovanjem u sivoj zakonodavnoj zoni. Umorni građani tranzicione zemlje kakva je Srbija, bez dugoročnog iskustva života u demokratiji koji bi im pokazao u praksi sve svoje prednosti, izloženi besomučnoj propagandi i relativizaciji skoro svega oko sebe i lažnom prividu modernizacije i sloboda izbora, ne moraju biti prisiljeni, već svoje građanske obaveze i slobode dobrovoljno predaju natrag autoritarnim vođama i partizovanoj državi. Oni menjaju te slobode za mogućnost učešća u koruptivnom sistemu, pravo arbitrarnog prosuđivanja ko je patriota a ko izdajnik, ko pravi Srbin ili pravoslavac, ko prijatelj a ko neprijatelj države i društva, šta je nacionalni, a šta državni interes, šta je opšte prihvatljivo, a šta ne.

Oni koji pokušaju da temu efekata ruske meke moći drže aktuelnom izloženi su *cyber bullying*-u na društvenim mrežama, uvredama u javnim glasilima koja ne prežu i od širenja laži, pretnji i drugog, na šta nadležne državne institucije ne deluju ili deluju kampanjski. Čini se da je ovo, delom, rezultat i jačanja ruske meke moći u Srbiji.

Zato posebno brine što demokratske snage u Srbiji nemaju hrabrosti ili interesa da javno progovore o tome da pro-kremaljske strukture u Srbiji mahom koriste nelegitimne metode delovanja u javnom prostoru. One zloupotrebljavaju ostvareni nivo sloboda, demokratskih praksi i pravnih procedura da bi javno zagovarale njihovo smanjenje. Pri tome često deluju

u sivoj zoni, bez formalnih registracija kod nadležnih državnih tela i zakonom propisanih načina finansiranja, potpuno suprotno od delovanja pravih organizacija civilnog društva u Srbiji. Apsurdno je da u identitetski konfuznoj, ekonomski slaboj, po veštinama i radnim sposobnostima daleko od potreba globalnog tržišta rada, većinski pravoslavnoj Srbiji, koju je NATO bombardovao, a sad pod okriljem EU učestvuje u pregovorima o novom položaju Kosova - dakle mnogo podložnijoj efektima ruske meke moći nego druge zemlje regiona - njeni ciljevi, instrumenti i rezultati i dalje predstavljaju političku *taboo* temu.

Deo odgovornosti za nastalo stanje donekle ima i Zapadna međunarodna zajednica, koja je u poslednjih nekoliko godina zarad postizanja svojih partikularnih ciljeva, bila spremna da ne reaguje na očite nedemokratske trendove, da ih "leči" kratkoročnim merama, poput podrške političkom inženjeringu koji vladajuću garnituru pozicionira neosnovano u centar ideološkog spektra i predstavlja je kao jedinu operativnu alternativu. Ili, u najgorem slučaju, možda će i sama odustati od podrške demokratizaciji ostatka regiona i Srbije koji još nisu ušli u evroatlantske strukture, fokusirajući se isključivo na održavanje stabilnosti, pre svega kroz insistiranje na saradnji u borbi protiv terorizma i vojnoj saradnji.

Srbija i Zapadna međunarodna zajednica su se tako našle u situaciji da iako je Srbija formalno zemlja kandidat za članstvo u EU, širom zatvorenih očiju dopuštaju dovođenje do apsurdna procesa stabilizacije, demokratizacije, regionalne saradnje i tranzicione pravde, koji su preduslovi za proces evropskih integracija.

Posledica ovakve situacije je orkestrirano obaranje podrške evropskim integracijama. Ona je rezultat "zajedničkog nedemokratskog i neevropskog poduhvata" domaćih navodno pro-evropskih struktura na vlasti, nacionalističke anti-evropske opozicije i uticaja ruske meke moći u Srbiji. Ciljeve, metode i instrumente sve je teže razdvojiti, kao da organski srastaju. Deo odgovornosti snose i nešto iskrenije pro-demokratske opcije koje ili ideološki nisu u stanju da formiraju stav o aktuelnim politikama Moskve, ili su ucenjene da to ne rade. Slično je i sa pojedincima koji imaju moć formiranja javnog mnjenja u Srbiji.

Zato ne iznenađuje što aprila 2016. godine, po istraživanju CESIDa, čak 71,6 odsto ispitanika u Srbiji smatra da za Srbiju nije dobar ulazak u EU i NATO, dok više od 55 odsto

anketiranih kaže da bi Srbija trebalo da se drži Rusije, iako uopšte nije definisano šta bi to konkretno podrazumevalo.

Izborna lista za narodne poslanike, sastavljena za vanredne parlamentarne izbore u Srbiji održane aprila 2016. godine, vodeće stranke u Srbiji, Srpske napredne stranke na čijem je čelu Aleksandar Vučić, stari i novi premijer Srbije, u čijem je vrhu nekoliko otvoreno pro-kremaljskih osoba, pro-kremaljski koalicioni partneri na listi kao i retorika u kampanji signalizirali su aktuelnoj Moskvi zaokret u spoljnoj politici Srbije. Poslata je očita poruka da Moskva u Beogradu 2016, pored donedavnog manjinskog partnera vladajuće stranke - dosadašnjeg ministra spoljnih poslova Ivice Dačića, predsednika Socijalističke partije Srbije - ima još jednu odskočnu dasku. Ovakav zaokret očito ima veliku podršku u srpskoj javnosti o čemu svedoče izborni rezultati SNS, SPS i otvorenije pro-kremaljskih izbornih aktera.

Uslovi pod kojima su formirane čak četiri otvoreno pro-kremaljske izborne liste, pored stotine drugih pro-kremaljskih struktura mapiranih u Studiji, od kojih su čak dve prešle cenzus i ušle u parlament, takođe govore u prilog tezi da premijer Vučić Srbiju sve više okreće ka Moskvi.

U ostalom, šta tačno znače njegova sve češća “upozorenja” da u Srbiji neće dozvoliti “ukrajinski” scenario? Vreme je da se karte polože na sto.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na Zapadnom Balkanu je tokom 2015-2016 godine, a u Srbiji pogotovu, pod nosom domaće demokratske javnosti i političkog Zapada koji se bavi Balkanom i Srbijom, došlo do značajnog jačanja ruske meke moći. Ona prerađuje istoriju; pervertira koncepte demokratije, civilnog društva, tranzicione pravde i EU integracija; demonizuje NATO; uspešno uvodi propagandu u medije; osniva strukture koje liče na demokratske; bira metode rada koji liče na demokratske ali to nisu, zloupotrebljavajući u tu svrhu ostvareni nivo demokratizacije Srbije. Cilj ruske meke moći u celom regionu Zapadnog Balkana, pa i u Srbiji, je da: destabilizuje region, diskredituje koncept nenasilnih promena autoritarnih režima, zaustavi procese demokratizacije i evropskih integracija, pervertira proces

tranzicione pravde i demonizuje saradnju ili ućlanjenje u NATO. Istovremeno, saradnja sa Rusijom se sve uspešnije predstavlja kao funkcionalna alternativa EU i NATO, iako za to nema mehanizama. Za razliku od drugih zemalja regiona, ruska meka moć za ostvarivanje svojih ciljeva u Srbiji nailazi na širom otvorena vrata.

Većina pro-kremaljskih struktura, novih instrumenata ruske meke moći u Srbiji, mapiranih u okviru ove Studije nastala je *ispod radara* u poslednjih nekoliko godina. Zajedničke karakteristike su im: netransparentne organizacione strukture; nedostatak jasno navedenih izvora i načina finansiranja; zagovaranje nedemokratskih tekovina; nepoštovanje principa podele vlasti, vladavine prava i zaštite ljudskih prava; relativizacija ili pogrešno predstavljanje pojmova ličnih i kolektivnih sloboda; netačna interpretacija stanja zakonodavstva u oblasti manjinskih prava; i drugi načini obmanjivanja građana Srbije.

Namerno se šire *self-fulfilling* konstruisani i činjenično neutemeljeni narativi o prirodi istorijskih odnosa, obimu privredne saradnje i mogućnostima za njeno povećanje. Budućnost saradnje Srbije i Ruske Federacije se pogrešno upoređuje sa procesom evropskih integracija, koji je potpuno različit od bilo kakvih bilateralnih odnosa. Takvo netačno poređenje se zatim nudi kao legitimna alternativa procesu evropskih integracija Srbije.

Pro-kremaljska propaganda se uspešno uvukla u skoro sve *mainstream* medije u Srbiji. Realizuju je kako zvanična Moskva, tako i zvanični Beograd. Nažalost, ona ni u široj ni u stručnoj javnosti ne nailazi na kritički osvrt.

Retorika u izornoj kampanji, izbor ključnih partnera vladajućih struktura u izbornom procesu i sami rezultati vanrednih parlamentarnih izbora u Srbiji održanih aprila 2016, nažalost, potvrđuju tezu o rastućem uticaju ruske meke moći u Srbiji, čiji je jedan od glavnih ciljeva diskreditacija i netačna interpretacija koncepta EU i njenog proširenja.

Mimo ocena Evropske komisije i većine Zapadnih medija, u Srbiji na parlamentarnim izborima nije pobedila pro-EU opcija, bar ne u onom smislu iskrene politike zalaganja za ulazak Srbije u EU, što je takođe posledica delovanja ruske meke moći i drugih aspekata

ruske politike u Srbiji i na Balkanu.

Postoji bojazan da politički Zapad upada u vlastiti *self-fulfilling* narativ o pro-EU Srbiji, za koji ima sve manje utemeljenja, dok Srbija klizi u autokratiju, koju formalni proces pregovora po poglavljima ne može da spreči, kao što je to očito u slučaju Turske. Potrebno je da politički Zapad, i pored drugih većih i značajnijih izazova sa kojima se suočava, uvidi da sadašnji pristup Srbiji *širom zatvorenih očiju* nije ni u njegovom interesu, ni u interesu demokratske i stabilne Srbije i Balkana.

Takozvana progresivna opozicija u Srbiji, kvalitetni mediji i civilno društvo takođe moraju biti mnogo jasniji o vrednosnom i spoljnopolitičkom kursu Srbije; prirodi procesa EU integracija, značaju NATO integracija za Srbiju, te uticaju zvanične Moskve na urušavanje demokratskih procedura i smanjenje nivoa sloboda u Srbiji o kojima i sami govore. Novoosnovane pro-demokratske strukture, podržane od Zapadnih donatora, mahom se bave stanjem u medijima ili borbom protiv korupcije, dok se spoljna i bezbednosna politika, uključujući i sve jači nedemokratski uticaj Kremlja, skoro i ne analiziraju, niti se zvanični Beograd oko toga isterava na crtu koliko oko pitanja stanja u medijima i korupcije u društvu.

Kako dalje?

Zapadna međunarodna zajednica bi morala što pre prestati sa snižavanjem standarda i očekivanja u procesima integracija i saradnje sa zemljama Zapadnog Balkana, uz istovremeno intenziviranje pomoći, umesto sve očitijeg otaljavanja posla, u realizaciji tih procesa. Ona mora ostati dosledna svojim principima i obećanjima koja se tiču mogućnosti realizacije punopravnog članstva u EU i NATO ako za to zemlje kandidati ispune uslove, bez obzira na nove geopolitičke trendove i izazove sa kojima se susreće.

Potrebno je da se na Zapadnom Balkanu, kako je to već slučaj na političkom, mnogo stabilnijem Zapadu, a u Srbiji pogotovu zbog posebnih okolnosti na koje Moskva računa, uloži više resursa u cilju preventive i reduciranja svih negativnih efekata prodora ruske meke moći i drugih oblika delovanja zvanične Moskve. Bilo bi dobro i u regionu podstaći rasprave o unutrašnjim i spoljnim pretnjama liberalnim demokratijama, uz podsećanje na

njihove osnovne principe i dostignuća, koja se sve češće devalviraju ili uzimaju zdravo za gotovo.

Paralelno s tim potrebno je što pre:

- Pitati Aleksandra Vučića, i njegove stare - a verovatno i nove - ministre šta tačno podrazumevaju pod “nedopuštanjem ukrajinskog scenarija u Srbiji” i kako konkretno planiraju da ga spreče;
- Ispitati zakonitost delovanja novoosnovanih pro-kremaljskih struktura i insistirati na njihovoj većoj transparentnosti;
- U skladu sa zakonodavstvom Republike Srbije odgovoriti na sve primedbe o položaju etničkih Rusa u Srbiji;
- Definisati *time frame* i *end game* procesa normalizacije odnosa Srbije i Kosova, koji je uzrokovao veliku popustljivost Zapada prema vladama Aleksandra Vučića, što je on skupo naplatio jačajući svoju autokratsku vlast;
- Pružati jaču podršku procesima tranzicije pravde, pre svega suđenjima pred domaćim sudovima, ne bi li se sistem bezbednosti očistio od kadrova koji se u strahu od pravde okreću zvaničnoj Moskvi, koju ti procesi iskreno ne zanimaju;
- Fokusirati se, konačno, na reformu sistema bezbednosti, s naglaskom na demokratskoj kontroli. U tu svrhu potrebno je iskoristiti sve mehanizme koje omogućava Individualni akcioni plan partnerstva (IPAP) Srbije sa NATO, kao i relevantna poglavlja u pregovorima sa EU;
- Ući u široku javnu raspravu, na racionalnim osnovama, o usvajanju nove Strategije nacionalne bezbednosti, što se od Srbije očekuje i tokom pregovora sa EU u okviru Poglavlja 31 –Spoljna, bezbednosna i odbrambena politika;
- Usvojiti već izrađen Zakon o smanjenju rizika od elementarnih i drugih nepogoda i upravljanju u vanrednim situacijama, te i na taj način sprečiti netransparentno delovanje takozvanog Srpsko-ruskog humanitarnog centra;

- Podstaći široku raspravu o sve većoj potrebi zajedničkog delovanja EU i NATO;
- Konačno iznutra pokrenuti raspravu o potrebi članstva Srbije u NATO.

2. UVOD I METODOLOŠKE NAPOMENE

Centar za evroatlantske studije (CEAS) u okviru projekta *Reforma sektora bezbednosti u Srbiji i integracije*, koji je podržala Fondacija braće Rokefeler, između ostalog, analizira ciljeve i efekte ruske meke moći u Srbiji. Ova Studija je deo tog projekta, čiju je izradu delom podržala i ambasada Sjedinjenih Američkih Država u Srbiji.

Od sredine 2013. godine, Centar za evroatlantske studije počinje da prati sve jače interesovanje zvanične Moskve za Srbiju i za region Zapadnog Balkana. Do sredine 2015. godine CEAS je objavio seriju analiza i studija o jačanju ruskog uticaja u regionu.¹

Istraživanja za potrebe ove Studije sprovedena su od jeseni 2015. do proleća 2016. godine.

Pored posebnog istraživanja koje je CEAS kreirao u saradnji sa IPSOSom o precepciji i preferencijama mladih u Srbiji o SAD, EU i Rusiji, te stručnih autorskih tekstova o istorijskim i ekonomskim odnosima Srbije i Rusije, koristili smo i druge istraživačke metode.

Za potrebe istraživanja za ovu Studiju korišćeni su javno dostupna stručna literatura i podaci, te navodi iz domaćih i stranih medija, analitičkih organizacija i *think tank*-ova koje CEAS redovno prati. Sproveden je veliki broj konsultacija sa predstavnicima: političkih stranaka; studentskih pokreta; organizacija demokratskog civilnog društva; nezavisnih medija; radnika javne uprave; diplomatskog kora i stručnjaka koji se bave Srbijom. CEAS predstavnici su učestvovali na nekoliko skupova koje su organizovale kvazi organizacije civilnog društva o kojima se u Studiji govori. Posebna pažnja posvećena je i njihovim profilima i aktivnostima na društvenim mrežama.

¹ Jelena Milić. 2013. Tužni Tok. Novi Vek. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: https://www.ceas-serbia.org/images/Novi_vek_br-05-nov-dec_2013-Jelena_Milic.pdf

Jelena Milić. 2014. #Putinizacija. Novi Vek. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: https://www.ceas-serbia.org/images/Novi_vek_br_06-J.Milic-Putinizacija.pdf

Jelena Milić. 2014. Putinov orkestar. Novi Vek. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: https://www.ceas-serbia.org/images/Jelena_Milic_Putinov_Orkestar_11.pdf

U ovoj Studiji, pod konceptom *meke moći* podrazumeva se opis harvardskog profesora Džozefa Naja: “ **Meka moć jedne države je ona koja se oslanja na privlačnost njene kulture, političkih vrednosti koje se primenjuju i legitimne spoljne politike. Dodatno, meka moć SAD podrazumeva vrednosti odnosno ideale kao što su: demokratija, ljudska prava i jednake šanse za sve pojedince, koje se smatraju primamljivim same po sebi.**”

Imajući u vidu vrlo širok spektar potencijalnih čitalaca naše Studije pokušali smo da nađemo kompromis između onoga što će neki prepoznati kao opšta mesta, u nadi da će drugima ovo biti prvi - ili ređi - izvor informacija o nekim pojmovima i trendovima. Zato se svima zahvaljujemo na strpljenju prilikom čitanja Studije.

CEAS se unapred izvinjava ukoliko neki od podataka navedenih u ovoj Studiji nisu verodostojni. To zasigurno nije namerno i spremni smo da ih odmah javno ispravimo. Svi podaci proveravani su kod sledećih javno dostupnih izvora: Agencije za privredne registre; Bisnode poslovnog portala; internet stranici Centra za razvoj neprofitnog sektora; Registru političkih stranaka; Registru nacionalnog internet domena Srbije (RNIDS) i javno objavljenim podacima na internet stranicama mapiranih organizacija.

Iako nije uobičajeno, delove istraživanja objavljivali smo parcijalno pre nego što smo kompletirali celu Studiju. Razlozi su dvojaki. Smatrali smo da se o jačanju i efektima ruske meke moći u Srbiji, koje je s proleća 2016. godine, kada su raspisani i održani i vanredni parlamentarni izbori, dobilo novi zamah i to uz podršku državnog vrha Srbije, mora govoriti što pre i što više. Otud smo delom i sami postali mete ruske meke moći. Iskustvo kroz koje prolazimo dalo nam je dodatne dragocene uvide u ovaj nedemokratski fenomen o kome se u Srbiji, zbog spleta okolnosti itekako pogodnog za njegovo širenje, i dalje nedovoljno govori. Istovremeno, on je na političkom Zapadu postao *mainstream*.

Ovu Studiju nisu napisali “rusomrsci”, kako instrumenti ruske meke moći u Srbiji i Ruskoj Federaciji sve češće poturaju ne bi li diskreditovali i CEAS i nalaze ovde iznešene. Ocene se odnose isključivo na aktuelne zvanične politike Kremlja i Beograda. Zadržali smo istraživačko-analitičku slobodu da naglasimo trendove koje smatramo bitnim te da iznesemo vlastite zaključke i preporuke. S obzirom na deskriptivni pojam koncepta meke

moći, koji se tiče i snage privlačenja kulture neke zemlje i drugih legitimnih elemenata, zadržali smo pridev ruska. Kad govorimo o zvaničnim aktuelnim politikama Ruske Federacije koristili smo pojam Kremlj. Pokušali smo da ovog puta što manje koristimo frazu *Vladimir Putin* i sve izvedenice oko nje koje smo skovali u prethodnim studijama u želji da istaknemo da u ovoj Studiji govorimo o procesima koji zasigurno ne bi mogli biti realizovani da su ideja i cilj samo jednog čoveka. Pojam *putinizacija*, koji je dalje u Studiji detaljnije opisan, podrazumeva erodiranje ostvarenih demokratskih tekovina dostignutih do 2012. godine; jačanje autokratije; slabljenje institucija i procesa institucionalnog odlučivanja; erodiranje koncepata podele vlasti, vladavine prava i zaštite ljudskih prava; delegitimizaciju i kriminalizaciju oponenata; partizaciju države a pre svega pravosuđa, sistema bezbednosti i javne i državne imovine i preduzeća; eroziju sekularnosti; nelegitiman uticaj na medije; pojačanu ulogu stranaka kao “biroa rada”; sveopštu korupciju uz istovremeno obračunavanje sa političkom i ekonomskom konkurencijom pod izgovorom “borbe protiv korupcije”; pervertiranje koncepta evropskih integracija i tranzicione pravde. Putinizacija, u CEAS interpretaciji ne znači nužno čak ni direktno uplitanje Kremlja. Nažalost, on se u Srbiji dobrim delom sprovodi autohtono. On je širi od pojma ruske meke moći jer uključuje i uticaje tvrde moći i autohtonih političkih trendova u Srbiji. Nažalost, oni su takvi da i sami imaju realnu većinsku moć privlačenja u srpskoj javnosti, iako su mahom nedemokratski i korupcionaški.

2.1. SASVIM KRATKO O KONCEPTU MEKE MOĆI I NJENOM LIBERALNOM SHVATANJU

Koncept meke moći – ostvarivanje onoga što želite privlačenjem, a ne prisilom, dakle na način da se ljudi za nešto pridobiju a ne prisiljavaju, razvio je američki profesor sa Harvarda Džozef Naj. On naglašava da je koncept pre deskriptivan nego normativan, te da meka moć nije forma liberalizma, već jednostavno forma moći, jedan od načina da se ostvare željeni ciljevi.

Meka moć neke države oslanja se na tri glavna resursa: kulturu (tamo gde je ona primamljiva drugima), političke vrednosti (kada se poštuju i kod kuće i u međunarodnim odnosima) i spoljnu politiku (onda kada je drugi vide kao legitimnu i sa moralnim

autoritetom). Sam Naj koncept ukratko objašnjava na sledeći način: “Ako postignemo da se drugi dive našim idealima i da žele ono što mi želimo, ne moramo da trošimo toliko na kazne i nagrade da bismo ih pokrenuli u pravcu u kome želimo. Zavodjenje je uvek privlačnije od prinude, a mnoge vrednosti kao što su demokratija, ljudska prava i šanse za pojedinca su veoma zavodljive. Najbolja propaganda u stvari nije propaganda. U informacionoj eri kredibilitet je najvredniji resurs.”²

U poređenju sa *tvrdom moći* neke države, koja podrazumeva ostvarivanje ciljeva oružanim putem ili ekonomskim merama, meku moć, kao sredstvo postizanja cilja, mogu koristiti i drugi akteri u međunarodnim odnosima kao što su nevladine organizacije i međunarodne institucije.

2.2. RUSKO SHVATANJE MEKE MOĆI

Jedan od eksplicitnih ciljeva ruske spoljne politike danas jeste da „poveća svoju težinu i uticaj” u svetu. Način da se to postigne, prema Strategiji spoljne politike Ruske Federacije iz 2013, jeste i upotreba „meke moći” kao dopune tradicionalnoj diplomatiji. U spomenutoj Strategiji se kaže: “Meka moć je sveobuhvatni metod za postizanje ciljeva spoljne politike izgrađenih na potencijalu civilnog društva, informisanja, kulturnih i drugih metoda i tehnologija, alternativa tradicionalnoj diplomatiji, koja postaje nezaobilazan sastojak savremenih međunarodnih odnosa (...) Istovremeno, povećanje globalne konkurencije i potencijal rastuće krize ponekad stvara rizik od destruktivne i nezakonite upotrebe meke moći i koncepta ljudskih prava da izvrše politički pritisak na suverene države, da bi se iznudilo mešanje u njihove unutrašnje poslove, destabilizovanje političke situacije, manipulisanje javnim mnjenjem, pod izgovorom finansiranja projekata kulturnih i ljudskih prava u inostranstvu.”³

² Joseph S. Nye. 2004. Soft Power: The means to success in world politics. Public Affairs. Dostupno na: <https://webfiles.uci.edu/schofer/classes/2010soc2/readings/8%20Nye%20Soft%20Power%20Ch%201.pdf>

³ Strategija spoljne politike Ruske Federacije. 2013. Ministarstvo spoljnih poslova Ruske Federacije. Dostupno na: http://archive.mid.ru//brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D

Sam Vladimir Putin definiše meku moć kao „instrumente i metode da se ostvare ciljevi spoljne politike bez korišćenja oružja, putem informacija i drugih poluga uticaja.”⁴

Očito je da je zvanična Moskva istovremeno uplašena od efekata meke moći političkog Zapada, ali i da je spremna da njegovu pervertiranu, neliberalnu, nesekularnu verziju bez demokratskog kredibiliteta, bezočnom propagandom i veponizacijom informacija jača i primenjuje, kao jedan od instrumenata spoljne politike. Dok u zemlji zatvara sve više domaćih i stranih organizacija civilnog društva, Rusija u bližem i daljem susedstvu sve intenzivnije podstiče rad kvazi organizacija civilnog društva. One mahom promovišu konzervativne, ekstremno desničarske, antiglobalističke ideje, na netransparentan, licemeran, ideološki površan i konfliktan način, ne prezajući od širenja laži, vređanja i zastrašivanja oponenta.⁵

Pravi ključ za razumevanje ruskog pretvaranja informacija (ili dezinformacija) u oružje je njihov pristup mekoj moći. Topla preporuka svim zainteresovanim za detaljnije upoznavanje sa ruskom mekom moći je knjiga holandskog stručnjaka Marcel Van Harpena *A Review of Putin's Propaganda Machine: Soft power and Russian foreign policy*.⁶ Delovi prikaza ove knjige koje je napisao Adam Reichardt, glavni i odgovorni urednik magazina *New East Europe*⁷, navedeni su ovde, kao izuzetno dobro objašnjenje osnovnog Najovog koncepta i načina na koji ga Kremlj pervertira.

“Kako je originalno Džozef Naj skovao, meka moć je povezana sa sposobnošću privlačenja kroz nenasilna sredstva. Ova privlačnost proizilazi iz kulture jedne zemlje, umetnosti, muzike, vrednosti, ideala i politike. Van Herpen u svojoj knjizi *Putin's Propaganda Machine: Soft power and Russian foreign policy* objašnjava da je karakteristika meke moći to što 'ne postoji otpor koji bi trebalo savladati'. Šta više, meka moć nije samo vezana za politiku. To

⁴ Vladimir Putin. 'Rossiia i meniaiuchshiisia mir'. 27.2.2012. Moskovske novosti. Dostupno na: <http://www.mn.ru/politics/20120227/312306749.html>

⁵ „Tražim pomilovanje“ ... za Jelenu Milić. 29.3.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/autori/20160329/1104435696/jelena-milic-pomilovanje.html>

⁶ Marcel van Herpen. 2015. *Putin's Propaganda Machine: Soft power and Russian foreign policy*. Cicero Foundation. Dostupno na: http://www.cicerofoundation.org/lectures/Marcel_H_Van_Herpen_Putin's_Propaganda_Machine.pdf

⁷ Adam Reichardt. A perversion of soft power. 2016. *New Eastern Europe*. Dostupno na: <https://www.ceas-serbia.org/sr/93-preuzeto/4842-a-perversion-of-soft-power>

može biti holivudski film, Koka-kola, Mek Donalds ili nemački BMW. Sovjetski Savez je takođe posedovao određeni stepen meke moći, kako je komunistička ideologija bila privlačna za mnoge u zapadnoj Evropi i svetu u razvoju. Međutim, od pada Sovjetskog Saveza i 'pobede' zapadne liberalne demokratije nad komunizmom, ova privlačnost je nestala.

Putinova čuvena, skoro kliše, tvrdnja da je pad Sovjetskog Saveza bio najgora geopolitička katastrofa dvadesetog veka, je suptilno priznavanje snage meke moći. Nakon Revolucije ruža 2003. i Narandžaste revolucije 2004. kremaljski stratezi su počeli da se plaše da privlačnost Zapada, drugim rečima njihove meke moći, prodire u njihovo dvorište. Ne samo da bi Rusija mogla da izgubi svoju tradicionalnu sferu uticaja, što se trenutno dešava, već bi zapadne ideje na kraju mogle da nađu put do Rusije i time ugroze postojanje vladajućeg režima. Ovo je trenutak, kako je Van Herpen istakao, kada je Kremlj shvatio da sama Rusija nije više prijemčiva (atraktivna), i da mora da nađe način kako da koristi meku moć ako želi da opstane.

Međutim, način razmišljanja Kremlja je značajno drugačiji u odnosu na Zapad. Ovo možda zvuči kao očigledna izjava, ali da bi se zaista razumeo pristup Kremlja u odnosima sa svetom, moramo razumeti njihovo verovanje da je svet igra sa dobitkom ili gubitkom – zero sum game. Njihov odnos prema mekoj moći u ovom slučaju nije izuzetak. Za mnoge u Kremlju svet je deljiv, a realnost je crna ili bela. Uspeh zapadne meke moći se u Moskvi tumači kao direktan rezultat politike usmerene protiv Rusije. Neki akteri, kao što su NVO, mediji i špijuni, se smatraju agentima koji nameću zapadne 'vrednosti' u regionu, a jedini način suprotstavljanja je da se odgovori na neki način. Stoga su Putin i Kremlj, kako Herpen tvrdi, odlučili da preduzmu ofanzivu meke moći. Ova ofanziva je 'velikog obima, centralizovana i predstavlja koordinisani napor od strane Rusije sa ciljem ostvarivanja maksimalnog uticaja'. Drugim rečima, to je pervertiranje meke moći, pošto je njen pristup u stvari tvrda moć. Ona je postala oružje u ratu protiv Zapada.

Ovo pervertiranje se ispoljava na više načina. U oblasti medija, međunarodni medijski kanal RT (nekadašnji Russia Today) je verovatno najvidljiviji. Njihova produkcija oponaša dvadeset četvoročasovni format televizijskih kanala kakav postoji na Zapadu, kao što su

CNN ili BBC. Međutim, za razliku od ovih kanala, RT se ne pridržava novinarskih standarda i etike. To je klasičan pristup propagandi u kontekstu 21. veka. Ipak to nije kraj pervertiranja meke moći. Kremlj angažuje „lobiste“ kako bi promovisali svoju sliku i interese u inostranstvu. U nekim slučajevima se direktno angažuju lobističke firme, kao što je bio slučaj sa Henrijem Kisindžerom, ili se koriste „korisne budale“, koji u medijima promovišu argumente Kremlja o određenoj temi ili situaciji.

Van Herpen takođe primećuje da se kupovina stranih medija, kao što je slučaj sa francuskim Soarom koji je kupio Aleksandar Pugačev, sin bogatog oligarha Sergeja Pugačeva. Prvobitni cilj Pugačeva je bio da kreira novine koje bi u isto vreme promovisale Kremlj i desnicu u Francuskoj. Projekat je propao 2012. Međutim, od tada je Kremlj odlučio da zauzme direktniji pristup tako što će obezbediti finansije desničarskim partijama, kao što je Nacionalni front u Francuskoj, ili Euroskeptična alternativa u Nemačkoj (AfD). Ove investicije se već isplaćuju: Nacionalni front je osvojio prvo mesto u prvom krugu regionalnih izbora u decembru 2015. (iako su izgubili u drugom krugu).

Još jedan od instrumenata meke moći iz arsenala Kremlja je Pravoslavna crkva. Van Herpen ističe da Ruska pravoslavna crkva nije nezavisna, kao i da je blisko povezana sa Kremljem. Cilj aktivnosti crkve je da prikaže 'duhovno' lice ruske spoljne politike. Ovo je posebno očigledno kada se prate aktivnosti u Savetu za ljudska prava Ujedinjenih nacija, gde Ruska pravoslavna crkva neprestano pokušava da poveže ljudska prava sa vrednostima 'tradicionalnog pravosavlja', pri čemu se protivi univerzalnosti ljudskih prava. Godine 2008. moskovski Patrijarh Kiril je kritikovao ponašanje nekih država (ovde možemo čitati 'zapadnih') 'koje smatraju svoj sistem implementacije ljudskih prava univerzalnim (...) trude se da nametnu svoje standarde drugim nacijama ili da postanu jedini sudija u oblasti ljudskih prava'. Ruska pravoslavna crkva je postala uticajna institucija, posebno u post-sovjetskim državama. Uloga koju je crkva imala tokom revolucije Euromajdana u Ukrajini ilustruje njenu zavisnost od Kremlja, terajući od sebe mnoge Ukrajinke, a prema nepriznatoj kijevskoj patrijaršiji. Ruska crkva igra veliku ulogu u Gruziji, Belorusiji i Kazahstanu. Ona ima značajan uticaj na stavove ljudi prema Rusiji i promoviše, makar indirektno, simpatije prema Putinovoj neo-imperijalističkoj ideologiji.

Uloga koju meka moć ima u 21. veku se ne umanjuje kao što je to bio slučaj tokom Hladnog rata. U stvari, sa jačanjem društvenih mreža i novih tehnologija, uloga meke moći je uvećana na mnogo načina. Protok informacija je trenutno i funkcioniše samo kada se njena moć širi organski. Ovo je deo u kome Kremlj ne uspeva da vidi pravi značaj iza meke moći: to je moć za sebe; ne može biti kontrolisana i njom se ne može manipulirati. Ona nije oružje i ne može biti igra sa dobitkom ili gubitkom. Uprkos svim manipulacijama, lažima i propagandi, moć ideja i privlačnost ne mogu biti u potpunosti potisnuti.

Možemo se samo nadati da će na kraju pervertiranje meke moći od strane Kremlja biti neuspešno. Kao što piše Van Herpen, napor Rusije su 'ograničeni realnošću na terenu... Ljudi mogu biti prevareni kroz državnu propagandu, ali ne u nedogled, bez obzira koliko pametno bila upakovana. Moskovska manipulacija mekom moći ne može zaobići činjenicu da je suština meke moći u njenoj privlačnosti'. Ukoliko Kremlj nastavi da deluje agresivno i revizionistički, uz kršenje međunarodnog prava i potčinjavanjem svojih suseda, moraće da na kraju nauči tešku lekciju prave meke moći.“

3. AKTUELNI CILJEVI RUSKE MEKE MOĆI U SRBIJI I KONTEKST U KOME SE REALIZUJU

Pojačane aktivnosti Rusije na Zapadnom Balkanu, počele su paralelno sa opsežnim pripremama zvanične Moskve za aneksiju Krima i rat u istočnoj Ukrajini,⁸ što se u Srbiji retko dovodi u vezu. CEAS od 2013. godine kontinuirano analizira metode i efekte sveobuhvatnog delovanja zvanične Moskve u Srbiji i rezultat naziva *putinzacijom* Srbije, čiji su glavni elementi već ranije navedeni u ovoj Studiji. Slične metode delovanja Moskve vidljive su i na ostatku Zapadnog Balkana, pogotovu u Makedoniji i Crnoj Gori. U Bosni i Hercegovini i na Kosovu, one su izraženije u entitetu Republika Srpska i na severu Kosova.

Ciljevi zvanične Moskve na Zapadnom Balkanu su:

-destabilizacija regiona;

⁸ Izlaganje A. Ilarionova u Atalnstkom savetu SAD. April 2015. Dostupno na: <https://youtu.be/C7xVycOW09E?t=5h24m>

- zaustavljanje demokratizacije;
- delegitimizacija koncepta nenasilnih promena režima;
- delegitimizacija Evropske unije i procesa evropskih integracija;
- relativizacija i zaustavljanje procesa tranzicione pravde;
- zaustavljanje procesa normalizacije odnosa Srbije sa Kosovom;
- demoniziranje procesa saradnje ili članstva u NATO.

Svaki od ovih ciljeva, kao i načini kako ih Kremlj ostvaruje zaslužuju dodatnu analizu, a za potrebe ove Studije su samo nabrojani. Oni se itekako realizuju i instrumentima meke moći, u njenoj ruskoj verziji naravno.

Kremlj ovo delom radi i zbog svojih birača, ne bi li pokazalo da su zemlje bivšeg Varšavskog pakta - u nedostatku adekvatne alternative i u trenutku istorijske slabosti SSSR–Rusije - skoro greškom i nedobrovoljno završile u EU i NATO, te da proces evroatlantskih integracija sada ima alternativu, koju većina zemalja Zapadnog Balkana navodno rado samostalno prihvata. Dodatno, ovime se legitimiše stalno jačanje autokratije u Rusiji i delegitimišu spoljni i unutrašnji resursi za mirnu, pro-demokratsku reakciju građana protiv autokratije, korupcije, samoizolacije i drugog.

Srbija je zbog spleta okolnosti posebno pogodan poligon za artikulisanje ruskih trenutnih interesa. Ona je većinski slovenska i pravoslavna država. Suviše dugo je i u demokratskoj i ekonomskoj tranziciji. Demografska situacija je nepovoljna kao i u Rusiji. Ima zanimljiv geografski položaj i složene odnose sa Crnom Gorom. Proces suočavanja sa ratnozločinačkom politikom devedesetih ide sporo i nevoljno. Procesi uspostavljanja tranzicione pravde takođe. Ni spoljni ni unutrašnji akteri novi status Kosova ne povezuju sa masovnim zločinima srpskih snaga bezbednosti nad albanskim civilima na Kosovu tokom sukoba 98/99, a njih opet sa NATO bombardovanjem. Zbog toga se ova pitanja u javnosti u Srbiji vide kao odvojene rane koje joj Zapad “iz čista mira” nanosi. Reforma sistema

bezbednosti nikad nije artikulisana kao prioritet, niti se sistemski sprovodi, iako je nužan preduslov za mnoge druge povezane procese.⁹

U poslednje četiri godine, koliko je na vlasti režim Aleksandra Vučića, Srbija je pod udarom *perfect storm*-a. Stvorila se sinergija direktnih ruskih i domaćih anti-demokratskih i anti-EU interesa, u periodu kada se Evropska unija suočava sa mnogobrojnim komplikovanim izazovima. Delovi vladajućih struktura u Srbiji u stvari ne žele evropske integracije, što zbog (u osnovi) svoje autoritarne prirode, što iz straha da ne izgube izvore prihoda od korupcije, monopola u poslovanju sa državom i javnim preduzećima, kontrolu partizovanih sistema bezbednosti i sudstva koje bi im EU integracije otežale ako ne i ukinule. Dodatno, neki u sistemu bezbednosti i drugim delovima države i društva nastavak EU integracija vide i kao opasnost od nastavljanja suđenja za ratne zločine koje i njih može dohvatiti. U Srbiji se ovi partikularni interesi štite tako što se i Zapadu i biračima tvrdi da postoji namera prema EU integracijama, jer to donosi međunarodnu podršku i deo glasova zbog ideje o više investicija i generalno boljem standardu, ali da će one morati da se uspire ili žrtvuju jer Srbija nikad neće uvesti sankcije Rusiji, koja se istovremeno predstavlja kao ključni spoljnospolitički partner. Istovremeno, kao što je već naglašeno, srpski visoki zvaničnici ne prezaju od sve češćih grubih diskvalifikacija politika EU ili njenih zemalja članica, uporno ponavljajući mantre o EU uslovljavanju Srbije, previđajući da EU integracije nisu obaveza već demokratski izražena volja građana.

Koristeći opasnu popustljivost političkog Zapada, uzrokovanu strahom od jačanja ruskog uticaja i spoznajom o nedostaku funkcionalnih alternativa, aktuelni zvanični Beograd sve otvorenije pokazuje svoje pravo lice, apsurdno sve očitije pro-kremaljsko. Na spoljnospolitičkom planu vraćena je retorika “da u EU ali samo uz izbalansiranu simetričnu politiku sa Rusijom.” Izražava se otvoren cinizam prema vrednostima Zapadne meke moći i onima koji su joj privrženi, pervertirano se predstavljaju tekovine i procesi u EU kao i proces integracija. Pod plaštom izgovora da je tokom izborne kampanje sve dozvoljeno, zvanični Beograd je, čini se namerno, pogoršao odnose sa svima u regionu. Istovremeno,

⁹ Karika koja nedostaje: Reforma sistema bezbednosti, ‘vojna neutralnost’ i EU integracije u Srbiji - Kako da EU najbolje iskoristi svoj uticaj da zagovara održive reforme. 2014. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <http://www.ceas-serbia.org/images/prilozi/CEAS-Karika-koja-nedostaje.pdf>

odnos zvaničnog Beograda prema događajima na Evromajdanu postaju bliži stavovima zvanične Moskve nego zvaničnog Kijeva ili EU. Nažalost, slično je i sa odnosom prema prirodi i dometima petooktobarskih nenasilnih demonstracija 2000. godine u Srbiji i smene režima Slobodana Miloševića.

Na to da je delegitimizacija petooktobarskih promena, izvedenih uz pozitivne efekte meke moći političkog Zapada, jedan od glavnih partikularnih ciljeva ruske meke moći u Srbiji upozorila je CEAS direktor u otvorenom pismu aktuelnom ruskom ambasadoru u Srbiji, još 2013. godine.¹⁰

Ovo ne iznenađuje imajući u vidu da su, kao što je rečeno, jedna od glavnih meta ruske verzije meke moći takozvane “obojene revolucije” - nenasilni pokušaji promena autoritarnih režima u zemljama istočne i jugoistočne Evrope, kroz omogućavanje uspostavljanja struktura vlasti koje bi zemlje trebalo da vode putem stabilizacije i demokratizacije, pomognute instrumentima Zapadne meke moći. Kremlj im negira legitimitet, negirajući ideološku i metodološku privlačnost kao uporište među građanima, dakle negirajući iskrenu privrženost pojedinaca i pokreta vrednostima koju projektuje Zapadna meka moć, u zemljama gde su se odvijale.

Ne treba smetnuti s uma da je od zemalja koje su u tranziciju krenule nenasilnom smenom autoritarnog režima, dugo posle pada Berlinskog zida, Srbija u procesu evropskih integracija otišla najdalje, u poređenju sa Ukrajinom ili Gruzijom. Istovremeno, u Srbiji su sada na vlasti ljudi koji su bili važan deo režima koji je krajem devedesetih uz pomoć političkog Zapada, na talasu privlačnosti Zapadne meke moći kod nosioca promena, počeo da biva demontiran. I oni sve intenzivnije delegitimišu metode i domete petooktobarskih demokratskih promena u Srbiji¹¹, što zbog romantizacije i legitimizacije svoje političke prošlosti, što zbog straha da se i njihovoj, sve autoritarnijoj, vlasti tako nešto ne ponovi.

¹⁰ Jelena Milić. Više je i manje od “30 NATO srebrenjaka” gospodine Čepurin, šteta što ne razumete. 17.10.2013. Otvoreno pismo CEAS direktorke ambasadoru Ruske Federacije u Srbiji, Aleksandru Čepurinu. Dostupno na: <http://www.ceas-serbia.org/sr/saopštenja/1686-i-vise-je-i-manje-od-30-nato-srebrenjaka-gospodine-cepurin-steta-sto-ne-razumete>

¹¹ Dačić: 5. oktobar negativan, Kosovo opstalo zbog Miloševića. 11.4.2016. N1. Dostupno na: <http://rs.n1info.com/a150981/Vesti/Dacic-o-5-oktobru.html>

Srpski premijer Vučić sve češće koristi termin “ukrajinski scenario” u istom kontekstu u kojem frazu koriste i ruski zvaničnici.¹²

Nažalost, ruska meka moć u ostvarivanju svojih ciljeva u Srbiji sve uspješnije pervertira ne samo koncept nenasilnih metoda promena autoritarnih režima već i koncepte: civilnog društva; ljudskih i manjinskih prava; tranzicione pravde; slobode izražavanja i drugih pozitivnih demokratskih tekovina koje je Srbija polako, bolno i skupo usvajala od petooktobarskih promena do pre par godina.

Izuzetno zabrinjava činjenica da pitanje ciljeva i efekata makar ruske meke moći u Srbiji, ako već ne i celokupne ruske spoljne politike, uopšte nije bilo tema bilo koje stranke ili koalicije koja je učestvovala na vanrednim izborima u Srbiji u proleće 2016, a koje se navodno zalažu za demokratiju i nastavak evropskih integracija Srbije.

Sa izuzetkom Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, koji takođe insistira na temi sveukupnog ruskog uticaja u regionu, i možda još svega par manje vidljivih organizacija, slična je situacija i sa organizacijama civilnog društva, kojih je u Srbiji veliki broj. Kao da su sveobuhvatni ciljevi, instrumenti i efekti ruske meke moći u navodno pro-EU strukturama u Srbiji, inače uveliko *mainstream* tema u svim zemljama članicama EU i NATO¹³, *taboo* tema, iako je Srbija - kao što je već rečeno - već četiri godine pod udarom *perfect storm*-a sinergije direktnih ruskih i domaćih anti-demokratskih i anti-EU interesa.

Prevashodno zbog ovakve nekonzistentne, navodno demokratske i pro-EU politike s jedne, te manjim delom zbog ambivalentnog odnosa Zapada prema ovim negativnim trendovima s druge strane, u periodu kad su u parlamentu bile isključivo formalno pro-EU stranke, dakle od dolaska Srpske napredne stranke na vlast 2012, do raspisivanja vanrednih parlamentarnih izbora 2016, podrška EU integracijama pala je značajno ispod 50 procenata.

¹² Šta premijer Vučić podrazumeva pod “ukrajinskim scenarijem” i “destabilizacijom Srbije”? 26.4.2016. Saopštenje za javnost. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <https://www.ceas-serbia.org/sr/saopstenja/sta-premijer-vucic-podrazumeva-pod-ukrajinskim-scenarijem-i-destabilizacijom-srbije>

¹³ The Hybrid War: Russia's Propaganda Campaign Against Germany. 5.2.2016. Spiegel Online. Dostupno na: <http://www.spiegel.de/international/europe/putin-wages-hybrid-war-on-germany-and-west-a-1075483.html>

Nažalost, kako pokazuje CEAS-IPSOS istraživanje *EU, Rusija, SAD: Predstave i preferencije građana Srbije od 18 do 35 godina*¹⁴, konfuzija je stvorena i na mnogo dubljem nivou. Mlade generacije imaju površnu percepciju ideje koncepta ljudskih prava, vladavine prava, slobode medija, značaja podele vlasti i sl. Oni ne prepoznaju vezu između dobrog modernog demokratski ustrojenog političkog sistema i dugoročne ekonomske, socijalne i političke stabilnosti u demokratskom okruženju, iako jasno uviđaju gde su, na primer, zdravstvo i obrazovanje bolji - na političkom Zapadu.

Ovakvom stanju, pored vlasti, doprinose i inertna takozvana demokratska opozicija i ostali akteri javnog života, ali i veliki uticaj ruske meke moći u Srbiji. On, kao što je istaknuto, ne bi mogao da ima tako izražene efekte da nema podršku vladajućih struktura i širokih slojeva društva u samoj Srbiji.

Ovoj konfuziji doprinela je i Zapadna međunarodna zajednica, koja je dugoročne procese stabilizacije i demokratizacije Zapadnog Balkana, koje je strpljivo pomagala godinama, jednog momenta stavila u drugi plan zarad ostvarivanja partikularnih ciljeva. Proces normalizacije odnosa Srbije i Kosova, skoro je isključivo redukovao na očekivanja implementacije netransparentnog procesa pregovora Beograda i Prištine pod okriljem EU, uz podršku SAD. Njegovi dometi su preuveličani i preplaćeni skoro potpunom legitimizacijom prilično kompromitovanih režima koji ih sprovode. Ovo je otežalo unutrašnje procese demokratizacije i rad snaga koje ih istinski zagovaraju na obe strane, ali i devalvirao proces EU integracija u njihovim očima. Slično je i sa procesima tranzicione pravde i jačanja regionalne saradnje na celom Zapadnom Balkanu. Kroz normalizaciju nenormalnog, oni su reducirani na neiskrene poruke i simbolične gestove, ispraznih odnosa prema zbivanjima devedestih godina, uzrocima, akterima i posledicama. Ne iznenađuje zato što i njih Kremlj, sve češće i uspešnije, relativizuje, a ne samo proces EU integracija i unapređenje odnosa sa NATO. Reakcije zvanične Moskve na prvostepene

¹⁴ EU, Rusija, SAD: Predstave i preferencije građana Srbije od 18 do 35 godina. Februar 2016. CEAS-IPSOS istraživanje javnog mnjenja. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: http://www.ceas-serbia.org/images/CEAS_2016_ipsos_srp.pdf

presude Radovanu Karadžiću i Vojislavu Šešelju, izrečene u proleće 2016, ovo na primer neupitno dokazuju.¹⁵

¹⁵ Moskva: Presuda Karadžiću održava mit o krivici Srba. 25.3.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/politika/20160325/1104326243/Moskva-Haski-tribunal.html>
Rogozin: Da sam Šešelj, stavio bih u zatvor sudije tribunala. 31.3.2016. N1. Dostupno na: <http://rs.n1info.com/a147803/Svet/Svet/Rogozin-Cestitam-mom-drugu-Seselju.html>

3.1. GLAVNE METODE DELOVANJA RUSKE MEKE MOĆI U SRBIJI

Pored obostranog insistiranja na jačanju bilateralnih veza između Srbije i Rusije, koje se manifestuje neproporcionalno velikim brojem poseta na visokom nivou u odnosu na bilo koje druge aktere međunarodnih odnosa, čak i u periodu kada je politički Zapad uveo Rusiji sankcije zbog aneksije Krima i podsticanja rata u istočnoj Ukrajini, implementacija ruske meke moći u Srbiji realizuje se i sledećim metodama:

- kreiranjem uslova za realizaciju ruske politike sunarodnika;
- preradom istorije i nametanjem *self-fulfilling* narativa o “tradicionalno dobrim rusko-srpskim odnosima kroz istoriju”;
- propagandom i zloupotrebom medijskih sloboda;
- stvaranjem i podrškom delovanju struktura i pojedincima koji zagovaraju razne aspekte jačanja srpsko-ruskih odnosa;
- insistiranjem na identitetskim sličnostima i njihovim politikama;
- intenziviranjem odnosa Srpske pravoslavne crkve i Ruske pravoslavne crkve;
- nametanjem konstruisanog narativa o Rusiji kao „primarnom privrednom partneru”.

Kao što je već rečeno, ova Studija se nije dublje bavila efektima onoga što smatra jednim od ključnih elemenata legitimne meke moći koju nije ni moguće kontrolisati i dirigovati - privlačnostima kulture neke zemlje. Za to postoji više razloga od kojih je obimnost samo jedan. Zato u pobrojanim instrumentima artikulacije meke moći nema analize rada ruskih kulturnih centara u Srbiji. Indikativno je, ipak, da njihov broj raste iako ne raste broj građana Srbije koji se deklarišu kao etnički Rusi. Nažalost, njihovi ključni partneri, ili gosti su, koliko se iz javno dostupnih izvora može zaključiti, mahom nelegitimne druge organizacije o kojima u ovoj Studiji ima više reči.

3.1.1. RUSKA POLITIKA SUNARODNIKA

Tokom juna 2015. godine, u cilju upozoravanja na slične metode i instrumente, kao i one koji su detektovani u svom praćenju primene ruske meke moći u regionu, CEAS je preveo na srpski jezik i počeo da promoviše izuzetnu studiju švedskog Ministarstva odbrane *Instrumenti destabilizacije - Ruska „meka moć” i ne-vojni uticaj na baltičke države*¹⁶, u kojoj se detaljnije govori o upotrebi sunarodničke politike Moskve u ostvarivanju njenih ciljeva u pojedinim zemljama. Baltičke države su zbog svog položaja, blizine Rusiji i etničkog sastava postale svojevrsan poligon na kome Rusija može da istražuje domete svoje verzije meke moći, čiji je fokus usmeren prevashodno na “sunarodnike” koji žive u nekadašnjim sovjetskim republikama, a sada zemljama članicama EU i NATO.

Primećen je rast broja ruskih sunarodničkih organizacija u Srbiji, iako se broj etničkih Rusa koji ovde žive nije povećao, što je trend o kome se u Srbiji skoro ne govori. Ovaj metod implementacije ruske meke moći je izuzetno važan, a u Srbiji manje poznat, pa mu je u sledećem poglavlju posvećeno nešto više prostora zarad čitalaca koji se možda prvi put susreću sa ovom temom.

Program “sunarodnika” je u Rusiji pravno regulisan Zakonom o državnoj politici o sunarodnicima u inostranstvu. Usvojen je 1999, ali je prošao kroz nekoliko izmena, a poslednji amandmani su uvedeni 2013. On izdvaja četiri kategorije sunarodnika: 1) osobe rođene u državi, koje tu žive i koje karakteriše zajednički jezik, istorija, kulturno nasleđe, tradicija i običaji, kao i njihovi direktni rođaci; 2) građani Ruske Federacije koji trajno žive u inostranstvu; 3) oni koji su rođeni u Sovjetskom Savezu i koji sada žive u državama koje su bile deo Sovjetskog Saveza, a koji su zadržali državljanstvo dobijeno u državi boravka, kao i oni bez državljanstva; i 4) emigranti iz Ruske Federacije ili Sovjetskog Saveza koji su zadržali državljanstvo u državi prijema, kao i oni bez i jednog državljanstva (čl. 1). Zakon

¹⁶ Instrumenti destabilizacije - Ruska „meka moć” i ne-vojni uticaj na baltičke države. 2015. Zvanični CEAS prevod sutidije *Tools of Destabilization. Russian Soft Power and Non-military. Influence in the Baltic States*, uz saglasnost Ministarstva odbrane Švedske. Centar za evroatlanstke studije. Dostupno na: <http://www.ceas-serbia.org/prilozi/foi-6.pdf>

takođe navodi da je politika sunarodnika sastavni deo i unutrašnje i spoljne politike (čl. 5.1) i da je cilj politike da podrži interese ruskih sunarodnika (čl. 5.3).¹⁷

Interes brige o sunarodnicima je preuzelo Ministarstvo spoljnih poslova Ruske Federacije, kroz strategiju koja se obnavlja na dve godine, a koja je usmerena na pomoć sunarodnicima u inostranstvu u vidu pružanja potrebnih informacija, pravnih saveta, obrazovanja, kulturnih sadržaja i obezbeđivanje duhovnih i jezičkih veza između onih koji govore ruski jezik. U ostvarenju plana i programa ministarstvo ima pomoć od organizacija Rossotrudnichestvo¹⁸, fondacije Russkii mir¹⁹, kao i medijskih kuća ITAR-TASS i drugih.

Rossotrudnichestvo je Federalna agencija za Zajednicu nezavisnih država, sunarodnika u inostranstvu i međunarodne humanitarne saradnje, osnovana predsedničkim dekretom septembra 2008. godine. Direktorka Rossotrudnichestvo je Glebova Liubov Nikolaevna, koja je i u Srbiji poznata, pre svega zbog poseta visokim srpskim zvaničnicima. Prema Državnom programu za spoljnu politiku²⁰, usvojenom aprila 2014, kroz rad Rossotrudnichestva treba da se:

- osnaže mreže i modernizuju ruski centri za nauku i kulturu u inostranstvu;
- promoviše ruska nauka, kultura i obrazovanje u stranim zemljama;
- ojača pozicija ruskog jezika u inostranstvu;
- podrže sunarodnici koji žive u inostranstvu;
- razvije javna diplomatija, nauka, obrazovanje, kultura, ekonomija, informacije i druge humanitarne veze sa vladinim i nevladinim organizacijama u okviru CIS-a(Commonwealth of Independent States) , kao i sa drugim stranim vladama i međunarodnim i regionalnim organizacijama;

¹⁷ Državni program za rad sa sunarodnicima - O программе работы с соотечественниками, проживающими за рубежом на 2013-2014 г. 2013. Гарант.ру. Dostupno na: <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70311152/#ixzz44CfbqsZd>

¹⁸ Rossotrudnichestvo. Dostupno na: <http://www.rs.gov.ru/en>

¹⁹ Russkii mir. Dostupno na: <http://ruskiymir.ru/en/>

²⁰ Gosudarstvennaia programma RF „Vneshnepoliticheskaia deiatelnost”. Ministarstvo spoljnih poslova Ruske Federacije. Dostupno na: <http://www.mid.ru/bdomp/activity.nsf/0/70C680302CAF0CC744257B4000450BF3>

- uspostave međunarodni odnosi na temu Ruske Federacije i opštinske formacije;
- ojača regionalna i supra-regionalna integracija unutar Komonvelta;
- doprinese konceptu učešća Ruske Federacije u međunarodnim dešavanjima; i
- doprinese učešću u informacionoj analizi politike za jačanje objektivnih stavova o Rusiji i kulturno-humanitarnog uticaja današnje Rusije u svetu.

Iz ovog programa se jasno vidi koliko je važna uloga ruskih sunarodničkih i kulturnih centara u svetu za ostvarenje ciljeva spoljne politike Ruske Federacije. Način i “obrazloženje” na koji je Ruska Federacija anektirala Krim, deo suverene nezavisne države Ukrajine, daje osnova da se bude posebno obazriv prema sličnim trendovima koje ona jača u drugim zemljama, pa i u Srbiji u kojoj živi srazmerno malo etničkih Rusa.

3.1.2. RUSKE SUNARODNIČKE ORGANIZACIJE U SRBIJI

Prema popisu stanovništva Republike Srbije iz 2011. godine registrovano je ukupno 7,2 miliona stanovnika. Srbi kao većinski narod broje 6,0 miliona, odnosno čine 83,3 odsto ukupnog stanovništva. U poslednjem međupopisnom razdoblju – od 2002. do 2011. godine - došlo je do smanjenja broja pripadnika većinske nacionalnosti sa 6,2 na 6,0 miliona, odnosno za 3,6 odsto. Ovaj trend rezultat je negativnog prirodnog priraštaja koji je posledica većeg mortaliteta od nataliteta zbog stare starosne strukture - prosečna starost Srba iznosi 42,6 godina. Srpska populacije je i jedna od najstarijih, sa udelom starih osoba većim od 18 odsto.

Prema popisu stanovništva Republike Srbije iz 2011. godine, u Srbiji živi 3.247 etničkih Rusa, što je udeo od 0,5% u stanovništvu. Od toga, njih 1.173 živi u Vojvodini.²¹

U Srbiji deluju sledeće organizacije ruskih sunarodnika: Sveslavica, Opštekadetsko udruženje Ruskim kadetskih korpusa u inostranstvu pri Ruskom domu u Beogradu, Udruženje ruskih sunarodnika Luč, Udruženje sunarodnika i prijatelja Rusije Rusija,

²¹ Popis 2011. Republički zavod za statistiku. Dostupno na:
<http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptId=1210>

Udruženje srpsko-ruskog prijateljstva Pukovnik Rajevski, Srpsko-rusko udruženje Bela Crkva, Ruski talas, Društvo za očuvanje spomena na Ruse u Srbiji, Asocijacija Ruske nacionalne manjine, Društvo Srpsko-ruska veza. Od ovih 10 organizacija, četiri imaju sedište u Vojvodini. Broj od 10 ruskih sunarodničkih organizacija²², koliko ih postoji 2016, čini se nelogično velikim u poređenju sa pomenutim rezultatima poslednjeg popisa stanovništva.

Za potrebe ove Studije angažovana je Dr Snežana Ilić, izvršna direktorka zrenjaninskog Centra za razvoj civilnog društva, da ukratko opiše glavne metode i rezultate delovanja ruske meke moći u Vojvodini. Dr Ilić smatra da, kada se govori o jačanju ruskog uticaja u Vojvodini, neizostavno se na prvom mestu moraju navesti neke demografske karakteristike Vojvodine. Dve trećine njenog stanovništva su etnički Srbi. Jedna petina pripada nacionalnim manjinama. Jedna sedmina se izjašnjava različito: regionalno, jugoslovenski, ili odbija da se izjasni po etničkom principu.

I Dr Ilić se slaže da su pro-kremaljske organizacije, ruske stranke, ruski kulturni centri, društva rusko-srpskog prijateljstva sada već brojna i sa brojnim aktivnostima. Kratak hronološki pregled formiranja novih organizacija ilustruje spomenuti trend:

- 2005. u Subotici osnovano Društvo srpsko-ruskog prijateljstva Sv. Aleksandar Nevski;
- 2009. u Novom Sadu otvoren Ruski centar;
- 2010. u Novom Sadu, u zgradi NIS-a, otvoren još jedan Ruski centar;
- 2013. u Subotici formiran odbor Stranke Rusa Srbije, koji ima jednu odbornicu u Skupštini Grada;

²² Oxana Shevel. Migration, Refugee Policy, and State Building in Postcommunist Europe. 2011. Cambridge University Press. Dostupno na: https://books.google.rs/books?id=zzbelxtHoBEC&pg=PA87&lpg=PA87&dq=compatriot+organization+definition&source=bl&ots=iXz5U_3Q6l&sig=P16BbiH6pg3n20sNeaBljovw2l9o&hl=sr&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwjOo5DDyuPLAhWDVhQKHSzfBiMQ6AEIOTAE#v=onepage&q=compatriot%20organization%20definition&f=false

- 2014. u Subotici osnovana podružnica Srpsko-rusko-beloruskog bratstva Sveti knez Vladimir;
- 2015. u Zrenjaninu osnovan Gradski odbor Ruske stranke;
- 2015. u Novom Sadu organizovana Šetnja za Rusiju, u organizaciji patriotskih pokreta Obraz i Naši 1389;
- 2016. sa sedištem u Novom Sadu registrovana četvrta ruska stranka u Srbiji Jedinstvena ruska stranka.

Dr. Ilić primećuje da četiri manjinske stranke ruske nacionalne manjine osim Rusa okupljaju i veliki broj pro-kremaljski orijentisanih građana, uglavnom etničkih Srba. Pomenute ruske stranke se u svojim programima zalažu za ulazak Srbije u Evroazijsku ekonomsku uniju, a ne u Evropsku uniju.

“Sasvim je razumljivo što se u višenacionalnoj Vojvodini od strane nosilaca ruskog kulturnog uticaja zagovara nacionalno-emancipatorska kulturna politika, politika koja pod okriljem brige za očuvanje srpskog nacionalnog identiteta nosi čvrsto jezgro bratske ruske kulture. Jer gde je u većoj meri ugrožen srpski nacionalni interes nego u ovom, potencijalno i stvarno, najnesrpskijem regionu Srbije?”, primećuje dr Ilić.

No, važno je istaći da ovaj trend ne važi samo za Vojvodinu. Primetna je nova izrazita hiperkoncentracija organizacija i ustanova koje se nalaze pod ruskim uticajem i u drugim graničnim područjima Srbije, uglavnom naseljenim nacionalnim manjinama. Osim u Vojvodini, Srpsko-ruski kulturni centar je 2012. godine otvoren na primer i u Bujanovcu, gradu u Preševskoj dolini sa većinskim albanskim stanovništvom.

Fond Ruski mir, Ruski Centar u Novom Sadu i Društvo sunarodnika "Rusija" su 2013. godine objavili poziv upućen svim Rusima koji žive na teritoriji Republike Srbije da se priključe inicijativi za formiranje Nacionalnog saveta ruske nacionalne manjine (zajednice)²³. U pozivu se, između ostalog, kaže: “Svi vi koji ste voljom sudbine našli svoje

²³ Poziv Društva sunarodnika "Rusija" upućen svim Rusima koji žive na teritoriji Republike Srbije da se priključe inicijativi za formiranje Nacionalnog saveta ruske nacionalne zajednice. 2013. Nacionalni savet ruske nacionalne zajednice via Fond Ruski mir. Dostupno na:

utočište u prijateljskoj Republici Srbiji - Društvo sunarodnika 'Rusija', zajedno sa drugim organizacijama ruskih sunarodnika, započelo je rad na formiranju Nacionalnog saveta ruske nacionalne manjine (zajednice). Potrebna nam je vaša pomoć u tome, svako od vas je veoma važan, budući da ovaj put utiremo za naša naredna pokolenja u Srbiji, a i broj Rusa u Srbiji svakim danom raste. Prvi korak je da lica ruske nacionalnosti koja imaju srpsko državljanstvo popune obrazac i overe ga u sudu...Molimo dijasporu Rusije ruske nacionalnosti da se aktivno uključi u formiranje Nacionalnog saveta ruske nacionalne manjine (zajednice)."

Udruženje ruskih potomaka Romanov u Novom Sadu najavilo je u novembru 2014. godine da aktivno radi na stvaranju uslova kako bi i ruska manjina u Srbiji učestvovala na sledećim izborima za nacionalne savete.²⁴ Predstavnici tog udruženja počeli su da prikupljaju potpise i obavljaju sve što je potrebno da bi, u saradnji sa drugim mnogobrojnim društvima i organizacijama, osnovali Nacionalni savet ruske manjine u Srbiji, jer bi tako, uz podršku države, mogli bolje da ostvaruju svoje programe. U planu rada tog udruženja je, kako navode, i osnivanje Ruskog kulturnog centra u Novom Sadu, projekta na kojem je okupljeno niz društava srpsko-ruskog prijateljstva a inicijativi je već data podrška iz ambasada Rusije i Belorusije u Beogradu, Matice srpske, Srpske akademije nauka i umetnosti, Ruskog doma i Grada Novog Sada.

Podsetivši da je Udruženje ruskih potomaka Romanov osnovano 2013. godine radi negovanja tradicije i sećanja na "bele" Ruse, koji su napustili Rusiju posle Oktobarske revolucije pre skoro jednog veka, predstavnik udruženja Ivanov je istakao da su mnogi od njih dali veliki doprinos razvoju tadašnje Srbije i Jugoslavije. "Nažalost, to je sada skoro zaboravljeno i zato je namera nas potomaka da čuvamo sećanje na njih, da čuvamo tradiciju, njihove običaje, praznike i važne datume koje su slavili i obeležavali, a koji su važni ne samo Rusima i njihovim potomcima, nego i za Srbiju"²⁵. Udruženju je dat naziv u čast cara Nikolaja II Romanova, koji je "pružio najveću pomoć Srbiji u Prvom svetskom ratu

http://www.ruskicentar.edu.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=106%3A2013-11-10-08-51-55&catid=15%3A2011-10-03-20-04-49&Itemid=9&lang=sr

²⁴ Ruska nacionalna manjina želi veća prava. 11.11.2014. RTS. Dostupno na:

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/1747706/ruska-nacionalna-manjina-zeli-veca-prava.html>

²⁵ Ibid.

i tako dao najveći doprinos njenom očuvanju". Ovakve ocene se savršeno uklapaju u koncept stvaranja novih narativa, koji se ne poklapaju u potpunosti sa činjeničnim, istorijskim tokom događaja.

Na Skupštini Udruženja Romanov, održanoj u tom periodu u Novom Sadu, donet je niz odluka među kojima je i osnivanje gradskih odbora u Beogradu, Valjevu, Staroj Pazovi kao i u Kopenhagenu i u grčkom mestu Skutaros.

Interesantno je naglasiti da Ruska reč i Sputnik pišući o istoj inicijativi Udruženja Romanov, takođe citiraju predsednika asocijacije Jovana Ivanova, ali kod njih on kaže sledeće ²⁶: "Po pasošu Srbije mi smo srpski državljani, ali smo ruski potomci koji se osećaju Rusima. Sada po zakonu nacionalne manjine mogu ustvari, i država ih u tome podržava, da osnuju svoje nacionalne savete. I preko tih nacionalnih saveta manjine dobijaju sredstva od Srbije da razvijaju svoju kulturu i svoj jezik ovde. U Srbiji ima oko dvadesetak nacionalnih manjina koje su formirale svoje nacionalne savete i dobijaju sredstva od Srbije da razvijaju kulturu, jezike, sve što je značajno za nacionalnu manjinu. Jedino Rusi i Turci nemaju svoje nacionalne savete. Ipak, postoji jedno vrlo bitno „ali“. Radi se o tome, kako nam je objasnio komitet za zaštitu ljudskih prava u vladi Republike Srbije, što Rusi po zakonu nemaju status nacionalne manjine. A to znači da oni nemaju pravo na formiranje nacionalnog saveta."

Do septembra 2015. godine, odnosno do poslednjeg javno dostupnog izvoda iz registra nacionalnih saveta, nije registrovan nacionalni savet Rusa.²⁷

²⁶ Kakva je budućnost ruske nacionalne manjine u Srbiji? 14.11.2014. Sputnik. Dostupno na: http://rs.sputniknews.com/serbian.ruvr.ru/2014_11_14/Kakva-je-buducnost-ruske-nacionalne-manjine-u-Srbiji-6335/

²⁷ Izvod iz registra nacionalnih saveta. 14.9.2015. Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave. Dostupno na: <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/nac-manjine/Izv%20D0%BE%20iz%20r%20D0%B5gistr%20D0%B0%20n%20D0%B0ci%20D0%BE%20D0%B0lnih%20s%20D0%B0v%20D0%B5t%20D0%B0%2014092015.doc>

3.1.3. KRATAK PREGLED NORMATIVNOG OKVIRA ZAŠTITE MANJINSKIH PRAVA U SRBIJI

“Okosnicu zakonske regulative o ostvarivanju i zaštiti manjinskih prava čine dva zakona: Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (Zakon o nacionalnim manjinama) i Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina (Zakon o nacionalnim savetima). Odredbe Zakona o nacionalnim manjinama oslanjaju se na evropske standarde zaštite nacionalnih manjina, pri čemu je uticaj Okvirne konvencije Evrope jasno uočljiv. Zakon je unapredio sistem zaštite manjina u Srbiji pre svega definisanjem pojma nacionalne manjine, utvrđivanjem osnovnih prava na očuvanje posebnosti nacionalne manjine i uvođenjem instituta nacionalnih saveta nacionalnih manjina u pravni poredak Srbije.

Prilikom definisanja nacionalne manjine zakonodavac se opredelio za opisnu definiciju a da nije taksativno naveo koje nacionalne manjine uživaju zaštitu zakona. Sticanje statusa nacionalne manjine zakon vezuje za sledeća svojstva: državljanstvo, brojčanu inferiornost (ali i dovoljnu zastupljenost), posebna etnička, verska, jezička ili slična obeležja, kao i brigu pripadnika da očuvaju i održavaju svoj zajednički identitet (član 2, stav 1). Takvom „otvorenom“ definicijom zakon prihvata liberalniji model i dopušta svakoj „etničkoj grupi“ koja zadovolji navedene kriterijume status nacionalne manjine. Ipak, u skladu sa slobodom nacionalnog opredeljenja treba imati na umu da posedovanje navedenih svojstava na individualnom nivou ne dovodi automatski do pripadnosti određenoj nacionalnoj manjini, jer svako lice ima pravo da odluči da li želi da bude tretirano kao pripadnik nacionalne manjine ili ne.

Važna osobenost zakona je i to što je njime uvedena kulturna autonomija nacionalnih manjina, i to uvođenjem nacionalnih saveta nacionalnih manjina, koji će Ustavom iz 2006. postati i ustavna institucija. Iako je utemeljio osnove delotvornog uticaja nacionalnih manjina na ostvarenje njihovih prava, zakon je otvorio tri osnovne slabosti koje i danas prate te institucije. One se tiču izbora nacionalnih saveta i političkog uticaja u tom procesu, centralizacije manjinske autonomije i nejasno i nedovoljno definisanih nadležnosti nacionalnih saveta. Prateći Zakon o manjinama, Zakon o nacionalnim savetima koncipira ova tela kao tela kulturne autonomije nacionalne manjine u oblasti kulture, obrazovanja,

informisanja i službene upotrebe manjinskog jezika i pisma. U tim oblastima nacionalni savet ima tri osnovne vrste ovlašćenja, pravo da predstavlja nacionalnu manjinu, pravo da odlučuje ili učestvuje u odlučivanju i pravo da osniva ustanove, privredna društva i druge organizacije (član 2, stav 2 Zakona o nacionalnim savetima). Nacionalni savet ima svojstvo pravnog lica koje stiče upisom u registar koji vodi nadležno ministarstvo.

Pored Zakona o manjinama, prava pripadnika nacionalnih manjina regulišu i drugi zakoni, i to u segmentu oblasti koju uređuju. Tako odredbe o pravima manjina možemo naći u Zakonu o službenoj upotrebi jezika i pisma, Zakonu o osnovnoj školi, Zakonu o srednjoj školi, Zakonu o ličnoj karti, Zakonu o javnom informisanju, Zakonu o lokalnoj samoupravi, procesnim zakonima i sl.

Prava pripadnika nacionalnih manjina utvrđena republičkim propisima ostvaruju se najčešće na nižim nivoima vlasti, tj. na nivou autonomnih pokrajina i jedinica lokalne samouprave.

Najvažnije političko telo za utvrđivanje manjinske politike jeste Savet za nacionalne manjine. Savet je pravno utemeljen u Zakonu o nacionalnim manjinama koji u čl. 18 utvrđuje da će Vlada osnovati Savet za nacionalne manjine „u cilju očuvanja, unapređenja i zaštite nacionalnih, etničkih, verskih, jezičkih i kulturnih posebnosti pripadnika nacionalnih manjina i u cilju ostvarivanja njihovih prava”²⁸. Zakon je dalje regulisanje sastava i nadležnosti Saveta prepustio Vladi, s tim što je propisao da će predstavnici nacionalnih saveta nacionalnih manjina biti članovi Saveta. Savet je uspostavljen 2004. godine Uredbom Vlade”.²⁹

Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave Vlade Republike Srbije saopštilo je da je na sednici Vlade održanoj 3. marta 2016. godine usvojen Akcioni plan za ostvarivanje prava nacionalnih manjina, koji je predviđen u Akcionom planu za pregovaračko Poglavlje 23 sa

²⁸ Manjinska politika i integracija u Srbiji. Analize i preporuke za unapređenje manjinske politike i procesa integracije u Republici Srbiji. 2014. Forum za etničke odnose. Dostupno na: <http://www.fer.org.rs/uploads/sr/dokumenti/publikacije/analiza-i-preporuke-za-unapredjenje-manjinske-politike-i-procesa-integracije-u-republici-srbiji/Forum-1-2014-SRP-web.pdf>

²⁹ Ibid.

EU³⁰. Prilikom izrade Akcionog plana za ostvarivanje prava nacionalnih manjina posebno su uzeti u obzir predlozi nacionalnih saveta nacionalnih manjina, a njihovo aktivno učešće se očekuje i u narednim fazama sprovođenja aktivnosti, kao i tokom nadzora nad njegovom primenom.

Srbija je usvajanjem pomenutog dokumenta zaokružila svoje strateško opredeljenje usmereno na unapređenje institucionalnog i zakonodavnog okvira u oblasti ljudskih i manjinskih prava i sloboda.³¹

3.1.4. PRITUŽBE NA POLOŽAJ ETNIČKIH RUSA U SRBIJI

Kao što je već rečeno u Srbiji živi 3.247³² etničkih Rusa, što je udeo od 0,5% u stanovništvu. Od toga, njih 1.173 živi u Vojvodini. Oni u Srbiji nemaju formiran nacionalni savet nacionalne manjine.

Tokom izborne kampanje za vanredne parlamentarne izbore u Srbiji u aprilu 2016. godine, počelo je po prvi put da se javno govori o diskriminaciji “ruskog naroda u Srbiji”. Slobodan Dimitrijević, predsednik Srpsko-ruskog pokreta – koji je učestvovao na aprilskim izborima 2016. kao samostalna lista,³³ objašnjava razloge izlaska na izbore kao manjinska ruska partija upravo time: “U Srbiji ruski narod ne uživa jednaka prava kao ostale manjinske grupe, a upravo je on najbliži. Trudimo se da omogućimo informisanje i školovanje na ruskom jeziku, uvođenje ruskog u službeni upotrebu, isticanje nacionalnih simbola i svako povezivanje Rusa u Srbiji i Rusiji. Sve je to obuhvaćeno i predstavljeno našim statutom i programskim načelima.”³⁴

³⁰ Usvojen Akcioni plan za ostvarivanje prava nacionalnih manjina. 3.3.2016. Vlada Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=259965>

³¹ Ibid.

³² Popis 2011. Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptId=1210>

³³ Izborni za narodne poslanike 2016. godine – Izborne liste. Republička izborna komisija. Dostupno na: <http://www.rik.parlament.gov.rs/izbori-za-narodne-poslanike-2016-izborne-liste.php>

³⁴ Ruse u Srbiji diskriminišu. 15.4.2016. Kurir. Dostupno na: <http://www.kurir.rs/vesti/politika/ruse-u-srbiji-diskriminisu-clanak-2223285>

Na osnovu javno dostupnih informacija, stiče se utisak da su gore navedene primedbe orkestrirane. Nije poznato da su se popisani i nepopisani predstavnici ruske manjine argumentovano i organizovano žalili predstavnicima kancelarija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) i Saveta Evrope u Beogradu ili organizacijama civilnog društva koje se bave ovim pitanjima. Stiče se utisak da novoformirane pro-kremaljske strukture koje počinju da pokreću ova pitanja namerno brkaju pojmove *dijaspore* i *nacionalne manjine*.

Imajući u vidu vrlo široko definisan pojam sunarodnika u ruskom zakonodavstvu s jedne strane, iskustva baltičkih zemalja, a pre svega aneksiju Krima i rat u istočnoj Ukrajini sa druge strane, u Srbiji bi trebalo preduprediti svaki pokušaj stvaranja novog konstruisanog narativa, ovog puta o “ugroženoj ruskoj manjini.” To bi trebalo učiniti tako da se poštuju postojeći zakoni ili da se oni na demokratski način menjaju, ako se ustanovi da postoji neki aspekt diskriminacije etničkih Rusa u Srbiji.

3.2. PRERADA ISTORIJE, STVARNJE I ŠIRENJE SELF-FULFILLING NARATIVA O TRADICIONALNIM I U BUDUĆNOSTI, BEZ OBZIRA KAKVOJ, NEUPITNO DOBRIM ODNOSIMA SRBIJE I RUSIJE

Prerada istorije je jedan od najperfidnijih i najrasprostranjenijih metoda delovanja ruske meke moći u Srbiji. Posebno brine što novostvoreni narativ, koji nema istorijsko utemeljenje, olako prihvataju i predstavnici političkog Zapada, uzimajući ga zdravo za gotovo, bez provere, te na osnovu toga u značajnoj meri kreiraju i svoje politike prema Srbiji. Interesantno je da je možda najdinamičniji i najiskreniji period saradnje srpskog i rukog naroda bio u periodu kada Srbija i Rusija nisu imale diplomatske odnose, odnosno kada se veliki broj onih koji su bežali od totalitarizma Oktobarske revolucije i režima u nastajanju trajno naselio u tadašnjoj Srbiji.

Za potrebe ove studije naručena je analiza uglednog mladog istoričara Dr Milivoja Bešlina, ovde predstavljena u celini.

3.2.1. SRPSKO-RUSKI ODNOSI XIX – XXI VEK: MITOVI, ZABLUDE I STEREOTIPI NASUPROT RACIONALNOM ZNANJU O PROŠLOSTI I SADAŠNJOST

Autorski tekst Dr. Milivoja Bešlina, istoričara

Ruska „meka moć“ u Srbiji u savremenosti se vrlo često koristi iskrivljenim interpretacijama istorijskih zbivanja, šireći mit o „vekovnom prijateljstvu“, „slovenskom i pravoslavnom bratstvu“, „tradicionalnim istorijskim vezama“ srpskog i ruskog naroda. Posebno je prisutan mit o Rusiji kao „zaštitinici“ Srba, o ruskom „žrtvovanju“ zbog Srbije i o tome kako ruske imperijalne težnje nisu istorijski potvrđene, već je Rusija dolazila na evropski jugoistok kako bi „branila“ „vekovne“ prijatelje. Za razliku od ovih vrlo prisutnih teza, istorijska nauka, racionalna i kritička ima drugačija stanovišta. Rusija je imperija i poput drugih velikih sila na Balkanu je ostvarivala svoje imperijalne namere. Ova politika se uz manje ili više modifikacija održala tokom više od dva veka ne menjajući suštinske karakteristike.

Ruska politika prema Istoku i Balkanu pokazala je ozbiljnije pretenzije u vreme cara Ivana IV („Grozni“) 1530-1584. Ipak, tek je u XVIII veku konstituisan narativ o Rusiji kao „zaštitiniku“ hrišćanskih naroda, pre svega Slovena na Balkanskom poluostrvu – čime je bila zamaskirana ruska imperijalna pretenzija prema ovom delu Evrope. Iza mita o vekovnoj bliskosti i vezama dva naroda, uvek su se krili pre svega ruski pokušaji da funkcionalizuje balkanske narode u svrhu svojih imperijalnih ciljeva, kao i zbog svoje borbe sa drugim velikim silama. Uz to, Osmansko carstvo se nije protivilo ovim ruskim težnjama, jer su za sebe tražili pravo „zaštite“ muslimana u Rusiji. Tako je stvoren ideološki osnov koji će Rusiji narednih vekova omogućiti ekspanziju ka evropskom jugoistoku – pravo „zaštite“ hrišćana u prvom redu pravoslavnih naroda kao univerzalni izgovor za ruske imperijalne težnje.

Mirovni sporazum u Kučuk-Kajnardžiju iz 1774. prvi je međunarodni ugovor po kome je Rusija dobila pravo da istupa u ime „pravoslavnih naroda na Balkanu“ (Bugara, Srba, Grka). Nakon toga, Vlaška i Moldavija, kao još uvek nominalni delovi Osmanskog carstva, došle su pod ruski protektorat, uz pravo Rusije na prolaz njene trgovačke flote kroz moreuze Bosfor i Dardanele. Ovime se Rusija približila realizaciji težnje o izlasku na „topla mora“. Ubrzo,

1782. kreiran je “grčki projekat” carice Katarine II sa ciljem podele Osmanskog carstva, a time i Balkanskog poluostrva između Rusije i Austrije. Prema ovom nikada realizovanom planu, Rusija bi pod svoju kontrolu stavila veći deo Srbije i izašla na Dunav.

Prvi srpski ustanak podignut 1804. bio je prilika za snažniji prodor Rusije na Balkan. U početku su ruski interesi nametali srpskim ustanicima stav da traže samo autonomiju unutar Carstva, zbog dobrih odnosa Osmanskog carstva i Rusije (“Мы с турками друзья”). Takođe, nije zanemarljiva ni činjenica da su srpski ustanici najpre želeli da traže pomoć od Austrije, kao teritorijalno bliže i kao hrišćanske saveznice u prethodnim ratovima protiv Osmanlija. Ali su se pod snažnim uticajem pravoslavne crkve, koja je delovala pod ruskim uticajima, okrenuli Rusiji. Situacija se menja 1806. jer Rusija ulazi u rat protiv Osmanskog carstva. Srbi su, pod ruskim uticajem, odustali od daljih pregovora o miru sa Osmanlijama, a poništeni su i dobri rezultati postignuti u „Ičkovoј deputaciji“ (Petar Ičko, šef srpske delegacije na pregovorima sa Osmanlijama). Ruska politika je tada smatrala da bi Srbija, BiH i Crna Gora trebalo da budu garanti ruskog prisustva na Balkanu. Međutim, 1812. Rusija vođena svojim interesom i strahom od Napoleona potpisuje Bukureški mirovni ugovor sa Osmanskim carstvom. Poznata osma tačka odnosila se na srpske ustanike – osmanski garnizoni se vraćaju u gradove, ruše se ustanička utvrđenja, a Srbi potpuno prepuštaju Osmanlijama, čime su najdirektnije „pušteni niz vodu“. Sledila je 1813. vojni slom ustanka, osmanska pobeda i represija nad srpskim narodom.

Sledeći ruski pokušaj funkcionalizacije balkanskih hrišćana je bio u vreme Krimskog rata 1853-1856. Tada su bili na delu uporni ruski pokušaji da uvuku balkanske Slovene u rat, pre svega Srbe – da podignu ustanak protiv Osmanlija. Ipak, porazom u Krimskom ratu 1856. Rusija je izgubila pravo pokroviteljstva nad balkanskim Slovenima. Poražena i sa sve većim socijalno-ekonomskim problemima, Rusija 1860. iznova pokreće tzv. Istočno pitanje u cilju “zaštite” balkanskih Slovena, a Srbija je trebalo da bude centar nove pobune protiv Osmanskog carstva.

Od 1876-1878. trajala je velika istočna kriza i Srbija ulazi u rat protiv Osmanskog carstva. Za to vreme, Rusija sa Austrougraskom pravi planove o podeli Balkana na interesne sfere – najpoznatiji takav plan je 1877. Budimpeštanska konvencija. Od carice Katarine II (druga

polovina 18. veka) Rusija nastoji da razori Osmansko carstvo i zauzme Bosfor i Dardanele, jer joj je ova komunikacija sve potrebija usled njenog naraslog agrarnog izvoza i zbog očuvanja crnomorske flote. Ovaj imperijalni ekonomsko-strateški motiv nevešto je zaodevan u ideološki narativ borbe za pomaganje oslobođenja balkanskih hrišćana od osmanskog "ropstva" i "jarma". Rusija je pomagala balkanskim hrišćanima, ali samo kada je to odgovaralo njenim interesima, a najčešće se služila njihovom pomoći u borbi protiv drugih velikih sila, okrećući svojim balkanskim saveznicima leđa u odlučujućim trenucima. Za Rusiju kao i za druge velike sile ključni motiv je bio državni interes i racionalno postupanje, a ne imaginativne „istorijske veze“ i „bratske emocije“.

Konkretno, u martu 1878. ruska diplomatija nametnula je balkanskim saveznicima Sanstefanski mirovni ugovor. Rusija je njime na račun Srbije stvorila veliku Bugarsku kao marionetsku državu za ostvarenje ruskih interesa na Balkanu. Tim mirovnim ugovorom, svi srpski teritorijalni dobici u poslednjim ratovima pripojeni su Bugarskoj, uključujući i Piro, Vranje, delovi Kosova, Makedonije. Ruska politika je čak htela da Srbiji oduzme i Niš i Leskovac, ali su dobili odgovor kneza Milana Obrenovića da će to moći samo ratom. Sanstefanski ugovor za Srbiju je bio "gorko razočarenje" primljeno sa "bolom", kako je pisao austrougarski konzul u Beogradu. Cilj Rusije bio je jasan – preko Bugarske kao predstraže ruskih interesa kontrolisati Balkan i stvoriti osnov za zauzimanje Istanbula zbog kontrole moreuza. Balkanski narodi i njihove državice bili su samo „moneta za potkusurivanje“ u igri ruske politike sa drugim silama. Evropske sile poništile su navedena rešenja na Berlinskom kongresu u leto 1878. Interese Srbije u Berlinu je zastupala susedna Austrougarska monarhija. Godine 1885. izbio je srpsko-bugarski rat, a Rusija je bila na strani svoje saveznice Bugarske. Takođe, Sanstefanskim ugovorom Rusija je trajnije pokvarila odnose Srbije i Bugarske što će se očitavati narednih decenija u čestim ratovima ove dve države.

U suštini, svaki put kada bi slabila, Rusija je jačala uticaj na Balkanu, oslanjajući se na balkanske narode – podstičući sukobe među njima kako bi mogla da stalno posreduje, da „jedan nacionalni pokret izigrava drugim i da nikada ne okončava borbu“, kako je pisao srpski istoričar Milorad Ekmečić. Rusiji je Balkan bio potreban da bi se na njemu, bez puno rizika po sebe, dokazivala kao velika sila, ali i da bi kontrolisala moreuze.

Jedan od najrasprostranjenijih mitova o srpsko-ruskim odnosima, koga je ponovio i ruski patrijarh u Beogradu 2014. je da je car Nikolaj II „žrtvovao svoju krunu, carstvo i život radi spasenja Srbije”, u Prvom svetskom ratu. Rusija je ušla u Prvi svetski rat da bi sačuvala svoj međunarodni kredibilitet i status velike sile, koji je bio ozbiljno poljuljan u vreme aneksione krize 1908-1909. i pre toga porazom od Japana 1905.

U međuratnom periodu do 1940. nije bilo diplomatskih odnosa između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije. U toku Drugog svetskog rata SSSR pokušava (bezuspešno) da funkcionalizuje partizane u svrhu svojih pregovora sa zapadnim saveznicima. U drugoj polovini 1944. snage Crvene armije su značajno doprinosile pobedi jugoslovenskih partizana nad fašističkim silama. Ipak, sovjetski oslobodioci u pozadini vojnih akcija su vršili, zbog nediscipline, brojna krivična dela pljačke, ubistava civila i silovanja. Tito se zbog ovoga žalio Staljinu, na šta mu je sovjetski diktator odgovorio: “To su mladi momci. Neka se zabave, zaslužili su.” Podaci o nepočinstvima Crvene armije, čiji se dominantni značaj u pobedi nad fašizmom ne može osporavati, nikada nisu istraživani. Za razliku od bombardovanja nemačkih garnizona u okupiranoj Srbiji od strane zapadnih saveznika, o čemu se konstantno priča kao o “zapadnom bombardovanju Srbije” – o nedelima Crvene armije je do danas tabuisano govoriti ili pisati.

U vreme Rezolucije Informbiroa 1948. na delu je bila neobjavljena sovjetska agresija na Jugoslaviju. Uzrok sukoba i ovoga puta je bio sovjetski ekspanzionizam i imperijalizam, kao i pokušaj stavljanja Jugoslavije pod kontrolu. SSSR se služio pretnjama, ekonomskim učenama, sankcijama, raskidom trgovinskih ugovora itd. Sukob je počeo time što je sovjetska Vlada obavestila jugoslovensku da 18. marta 1948. povlači svoje civilne stručnjake iz Jugoslavije, a dan kasnije i vojne savetnike i instruktore, jer su okruženi „nedruželjubljen”. „Rat” protiv Jugoslavije je bio propagandni, obaveštajni, ali i vojni, sa gotovo svakodnevnim napadima na jugoslovenske granične trupe. Bilans tih napada je bio blizu 8.000 graničnih incidenata u kojima su poginule desetine jugoslovenskih vojnika i građana.

Posle sovjetsko-jugoslovenskog pomirenja nakon Staljinove smrti, 1958. dešava se novi sovjetski napad na Jugoslaviju, zbog namere režima u Kremlju da utiče na sadržaj novog

programa jugoslovenske partije – SKJ. Žestoka antijugoslovenska kampanja u sovjetskim medijima bila je praćena i podsticanjem satelita, poput Bugarske, na pretenzije prema jugoslovenskoj teritoriji. Takođe, svaki pokušaj reformi u SFRJ kod Sovjeta je izazivao “ozbiljne rezerve, nespokojstvo i sumnje kuda sve to vodi”. Posebno su bile oštre osude privredne reforme iz 1965. Svaka reforma i demokratizacija Jugoslavije po Sovjetima je vodila “u liberalizam i na Zapad” i morala je biti sprečena. Sovjetski režim je konstantno tražio i podsticao dogmate, kao “zdrave snage”, koje bi podstakle sovjetizaciju Jugoslavije. Jedan od prelomnih procesa u demokratizaciji države – smena konzervativnog jugoslovenskog potpredsednika i kontrolora UDB-e, Aleksandra Rankovića na Brionima 1966. izazvala je veliko sovjetsko nezadovoljstvo. Bio je to za njih kraj nade u povratak Jugoslavije u sovjetski “lager” posle Tita. U to vreme sovjetski zvaničnici su poručivali da je Ranković bio „bolji i pošteniji komunista od onih koji su ga smenili, to je video i nije želeo takav razvoj a osudila ga je pobjednička koncepcija, koja vodi u liberalizam i liči na socijaldemokratiju”.

Sovjetska agresija na suverenu Čehoslovačku avgusta 1968. izazvala je treći sovjetski politički napad na Jugoslaviju, ali je i inicirao ideje o potrebi njenog razbijanja. Takođe, iste 1968. jugoslovenska osuda sovjetske agresije na Čehoslovačku izazvala je nove pretnje, da bi SFRJ mogla biti sledeća žrtva, zbog “antisovjetske kampanje”, tj. osude okupacije suverene Čehoslovačke. Jugoslovenski stavovi tada su upoređivani s NATO i bivšim SS-ovcima, a moskovska Pravda je pisala: „SKJ spada u red besnih protivnika marksističko-lenjinističke partije i nadahnjivala je antisocijalističke elemente u Čehoslovačkoj.“ Bio je to nagoveštaj sovjetske invazije na Jugoslaviju, do koga ipak nije došlo.

U drugoj polovini šezdesetih, SSSR je širio tezu o potrebi raspada Jugoslavije, zbog čega bi istočnoevropske zemlje trebalo da „osvoje ključne pozicije u Srbiji, Makedoniji i Crnoj Gori“, jer su te republike uvek bile „proslovenske“, dok je druga polovina Jugoslavije „prozapadna“ i „nije važno šta će biti s njom“. U to vreme sovjetski emisari poručuju i da pitanje raspada Jugoslavije „nije samo njena unutrašnja stvar“, te da bi „u slučaju ugožavanja socijalizma u Jugoslaviji trupe Varšavskog ugovora intervenisale, isto kao što su činile u Mađarskoj i ČSSR“. Indikativno je da ruska državna televizija Rosija 1 danas tvrdi da je Varšavski pakt bio “odbrambeno savezništvo koje štiti sovjetske saveznike od agresivne

Severno-atlantske alijanse”. Ruska državna televizija brani i danas sovjetsku invaziju na Čehoslovačku 1968. koja je predstavljala, kako se kaže, “zaista važan ispit ujedinjenih oružanih snaga Varšavskog ugovora”. Reč je o kontinuitetu agresivne i imperijalne politike u Evropi.

Danas se ruska propagandna aktivnost u Srbiji nedvosmisleno poklapa sa Miloševićevom propagandom u vreme epohe ratova devedesetih. Ruski i proruski mediji u tom procesu na najgrublji način zloupotrebljavaju i falsifikuju savremenu istoriju u cilju podsticanja sukoba i netrpeljivosti u regionu kao i dalje srpske nacionalističke homogenizacije. Učvršćivanje Srbije uz kompromitovanu nacionalističku prošlost u funkciji je opravdavanja agresivnih ratova devedesetih i konstituisanja „novog” srpskog identiteta koji bi još naglašenije trebalo da bude antizapadni, rusofilski i antagonizovan prema svim susedima i čitavom regionu. Iako ruska zvanična politika, kao i njeni medijski servisi danas stoje na stanovištu odbrane političkog nasleđa režima Slobodana Miloševića u Srbiji – zvanična Rusija je sve vreme tokom devedesetih pratila zapadnu politiku prema Balkanu, participirajući u njenom kreiranju. Rusija je bila članica Kontakt grupe i u Savetu bezbednosti UN je podržavala sve rezolucije koje su se ticale balkanske krize tokom devedesetih godina.

U Srbiji je 2013. otvorena ispostava Ruskog instituta za strateška istraživanja (RISI), tzv. Putinovog instituta za širenje „meke moći”, ideoloških vrednosti i uticaja. Ova institucija poznata je i po kontroverznim istupima svog moskovskog direktora, nekadašnjeg pripadnika sovjetskih službi bezbednosti, Leonida Rešetnjikova da je „pravoslavlje posebna civilizacija”, koja je „alternativa američko-zapadnjačkom konceptu potrošačkog evropejstva”, te da je „cilj i misija pravoslavnih naroda da na planetarnom nivou šire svoj pravoslavni koncept”. Podstičući ksenofobiju u Srbiji on je tvrdio: „Mi ćemo sve da učinimo da Srbija i Rusija nose vatru koja nam je predata iz Konstantinopolja i zbog toga hoće da nas unište”, a „Srbija će bez Rusije nestati, neće postojati”. Podstičući revanšističke intencije srpskih nacionalista, Rešetnjikov i ljudi iz navedenog Instituta poručuju da je mapa Balkana „privremena” jer su granice „veštačke”, iz čega nužno proizlazi da je novi rat na ovim prostorima neizbežan.

Rusija se sve manje skriveno protivi i evropskim integracijama Srbije. Tako je potpredsednik ruske vlade, Dimitriji Rogozin u Beogradu poručio da "Srbija mora da bude oprezna kada je reč o harmonizaciji svoje spoljne politike sa EU," jer bi u suprotnom mogla da bude suočena sa "Kelnom 2", čime je aludirao na napastvovanja žena u ovom nemačkom gradu. Potpredsednik ruske Vlade je poručio i da ako Srbija uđe u EU „došljaci će se osećati kao gazde, a žene će se plašiti da izađu na ulicu“, čime se neskriveno podstiču ksenofobične i rasističke snage u srpskom društvu.

Jedan od ciljeva savremene ruske politike prema balkanskom prostoru je težnja da Srbiju što duže održava u stanju zamrznutog konflikta sa čitavim regionom, dajući srpskom nacionalizmu nadu u istorijski revanš zbog poraza u ratovima devedesetih. Otvoreni pritisci Rusije na Crnu Goru, medijska spinovanja, uvrede i pretnje upućene crnogorskom rukovodstvu kao i brutalno otvorena podrška korumpiranom separatističkom režimu Milorada Dodika, u daljoj destabilizaciji Bosne i Hercegovine, govore u prilog tome da bi Rusija od sebi lojalnih srpskih nacionalista u BiH i Crnoj Gori mogla da napravi obrise balkanskih „abhazija“ ili „južnih osetija“, kao što je od proruskih pobunjenika u Ukrajini načinila odmetničke teritorije tzv. „Novorusije“. Navedenim političkim tendencijama režim u Kremlju utvrđuje platformu za novi sukob na Balkanu, a istorijsko iskustvo pokazuje, oružani sukob na evropskom jugoistoku za Rusiju je provereni metod da se, bez rizika za sebe, potvrđuje kao velika, a ne samo regionalna sila. Otvaranje novih sukoba na Balkanu, pokušaji stvaranja zamznutih konflikata ili sprečavanje rešavanja postojećih (Kosovo) bili bi prostor za dugoročni ruski uticaj na ovim prostorima u cilju dalje destabilizacije Evrope. Neki istorijski obrasci i imperijalne tendencije pretrajavaju vekovima, nezavisno od karaktera i ideološkog predznaka vlasti u Rusiji. Menjaju se jedino retorički izgovori i ideološki narativi (vekovno prijateljstvo, slovensko bratstvo, proleterski internacionalizam itd.) ali ne i namera da se ruske imperijalne intencije što snažnije ispoljavaju na balkanskom prostoru, korišćenjem domicilnih nacionalizama koji su antizapadni, ksenofobični, ekstremno netrpeljivi i suštinski duboko antiliberalni.

3.3. NIŠTA NIJE ISTINA I SVE JE MOGUĆE - MEDIJSKE MANIPULACIJE I PROPAGANDA KAO METOD DELOVANJA RUSKE MEKE MOĆI U SRBIJI

Ruska državna medijska propaganda nije, naravno, zaobišla ni članice Evropske unije i zemlje bivšeg SSSR. Kulminacija propagande je usledila u februaru 2016. godine kada je *Ruski kanal 1*³⁵ izveštavao o otmici i grupnom silovanju devojčice ruskog porekla u Nemačkoj, zbog čega je došlo i do razmene vrlo oštih izjava visokih zvaničnika Rusije i Nemačke.³⁶ EU i druge strukture sve češće razmatraju kako da zaustave ovaj trend kao i neke od negativnih uticaja ruske meke moći u užem smislu.

S druge strane, u Srbiji, koja za razliku od zemlja članica EU ima slabije institucije i demokratske tekovine, a koja je Kremlju posebno interesantna zbog niza posebnih okolnosti, o ovome se skoro uopšte ne govori. Ovo dodatno brine ako se uzme u obzir koliko je veliki uticaj Miloševićeva medijska propaganda imala na Srbiju i region, te koliko sličnosti u delovanju postoji između ova dva projekta. U Srbiji je 2015. bez ikakve promocije ili značajnije reakcije objavljen prevod sjajne knjige Pitera Pomeranceva *Ništa nije istina i sve je moguće*.

Za potrebe ove Studije efekti sve jače ruske propagandne mašinerije biće posmatrane kao deo ruske meke moći. Razlog za ovakvu odluku leži u činjenici da se, za razliku, od većine zemalja Evrope u Srbiji skoro uopšte ne razmatraju negativni efekti ovog trenda. Dolazak Sputnika u Srbiju državni vrh je pozdravio kao balans informisanju³⁷, a prisustvovao je i obeležavanju prve godišnjice rada. Dakle, ruska propaganda ima klasičnu moć privlačenja u većinskoj Srbiji i veliku penetraciju u skoro svim medijima, pa je zato uvrštena u analizu jačanja ruske meke moći.

Prema Zakonu o javnom informisanju i medijima iz 2014. godine *medij* je definisan kao „sredstvo javnog obaveštavanja koje rečima, slikom, odnosno zvukom prenosi urednički

³⁵ Russia's hybrid interference in Germany's refugee policy. 4.2.2016. European Council on Foreign Relations. Dostupno na:

http://www.ecfr.eu/article/commentary_russias_hybrid_interference_in_germanys_refugee_policy5084

³⁶ Oštra polemika Rusije i Nemačke zbog devojčice. 27.1.2016. B92. Dostupno na:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=01&dd=27&nav_category=78&nav_id=1090176

³⁷ Portal Sputnik počeo da radi u Srbiji. 3.2.2015. Udruženje novinara Srbije. Dostupno na: <http://uns.org.rs/sr/desk/media-news/28777/portal-sputnik-poceo-da-radi-u-srbiji.html>

oblikovane informacije, ideje i mišljenja i druge sadržaje namenjene javnoj distribuciji i neodređenom broju korisnika.“ Pod medijem ovaj Zakon podrazumeva dnevne i periodične novine, servis novinske agencije, radio-program i televizijski program i elektronska izdanja tih medija, kao i samostalna elektronska izdanja (uređivački oblikovane internet stranice ili internet portali), a koji su registrovani u Registru medija . Svrha Registra medija je obezbeđivanje javnosti podataka o medijima, čime se obezbeđuje transparentnost i poštovanje kako zakona, tako i novinarskog i etičkog kodeksa.³⁸

Ruskim medijima u Srbiji se ovde smatraju oni mediji koji su registrovani u Ruskoj Federaciji, kao na primer Sputnik koji je registrovan u ruskoj Federalnoj službi za nadzor u sferi veza, informacionih tehnologija i masovnih komunikacija. Prema srpskom Zakonu o javnom informisanju i medijima, predstavnik inostranog medija (urednik, novinar, foto-reporter, snimatelj i drugi saradnici) i dopisništvo inostranog medija, imaju u obavljanju svoje delatnosti ista prava i dužnosti kao i domaći urednik, novinar, ostali saradnici i mediji.

Srpski pro-kremaljski mediji su oni mediji koji su registrovani u Registru medija Republike Srbije , a koji objavljuju sadržaj koji promoviše politike Kremlja i u čijem fokusu posebno mesto imaju različiti aspekti rusko-srpskih odnosa, njihova istorija, sadašnjost i perspektive razvoja, kao što je na primer navedeno na srpskom pro-kremaljskom portalu Fonda strateške kulture.³⁹

Da bi se analiziralo stanje medija u Srbiji neophodno je najpre razdvojiti i koncept objektivnog novinarstva u medijima od, u Srbiji sve rasprostranjenije, propagande. Naime, medijska objektivnost ogleda se u načelima pravičnosti, preciznosti i nezaoblizane objektivnosti i nezavisnosti. Kako bi se ovi ciljevi dostigli, takođe je neophodno i da novinari budu u potpunosti stručno osposobljeni istraživači ili da se barem, u najmanju ruku, razumeju u temu o kojoj izveštavaju – što je u Srbiji retko slučaj. Iako medijsko izveštavanje utiče na formiranje stavova šire javnosti, ukoliko su navedeni principi

³⁸ Zakon o javnom informisanju i medijima. „*Službeni glasnik RS*“ br. 83/2014 i 58/2015.

³⁹ O nama. Fond strateške kulture. Dostupno na: <http://www.fsksrb.ru/o-fondu-strateske-kulture/>

primenjeni, ovi stavovi će se razviti samostalno na osnovu pruženih tačnih i objektivnih činjenica o datoj temi.

Sa druge strane, propaganda podrazumeva širenje ideja, informacija i glasina u cilju osnaživanja ili slabljenja određene institucije, inicijative ili lica. Propagandom se dati ciljevi ili stavovi predstavljaju kao opšti interes, sugerise se iskrivljeno značenje pervertiranjem opštih koncepata, prikrivaju se činjenice i istina i instruiše se željeno mišljenje, manipulacijom šire javnosti neistinama.

Srbija nema dugu tradiciju nezavisnog uticajnog novinarstva, koje može da služi kao kontra teg sve agresivnijoj propagandi. Iako je hvale vredan trend pojave internet portala koji se detaljnije bave korupcijom, oni su mahom *single issue* i ne zadiru u pitanja stanja u sistemu bezbednosti i spoljnoj politici, ne bave se pitanjima tranzicione pravde, ili jačanja nedemokratskih trendova u širem političkom smislu. Javno mjenje se, mahom, formira sa vrha na dole - od državnog vrha do pojedinca. To se realizuje kroz nekoliko TV kanala, pro-državnih ili sa državom povezanih, navodno "odmerenijih" dnevnih novina i tabloida, koji su svi u funkciji aktuelne vlasti. Niko od njih ne preza od širenja propagande, laži, zastrašivanja konkurenata, pa sve do otvorenih pretnji.

To što je Srbija u najnovijem *Indeksu medijskih sloboda u svetu*, koji sačinjavaju Reporteri bez granica⁴⁰, napredovala za osam mesta u odnosu na 2014. godinu posledica je toga što su mnoge zemlje pale na toj lestvici, a situacija u Srbiji je zapravo pogoršana od dolaska Vučića na mesto premijera 2014. godine, ocenio je za Cenzolovku Kristijan Mir, izvršni direktor Reportera bez granica, organizacije koja već 14 godina ocenjuje uslove u kojima rade novinari u 180 zemalja. Dok se Srbija, s jedne strane, pomerila sa 67. na 59. mesto pa statistički prednjači u regionu po medijskim slobodama, u Indeksu medijskih sloboda u svetu istovremeno se navodi da su medijske slobode ugrožene i položaj novinara otežan naročito od maja 2014. godine. Kako ocenjuju Reporteri, oni koji su najviše kritički orijentisani prema vlasti meta su javnih napada, novinari se suočavaju sa finansijskim i uredničkim pritiscima, a usvojeni zakoni koji štite slobodu informisanja nikada nisu sprovedeni u potpunosti. Ovom kontradiktornošću u samom izveštaju iznenađeni su i

⁴⁰ Indeks medijskih sloboda u svetu 2016. Reporteri bez granica. Dostupno na: <https://rsf.org/en/ranking>

mnogi srpski novinari koji kažu da indeks nije odraz realnosti, te da su mediji u Srbiji u katastrofalnom stanju. Njihovo mišljenje deli i sam Kristijan Mir, koji za Cenzolovku navodi da je blagi napredak na tabeli zaista samo statistički efekat.⁴¹

Sa ovom ocenom podudaraju se i nalazi Balkanske istraživačke mreže (BIRN), uz zaključak da je stanje medija u Srbiji samo pogoršano u poslednjih par godina, i da je trenutno na snazi „meka“, odnosno prikrivena cenzura. U izveštaju *Meka cenzura: Promene u medijskom sektoru – sa goreg na lošije*, predstavljenom u februaru 2016. godine, BIRN objašnjava da je medijska scena u Srbiji pretrpela nekoliko ključnih promena u prethodne dve godine: “Novo medijsko zakonodavstvo nije dalo očekivane rezultate – proces privatizacije medija pratile su brojne zloupotrebe a u sprovođenju javnih konkursa za podršku medijskom sadržaju uočene su brojne nedoslednosti; proces privatizacije doveo je do novog tipa koncentracije na medijskom tržištu; siromašno medijsko tržište i sve tanji budžeti za oglašavanje dodatno su usmerili medije ka budžetskom finansiranju; cenzura, auto-cenzura i brojna ograničenja uređivačke nezavisnosti su u porastu.”⁴²

Ovakvo stanje je, prirodno, vrlo plodno tlo za spoljnu, državnu i od strane države podržanu propagandu kojom se manipuliše građanima Srbije. Lakšem prodoru ruske propagandne mašinerije doprinosi i činjenica da je vlasnička struktura medija u Srbiji vrlo netransparentna.

Savet za borbu protiv korupcije je u februaru 2015. godine objavio **Izveštaj o vlasničkoj strukturi i kontroli medija u Srbiji**.⁴³ Savet je identifikovao i izdvojio pet sistemskih problema koji godinama parališu sistem javnog informisanja u Republici Srbiji, a to su: netransparentnost medijskog vlasništva; netransparentnost finansiranja; ekonomski uticaj kroz budžet, poreske olakšice i drugi indirektni oblici finansiranja javnim novcem,

⁴¹ Kristijan Mir: Stanje u srpskim medijima pogoršano od dolaska Vučića. 21.4.2016. Cenzolovka. Dostupno na: <https://www.cenzolovka.rs/misljenja/kristijan-mir-rwb-stanje-u-srpskim-medijima-pogorsano-od-dolaska-vucica>

⁴² Meka cenzura: Promene u medijskom sektoru – sa goreg na lošije. 2016. Balkanska istraživačka mreža. Dostupno na: http://birnsrbija.rs/wp-content/uploads/2016/02/izvestaj_meka_cenzura_final.pdf

⁴³ Izveštaj o vlasničkoj strukturi i kontroli medija u Srbiji za period od 2011. do 2014.godine. Savet za borbu protiv korupcije Vlade Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/saopstenja/cid1011-2752/savet-objavio-izvestaj-o-vlasnickoj-strukturi-i-kontroli-medija-u-srbiji>

problemi privatizacije medija i neizvestan status javnih servisa, cenzura i autocenzura i tabloidizacija.⁴⁴

Utvrdeno je da se 613 pravnih lica istovremeno pojavljuje kao osnivač više od jednog javnog glasila. Na analiziranom uzorku od 50 medija, uključujući i 9 internet portala i veb-sajtova koji se bave javnim informisanjem, Savet je utvrdio da 23 medija ima potpuno transparentno vlasništvo, kod 14 medija vlasništvo je netransparentno ili delimično transparentno, kod najmanje 13 medija vlasništvo je formalno transparentno, ali se u javnosti kao vlasnik tih medija percipira neko drugo lice.

Prema izveštaju Saveta za borbu protiv korupcije javna glasila koja uopšte nisu upisana u registar (APR) Agencije za privredne registre, a bave se delatnošću javnog informisanja su Pravda,⁴⁵ kao i Fakti⁴⁶, javno glasilo koje otvoreno zastupa pro-kremaljske stavove.

Ruska meka moć u Srbiji itekako koristi gore navedene loše okolnosti. Tokom istraživanja za potrebe ove Studije mapirano je 16 pro-kremaljskih medija, 6 ruskih medija kao i dva čije poreklo nije utvrđeno.

Međunarodna informaciona agencija Rusija sevodnja (МИА РОССИЯ СЕГОДНЯ ⁴⁷) je u novembru 2014. godine predstavila svoj novi međunarodni medijski projekat **Sputnik**⁴⁸, koji je prema rečima Generalnog direktora RSa, međunarodna informaciona mreža za informisanje čiji se sadržaj ne uređuje u Moskvi već u različitim gradovima sveta. On je takođe naveo da će cilj Sputnika biti da „svetskoj javnosti predstavi alternativni pogled na svetske događaje, koji nije formiran pod uticajem zapadnih mas-medija“.⁴⁹

Sputnik je, trenutno, među glavnim instrumentima kreiranja i plasiranja ruske meke moći u Srbiji. Pored toga što je Sputnik internet portal može mu se pristupiti i preko radio programa, u digitalnom formatu, kao i preko mobilne aplikacije koja ima više od 100,000

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Pravda. Dostupno na: <http://www.pravda.rs/>

⁴⁶ Fakti. Dostupno na: <http://fakti.org/>

⁴⁷ МИА РОССИЯ СЕГОДНЯ. Dostupno na: <http://ria.ru/docs/about/>

⁴⁸ Sputnik. Dostupno na: <http://rs.sputniknews.com/>

⁴⁹ „Sputnik“ za novi pogled na svet. 17.11.2014. Ruska reč. Dostupno na: <http://ruskarec.ru/politics/2014/11/17/sputnik-za-novi-pogled-na-svet-35057.html>

korisnika.⁵⁰ Sputnik u Srbiji koristi kapacitete rasformirane radio kompanije Glas Rusije. *Russia Today*⁵¹ emituje svoj program preko internet portala Vostok.⁵²

Međunarodni projekat pod nazivom Russia Beyond the Headlines (**RBTH**), koji postoji od 2007.godine, u Srbiji predstavlja **Ruska reč**⁵³. RBTH ima za cilj da poveća prisustvo Rusije u stranim medijima kroz 23 države koje objavljuju dodatak štampanim izdanjima u 29 uticajnih novina, među kojima su New York Times, Wall Street Journal i Washington Post u Sjedinjenim Američkim Državama; Figaro u Francuskoj; Handelsblatt u Nemačkoj; Republicca u Italiji; Pais u Španiji; Global Times u Kini; i Politika i Geopolitika u Srbiji. RBTH održava i 20 sajtova na 16 jezika, među kojima je i pomenuta Ruska reč.

Veliki broj medija u Srbiji, među njima i oni koji su finansijski povezani sa državom ili aktuelnom vlašću, u značajnoj meri stvaraju svoje sadržaje prema diskursu Sputnika. Neki od njih su: Večernje Novosti, Politika, Pink, Studio B, Informer, Pečat, NSPM, Standard, Novi Standard i Pravda.

Indikativna je pojava mnogih novoosnovanih internet portala, sa velikim brojem pratilaca i jakim delovanjem na društvenim mrežama, koji kao i gore pomenuti mediji, šire propagandu, neretko i defamacije političkih protivnika, kontaminiraju javni prostor netačnostima raznih vrsta, a da za to ne snose nikakve posledice. Među najuticajnijima su **IN4S**⁵⁴, i **Politikanews**⁵⁵, internet portal koji ne sadrži nikakav trag o autorima, urednicima, vlasnicima i novinarima, ciljevima i drugom.⁵⁶

Jedan od primera uticaja na medije naveo je i Savet za borbu protiv korupcije u svom Izveštaju, a odnosi se na pro-kremaljsku stranku Treća Srbija. Ona se sumnjiči za

⁵⁰Sputnik aplikacija. Google Play Store. Dostupno na:

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sputniknews.sputnik&hl=sr>

⁵¹ Russia Today. Dostupno na: <https://www.rt.com/>

⁵² Vostok. Dostupno na: <http://www.vostok.rs/>

⁵³ Ruska reč. Dostupno na: <http://ruskarec.ru/>

⁵⁴ IN4S. Dostupno na: <http://www.in4s.net/>

⁵⁵ NATO dobro plaća – Jelena Milić hvališe se luksuznim životom. 3.2.2016. Politikanews. Dostupno na: <https://politikanews.wordpress.com/2016/02/03/nato-dobro-placa-jelena-milic-hvalise-se-luksuznim-zivotom/>

⁵⁶ CEAS je prilikom istraživanja pretraživao podatke o medijima preko Registra medija i RNIDS (Registar nacionalnog internet domena Srbije). IN4S i Politikanews nemaju domen registrovan u RNIDS. IN4S je crnogorski medij, tako da provera u APR i RNIDS-u nije moguća.

potencijalnu zloupotrebu javnih resursa, odnosno novca iz javnih izvora finansiranja radi obezbeđivanja političkog uticaja i promocije političkih stavova, kroz oglašavanje i reklamiranje, a preko rukovodstva JKP Informatika iz Novog Sada. Funkciju direktora JKP Informatika od septembra 2012. godine obavlja Dejan Čelar iz stranke Treća Srbija, a njegov pomoćnik je Aleksandar Đurđev. Inače, Đurđev obavlja i funkciju predsednika Saveta za javni red, mir i bezbednost u Skupštini grada Novog Sada, savetnik je gradonačelnika za pitanja Dunavske strategije i generalni je sekretar Treće Srbije.

Prema navodima iz izveštaja Državne revizorske institucije o izvršenoj reviziji kod JKP Informatika Novi Sad za 2013. godinu, navedeno preduzeće je ugovorilo usluge oglašavanja, reklame i propagande u toku 2013. godine, bez sprovođenja postupka javne nabavke na način propisan Zakonom o javnim nabavkama⁵⁷. Rukovodstvo preduzeća je na osnovu diskrecionih odluka zaključilo šest ugovora ukupne vrednosti 8,7 miliona dinara.⁵⁸

Oglašavanje je vršeno na sledećim sajtovima: Kurir⁵⁹, NSPM⁶⁰, Srbodroid⁶¹, Danas⁶², Standard⁶³ i Akter⁶⁴.

Na osnovu diskrecionih ugovora koje je rukovodstvo JKP Informatika zaključilo sa pružaocem usluga oglašavanja Treća Srbija je obezbedila prisustvo svojih funkcionera u javnosti, medijsku prepoznatljivost, promovisanje političkih stavova i aktivnosti.⁶⁵

Agenciji za privatizaciju se za kupovinu medija u Vojvodini javila samo firma čiji je vlasnik Danijel Kulačin, koji je do skoro bio funkcioner Treće Srbije.⁶⁶ Kulačin je vlasnik firme *Feedback Consulting & New Media Production* koja se prijavila da kupi Dnevnik koji se

⁵⁷ Zakon o javnim nabavkama. „Sl. Glasnik RS“ br. 124/2012, 14/2015 i 68/2015.

⁵⁸ Novi Sad: Izdvojili pet miliona dinara za organizovanje tribine. 20.1.2014. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/vojvodina/novi-sad-izdvojili-pet-miliona-dinara-za-organizovanje-tribine/lcgmh81>

⁵⁹ Kurir. Dostupno na: www.kurir-info.rs

⁶⁰ NSPM. Dostupno na: www.nspm.rs

⁶¹ Srbodroid. Dostupno na: www.srbodroid.com

⁶² Danas. Dostupno na: www.danas.rs

⁶³ Standard. Dostupno na: www.standard.rs

⁶⁴ Akter. Dostupno na: www.akter.co.rs

⁶⁵ Izveštaj o vlasničkoj strukturi i kontroli medija u Srbiji za period od 2011. do 2014.godine. Savet za borbu protiv korupcije Vlade Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/Storage/Global/Documents/izvestaji/izvestaj%20mediji%2026%2002.pdf>

⁶⁶ Treća Srbija kupuje medije po Vojvodini. 6.12.2014. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/trecja-srbija-kupuje-medije-po-vojvodini/1ennrffh>

izdaje već 70 godina, Radio Kikindu, Radio Vrbas, Radio Novi Bečej, Radio Zrenjanin, Radio Suboticu, Radio Bačku Topolu, a poslala je ponude i za RTV BAP iz Bačke Palanke i za Novosadsku televiziju. Nakon ove situacije, a usled slabe zainteresovanosti, opravdano se pojavila briga medija u Vojvodini da će Treća Srbija, koja je sa SNS bila u koaliciji na lokalnom nivou u Novom Sadu, postati vlasnik većine značajnih medija u Vojvodini.⁶⁷

Urednik sajta Cenzolovka, Zoran Nikolić, upozorio je na ove pojave: „Medijski zakoni se ili ne sprovode ili se sprovode loše. Privatizacija je, kako kaže, odličan primer – s jedne strane, vlast izbegava zakonsku obavezu da zaposlenima u neprivatizovanim medijima podeli besplatne akcije, već čeka da se te kuće ugase, s druge strane, lokalne medije koji uglavnom zavise od lokalnih budžeta, niko neće da kupi iz ekonomskih razloga, već ih kupuju iz političkih razloga ljudi bliski vladajućim strankama.“⁶⁸

Ruska meka moć plasirana preko portala Sputnik vrlo je fokusirana na Crnu Goru. Od oko 300 članaka o Crnoj Gori, 70 procenata ima negativnu konotaciju, koja se pre svega ogleda u kritikama upućenim Vladi Crne Gore. Posebnu pažnju Sputnik je posvetio pozivu Crnoj Gori da postane članica NATO, koji je praćen brojnim naslovima poput : „Crna Gora u NATO-u, trn u oku za Rusiju⁶⁹...NATO izvodi teritorijalno čišćenje Balkana⁷⁰...Crna Gora-pion u velikoj šahovskoj igri⁷¹...Zaharova:Pitanje ulaska Crne Gore u NATO rešiti na referendumu⁷²...Đukanović vodi Crnu Goru u nove sukobe⁷³...

Pojedini mediji u Srbiji najavili su da će ruski milioner Konstantin Malofeev kupiti televiziju sa nacionalnom frekvencijom. Pored televizije se spominje i pokretanje još jedne

⁶⁷ Mutne vode privatizacije: Jurišaju li desničari na medije u Srbiji? 10.12.2014. Radio Slobodna Evropa. Dostupno na: <http://www.slobodnaevropa.org/content/jurisaju-li-desnicari-na-medije-u-srbiji/26735672.html>

⁶⁸ Nikolić: Gašić smenjen samo da bi Vučić pokazao da drži reč. 9.2.2016. N1. Dostupno na: <http://rs.n1info.com/a133114/Vesti/Zoran-Nikolic-o-protestu-novinara.html>

⁶⁹ Crna Gora u NATO-u – Trn u oku za Rusiju. 25.12.2015. Sputnik. Dostupno na: <http://rs.sputniknews.com/regioni/20151225/1102043816/CrnaGora-Rusija-sankcije.html>

⁷⁰ NATO izvodi „teritorijalno čišćenje“ Balkana. 25.12.2015. Dostupno na: <http://rs.sputniknews.com/regioni/20151225/1102051631/NATO-Rusija-Balkan.html>

⁷¹ Crna Gora, pion u velikoj šahovskoj igri. 22.12.2015. Sputnik. Dostupno na: <http://rs.sputniknews.com/regioni/20151222/1101978798/crna-gora-nato-lajms.html>

⁷² Zaharova: Pitanje ulaska Crne Gore u NATO rešiti na referendumu. 16.12.2015. Sptunik. Dostupno na: <http://rs.sputniknews.com/regioni/20151216/1101830162/Rusija-Podgorica-NATO.html>

⁷³ Đukanović vodi Crnu Goru u nove sukobe. 15.12.2015. Sputnik. Dostupno na: <http://rs.sputniknews.com/analize/20151215/1101813064/crna-gora-djukanovic-nato-referendum.html>

kablovske TV stanice, dnevnih novina i marketinške agencije. Posrednik u ovom poslu bi mogao da bude srpski biznismen Bogoljub Karić, koji je nakon podizanja optužnice za zloupotrebu položaja odgovornog lica pobjegao u Rusiju, gde se i dalje nalazi.⁷⁴ Inače Karićeva porodična politička stranka je koalicioni partner vladajućeg SNS.

Istraživanje koje je sprovedla rusko-srpska informativna agencija Gazeta čiji cilj je bio da se ustanovi koliki je procenat stanovništva u Srbiji zainteresovan za otvaranje ruskog televizijskog kanala koji bi se bavio promocijom Rusije u našoj zemlji,⁷⁵ pokazalo je da je 88 posto ispitanika pozitivno raspoloženo prema ovoj ideji dok je svega 9 posto bilo protiv.

3.4. INSISTIRANJE NA POLITIKAMA STEČENIH IDENTITETA

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji objavio je krajem 2015. godine važnu zbirku autorskih radova *Identitet Srbije*⁷⁶. U svom izuzetno analitičnom i preciznom uvodniku pomenute publikacije *Identitet Srbije - između glorifikacije i poniženja*⁷⁷ direktorka Helsinškog odbora, Sonja Biserko, između ostalog, konstatuje: "Indikativno je da Rusija pothranjuje srpsku frustraciju i tezu da je Jugoslavija bila srpska zabluda. Isto tako i tezu o veštački stvorenim nacijama, poput, na primer, Crnogoraca. Ruski politikolog Vladimir Trapara iz Instituta za međunarodnu politiku i privredu, smatra da bi prijem Crne Gore u NATO za tu zemlju značio udaljavanje od Srbije i srpskog identiteta. Istovremeno, uticajni proruski konzervativni blok proizvodi utisak o identitetskoj 'rusizaciji srpske nacije', čiji je osnov superiornost pravoslavne civilizacije, vizantijsko nasleđe, slavenstvo, uzajamna istorijska pomoć".

No, u Srbiji se 2016. godine o pitanju identiteta, pa i srpskog, na taj način nažalost vrlo retko razmišlja i javno debatuje. U mainstream i/ili pro-Vladinim medijima fatalistički se

⁷⁴ Putinov tajkun kupuje medijsko carstvo u Srbiji. 2.2.2016. Blic online. Dostupno na:

<http://www.blic.rs/vesti/drustvo/saznajemo-putinov-tajkun-kupuje-medijsko-carstvo-u-srbiji/rp6lk8m>

⁷⁵ 88% Srba želi rusku televiziju u Srbiji. 16.2.2016. Vasejenska. Dostupno na:

<http://www.vasejenska.com/drustvo/88-srba-zeli-rusku-televiziju-u-srbiji/>

⁷⁶ Zbirka autorskih radova "Identitet Srbije". Helsinški odbor za ljudska prava. 2015. Dostupno na:

<http://www.helsinki.org.rs/serbian/hpovelja.html>

⁷⁷ Identitet Srbije između glorifikacije i poniženja. Helsinški odbor za ljudska prava. 2015. Dostupno na:

<http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/2015%20dec%20-%20sonja%20biserko.pdf>

piše ili se u njima prenose tekstovi o izvesnoj propasti EU, a u najmanju ruku o krizi njenog identiteta, bez pominjanja činjenica kao što su sedamdesetak godina mira, ekonomskog prosperiteta i napretka u zaštiti individualnih i kolektivnih ljudskih prava. U javnosti se naveliko “debatuje” o terorizmu koji dolazi sa Bliskog Istoka čije su “strukture zasigurno stvorile ozloglašene SAD”. Nema dovoljno preko potrebnih rasprava, kao uostalom, ni na političkom Zapadu, o negativnim posledicama kulturnog relativizma i demokratskog deficita multikulturalizma⁷⁸. Između ostalog, zato i činjenica da nasleđeni identiteti kao ključni elementi celokupnog identiteta pojedinaca i nacija zatečenih u vihoru globalizacije, ponegde zauzimaju ključno mesto, ne iznenađuje. Imajući u vidu da je Srbija najveća zemlja na zapadnom Balkanu, pretežno pravoslavna i slovenska, ona je vrlo pogodna za nametanje stečenih identiteta, sličnih ruskim, i kroz artikulaciju meke moći.

Leonid Petrovič Rešetnikov, koji je u periodu od 1976. do 2009. godine radio u Spoljnoj obaveštajnoj službi Rusije, obavljajući u okviru ove službe i određene visoke dužnosti, penzionisan je u činu general-potpukovnika, i od tada, na osnovu ukaza predsednika Ruske Federacije, obavlja funkciju direktora Ruskog instituta za strateška istraživanja (RISI)⁷⁹. On je krajem 2013. dao intervju moskovskom listu Stoletje pod naslovom *Rusija je globalna alternativa, svet nema političara kao što je Putin*.⁸⁰ Ovaj tekst postao je neka vrsta manifesta skoro svih instrumenata ruske meke moći u Srbiji.

U aprilu 2014. godine u Beogradu je održana izuzetno posećena i medijski pokrivena promocija Rešetnikovljeve knjige *Vratiti se Rusiji*. U predgovoru srpskom izdanju Rešetnikov kaže: „U nekoj tački svog razvoja Rusija je sišla sa Bogom predodređenog joj puta i krenula putem samovolje, ljudske taštine i strasti. To je bio put u pakao, do kojeg

⁷⁸ Jens-Martin Eriskén & Frederik Stjernfelt. 2013. Demokratske kontradikcije multikulturalizma. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji. Dostupno na: <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/Ogledi16.pdf>

⁷⁹ Ruski institut za strateška istraživanja osnovao je predsednik Ruske Federacije 1992. godine sa sedištem u Moskvi, kao državnu naučnu ustanovu, odgovornu za informisanje i analitičku podršku predsedničke administracije. RISI daje stručne ocene, preporuke, priprema informativno-analitičke materijale za administracije predsednika Rusije, Saveta Federacije, Ruske Dume, Saveta bezbednosti, Vlade, ministarstva i drugih resora, a, kako je navedeno na zvaničnoj internet stranici, veliku pažnju poklanja borbi protiv terorizma i suprotstavlja se falsifikovanju istorije na postsvjetskom prostoru. Ruski institut za strateška istraživanja. Dostupno na: <http://riss.ru/>.

⁸⁰ Leonid Rešetnikov: Rusija je globalna alternativa, svet nema političara kao što je Putin. 16.10.2013. NSPM. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/hronika/leonid-resetnikov-rusija-je-globalna-alternativa-svet-nema-politicara-kao-sto-je-putin.html?alphabet=l#vComment92977>

umalo što nismo stigli, ali smo prikočili početkom 2000, a zatim se i zaustavili. Sada stojimo na raskršću. Kuda da krene velika država?“. Neposredno pre promocije, Leonid Rešetnikov dobio je i Orden svetog cara Konstatina od patrijarha Irineja za posebne zasluge na jačanju srpsko-ruskih veza.

Posebno je interesantno Rešetnikovljevo priznanje da je kao mlad bio ortodokсни komunista, ali da ga je od 1979. godine, kada je došao u Beograd, vera počela napuštati. „Dok sam gledao probleme Srba u Jugoslaviji, upoznao ruske emigrante i čitao ruske knjige koje su bile zabranjivane u Sovjetskom Savezu shvatio sam da smo omeđeni okvirima. Ako hoćeš da znaš više možeš biti proglašen protivnikom radnog naroda, a ako odeš na drugu stranu možeš biti proglašen izdajicom Lenjinizma i Staljinizma. Pitao sam se zašto milioni Rusa koji govore ruski i vole svoju otadžbinu ne mogu da žive u Rusiji. Od tada je prošlo 30 godina i rezultat tih razmišljanja je ova knjiga. Shvatio sam da smo počinili greh, odustali smo od svog imena, niko nije spominjao Rusiju, samo Sovjetski Savez, i da smo izdali svoj rod. To odricanje od roda i nacije dovelo je do katastrofe 1991. godine. Država nastala na milionama ubijenih i mučenih nije mogla opstati“⁸¹.

Rešetnikov smatra da put Rusije ne treba da bude ni komunizam ni liberalizam, već treći put. „Jedini izlaz da se ne vratimo u ćorsokak je da se vratimo veri, tradiciji i našem pogledu na svet. Poslednja i pretposlednja generacija Rešetnikovih su rekle svojim 50 prethodnih generacija da su budale, da nisu pravilno živeli. Ponekad liberalna i komunistička opozicija u Rusiji govore da Rusija mora da se razvija da bi narod napredovao. Ali Rusiji sa svojim ogromnim prostranstvom i bogatstvom i sa 145 miliona ljudi Bog nije dao da postane Holandija ili Austrija. Rusija iskreno nije država, to je civilizacija. Francuski predsednik Žak Širak je jednom rekao da se u Rusiji stalno vodi prepirka da li ćemo sa zapadom ili istokom, a sve nam je dato da budemo sopstvena civilizacija“, rekao je Rešetnikov, pitajući se da li treba Rusija da kopira gej parade, legalizaciju lakih droga ili napad na Irak. Prema njegovim rečima, današnji problemi sa Ukrajinom i drugim republikama nastali su još 1917. i 1918. godine, dodajući da je apsurdno da ukrajinski nacionalisti danas sklanjaju Lenjinove spomenike, a komunisti su im napravili Ukrajinu. Tokom promocije knjige Rešetnikov je

⁸¹ Treći put za Rusiju. Balkan Magazin. 30.4.2014. Dostupno na: <http://www.balkanmagazin.net/knjizevnost-i-knjige/cid147-88735/treci-put-za-rusiju>

podelio i neka saznanja stečena radom u obaveštajnoj službi. Tako je ispričao da je čitao prepisku sovjetskog ambasadora Kvicinskog sa nemačkim ambasadorom Štrausom, bivšim kancelarom Nemačke, u kojoj Štraus upozorava još 1983-84. godine da Sovjetskom Savezu prete veliki izazovi i mogući raspad. On je naveo kao razlog što su u jednoj državi Sovjeti napravili 15 država sa svojim zastavama, himnom i vladama. Na odgovor da i Nemačka ima pokrajine, Štraus je kazao da su ih Nemci napravili na teritorijalnoj osnovi, a SSSR na nacionalnoj. „Isto je bilo i u Jugoslaviji. Takvi eksperimenti levičara doveli su do ovakve situacije i u Rusiji i u Jugoslaviji“. Rešetnjikov je ocenio da su se u istoriji desila dva glavna napada na Rusiju. Prvi je bio Napoleonov koji je zaustavljen u Borodinskoj bici. Drugi je napad Hitlera koji je zaustavljen kod Staljingrada. „Treći napad je u toku, a sada Putin bira gde će on biti zaustavljen“, rekao je, dodajući da je sve što se sada dešava u Ukrajini samo pokušaj da se zaustavi preporod Rusije⁸².

Mihail Degtjarov, narodni poslanik i zamenik predsednika Odbora za nauku i tehnologiju Državne Dume Ruske Federacije, koji je takođe govorio na promociji, primetio je da ruska elita danas stoji između Staljina i Jeljcina, a ne bi trebalo. „Trebalo bi da se vrati Rusiji. Danas oni koji smatraju da je zapadna civilizacija etalon imaju pravo na svoje mišljenje, ali mi kao savremeni i pravoslavni ljudi treba da znamo da se ta civilizacija obogatila na pljačkanju Konstantinopolja, pljačkanjem kolonija i uništavanjem naroda Južne i Centralne Amerike, Azije, Afrike, pa i ruskog i srpskog naroda. Ako želimo da se vratimo Rusiji i dođemo do večnog života, malo je da samo volimo svoju državu i narod, već treba i da damo nepristrasne ocene istorijskih događaja. Evropa misli da je glava, ali u stvari je ona stražnjica. Glava je Moskva. Moskva je treći Rim, a četvrtog neće biti“⁸³, poručio je Degtjarov.

Još jedan govornik na promociji knjige *Vratiti se Rusiji*, mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije je podsetio na reči Svetog Petra Cetinjskog iz njegovog zaveštanja: "Ko ne bio veran jednojezičnoj, jednokrvnoj Rusiji, dabogda živo meso od njega otpadalo, bio proklet tri puta i 3000 puta od mene. To je ono što je ostavio Sveti Petar Cetinjski svojim Crnogorcima, pa bi bilo dobro da i sadašnji predsednik Vlade Crne Gore pročita ove reči u

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

trenutku kada po prvi put u istoriji zavodi sankcije Rusiji(....) Đukanović je takvu odluku doneo u ime Vlade, ali ne i u ime Crne Gore i Crnogoraca. Bilo bi tužno i smešno da nije istinito. Sve smo mogli očekivati u Crnoj Gori, ali to nismo mogli očekivati”, zaključio je Amfilohije.⁸⁴

Iako je Rešetnjikov oštar kritičar Sovjetskog Saveza, a Putin njegov kolaps smatra jednom od najvećih istorijskih tragedija⁸⁵, loklani instrumenti ruske meke moći ne ulaze toliko u ideološke detalje, te obojicu podjednako cene i citiraju. Oni uostalom vrlo malo znaju o savremenoj Rusiji generalno, ili ne žele da priznaju i obelodane srpskoj javnosti svu identitetsku konfuziju koja u njoj postoji. Možda je najbolji primer takvog obmanjivanja srpske javnosti i samoobmanjivanja politički program Zavetnika, koji, čini se, ne znaju ni osnovno, ne samo o dekadentnosti moderne Moskve već ni o ruskoj ekonomiji, njenoj globalnoj uključenosti, kao ni o trenutnim privrednim problemima u svim zemljama BRIK, glasno se zalažući za pojačanu saradnju upravo sa njima uz, naravno, odustajanje od EU integracija.⁸⁶

3.5. JAČANJE VEZA IZMEĐU RUSKE I SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE

Prema rezultatima Republičkog zavoda za statistiku, na poslednjem popisu stanovništva sprovedenom u Srbiji 2011. godine, 84,6% ukupnog stanovništva izjasnilo se da je pravoslavne veroispovesti.⁸⁷ U Srbiji se, za razliku od nekih razvijenijih multi-etničkih i multi-konfesionalnih zemalja, generalno pojmovi nacionalne pripadnosti i veroispovesti smatraju istovetnim. Pitanja nacije i vere se često mešaju, a *pripadnost* se meri etničkim odlikama u koje je, u Srbiji, svrstana i religija kao ključna karakteristika etničke

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Skupa obnova Sovjetskog saveza. 13.1.2014. Politika. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/281282/Svet/Skupa-obnova-Sovjetskog-saveza#!>

⁸⁶ O nama. Srpski sabor Zavetnici. Dostupno na: http://zavetnici.rs/?page_id=23

⁸⁷ Veroispovest, maternji jezik i nacionalna pripadnost. Popis 2011. Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=1586>

pripadnosti.⁸⁸ Tako se religija i nacija poistovećuju i postaju osnovni element identifikacije pojedinca – *srpstvo* i *pravoslavlje* se izjednačavaju, a zaboravlja se da u okviru 83,3 procenta stanovništva koji su se izjasnili kao Srbi po nacionalnoj pripadnosti ima pripadnika drugih veroispovesti, dok istovremeno među drugim etničkim zajednicama ima pravoslavaca, kao na primer Rusa. I ovo je, poput nekih već spomenutih, vrlo pogodna posebna okolnost za delovanje ruske meke moći u Srbiji.

Uticaj Srpske pravoslavne crkve (SPC) na državu i vlast zavisi od odnosa koji imaju poglavari SPC sa vladajućom političkom elitom. Taj odnos je prevashodno cezaropapističke prirode, to jest da država ima jači uticaj na SPC nego obrnuto, a slično je i u odnosu Rusije i Ruske pravoslavne crkve (RPC).

Predsednik Srbije Tomislav Nikolić, iako predsednik svih građana sekularne Srbije, konstantno privileguje položaj SPC. Slično radi i premijer Vučić, Ministarstvo odbrane i Vojska Srbije i druge državne institucije i organi javne uprave. U decembru 2015. godine, Patrijarh srpski Irinej je primio predsednika Srbije Tomislava Nikolića i tom prilikom su razgovarali o otvaranju pregovaračkog poglavlja 35⁸⁹. Evidentno je da crkva ima veliku ulogu kada se pitanje Kosova nađe na dnevnom redu, ali i da ono nije jedino pitanje u kome se vidi otvoreno mešanje crkve u politiku.

SPC daje veliku podršku srpskim organizacijama koje zagovaraju jačanje veza sa Rusijom kao i sa ruskim organizacijama u Srbiji. Posebno se ističu veze SPC sa organizacijama RISI, Fondom Svetog Andreja Prvozvanog i Centrom nacionalne slave.

Delegacija Ruske Federacije posetila je 2008. godine Patrijaršiju SPC (što nije retkost kada se uzme u obzir da skoro ni jedna poseta ruskog državnog vrha nije prošla bez posete Patrijaršiji) radi jačanja odnosa Ruske Federacije i Srbije na svim poljima, kao i bratimljenje

⁸⁸ Vladimir Bakrač. Teorijski pristup sličnostima i razlikama između religije i nacije. 2009. Religija i tolerancija. Centar za empirijska istraživanja religije. Dostupno na:

http://www.ceir.co.rs/images/stories/rit_12/10.str.337-350.vladimirbakrac_teroijskipristup.pdf

⁸⁹ Njegova Svetost Patrijarh srpski g. Irinej primio predsednika Republike Srbije g. Tomislava Nikolića. 28.12.2015. Srpska Pravoslavna Crkva. Dostupno na:

http://www.spc.rs/sr/patrijarh_srpski_primio_predsednika_republike_srbije_tomislava_nikolitsha

gradova Sremski Karlovci i Sergijevog posada.⁹⁰ U novembru 2014. godine je Patrijarh moskovski Kiril posetio Srpsku pravoslavnu crkvu.⁹¹ Nakon što je Patrijarh srpski Irinej odlikovao nekolicinu predstavnika Ruske pravoslavne crkve, a i ovom prilikom zvaničnici dve crkve nisu zaboravili da spomenu bratski odnos dva naroda. Tokom svoje posete patrijarh Kiril je posetio izložbu *Rusija i Srbija. Istorija duhovnih veza od XIV do XIX veka*. Organizatori izložbe su bili Ministarstvo kulture Ruske Federacije, Federalna arhivska agencija (Rosarhiv) i Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije, uz učešće Državnog arhiva Ruske federacije, Ruskog državnog arhiva drevnih dokumenata, Državnog istorijskog muzeja (Moskva) i Istorijskog muzeja Srbije. Ova izložba je bila samo jedna od aktivnosti tokom koje su promovisani tradicionalno dobri rusko-srpski odnosi.

Dobri odnosi između dve crkve naglašeni su u martu 2012. godine, kada su Srbija i Rusija potpisale protokol o saradnji i formirale rusko-srpsku radnu grupu zaduženu za sprovođenje plana oslikavanja mozaika u Hramu Svetog Save. Nakon posete Vladimira Putina Srbiji, on je u razgovoru sa Patrijarhom izjavio da će Rusija finansirati oslikavanje mozaika za Hram Svetog Save, u iznosu od oko 30 miliona evra.⁹²

Patrijarh srpski Irinej uručio je aprila 2014. godine, u Patrijaršiji u Beogradu orden Svetog cara Konstantina Leonidu Rešetnikovu, direktoru Ruskog instituta za strateška istraživanja (RISI). Svečanoj dodeli visokog priznanja Srpske Pravoslavne Crkve prisustvavali su Mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije i Episkop lipljanski Jovan, osnivač organizacije Naša Srbija Mlađan Đorđević, više članova ruske Dume, kao i prijatelji i saradnici Rešetnikova.⁹³ Patrijaršija SPC je u prethodnom periodu, pored ordena Rešetnikovu, dodelila više ordenja i drugim istaknutim ličnostima Ruske Federacije.

⁹⁰ Delegacija Ruske Federacija u patrijašiskom dvoru. 7.5.2008. Sprska Pravoslavna Crkva. Dostupno na: http://www.spc.rs/sr/delegacija_ruske_federacije_u_patrijarsijskom_dvoru

⁹¹ Patrijarh moskovskii sve Rusije g. Kiril u poseti Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi. 18.11.2014. Sprska Pravoslavna Crkva. Dostupno na: http://www.spc.rs/sr/patrijarh_moskovskii_sve_rusije_g_kiril_u_poseti_srpskoj_pravoslavnoj_crkvi

⁹² Rusi će preobraziti Hram Svetog Save. 13.4.2015. Sputnik. Dostupno na: <http://rs.sputniknews.com/kultura/20150413/1231626.html>

⁹³ Orden Svetog cara Konstantina dr Leonidu Rešetnikovu. 29.4.2014. Pravoslavna Mitropolija Crnogorsko-Primorska. Dostupno na: <http://www.mitropolija.com/orden-svetog-cara-konstantina-dr-leonidu-resetnikovu/>

Istraživanje broja poseta ruskih zvaničnika srpskoj pravoslavnoj crkvi, pokazuje da je ruski ambasador primljen u srpskoj Patrijaršiji 9 puta od decembra 2012. godine, pa do januara 2016. godine, a to su samo podaci zvaničnih poseta prema saopštenjima datim na sajtu SPC. Pored redovnih susreta sa ruskim ambasadorom, Patrijaršija SPC je dočekala zvanične delegacije Ruske Federacije nekoliko puta, kao i predstavnike Fondacije Svetog Andreja Prvozvanog, Centra nacionalne slave, Federalne agencije Ruske Federacije za Zajednicu nezavisnih država, sunarodnike u inostranstvu i međunarodnu humanitarnu saradnju (Rossotrudničestvo), kao i predsednika Međunarodnog fonda jedinstva pravoslavnih naroda.

3.6. INSISTIRANJE NA ZNAČAJU EKONOMSKIH VEZA I POTENCIJALA RUSKOG TRŽIŠTA ZA SRBIJU, UZ IGNORISANJE STVARNIH EKONOMSKIH KRETANJA U RUSIJI I SRBIJI

Iako sami instrumenti ekonomske prinude ne spadaju u korpus mekih moći, proizvodnja lažnog narativa o značaju tih odnosa zasigurno spada. On je u srpsko-ruskim odnosima takođe, poput onog o tradicionalno dobrim istorijskim odnosima, sistemski nametnut i promovisan i sa ruske i sa srpske strane, bez mogo utemeljenja u realnosti. Nažalost i predstavnici političkog Zapada ponekad nasedaju na ove narative i njihove zaključke uzimaju zdravo za gotovo.

Za potrebe ove Studije, naručena je kraća analiza ekonomskog komentatora Mijata Lakićevića o tome može li rusko tržište da bude šansa za Srbiju i u kojoj meri, koja je predstavljena na konferenciji *Srbija i Rusija - ruski uticaj na stabilizaciju, demokratizaciju i evropske integracije Srbije*. Analizu i ovde prenosimo u celosti.

3.6.1. RUSKO TRŽIŠTE - SRPSKA ŠANSI ILI ZABLUDA

Autorski tekst Mijata Lakićevića, ekonomskog komentatora

Rusija je prva zemlja sa kojom je Srbija, mnogo pre nego sa Evropskom unijom, potpisala sporazum o slobodnoj trgovini. Dogodilo se to zapravo još za vreme Miloševića, a formalni

„izvođač radova“ bila je vlada SR Jugoslavije, uoči septembarskih izbora 2000. godine. To jasno govori da je taj ekonomski dokument imao jaku političku pozadinu i smisao. Ali, nije se tu radilo samo o predizbornom marketingu. Postojalo je u srpskoj javnosti, i političkoj i najširoj, snažno uverenje da će Srbija sad kad se otresla bivših jugoslovenskih republika moći da ekonomski valorizuje svoje tradicionalno i duboko prijateljstvo sa Rusijom. Do toga, međutim, nije došlo. Kasnije je u dva navrata, 2009. i 2011. godine, lista proizvoda za koje važi sloboda trgovine proširivana, ali su efekti bili jednako skromni.

Robna razmena je rasla, ali praktično ništa brže nego sa drugim zemljama. Od 2001. do 2015. ukupan izvoz Srbije porastao je osam puta (sa 1,7 na 13,5 milijardi dolara), isto koliko i u Rusiju (sa 90 na 725 miliona dolara). Doduše, 2015. je došlo do velikog skoka dolara, što je dovelo do pada izvoza, ali slika nije mnogo drugačija ni ako se kao reper uzme 2014. godina: Ukupan izvoz Srbije skočio je u tom slučaju sa 1,7 na 15 milijardi dolara (devet puta), a izvoz u Rusiju 11 puta, tj. na milijardu dolara.

(Napomena autora: Podaci o spoljnoj trgovini izloženi su u dolarima zbog poređenja u dužem razdoblju, jer evro nije postojao na početku dvehiljaditih, dok su druge podaci (o investicijama recimo) davani u evrima, jer se oni tako i nalaze u statističkim dokumentima, a bilo bi nezahvalno pretvarati ih u dolare.).

U stvari, pomenuti „vetar u leđa“ srpsko-ruskoj trgovini, tačnije srpskom izvozu u Rusiju, doneo je trgovinski rat između Zapada, tj. EU i SAD sa jedne, i RF sa druge strane, što je dovelo do naglog porasta srpskog izvoza prehrambenih proizvoda. Međutim, ni tu zapravo rezultati nisu bili naročito spektakularni, a posle kratkotrajnog uzleta došao je pad. Dva su razloga za to. Prvo, drugi su često konkurentniji; tj. Rusi su se snašli, odnosno snašli su se drugi i ponudili jeftinije (a možda i bolje) proizvode od Srbije.

I drugo, svakako važnije: Rusija je zapala u krizu, tj. recesiju.

Ruska kriza je posledica pre svega strmoglavog pada cena njenih najsnažnijih izvora prihoda, odnosno najvećih izvoznih aduta, nafte na petinu (jedan barel je sa blizu 150 dolara pre nekoliko godina pao na 30 dolara) i prirodnog gasa na trećinu (sa oko 500 dolara na 170 USD za 1.000 kubnih metara). To je ruske godišnje prihode smanjilo sa oko

450 milijardi dolara na svega jednu četvrtinu, tj. oko 100 milijardi dolara. Kakve to posledice ima po rusku državu vidi se recimo po tome što se pre neku godinu (2014) računalo da je za uravnoteženje ruskog budžeta potrebna cena nafte od 100 dolara za barel, pa 80 dolara, pa prošle godine 50 dolara za barel, a trenutno se cena barela obrušila na 30 dolara sa tendencijom daljeg pada.

Sa druge strane, ruska kriza je posledica trgovinskog rata sa Evropskom unijom i Amerikom. I jedno i drugo je isprepletano sa politikom, pre svega ukrajinskom krizom. Zapravo, može se reći da ruska ekonomska kriza ima prvenstveno političke korene, ali to je već druga tema.

Svi osnovni makroekonomski podaci Rusije za 2015. godinu negativni su. Bruto domaći proizvod je pao za 3,7 odsto u odnosu na 2014. godinu. Međutim, ovaj podatak čak i ne odražava pravo stanje stvari u Rusiji... Radi se o načinu na koji se izračunava bruto domaći proizvod, odnosno o njegovoj strukturi. BDP se, naime, sastoji iz tri, odnosno četiri elementa: potrošnja (privatna i državna), investicije i neto izvoz. Neto izvoz, pak, predstavlja razliku između izvoza i uvoza, a s obzirom na to da je prošle godine u Rusiji uvoz padao brže i više od izvoza, po tom osnovu je zabeležen pozitivan doprinos kretanju BDP-a. Kada se, međutim, pogledaju investicije i potrošnja, onda se vidi da je njihov realan pad čak 10 odsto, a to, kako u tekstu iz koga je preuzeta ova mini analiza, kaže Vladimir Gligorov, više nije recesija, nego nešto što se graniči sa privrednom depresijom.

Kad su već pomenuti izvoz i uvoz, prvi je u Rusiji 2015. pao za petinu (tj. sasvim precizno, za 19 odsto), a drugi za četvrtinu, tj. celih 25 odsto.

Jedini podatak sa pozitivnim matematičkim predznakom zabeležen je kod inflacije koja je prošle godine iznosila 15,5 odsto, a ne treba siguran sam objašnjavati koliko je to u stvari loše.

Dubinu ruske krize odražava i strmoglavi pad rublje koja je prošle godine, nastavljajući tendenciju iz 2014, izgubila oko 30 odsto svoje vrednosti; početkom 2015. jedan evro je vredeo 60 rubalja, a na njenom kraju 80 rubalja. Pad ruske nacionalne valute se nastavlja, pa je za jedan evro krajem januara 2016. trebalo dati 93 rublje. Sa ovim je povezan i pad

ruskih deviznih rezervi koje su se za poslednje dve godine gotovo prepolovile: sa oko 500 milijardi dolara 2013. spale su na 300 milijardi USD krajem 2015. godine.

Još više od ovoga zabrinjavaju perspektive ruske privrede. Prošle godine su, naime, direktne strane investicije u Rusiju iznosile svega milijardu i po evra. Pre nego što se zavadila sa Zapadom te sume su bile 20-30 puta veće: 2011. i 2012. godine, recimo, direktne strane investicije u Rusiju iznosile su oko 40 milijardi evra, 2013. su bile 52 milijarde da bi već naredne 2014. godine pale za dve trećine, tj. na 17 milijardi evra.

Ako se tome doda i pad uvoza iz Sjedinjenih država, koji je bio oko 35 odsto, i Evropske unije, koji je bio i nešto veći, slika postaje još mračnija.

U domaćoj javnosti se moglo čuti kako Amerika koja je najveći zagovornik sankcija Rusiji i na neki način je, navodno, čak i primorala Brisel da Moskvi uvede sankcije, sama povećava svoj izvoz u Rusiju. Podaci, međutim, kao što vidimo, demantuju takve (dez)informacije.

Problem je za Rusiju tim veći što se tu ne radi o uvozu bilo kakve robe, nego pre svega o uvozu tehnologije i opreme. Više puta je u poslednje vreme ruski predsednik Putin izjavljivao kako će se Rusija sada osloniti na sopstvene snage i zamenjivati uvozne proizvode sopstvenim. Oni koji žive u Srbiji dobro znaju da se svaka kampanja tzv. supstitucije uvoza završavala porazno po domaću privredu. Jednostavno, nema razvoja bez uvoza. Naravno, da ne bude zabune, uvoza savremene opreme koja će biti osnov za povećanje izvoza.

Ovaj opadajući spoljnotrgovinski trend važio je i za Srbiju. No, prethodno nije zgoreg napomenuti da iako pojedinačno ulazi u red najvećih spoljnotrgovinskih partnera Srbije, učešće Rusije u ukupnoj spoljnoj trgovini Srbije dosta je skromno. U ukupnom izvozu Srbije (13,4 milijardi dolara) Rusija je sa 725 miliona činila tek 5,5 odsto. U ukupnom uvozu (18,2 milijardi USD) Rusija je sa 1,7 milijardi zauzimala nešto manje od 10, tj. tačno 9,5 odsto.

Kada je reč o izvozu, Rusija se nalazi na petom mestu – iza Italije (2,2 milijarde USD), Nemačke (1,7 milijardi), Bosne i Hercegovine (1,2) i Rumunije (745 miliona dolara).

Na rang listi zemalja iz kojih Srbija najviše uvozi Rusija se nalazi na trećem mestu: iza Nemačke (2,3 milijarde dolara) i Italije (1,9 milijardi), a ispred Kine (1,5 milijardi) i Mađarske (870 miliona USD).

Konačno, da dokumentujem gore izrečenu tvrdnju, opada i izvoz u Rusiju i uvoz iz Rusije. Prošle godine, u odnosu na prethodnu, i izvoz i uvoz opali su za oko 30 odsto: prvi sa preko milijardu na 725 miliona USD, a drugi sa 2,3 na 1,7 milijardi USD. Ako nekoga zanima kako je spoljna trgovina izgledala u evrima, da kažem – vrlo slično: izvoz u evrima je opao za blizu 16 odsto (sa 775 na 653 miliona evra), a uvoz za oko 11 odsto (sa 1,8 na 1,6 milijardi evra).

Često se ističe da je poljoprivreda srpska šansa. I poljoprivreda jeste na neki način iskoristila sankcije Zapada prema Rusiji. Izvoz hrane u Rusiju za dve godine je takoreći udvostručen: sa 165 miliona 2012. na 310 miliona dolara 2014. godine. Međutim, već sledeće, tj. 2015. godine, izvoz prehrambenih proizvoda, kao i svih ostalih, pao je za gotovo 20 odsto, tj. na 265 miliona dolara.

Ipak značajan je podatak da je izvoz srpske poljoprivrede za poslednjih 10 godina porastao 15 puta. Najnoviji trendovi, pak, pokazuju gde Srbija treba da traži svoju šansu. Naime, izvoz mesa je skočio sa par miliona, takoreći nule, 2010. na gotovo 70 miliona dolara 2014, da bi 2015. pao na tridesetak miliona USD. Sa voćem se to, međutim, nije desilo. Izvoz voća je porastao sa 80 miliona USD 2010. na 150 miliona 2014. ali je nastavio da raste i 2015. dostigavši 170 miliona dolara.

Ako se izvoz u Rusiju već godinama kreće oko 5-6 odsto ukupnog srpskog izvoza, a izvoz hrane u Rusiju blizu 10 odsto ukupnog izvoza prehrambenih proizvoda, dakle dvostruko više, onda bi hrana mogla da bude neka srpska komparativna prednost.

Kao investitor Rusija je još od manjeg značaja nego kao trgovinski partner. Ukupne ruske investicije u Srbiju procenjuju se na 1,1 milijardi evra: 900 miliona Gaspromnjeft u NIS i 200 miliona Lukoil u Beopetrol, tj. bivšu INU što je poseban problem. Ispred Rusije su Italija (dve milijarde evra), Austrija (1,95 milijardi), Norveška (1,6 milijardi), Belgija (1,5

milijardi), Nemačka i Grčka (po 1,2 milijarde), dok Rusija na toj listi, zajedno sa Slovenijom i SAD, deli 7, 8. i 9. mesto.

Kao što se vidi, praktično sve ruske investicije su skoncentrisane u energetiku; bilo je nekih pokušaja sa prehrambenom industrijom, Rusi su jedno vreme držali Karneks, ali su ga napustili. U poslednjih godinu dana Rusi najviše investiraju u medije i u jačanje kulturnih veza.

Za ruske investicije u energetiku, može se reći, i to neće biti ništa novo, da imaju jaku dozu polike i političkog. Kupoprodaja Naftne industrije Srbije više je politički, nego ekonomski dil: mi vama NIS, vi nama veto na priznavanje Kosova u Savetu bezbednosti OUN. To se ne ogleda samo u relativno niskoj ceni (400 miliona evra; preostalih 500 miliona odnosi se na investicije u Rafineriju „Pančevo“), nego i u čitavom nizu drugih komponenti ovog posla koje su Srbiju i njene interese stavili u prilično podređen položaj.

Najpre, Rusi su u ugovor ugradili odredbu po kojoj se ne može povećavati koncesija na eksploataciju, tzv. rudna renta, tako da NIS sada državi Srbiji plaća tri odsto od cene izvađene nafte odnosno gasa, dok u Rusiji rudna renta iznosi 22 odsto.

Drugo, a delimično zahvaljujući prethodnom, Rusi su krenuli u besomučno iskorišćavanje naftnih i gasnih polja u Srbiji, takozvanim „raubovanjem“ što znači da se ne vodi računa o optimalnosti nego samo o brzini eksploatacije, podižući tako proizvodnju nafte sa 700.000 na 1,2 miliona tona, a prirodnog gasa na oko 500 miliona kubnih metara. Po cenama od pre nekoliko godina to bi Srbiji donosilo prihod od rudne rente u visini blizu 200 miliona dolara. Možda to za Rusiju nisu velike pare, ali za Srbiju su ogromne. Uzgred, Rusija godišnje proizvede 500 puta više nafte (520 miliona tona) i preko hiljadu puta više prirodnog gasa (650 milijardi kubnih metara) nego Srbija. Zašto, dakle, moglo bi se u nekom drugom životu predsedniku Putinu postaviti pitanje, velika i bogata Rusija pljačka malu i siromašnu Srbiju?

I, treći primer, ugovorom o kupoprodaji NIS-a predviđeno je da kupac do 2020. godine održava proizvodnju u obe rafinerije, dakle i pančevačkoj i novosadskoj. Ova druga, međutim, praktično uopšte ne radi. Tačnije, u njoj se odvija neka mizerna proizvodnja

motornih ulja, ali sve govori da se zapravo čeka „zadata“ 2020. godina, da istekne pomenuta obaveza i da se novosadska rafinerija sasvim zatvori.

Najbolji primer kako i koliko Rusija energetske tokove koristi za političke uticaje jeste tzv. gasna privreda. Naime, Srbija je jedina zemlja koja prirodni gas iz Rusije uvozi preko posrednika, rusko-srpske firme nastale u doba Miloševića, „Jugorosgas“, u kojoj je Srbija na početku bila polovični vlasnik, ali je kasnije, po svoj prilici zahvaljući nekim političko-koruptivnim mahinacijama, izgubila polovinu vlasništva i sada je vlasnik samo jedne četvrtine ove kompanije. Bivša ministarka energetike Zorana Mihajlović, pokušala je da ukloni tog posrednika, ali nije uspela.

Mihajlovićeva nije uspela ni u jednom svom drugom naumu – da pod kontrolu Vlade Srbije stavi „Srbijagas“, preduzeće za distribuciju gasa. Mihajlovićeva je pokušala, da ne ulazimo sad u prave motive, da sprovede reorganizaciju Srbijagasa u skladu sa evropskim direktivama, pa onda i da smeni njegovog direktora Dušana Bajatovića koji se tome protivio. Došlo je praktično do otvorenog sukoba iz kojeg je Bajatović, koga su, to nije nikakva tajna, podržavali Rusi, izašao kao pobednik. Kada je 2014. pravljena nova vlada, Mihajlovićka je izgubila mesto ministra energetike, dok je Bajatović zadržao poziciju direktora „Srbijagasa“.

Inferiornost Srbije, odnosno, sa druge strane, ruska želja da što snažnije i direktnije ostvaruju svoje interese u praktično jedinoj i poslednjoj zemlji na Balkanu i u istočnoj Evropi, vidi se na slučaju gasovoda „Južni tok“. Sa svim zemljama kroz koje je ovaj gasovod trebalo da prođe Rusija je zaključila paritetne, tj. ugovore o jednakom, pola-pola vlasništvu. Jedino je u firmi „Južni tok Srbija“ Rusija imala 51 a Srbija 49 odsto vlasništva. Ne treba za to, naravno, kriviti pre svega rusku stranu: i vlasti u Srbiji htele su da politički profitiraju na toj vezi. Setimo se samo svečanog zavarivanja cevi u sremskom selu Šajkaš novembra 2013. godine, u času kada izgradnja „Južnog toka“ nije počela ni u Rusiji. Dok je srpskim vlastima to bilo potrebno zarad unutrašnjo-političke borbe sa opozicijom, Rusima je to trebalo u njenoj globalnoj tuči sa Amerikom.

Propast „Južnog toka“, kao posledica ekonomskog i političkog posrtanja Rusije poslednjih godina, poklopio se sa zaustavljanjem ruske ekonomske ekspanzije na Srbiju. „Sber banka“

je kupovinom austrijske „Folks banke“ ušla na tržište Srbije, sa radom je počela i „Moskovska banka“, a osnovana je 2012. i isiguravajuća kuća „Sogaz“; 51. odsto u vlasništvu ruskog „Sogaza“ (čiji je stopostotni vlasnik „Gaspromnjeft“) i 49 odsto u vlasništvu „Srbijagasa“. Međutim, nije primećeno da se ni jedna od ovih finansijskih institucija širi na tržištu, štaviše i „Moskovska banka“ i „Sogaz“ drže se prilično rezervisano, bar kad je o radu sa stanovništvom reč.

Novu šansu za Rusiju, međutim, predstavlja tzv. srpski hemijski kompleks: MSK iz Kikinde te „Azotara“ i „Petrohemija“ iz Pančeva. Sve tri firme kao sirovine koriste naftu i gas, odnosno njihove derivate i sve tri su teški ekonomski bolesnici. Odavno su ih srpske vlasti nudile NIS-u, jer je on njihov prirodan i, kao snabdevač sirovinama, praktično jedini mogući partner, ali NIS nije hteo da ih uzme u svoje okrilje. Padom cena nafte i gasa i ove firme počinju da pozitivno posluju, zbog čega i NIS sad ima više ekonomskih rezona da ih uzme. Šta će biti videćemo – 31. maj je krajnji rok da se to pitanje reši.

Izgubivši ekonomsku snagu Rusija je krenula u pokazivanje svoje tzv. „meke moći“. Osnovala je „Sputnik“, portal i radio stanicu, filijalu medijskog giganta Rusija sevodnja *МИА РОССИЯ СЕГОДНЯ*, a sprema se, navodno osnivanje novina i televizije., ali za tim gotovo da nema potrebe, ima u Srbiji puno domaćih medija i medijskih poslenika koji propagiraju ruske interese.

Odgovor na pitanje da li je rusko tržište spas za Srbiju glasi – nije. Ali, ako se pitanje preformuliše u „da li je ono šansa za Srbiju“, odgovor glasi: jeste. I tu, međutim, ima jedno „ali“ iza koga dolazi – kao i svako drugo.

Prvo, Rusija kao zemlja 20 puta brojnija od Srbije (150 miliona stanovnika) i sa BDP-om većim 40 puta (1.200 milijardi evra) koja nije tako daleko kao Kina, za svakoga je, pogotovo u Evropi, poželjna destinacija. Ali, baš zato, Rusija nam neće pokloniti svoje tržište, već ga moramo osvojiti, u oštroj utakmici sa drugima. Rusi, naime, tu nisu pokazali nikakvu bolećivost prema Srbiji: kada im je trebalo – kupovali su; kada nešto nije valjalo – vraćali su.

Ruski odnos prema Srbiji možda najbolje ilustruje primer sa kragujevačkom fabrikom automobila. Srbija je oduvek nastojala da na listu slobodne trgovine ubaci „fijat“, ali to nije uspevala. Naročito su, računajući na ideološku bliskost i bratske veze sa Rusijom i Putinom, velike napore u tom pogledu od 2012. ulagale socijalističko-naprednjačke vlade, i Dačićeva i Vučićeva, ili ako hoćete, kako se one često zovu u javnosti, i prva i druga Vučićeva. Ali – bez ikakvog uspeha. Rusi „fijat“ nisu pustili iako 10.000 vozila za njihovo ogromno tržište ne znači praktično ništa.

Drugo, Srbija svojom pogrešnom politikom, upravo u poljoprivredi, „seče granu na kojoj sedi“ i smanjuje svoje mogućnosti. Konkretno, poljoprivredna politika je trenutno zasnovana na forsiranju stočarstva zbog čega gube svi oni koji bi imali veće šanse na ruskom tržištu, kao što su voćari i povrtari.

Treće, Rusi su se, za razliku od Srba držali srpske poslovice: ljubav za ljubav, a sir za pare. Srbija je samu sebe stavljala u inferioran položaj, a to što nije znala da brani svoje ekonomske interese kod Rusa Srbiji nije donosilo nikakve političke niti bilo kakve druge poene, naprotiv.

4. NEW KIDS ON THE BLOCK – NOVI INSTRUMENTI RUSKE MEKE MOĆI

Tokom istraživanja za potrebe ove Studije mapirano je 21 udruženje građana; 6 studentskih organizacija; 16 pokreta sa političkim delovanjem; 14 političkih partija; 2 ruske organizacije koje imaju ogranke u Srbiji; i 3 ruske fondacije.

Kao i broj sunarodničkih organizacija i medijskih portala pro-kremaljske orijentacije i broj formalno udruženja građana, političkih pokreta i stranaka znatno je porastao u poslednje dve godine. Individualni uticaj svakog od instrumenata meke moći nije moguće pojedinačno izmeriti, ali smatramo da je upravo uticaj ovih novostvorenih struktura presudno doprineo jačanju efekata ruske meke moći u Srbiji. Zato će se u pasusima koji slede govoriti o njihovim zajedničkim karakteristikama i načinu delovanja, a one su popisane i u posebnoj tabeli na kraju ove Studije u kojoj su navedene i osnovne informacije o njihovom zakonskom statusu u Srbiji.

4.1. PRO-KREMALJSKA UDRUŽENJA GRAĐANA I STUDENTSKE ORGANIZACIJE

Mapirane organizacije u ovoj grupi (njih 51) mahom sebe predstavljaju kao udruženja građana, studentske organizacije ili političke pokrete. Ovo je najkritičnija grupa sa aspekta dostupnosti informacija i načina registracije i izvora finansiranja. Na osnovu javno dostupnih programskih dokumenata organizacija u ovoj grupi, primećuje se da ni jedna ne zagovara eksplicitno koncepte poput podele vlasti, vladavine prava, sekularnosti, poštovanja individualnih i kolektivnih sloboda i ljudskih prava.

Većina ih se zalaže za prekid evropskih integracija Srbije ili su izrazito evroskeptične. Istovremeno su i nacionalističke. U njihovim programima se veliča srpska nacija, mahom bez spomena manjinskog stanovništva u Srbiji, što je izrazito zabrinjavajuće kada se uzme u obzir da u Srbiji živi 83 procenata Srba, a da su ostali stanovnici pripadnici neke od 21 etničke zajednice.⁹⁴ Isto je i sa nepoštovanjem sekularnosti i verskih sloboda drugih. Još jedan od zajedničkih stavova je odnos prema LGBT osobama. U najboljem slučaju se u programima pomenutih organizacija prava LGBT osoba uopšte ne spominju, neke smatraju da su oni anomalija u ovom društvu i da predstavljaju pretnju po „tradicionalne porodične vrednosti Srbije“. Često spominjane fraze su: „Naša država je okupirana... državnost je dovedena u pitanje... uništen je vrednosni sistem srpskog naroda... očuvanje srpske duhovnosti...očuvanje Kosova i Metohije...”

Ove strukture često zagovaraju i uvođenje suverenističke i arbitrarno “nacionalno odgovorne” politike, izbor Rusije kao najvažnijeg političkog i ekonomskog partnera, i u javni prostor vraćaju podelu građana na patriote i izdajnike. Dubljom analizom, međutim, stiče se utisak da istovremeno ove organizacije i njihovi članovi ne poseduju, ili odbijaju da javno iznose, činjenične informacije o stanju u savremenoj Rusiji, posebno kada su u pitanju aspekti ekonomije, demografije i socijalnog stanja i politike.

⁹⁴ Nacionalne manjine. Vlada Republike Srbije. Dostupno na:
<http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=41>

Iako neretko antimodernizacijski i anti-globalistički nastrojene, skoro sve imaju po više profila na društvenim mrežama stvorenim na političkom Zapadu – kao što su Facebook i Twitter. Srpski sabor Zavetnici ima 16 profila, SNP Naši 17 profila a Srpski narodni pokret 1389 6 profila, za različite gradove i opštine po Srbiji. Oni retko na svoje skupove zovu neistomišljenike, glavni govornici su im uglavnom penzionisana vojna lica, i retko se odazivaju pozivima da učestvuju na skupovima organizacija civilnog društva, koje zagovaraju koncept otvorenog društva. Izuzetak su “medijski dueli” koje zahtevaju jer im daju vidljivost i legitimitet, kao i oštra, nekad i verbalno nasilna, činjenično netačna konfrontacija na društvenim mrežama. U sledećim pasusima detaljnije ćemo opisati neke od uticajnijih organizacija iz ove kategorije.

SNP Naši⁹⁵ je jedna od najstarijih ultra desničarskih organizacija koja je osnovana u januaru 2006. godine. Od samog osnivanja ovog pokreta glavni ciljevi su im bili bliska saradnja sa Rusijom, Evroazijske integracije Srbije, kao i beskompromisan stav protiv učlanjenja Srbije u EU i NATO. Ovu organizaciju predvodi Ivan Ivanović, protiv koga se vodi postupak pred Višim sudom u Beogradu zbog objavljivanja spiska „30 najvećih srbomrzaca.“ Objavljen je 28. marta 2014. godine, a direktor CEAS Jelena Milić jedna je od osoba na tom spisku. Ona se pridružila tužilaštvu u gonjenju Ivanovića zbog ovog čina. Optužni predlog protiv Ivanovića je podnelo Tužilaštvo za visokotehnološki kriminal 14. aprila 2014. godine, a suđenje je počelo 20. juna 2014. Ivanović je u aprilu 2014. uhapšen zbog sumnje da je izvršio krivična dela ugrožavanje sigurnosti i rasna i druga diskriminacija putem interneta. Vođa Naših je takođe bio pod optužbom da je izvršio krivično delo rasna i druga diskriminacija tokom izborne kampanje na Voždovcu 2013. godine, lepljenjem plakata sa natpisom "Lopovu sa sprata žuti krst na vrata", nakon čega ga je u maju 2016. Viši sud u Beogradu pravosnažno oslobodio optužbi.

SNP Naši je ime dobio po uzoru na ruski omladinski pokret Naši (osnovan od strane administracije Ruskog predsednika u aprilu 2005. godine), koji je prilikom osnivanja označen kao *vladina nevladina organizacija*. Osnovna svrha ruskog pokreta Naši su bili protesti u znak podrške Vladimiru Putinu, kao i borba protiv obojenih revolucija. Ono što je

⁹⁵ SNP Naši. Internet prezentacija dostupna na: <http://nasisrbija.org/>

zajedničko ovim organizacijama jeste mlado članstvo uzrasta od 17 do 25 godina. Među njima je veliki broj skinhead i huligana koji su bliski navijačkim grupama. Obe organizacije poznate su po izgedima i protestima. Poznat je slučaj mitinga koji su Naši Rusija organizovali u Moskvi u januaru 2010. blizu ambasade Ukrajine, pri čemu su „čestitali“ ukrajinskom predsedniku Juščenkiju na izgubljenim izborima. SNP Naši su povodom parade ponosa u oktobru 2010. godine zajedno sa organizacijom Obraz i još par desničarskih organizacija napravili nered u Beogradu u kojima je pričinjena velika materijalna šteta, razbijeni su brojni izlozi u centru grada, kao i prostorije pro-zapadno orijentisanih partija i organizacija⁹⁶. Oni su se ovom prilikom sukobili sa policijom, a oko 200 ljudi je povređeno, od čega 147 policajaca.⁹⁷

Postoje ozbiljne indicije da su SNP Naši, i slične organizacije, neretko angažovani od nereformisanih delova sistema bezbednosti, sa ili bez znanja državnog vrha, za realizaciju nelegalnih a neretko i nasilnih akcija, kao što su pretnje i neredi prilikom organizovanja skupova koji podržavaju individualna i kolektivna prava i procese tranzicione pravde.

Sa organizacionog aspekta posebno su zanimljive organizacije sa sedištem na severu Kosova gde i dalje funkcionišu ogranci Agencije za privredne registre Republike Srbije, kod koje se organizacije civilnog društva registruju kao pravni subjekti, ali ne i poreski organi, što predstavlja olakšavajuću okolnost za netransparentno finansiranje i delovanje generalno. Među njima su najaktivniji: **Srpski sabor Zavetnici**⁹⁸, **Kosovski zavetnici**⁹⁹, **SNP Naši i Srpski narodni pokret 1389**¹⁰⁰. Zavetnici tvrde da su svoje delovanje i počeli upravo na Kosovu, nakon što su 2012. godine imali svoj prvi zvanični skup na tadašnjim “barikadama”¹⁰¹. No, postoje i teze da su oni kreirani u Beogradu i da im je omogućeno delovanje na severu Kosova. Osim ovih pokreta koji deluju na teritoriji cele Srbije, samo na

⁹⁶ A revitalized far right in Serbia? B92. 12.10.2010. Dostupno na:

http://www.b92.net/eng/insight/opinions.php?nav_id=70250

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Srpski sabor Zavetnici Kosovo. Facebook grupa. Dostupno na:

https://www.facebook.com/groups/346177062144547/?ref=br_rs

⁹⁹ Kosovski zavetnici. Facebook grupa. Dostupno na: https://www.facebook.com/Kosovski-Zavetnici-973531545993894/?ref=br_rs

¹⁰⁰ SNP Naši 1389 Staro Gracko. Facebook grupa. Dostupno na:

https://www.facebook.com/groups/112425828834591/?ref=br_rs

¹⁰¹ Srpski sabor Zavetnici. Dostupno na: http://zavetnici.rs/?page_id=23

severu Kosova deluje organizacija **Društvo srpsko-slovenske solidarnosti Kosova i Metohije "Grigorije Stepanovič Ščerbina"**¹⁰² - nevladino i nestranačko udruženje sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici, kako sami sebe predstavljaju. Na internet stranici organizacije se kao prijatelji navode Ruski dom, ambasada Ruske Federacije i ambasada Belorusije. Kao i u slučaju većine ovakvih organizacija, na sajtu ne postoje nikakvi podaci o aktivnostima, projektima ili eventualnim donacijama.

U Kosovskoj Mitrovici deluje i organizacija **Kosovski front**¹⁰³, osnovana dan nakon proglašenja nezavisnosti Kosova¹⁰⁴, registrovana u Agenciji za privredne registre. Okuplja brojne pristalice širom Rusije, Ukrajine i Belorusije, a svoju podružnicu ima u Moskvi¹⁰⁵. Vodi je Aleksandr Kravčenko, bivši ruski dobrovoljac u ratu na prostoru bivše Jugoslavije. On je ujedno i urednik sajta **Srpska.ru**¹⁰⁶. Facebook zajednica Kosovskog fronta ima oko 11,700 pratilaca¹⁰⁷. Kravčenko je 2011. godine sproveo niz akcija u Moskvi i celoj Rusiji kako bi javnost upoznao sa dešavanjima na Kosovu i prikupio finansijsku pomoć Srbima na barikadama¹⁰⁸. U tom periodu u opštinama na severu Kosova je na više mesta počelo potpisivanje peticije Mitrovdansko prošenije¹⁰⁹, kojom su Srbi sa Kosova i Metohije tražili od državnog rukovodstva Rusije da im omogući dvojno srpsko-rusko državljanstvo, sa molbom da ih samo Moskva "zastupa pred svetom". 21.000 Srba sa Kosova predalo je tada ruskoj ambasadi zahtev za državljanstvo.¹¹⁰ Kravčenko i Kosovski front su organizovali posetu srpske dece raznim kampovima u Rusiji, a tom prilikom Kravčenko je izjavio: „U Rusiji postoji 2.500 klubova, kojima je cilj da decu nauče raznim, pa i ratničkim veštinama i

¹⁰² Društvo srpsko-slovenske solidarnosti „Grigorije Stepanovič Ščerbina”. Dostupno na: <http://www.dsss-scerbina.co.rs/odrustvu1.htm>

¹⁰³ Kosovski front. Internet prezentacija dostupna na: <http://kosovo-front.ru/>

¹⁰⁴ Srbi i Rusi braća kad je najteže. 7.3.2014. Vesti online. Dostupno na: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/387062/Srbi-i-Rusi-braca-kad-je-najteze>

¹⁰⁵ Izveštaj o radu tokom 2009. 18.8.2010. Kosovski front. Dostupno na: http://kosovo-front.ru/price?mode=view&post_id=461001

NB: Izveštaj potpisuje Dmitrij Bernacki, predstavnik Moskovske podružnice Pokreta Kosovski front.

¹⁰⁶ Srpska.ru. Internet prezentacija dostupna na: <http://srpska.ru/>

¹⁰⁷ Kosovski front. Facebook stranica organizacije dostupna na: <https://www.facebook.com/kosovski.front.ru>

¹⁰⁸ Srbima zaštita, Rusiji pravo na intervenciju. 30.11.2011. Vesti online. Dostupno na: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/183522/Srbima-zastita-Rusiji-pravo-na-intervenciju>

¹⁰⁹ Uprkos pretnjama, veliki odziv na peticiju za rusko državljanstvo. 26.11.2011. Vesti online. Dostupno na: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/182673/Uprkos-pretnjama-veliki-odziv-na-peticiju-za-rusko-drzavljanstvo>

¹¹⁰ 21.000 Srba hoće rusko državljanstvo. 12.11.2011. Vesti online. Dostupno na: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/178846/21000-Srba-hoce-rusko-drzavljanstvo>

pomognu im da duhovno sazru“¹¹¹. Iza ovih kampova stoje država i crkva, a tokom pohađanja decu uče borilačkim i vojnim veštinama: da sklapaju i rasklapaju oružje, bacaju bombe i noževe, topografiji i snalaženju u prirodi, kao i hrišćanskim vrednostima. Ovaj način rada, po Kravčenkovim rečima, pokazao je veliku efikasnost, Crkva je to blagoslovila, prihvatila i aktivno učestvuje u tome.

2014. godine, Kosovski front je pozvao građane Srbije da se uključe u akciju pomoći snagama Novorusije. Do sredine jula pokret Kosovski front prikupio je u okviru akcije *Kosovski štit* oko 200.000 rubalja što je oko 4.000 evra. Tom prilikom Aleksandr Kravčenko je izjavio: „Veći deo tih sredstava upućen je braniocima Novorusije: kupljeni su lekovi, radio-stanice, a takođe je pružena pomoć u formiranju srpskog dobrovoljačkog odreda i odreda vernog kozaštva. Pokret Kosovski front nastavlja sa prikupljanjem pomoći u materijalnim sredstvima za branioce Donbasa. Od sad će se pomoć upućivati slovensko-srpskom odredu Jovan Šević. Pozivamo sve podružnice pokreta Kosovski front, aktiviste pokreta, one koji odobravaju te ideje i sve neravnodušne ljude da učestvuju u akciji *Kosovski štit Novorusije*“.¹¹²

Slične aktivnosti sprovodi i organizacija **Patriotski front**¹¹³. Organizacija je osnovana 2007. godine na, kako navode, dobrovoljnoj bazi starešina, vojnika, policajaca i drugih ljudi u cilju zagovaranja većih prava i boljeg položaja veterana u zemlji. Kao glavnu aktivnost na svojoj internet stranici navode napore usmerene na objedinjavanje i spajanje svih veterana, pa je tako 2012. godine osnovan Savez ratnih veterana Srbije. Osim toga, Patriotski front bavi se i „baštinjenjem kulture, tradicije i istorije, doprinosi očuvanju istinskih životnih vrednosti, sprečava prekrajanje istorije i pomaže i svojoj zemlji da skine nepravednu etiketu 'agresora', bureta baruta na Balkanu“¹¹⁴. Organizacija međutim na svojoj internet stranici, u okviru aktivnosti koje organizuje, ne navodi realizovanu ekskurziju za srpsku decu u Sibiru gde su učena da rasklapaju i sklapaju oružje, pucaju, bacaju bombe i učestvuju u borbama. Program je organizovan u saradnji sa ruskim udruženjem Stjag (zastava),

¹¹¹ Srpska deca u kozačkoj školi za ratnike. 29.10.2010. Vesti online. Dostupno na: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/92764/Srpska-deca-u-kozackoj-skoli-za-ratnike>

¹¹² Ovako i vi možete pomoći odbrani Novorusije. 19.8.2014. Srpska.ru. Dostupno na: <http://srpska.ru/article.php?nid=24008>

¹¹³ Patriotski front. Dostupno na: <http://www.patriotskifront.rs/>

¹¹⁴ Zaštio baš mi? Patriotski front. Dostupno na: <http://www.patriotskifront.rs/zastobasmi>

pravoslavno-nacionalističkom organizacijom iz Sibira, koja okuplja veterane iz ratova u Čečeniji i Avganistanu.¹¹⁵

Patriotski front je 2012. godine u Banji Junaković u Apatinu¹¹⁶ organizovao i treći po redu međunarodni omladinski edukativni kamp *Sabor 2012*. Kamp je otvorio predsednik Opštine Apatin dr Živorad Smiljanić, član Socijalističke partije Srbije (SPS), a prisutnima se obratio i savetnik ambasadora Ruske Federacije u Srbiji Aleksandar Konanihin, koji je pozdravio "veliko zalaganje Opštine Apatin i njenog predsednika, koji su pružili dragocenu pomoć da ovaj kamp zaživi, a koji je vezan, pre svega, za negovanje pravoslavne tradicije, kao i za duh srpskog naroda i srpsku porodicu". Otvaranju pravoslavnog skupa prisustvovali su, takođe, Dejan Drakulić, donaćelnik Opštine Vukovar iz Republike Hrvatske, Mirko Pušara, predsednik Opštine Bač, Mirko Cvetićanin, zamenik predsednika SO Apatin i visoki predstavnici ORVS Apatin, Petog centra za obuku Vojske Srbije iz Sombora i Policijske uprave Sombor. Prvog dana kampovanja, funkcioneru SPS dr Živoradu Smiljaniću uručena je i prestižna povelja počasnog člana ekstremističkog Patriotskog fronta. Predstavnik Patriotskog fronta se u uvodnoj reči zahvalio rukovodstvu Opštine Apatin, Ambasadi Rusije u Srbiji, ruskim privrednim subjektima, kao i moskovskom Kosovskom frontu, Stjagu i Narodnom saboru.¹¹⁷

Srpski sabor Zavetnici¹¹⁸, organizacija osnovana 15. februara 2012. godine, postala je jedna od najvidljivijih pro-kremaljskih organizacija u Srbiji. Glavni ciljevi su joj vraćanje Kosova pod okrilje Srbije, prekidanje pregovora sa EU, borba protiv bele kuge, kao i očuvanje tradicionalnih srpskih vrednosti. Zavetnici na društvenim mrežama imaju preko 24,500 pratilaca, dok su većina članova studenti. Članovi organizacije su u velikom broju studenti, poput recimo portparola Zavetnika, Milice Đurđević. Kongresu Sabora Zavetnika koji je organizovan u oktobru 2015. godine na kojem je predstavljena *Srpska suverenistička*

¹¹⁵ Decu iz Srbije obučavaju vojnim veštinama u Sibiru. 21.10.2010. Radio Slobodna Evropa. Dostupno na: http://www.slobodnaevropa.org/content/srbija_rusija_patriotski_front_deca_oruzje/2197399.html

Kako poslati dete u ruski vojni kamp? 29.10.2010. e-Novine. Dostupno na: <http://www.e-novine.com/srbija/srbija-tema/41817-Kako-poslati-dete-ruski-vojni-kamp.html>

¹¹⁶ Danas Specijalna bolnica za rehabilitaciju Junaković.

¹¹⁷ Logor za decu. 18.7.2012. e-Novine. Dostupno na: <http://www.e-novine.com/srbija/68237-Logor-decu.html>

¹¹⁸ Srpski sabor ZAVETNICI. Dostupno na: <http://zavetnici.rs/>

Srpski sabor Zavetnici. Facebook grupa. Dostupno na: <https://www.facebook.com/zavetnici>

platforma: Otpor okupaciji, prisustvovali su predstavnici ambasada Ruske Federacije, Belorusije i Sirije.¹¹⁹ U junu 2015. Srpski sabor Zavetnici bio je domaćin seminara ruske organizacije Vladimirski trgovinski savez i njenog predsednika, Evgenija Beliha. Tema seminara bila je saradnja ruske i srpske omladine, na kojoj su pored članova Zavetnika učestvovali i studenti Fakulteta političkih nauka, Ekonomskog fakulteta, Pravnog fakulteta i drugih, kao i gosti iz prijateljskog udruženja **Srbska akcija**.¹²⁰

Zavetnici su zajedno sa elektronskim novinama Andrićgrada (*Iskra*) u junu 2015, organizovali otvoreni panel pod nazivom *Narandžasti Balkan*¹²¹. Učesnici panela su pored Stefana Stamenkovskog iz Zavetnika bili Miroslav Lazanski, Dragomir Anđelković, Branko Radun, Dževad Galijašević i drugi. Svi spomenuti učesnici su vrlo pro-kremaljski nastrojeni, a bliski su i vladajućoj, navodno pro-EU Srpskoj naprednoj stranci, dok je Lazanski bio i na SNS izornoj listi za narodne poslanike na aprilskim izborima. U svojoj uvodnoj reči, Stamenkovski je izneo strategiju suprotstavljanja delovanju nevladinih organizacija i obojenim revolucijama – koje su u poslednje vreme postale vrlo prisutan koncept u izjavama srpskih zvaničnika: “Obojene revolucije su stalna pretnja Srbiji i Republici Srpskoj koja je s njom bila suočena u vreme izbora, ali ta pretnja još uvek nije prošla. Stoga je krajnje vreme za konceptualno suočavanje s njom. Srpski sabor Zavetnici je u svom istraživanju i prikupljanju podataka izradio strategiju za suprotstavljanje obojenim revolucijama”. Strategija koju su Zavetnici izneli se sastoji od 6 tačaka: jasno definisan stav države prema konceptu novog svetskog poretka; jasno definisan stav države prema međunarodnim organizacijama; prilagođavanje krivičnog zakonodavstva trendovima delovanja tzv. NVO; institucionalno delovanje kroz ispravljanje propusta iz kontraobaveštajnih i policijskih iskustava; opštedruštveno reagovanje preko masovnih pokroviteljskih patriotskih organizacija; globalno medijsko, propagandno, političko, vojno i ekonomsko povezivanje i delovanje.

¹¹⁹ NOVA POLITIČKA SNAGA: Zavetnici predstavili program "Srpska suverenistička platforma: Otpor okupaciji". 24.10.2015. Pravda. Dostupno na: <http://www.pravda.rs/2015/10/24/nova-politicka-snaga-zavetnici-predstavili-program-srpska-suverenisticka-platforma-otpor-okupaciji/>

¹²⁰ Vladimirski trgovinski savez: Saradnja ruske i srpske omladine. 8.6.2015. Vesti.rs. Dostupno na: <http://www.vesti.rs/Drustvo/Vladimirski-trgovinski-savez-Saradnja-ruske-i-srpske-omladine.html>

¹²¹ Hapsiti, progoniti, streljati. eNovine. 01.06.2015. Dostupno na: <http://www.e-novine.com/entertainment/entertainment-vesti/121238-Hapsiti-progoniti-streljati.html>

Zavetnici su svoje delovanje podigli na sledeći nivo kada su zvanično predali listu za parlamentarne izbore koji su vanredno održani 24. aprila 2016.godine ¹²². Iako vrlo vidljivi i sa sve više pristalica pogotovo među mladima, stiče se utisak da pro-demokratska javnost u Srbiji ne želi da tu činjenicu prepozna i o njoj otvoreno govori. Zavetnici i druge spomenute organizacije, zbog onoga šta i kako zagovaraju, a pogotovo zbog činjenice da formalno okupljaju mahom mlade građane Srbije, zaslužuju ozbiljniju analizu demokratske javnosti, kao i strategiju kako zaustaviti njihovo anti-demokratsko delovanje koje se zasniva na zloupotrebi ostvarenog nivoa sloboda i demokratskih procedura u Srbiji.

Društveno-politički online magazin Teleprompter je u aprilu 2016. objavio tekst u kome je prikazao profil Srpskog sabora Zavetnici: Zavetnici liče na eksperiment iz marketinške laboratorije i oni su školski primer proizvoda koji se dobije primenom više marketinških formula. Od izuzetnog je značaja primetiti da se u centru medijske pažnje nalaze isključivo mlade i atraktivne devojke. To je jedini kvazi politički pokret koji devojke i njihov izgled stavlja u prvi plan. Milica Đurđević, u medijima nazvana i „Milica Zavetnica“, koju predstavljaju kao portparola Zavetnika, rođena je 1990. godine i završila je Fakultet političkih nauka. Ona je jedno vreme bila predsednica Mesnog odbora Srpske radikalne stranke Kaluđerica. Njen otac i jedan od osnivača Zavetnika, Rajko Đurđević, takođe je bio „šešeljevac“. Đurđevićeva je gostujući kod Suzane Trninić u „Kažiprstu“ objasnila da su Zavetnici za par dana prikupili neverovatnih 13.000 potpisa podrške za izbornu listu. Strahinja Erac koji se nalazi na listi Zavetnika je na svom profilu na društvenoj mreži Facebook objavio sliku sa skupa Zavetnika na kojoj se može videti i Nemanja Ristić, koji je prošle godine uhapšen zbog pretnji smrću republičkom tužiocu Zagorki Dolovac, tadašnjem američkom ambasadoru Majklu Kirbiju i uredniku B92 Vernu Matiću. Ristić je već sa 20 godina bio istaknuti član voždovačkog kriminalnog klana, a počinio je i ubistvo 1994. godine tokom obračuna sa pripadnicima zvezdarskog klana Sredojem Šljukićem Šljukom i

¹²² Zavetnici predali listu RIK-u i održali protest u Beogradu. 27.3.2016. Tanjug. Dostupno na: <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=237876>

Srđanom Adžemovićem, kada je u međusobnoj pucnjava ubijena Tatjana Nikolić (20). On je iz zatvora izašao 2012. godine.¹²³

Krajem marta 2016. Zavetnici su u Beogradu organizovali anti-NATO protest pod nazivom *Za slobodnu i suverenu Srbiju*. Oni su naveli da je protestu prisustvovalo preko 20.000 građana iz čitave Srbije. Podršku protestu su pored mnogih patriotskih političkih udruženja svojim prisustvom pružile i mnoge poznate javne ličnosti, kao i pripadnici srpskog naroda iz Republike Srpske i Crne Gore. Zavetnici su nakon ovog protesta održali nekoliko sličnih u Nišu, Novom Sadu i Valjevu.¹²⁴ Na vanrednim parlamentarnim izborima osvojili su 0,7% glasova. No, imajući u vidu generalno jačanje pro-kremaljskih struktura u Srbiji, za očekivati je da će i Zavetnici nastaviti sa svojim delovanjem, pre svega sa jakom anti NATO propagandom.

Neke od pro-kremaljskih organizacija koje su osnovane direktno od strane studenata Fakulteta političkih nauka su **Srpski politički forum**¹²⁵, organizacija osnovana 2007. godine i **Podržite nas**, mlada organizacija osnovana 2015. godine. Organizacija Podržite nas na svojoj internet stranici kao „*prijatelje od čijih donacija i pomoći zavisi realizacija projekata*“ navodi Univerzitetsku omladinu Beograda, Narodnu skupštinu Republike Srbije i Kancelariju za Kosovo i Metohiju vlade Republike Srbije.¹²⁶ Upravo je uz podršku Kancelarije za Kosovo i Metohiju ova organizacija održala tribinu *Kosovski trougao- Beograd, Priština, Brisel* u decembru 2015. u Narodnoj skupštini.¹²⁷ Direktor CEAS, Jelena Milić, se odazvala pozivu da bude jedan od govornika. Nakon skandiranja generalu Vladimiru Lazareviću, generalu osuđenom pred Haškim tribunalom za komandnu odgovornost za ratne zločine nad civilnim stanovništvom počinjene tokom rata na Kosovu, koji je pušten dan pre organizovanja ove tribine, Jelena Milić, direktor CEAS, je

¹²³ KO SE KRIJE IZA BUNDE MILICE ZAVETNICE? Klinci, mafijaši, duševni bolesnici i Vučićevi radikali. 07.04.2016. Teleprompter. Dostupno na: <http://www.teleprompter.rs/ko-se-krije-iza-bunde-milice-zavetnice-klinci-mafijasii-dusevni-bolesnici-vucicevi-radikali.html>

¹²⁴ Protest protiv NATO-a: „Za slobodnu i suverenu Srbiju!“. 27.02.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs.sputniknews.com/srbija/20160327/1104376717/nato-zavetnici-protest.html>

¹²⁵ Studentska organizacija Srpski politički forum. Bisnode. Dostupno na: <http://search.bisnode.rs/rs/887755/studentska-organizacija-srpski-politicki-forum/>
Srpski politički forum. Facebook grupa. Dostupno na: <https://sr-rs.facebook.com/spffpn/info/?tab=overview>

¹²⁶ Podržite nas. Dostupno na: <http://www.podrzitenas.org.rs/>

¹²⁷ Kosovski trougao: Beograd-Priština-Bisel. Podržite nas. Dostupno na: <http://www.podrzitenas.org.rs/seminar-vest/>

demonstrativno napustila skup. Na skandiranje generalu Lazareviću je pozvao jedan od učesnika skupa, pukovnik Stevan Đurović, načelnik bezbednosti Prištinskog korpusa za vreme rata na Kosovu i Metohiji 1999. godine. O ovom incidentu u Skupštini, mediji nisu izveštavali. Osim kraćeg izveštaja sa ovog događaja, na internet stranici ne postoji više detalja o radu organizacije, realizovanim i/ili tekućim projektima, kao ni o donacijama i pomoći već pomenutih „prijatelja“.

Fond strateške kulture¹²⁸, još jedna vrlo uticajna i sve vidljivija pro-kremaljska organizacija, pokušava da se nametne kao *think-tank*. U decembru 2015. godine, Fond strateške kulture je u Medija centru organizovao skup pod nazivom *NATO pohod na Balkan sledeći koraci*. Govornici na ovoj konferenciji su između ostalih bili i Branko Krga, bivši načelnik generalštaba Vojske Jugoslavije, Spasoje Smiljanić, bivši komandant Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane Vojske Jugoslavije za vreme NATO intervencije u Srbiji koji je odlikovan za ratne zasluge prvog stepena ministarstva odbrane Ruske Federacije, general potpukovnik u penziji, Radovan Radinović, general potpukovnik u penziji, Jovan Milanović, nekadašnji zamenik načelnika Obaveštajne službe Vojske SRJ, Luka Kastratović, general major u penziji, prof. dr Svetozar Radišić, pukovnik u penziji, Goran Jevtović, pukovnik u penziji kao i dr Zlatoje Terzić, general-potpukovnik u penziji. Na spomenutom skupu oni su mahom iznosili izričito anti-NATO stavove, u isto vreme glorifikujući aktuelne poteze Rusije, predstavljajući je kao najbolji izbor za strateško partnerstvo direktno ili kroz ODKB. Interesantno je da su tokom svojih profesionalnih karijera u sistemu bezbednosti Srbije oni mahom zagovarali vojnu i političku neutralnost Srbije i nisu imali primedbi na kurs evropskih integracija zemlje.

Fondacija Dostojanstvo (osnovana u avgustu 2014. godine) potpisala je Ugovor o saradnji sa ruskim Gorčakov fondom (osnovan od strane ministarstva spoljnih poslova Ruske Federacije) povodom organizacije međunarodne konferencije na temu političke neutralnosti kao mogućeg rešenja za Srbiju i region.¹²⁹ Pre osnivanja Fondacije Dostojanstvo, Treća Srbija je 2013. godine Skupštini Srbije podnela inicijativu za

¹²⁸ Fond strateške kulture. Dostupno na: <http://www.fksrb.ru/>

¹²⁹ Ugovor o saradnji između Fondacije Dostojanstvo i Fonda Gorčakov. Fondacija Dostojanstvo. Dostupno na: <http://fonddostojanstvo.rs/wp-content/uploads/2015/10/gorcakov.pdf>

pokretanje fonda Dostojanstvo¹³⁰, preko kojeg bi se preduzele hitne mere za pomoć najsiromašnijim građanima. Njihova ideja je bila da se poslanicima svih političkih partija predstavi model koji bi bio adekvatan za sprovođenje pomoći najugroženijima. Sledeći stepen u osnivanju Fonda je bilo registrovanje u APR 2014. godine, kojom prilikom je za zastupnika (upravitelja) registrovan Miroslav Ilić¹³¹, koji je i funkcioner Treće Srbije.¹³² Fondacija se, sudeći prema njihovim dosadašnjim aktivnostima, dosta udaljila od svog prvobitnog cilja pomoći najsiromašnijima. Oni se u svom Projektu Srbija zalažu za: kreiranje pronatalitetne politike; zaustavljanje demografskog praznjenja rubnih područja Srbije; kreiranje ambijenta za bolju prohodnost u društvu bazirano na pozitivnoj selekciji; međunarodno pozicioniranje i sl.¹³³

Jedna od aktivnosti koju je sprovela Fondacija Dostojanstvo je *Forum mladih lidera Srbije i Rusije „Krepost“*¹³⁴ održan u oktobru 2014. u Novom Sadu. Na Forumu je učestvovala i organizacija **Srpski kod**. Pored mladih lidera iz Srbije i Rusije, Forumu su prisustvovali i predstavnici Srpske pravoslavne crkve. Fondacija Dostojanstvo je pokrenula *Projekat Srbija*. Oni su u okviru ovog projekta raspisali konkurs za nagradu u vrednosti od 1.000.000 dinara. Projektni zadatak je izrada *srpskog nacionalnog programa za 21. vek*. Još uvek postoji dosta nepoznatih detalja vezanih za projekat, kao na primer ko finansira projekat, šta nameravaju da urade sa pobedničkim programom, kakva je procedura za apliciranje i sl.¹³⁵

¹³⁰ Treća Srbija za Fond "Dostojanstvo". 21.11.2013. RTV. Dostupno na:

http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/treca-srbija-za-fond-dostojanstvo_439431.html

¹³¹ Podaci o registraciji Fondacije Dostojanstvo. Agencija za privredne registre Republike Srbije.

<http://pretraga.apr.gov.rs/FoundationAndEndowmentWebSearch/FAESteeringComitteePage.aspx?beid=7101476&type=&rnd=3291A99E9DDEBC83924D5AF006A97880122BB242>

¹³² PARAJLIJA: Miroslav Ilić iz Treće Srbije zarađuje više i od gradonačelnika Vučevića. 7.3.2015. Pravda Dostupno na: <http://www.pravda.rs/2015/07/03/parajlija-miroslav-ilic-iz-trece-srbije-zaradjuje-vise-i-od-gradonacelnika-vucevica/>

¹³³ Fondacija Dostojanstvo. „Projekat Srbija“. Dostupno na:

<http://fonddostojanstvo.rs/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%98%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%82-%D1%81%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%98%D0%B0/>

¹³⁴ Forum mladih lidera Srbije i Rusije „Krepost“. 31.10.2014. Treća Srbija. Dostupno na:

<http://www.trecasrbija-bs.rs/vesti/forum-mladih-lidera-srbije-i-rusije-krepost-video/index.html>

¹³⁵ Projekat Srbija. Fondacija Dostojanstvo. Dostupno na:

<http://fonddostojanstvo.rs/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%98%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%82-%D1%81%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%98%D0%B0/>

Srpski kod¹³⁶ je organizacija čiji su programi usmereni na očuvanje srpskog identiteta i zaštitu srpskog naroda na jedinstvenom kulturnom, političkom i duhovnom prostoru Srbije, Crne Gore i Republike Srpske i ostalim delovima Balkana gde žive Srbi, kao i na produbljivanje veza između mladih intelektualaca u Srbiji i Rusiji. Članovi Srpskog koda su studenti različitih godina studija, fakulteta, univerziteta Srbije i zemalja regiona, čiji je cilj obnavljanje duhovnog i moralnog nasleđa srpskog naroda. Planovi Srpskog koda sve više se usmeravaju ka Rusiji. Srpski kod sprovodi projekat *Meka moć Rusije u Srbiji* u saradnji sa **Fondom za podršku javnoj diplomatiji Gorčakov**. Kako je navedeno na sajtu organizacije Srpski kod ovaj projekat ima za cilj predstavljanje javnosti dveju država trenutno stanje meke moći Ruske Federacije u Republici Srbiji, kao i izvođenje zaključaka na koji se način ta meka moć može uvećati. Organizatori su kao ciljnu grupu naveli studente Beogradskog univerziteta, predstavnike političkih partija, organe državne uprave, kao i omladinske i nevladine organizacije i kulturne centre.¹³⁷

Organizacija Srpski kod je zapravo nastala pod okriljem već pomenute organizacije **Naša Srbija**. Naša Srbija je srpska nevladina organizacija sa sedištem u Beogradu, osnovana 2000. godine radi pomaganja i zaštite dece. Organizacija je prvenstveno bila usmerena na decu i mlade u Srbiji i zemljama u regionu, posvećujući posebne akcije najmlađima u srpskim enklavama na Kosovu i Metohiji. U tom radu, podsticano je negovanje nacionalnog identiteta, srpskog jezika, vere, kulture, običaja i tradicije, kao i ljubav, poštovanje i razumevanje prema pripadnicima drugih nacija i kultura. Međutim, od 2010. godine organizacija počinje da se bavi i edukativnim programima, i tada je ustanovljen i navedeni „kulturno-obrazovni“ projekat Srpski kod. Programski deo Škole prijateljstva – koju organizuje Naša Srbija – od 2010. postaje Srpski kod koji okuplja decu srpske nacionalnosti iz okruženja. Tema je srpski identitet, a cilj je da se deca upoznaju sa nacionalnim

¹³⁶ Srpski kod. Dostupno na: <http://srpskikod.com/%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B0/>

¹³⁷ Međunarodna konferencija Meka moć Rusije. Srpski kod. Dostupno na: <http://srpskikod.com/%D0%BC%D0%B5%D1%92%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D0%BA%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D1%9B-%D1%80%D1%83/>

vrednostima: istorijom, jezikom, kulturom, verom, tradicijom i da se pruži podrška jačanju njihovih veza sa maticom.¹³⁸

Inače, u avgustu 2014, na poziv direktora ruske Federalne agencije za mlade (Rosmolodež), Sergeja Pospelova, osnivač Srpskog koda, kontroverzni savetnik bivšeg predsednika Srbije Borisa Tadića, Mlađan Đorđević i direktorka organizacije Naša Srbija Mina Milićević, posetili su omladinski forum „Tavrida“, koji se održava nedaleko od Sevastopolja u Rusiji. Tokom posete, srpska delegacija susrela se sa premijerom Federalne Republike Krim, Sergejem Aksjonovim i Vladimirom Konstantinovic, predsedavajućim Parlamenta Krima. Članovi srpske delegacije su na sastancima istakli punu podršku „demokratskom opredeljenju naroda Krima za prisjedinjenje Ruskoj Federaciji“.¹³⁹

Ruski institut za strateška istraživanja (RISI)¹⁴⁰ je prva “nevladina” organizacija iz Moskve koja je otvorila svoje predstavništvo u Beogradu u oktobru 2013. RISI je ogranak Ruskog instituta za strateška istraživanja koji se deklarise kao najvažniji analitički *think tank* u Ruskoj Federaciji, a čiji je osnivač predsednik države. Ceremoniji otvaranja je prisustvovalo oko 50 srpskih naučnika i javnih ličnosti, predstavnici Srpske pravoslavne crkve, Miroslav Jovanović (predsednik Centra za ruske studije), kao i gosti iz Moskve. Za direktora RISI-ja je postavljen doktor Aleksej Timofejev, koji je fakultet završio u Moskvi na Univerzitetu Lomonosov, a od 2006. je zaposlen u Institutu za noviju istoriju Srbije i autor je velikog broja publikacija o istoriji rusko-srpskih odnosa.

Direktor Ruskog instituta za strateška istraživanja je Leonid Rešetnikov. Rešetnikov je od aprila 1976. godine do aprila 2009. godine radio u Ruskoj spoljnoj obaveštajnoj službi (SVR)¹⁴¹. U Srbiji je poznat po oštroj retorici protiv EU integracija Srbije. Između ostalog je

¹³⁸ O nama. Naša Srbija. Dostupno na: <http://nasasrbija.rs/o-nama/>

¹³⁹ „Srpski kod“ i „Naša Srbija“ u poseti Krimu - nema paralele između Krima i Kosova. 21.8.2014. NSPM. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/hronika/srpski-kod-i-nasa-srbija-u-poseti-krimu-nema-paralele-izmedju-krima-i-kosova.html?alphabet=l#yvComment112065>

¹⁴⁰ Bondarjev: Rusija i RISI neće dozvoliti da za Prvi svetski rat bude optužena Srbija. Ambasada Ruske Federacije u Republici Srbiji. Dostupno na: <http://www.ambasadarusije.rs/sr/vesti/bondarjev-rusija-i-risi-neece-dozvoliti-da-za-prvi-svetski-rat-bude-optuzena-srbija>

¹⁴¹ Reshetnikov, Leonid P. PIR Center. Dostupno na: <http://www.pircenter.org/en/experts/151-reshetnikov-leonid-p>

izjavljivao da RISI nije došao u Srbiju kao predstavnik bilo kakve „meke sile“¹⁴² ili produžene ruke Moskve. Samim tim što je osnovana dekretom predsednika Ruske Federacije i što je na njenom čelu Leonid Rešetnjikov, čiji je posao bio da prikuplja u inostranstvu obaveštajne informacije za Rusku Federaciju, upitno je koja je zapravo uloga RISI u Srbiji.

Načelnik odeljenja RISI-ja za balkanske zemlje, Nikita Bondarev je povodom dolaska RISI u Srbiju izjavio: „Ako pogledamo šta se dešava sa ruskim prisustvom u kulturnom i javnom životu Srbije u poslednje dve-tri godine, videćemo da su učinjeni veoma krupni koraci. Mislim na izuzetno uspešne medijske projekte kao što je Russia Beyond The Headlines, koji ima preko 250.000 čitalaca na sajtu **ruskarec.ru** i u dodacima u Nedeljniku i Geopolitici, a pre toga u Politici. To je takođe i Sputnik, mada kod njih sada ne ide sve glatko kao što bi trebalo. Tu je i Русский экспресс, koji je za nešto više od godinu dana svoga postojanja uspeo da organizuje svetsku premijeru filma Nikite Mihalkova 'Sunčanica' u Beogradu i da pomogne u organizaciji donošenja Blagodatnog Ognja u Srbiju“.¹⁴³

Bondarev je takođe pohvalio Fond Gorčakov koji obezbeđuje stipendije za srpske studente i organizuje posete Ruskoj Federaciji, ali takođe organizuje i naučne konferencije i seminare u Srbiji kao što je na primer *Balkanski dijalog- Ruska meka moć u Srbiji*. Balkanski dijalog je međunarodna konferencija koja je održana u junu 2015. godine u Novom Sadu. Konferenciju je organizovao Srpski kod uz podršku Gorčakov fonda.¹⁴⁴ Predstavници RISI-ja su takođe učestvovali na konferenciji.

¹⁴² Rešetnjikov: Ministarka Mihajlović sabotira sporazum Nikolića i Putina. 7.11.2013. Ruski Institut za strateška istraživanja. Dostupno na: <http://riss.ru/smi/4248/>

¹⁴³ Istina o rusofilstvu: Srbi slabo razumeju današnju Rusiju. 24.9.2015. Nedeljnik. Dostupno na: <http://www.nedeljnik.co.rs/sr/2015/09/24/ekskluzivno/istina-o-rusofilstvu-srbi-slabo-razumeju-dana%C5%A1nju-rusiju>

¹⁴⁴ U Novom Sadu se održava međunarodna konferencija „Balkanski dijalog – 2015“ (18-21. jun). 18.6.2015. NSPM. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/hronika/medjunarodna-konferencija-balkanski-dijalog-%E2%80%93-2015.html?alphabet=l>

4.2. RUSKE FONDACIJE KOJE DELUJU U SRBIJI

Pored već spomenutog Rossotrudnichestvo, Federalne agencije za Zajednicu nezavisnih država sunarodnika u inostranstvu i međunarodne humanitarne saradnje, zanimljiv je i rad **Fonda Ruski svet**¹⁴⁵ i njegovog međunarodnog kulturnog projekta pod nazivom **Ruski centar**. Iako su aktivnosti usmerene na popularizaciju jezika i kulture - koje su, uz podršku programima učenja ruskog jezika u inostranstvu, razvoja međukulturalnog dijaloga i učvršćivanje razumevanja i saradnje među narodima navedeni ciljevi na internet stranici Ruskog centra – u potpunosti legitimne, lokacija samog Fonda je upitna. Naime, Ruski centar nalazi se pri Gimnaziji Jovan Jovanović Zmaj u Novom Sadu. Iako po formalnoj legitimnoj prirodi aktivnosti Ruski centar ne spada direktno u organizacije na koje se ova Studija fokusira, bitno je istaći postojanje principa korišćenja državnih institucija - poput gimnazija - za promociju konkretno ruskog jezika i kulture, imajući u vidu da su kulturni centri drugih država uglavnom u okviru zasebnih prostorija, odnosno da su sami po sebi institucije.

Gorčakov fond je ruska, formalno nevladina organizacija, osnovana 2010. godine sa sedištem u Moskvi koja predstavlja „fond javne diplomatije“. Naziv je dobila po ruskom diplomati XIX veka Aleksandru Mihajloviču Gorčakovom. Ova organizacija, kako sama navodi, prepoznala je potencijal i ulogu koju „meka moć“ ima u međunarodnom okruženju, u “kome prioritet nije dat vojnoj ili ekonomskoj sili, već sposobnosti države i društva da uvećaju svoj uticaj u međunarodnim vodama služeći se kulturnim, istorijskim i političkim vrednostima.” Gorčakov fond je svoj akcenat i uticaj usmerio ka ljudima širom sveta koji nisu indiferentni na dešavanja u Rusiji. Izvršni direktor Fonda, Leonid Dračevski, je naglasio da je “postalo evidentno da su ruske nevladine organizacije počele da igraju značajnu ulogu u implementaciji Strategije ruske spoljne politike”.¹⁴⁶ O povezanosti ove formalno nevladine organizacije sa vlastima Ruske Federacije govori i to da u upravnom

¹⁴⁵ Ruski centar. Dostupno na:

http://www.ruskicentar.edu.rs/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=2&Itemid=4&lang=sr

¹⁴⁶ Fond javne diplomatije Aleksandar Gorčakov. Dostupno na: <http://gorchakovfund.ru/en/about/>

odboru Fonda sede ruski ministar spoljnih poslova Sergej Lavrov,¹⁴⁷ koji je ujedno i predsednik upravnog odbora, kao i Konstantin Kosačev, koji je predsednik Federalne organizacije Rossotrudnichestvo.

Aktivnosti koje Gorčakov fond sprovodi u Srbiji su brojne, a uglavnom se odvijaju uz pomoć srpskih nevladinih organizacija. Zajedno sa predstavnicima Srpskog akademskog kruga i organizacije Srpski kod organizovali su pomenutu međunarodnu konferenciju *Balkanski dijalog - Ruska meka moć u Srbiji*.¹⁴⁸ Tom prilikom su izneti stavovi da Ruska Federacija nije bila prisutna na Balkanu dugi niz godina, a da je tek poslednjih godina Rusija odlučila da na Zapadnu meku moć odgovori bar recipročno. Predstavnici Fonda su izrazili stav da ruska država neće odustati od svojih namera u širenju meke moći. Direktor Ruskog instituta za strateška istraživanja, Leonid Rešetnikov, je tom prilikom izjavio: „Rusi, Gruzijci, Bugari, Srbi i Grci su posebna civilizacija - mada to ne shvatamo. Mi treba da se borimo za naše poimanje sveta. Međutim, odvikli smo se od toga da smo civilizacija koja je alternativa anglosaksonskoj civilizaciji. Naša misija je da nosimo našu civilizaciju u svet i da predložimo naš pogled. Naša meka moć je da budemo odani principima pravoslavne civilizacije. Tu ideju moramo da imamo na umu kada govorimo o uticaju Rusije. Zašto Srbi i Rusi lako nalaze zajednički jezik? Zato što nam je isti koren, sa Srbima lako nalazimo zajednički jezik.“¹⁴⁹

Pored ovakvih tribina Fond organizuje dodelu stipendija srpskim studentima, kao i posete Ruskoj Federaciji, a u oktobru 2013. je organizovana prezentacija rada Gorčakov fonda i upoznavanje sa studentima na Filozofskom fakultetu u Beogradu.¹⁵⁰

Još dva ruska instrumenta realizacije ruske meke moći u Srbiji iz ove kategorije su **Fondacija Svetog Andreja Prvozvanog** i **Centar nacionalne slave** koje nemaju svoja predstavništva u Srbiji, ali su dobro povezane sa nekoliko srpskih organizacija koje

¹⁴⁷ Upravni odbor. Fond javne diplomatije Aleksandar Gorčakov. Dostupno na:

<http://gorchakovfund.ru/en/about/trustees/>

¹⁴⁸ Balkanski dijalog: Meka moć Rusije. 29.5.2015. Srpski akademski krug. Dostupno na:

<http://akademskikrug.rs/balkanski-dijalog-meka-moc-rusije/>

¹⁴⁹ „Meka moć“ Rusije u Srbiji - mogućnosti i perspektive. 15.12.2014. NSPM. Dostupno na:

<http://www.nspm.rs/politicki-zivot/meka-moc-rusije-u-srbiji-mogucnosti-i-perspektive.html>

¹⁵⁰ Prezentacija Ruskog Fonda Gorčakov u Beogradu. 23.10.2013. Ceopom-Istina. Dostupno na.

<http://www.ceopom-istina.rs/vesti/prezentatsija-ruskog-fonda-gorchakov-u-beogradu/>

organizuju svoje aktivnosti pod njihovim pokroviteljstvom, kao i bivšim srpskim diplomatama i penzionisanim kadrovima iz sistema bezbednosti koji svojim učešćem u aktivnostima ovih organizacija istima pružaju medijsku vidljivost i društvenu "legitimnost". Neke od tih organizacija su već spomenute Naša Srbija i Srpski kod, kao i **Beogradski forum za svet ravnopravnih**. Pripadnici Fondacije Svetog Andreja Prvozvanog su više puta posetili Kosovo, a 2004. godine na inicijativu Fondacije više od 500 srpske dece sa Kosova je posetilo Rusiju na tri nedelje.¹⁵¹

Ministarstvo spoljnih poslova Ruske Federacije je u novembru 2015. preko Fondacije Svetog Andreja Prvozvanog i Centra nacionalne slave organizovalo konferenciju *Jalta–Potsdam–Helsinki–Beograd: U traganju za bezbednim svetskim poretom*, posvećenu pitanjima bezbednosti i saradnje, a u saradnji sa organizacijom Beogradskog foruma za svet ravnopravnih i Ministarstvom spoljnih poslova Republike Srbije.¹⁵² Prethodila joj je međunarodna naučna konferencija u Beogradu *Veliki rat i novi svet: aktuelno podsećanje za čovečanstvo*, posvećena obeležavanju 100-godišnjice od početka Prvog svetskog rata, koja je održana u septembru 2014. godine. Pre same konferencije, predstavnici obe organizacije su bili u zvaničnoj poseti Srpskoj pravoslavnoj crkvi, a svrha posete je bila da se poglavar SPC obavesti o toku priprema za konferenciju. Oba događaja su organizovana uz pomoć Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije i Beogradskog foruma za svet ravnopravnih, uz punu podršku i prisustvo predstavnika Srpske pravoslavne crkve.

Za razliku od većine Zapadnih donatora, koji objavljuju godišnje izveštaje o finansiranju civilnog sektora, u kojima se mogu naći tačni podaci o finansiranju svih organizacija, ruska strana ovu praksu nema, ili su relevantni izvori teško dostupni. Ni na sajtovima organizacija koje su sprovodile zajedničke aktivnosti sa ruskim organizacijama nema obrazloženja o kakvim projektima je reč, kao ni o visini primljenih sredstava. Ovakva netransparentnost ostavlja prostor za zloupotrebu i malverzacije. Interesantno je, inače, da pro-vladini i pro-kremaljski mediji u Srbiji, poput dnevnog lista Politika koji je objavio

¹⁵¹ Intervju potpredsednika Fonda Andreja Prvozvanog Mihaila Jakuševa o jednostranom proglašenju nezavisnosti Kosova. 19.2.2008. Radio Glas Rusije. Dostupno na:

<http://rs.sputniknews.com/serbian.ruvr.ru/2008/02/19/1037920/>

¹⁵² Traganje za bezbednim svetskim poretom. 23.11.2015. Sputnik.

na: <http://rs-lat.sputniknews.com/politika/20151123/1101296368/Skup-Bezbednosti-Terrorizam.html>

seriju tekstova o izvorima finansiranja "zapadnih nevladinih organizacija", ovu okolnost do sada nije uporedo istražio.¹⁵³

4.3. PRO-KREMALJSKE STRUKTURE KOJE SU UČESTVOVALE NA IZBORIMA U SRBIJI

Od 14 aktivnih pro-kremaljskih političkih struktura koje su učestvovala na izborima u Srbiji, 7 je upisano u Registar političkih partija, 5 su registrovane kao udruženja građana u Agenciji za privredne registre, dok dva pokreta nisu registrovana.

Većina ovih struktura su osnovane u poslednjih nekoliko godina. Problem sa transparentošću finansiranja političkih stranka u Srbiji je opšte prirode¹⁵⁴, kao i pitanje prikupljanja članarina pokreta i udruženja građana, što sve ostavlja prostor da se i u ovoj oblasti resursi kreću brzo i mimo zakonskih procedura, ma kako one bile široko definisane. Posebno je zanimljivo da su neke od ovih struktura registrovane kao stranke ruske manjine, ali da još nije osnovan ruski nacionalni savet nacionalne manjine.

Pored "starih" stranaka Srpske radikalne stranke, Demokratske stranke Srbije, Dveri i Srpske narodne partije, pro-kremaljske stranke i politički pokreti u Srbiji su još: **Treća Srbija, Ruska stranka, Stranka Rusa u Srbiji, Srpsko-ruski pokret, Vreme je za akciju- Srpska liga, Srpska liga - Nova srpska desnica, Pokret „Svetozar Miletić“, Državotvorni pokret, Srpski otadžbinski front i Jedinstvena ruska stranka.**

Srpska radikalna stranka (SRS) osnovana je u februaru 1991, a rešenje o upisu u Registar političkih partija doneto je u novembru 2009. godine. Srpska radikalna stranka odavno ima razvijenu komunikaciju sa ruskom ekstremnom desnicom, kao i se levicom, a predsednik

¹⁵³ Država za NVO godišnje izdvađa koliko i za nauku. 12.6.2015. Politika. Dostupno na:

<http://www.politika.rs/scc/clanak/330139/Drzava-za-NVO-godisnje-izdvaja-koliko-i-za-nauku>

Kako zaraditi 45.000 dolara preštampavanjem starih tekstova. 7.1.2016. Politika. Dostupno na:

<http://www.politika.rs/scc/clanak/346747/%D0%9A%D0%B0%D0%BA%D0%BE-%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8-45-000-%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%D0%BC-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%85-%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0>

¹⁵⁴ Podneto nekoliko stotina prekršajnih prijava protiv stranaka. 30.10.2014. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/politika/podneto-nekoliko-stotina-prekršajnih-prijava-protiv-stranaka/jt68cqy>
MILIONI OD SIROTINJE "Socijalni slučajevi" darivali stranke sa 1,5 miliona dinara. 2.6.2015. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/politika/milioni-od-sirotinje-socijalni-slucajevi-darivali-stranke-sa-15-miliona-dinara/myjx7km>

SRS Vojislav Šešelj, koji je krajem marta 2016. oslobođen svih tačaka optužnice Haškog tribunala, i danas održava posebno bliske veze sa strukturama u Kremlju. Dmitrij Rogozin, zamenik ruskog premijera, se prilikom posete Srbiji susreo sa vođom radikala, van državnog protokola, što je u srpskim medijima ocenjeno kao „šamar Moskve Beogradu“.¹⁵⁵

Demokratska stranka Srbije (DSS) osnovana je 1992. godine, da bi 2009. bila upisana u Registar. DSS ima potpisan sporazum sa Ujedinjenom Rusijom, a predstavnici partije su u više navrata bili u poseti Ruskoj Federaciji ali i Krimu. Na izborima 2016, DSS se kandidovala u koaliciji sa Dverima, udruženjem građana, koji su se u oktobru 2015. upisali u Registar političkih stranaka. Zajednički programski cilj ovih partija je pre svega negovanje prijateljskih odnosa sa Rusijom, ali i udaljavanje sa puta EU integracija Srbije. Kao i SRS, i koalicija DSS Dveri je nakon izbora ušla u parlament.

Srpska narodna partija (SNP) je među pro-kremaljskim partijama i pokretima koji su se pojavili u proteklih par godina. Registrovana je 2015. godine, a njen lider je Nenad Popović, je do osnivanja svoje partije bio višegodišnji član DSS. Ova partija u parlament ulazi kroz koaliciju na listi Srpske napredne stranke.

Treća Srbija je registrovana kao udruženje građana od 2012. godine, ali je nakon udruživanja sa partijom Zaharija Trnavčevića **Bogata Srbija** upisana u Registar političkih partija. Ova partija je poznata po poseti Miroslava Parovića, njenog predsednika Rusiji¹⁵⁶, ali i njihove otvorene pro-kremaljske retorike.

Rusku stranku je osnovao Slobodan Nikolić, koji je od 2006. do 2015. godine bio član Gradskog veća Šapca zadužen za saradnju sa udruženjima građana i za saradnju sa Ruskom Federacijom. Stranka je registrovana 2013. godine. Ova stranka se između ostalog zalaže za evroazijske integracije i pristupanje ODKB. Na izborima u aprilu Ruska stranka je pokušala da se registruje kao stranka nacionalne manjine, ali je Republička izborna komisija odbila ovaj zahtev.

Stranka Rusa Srbije (RUS) je politička stranka ruske nacionalne manjine, registrovana 2012. godine.

¹⁵⁵ U POSETI ŠEŠELJU Rogozin udario šamar Srbiji. 13.1.2016. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/politika/u-poseti-seselju-rogozin-udario-samar-srbiji/qxjr6jp>

¹⁵⁶ Miroslav Parović u radnoj poseti Rusiji. 27.1.2015. Portal Miroslav Parović, Aktivni patriotizam. Dostupno na: <http://www.miroslavparovic.rs/polemike/miroslav-parovic-u-radnoj-poseti-rusiji/>

Još jedna od novijih pro-kremaljskih partija je **Srpsko-ruski pokret** upisana u Registar političkih stranaka 2015. godine, takođe kao stranka ruske nacionalne manjine. Oni su na izborima nastupali u koaliciji sa **Pokretom veterana Srbije**.

Vreme je za akciju- Srpska liga i Srpska liga - Nova srpska desnica su dva pokreta, oba registrovana kao udruženja građana 2015. godine, a zastupnik oba udruženja je Aleksandar Đurđev, bivši generalni sekretar Treće Srbije. Đurđev je pred izbore napravio koaliciju sa udruženjem građana **Istočna alternativa**, koje vodi Dragan Todorović, nekadašnji potpredsednik Srpske radikalne stranke. Zajednička ideja oko koje su se ujedinili je savez sa Rusijom.

Srpski narodni pokret „Svetozar Miletić“ (SNP) je registrovan u Agenciji za privredne registre 2012. godine. SNP je omogućio slušanje radio stanice Glas Rusije na svojoj internet stranici. Prenos celodnevnog programa ruskog radija, omogućen je u saradnji sa ambasdom Ruske Federacije, te uz neposredno angažovanje uprave Glasa Rusije. Pre ostvarivanja ove saradnje, političko delovanje ovog pokreta bilo je usmereno na kritiku organa uprave Autonomne pokrajine Vojvodine.

Državotvorni pokret Srbije (DPS) je osnovan krajem 2014. godine i registrovan u Agenciji za privredne registre kao udruženje građana. Zastupnik DPS je Slobodan Samardžić, koji je do osnivanja DPSa bio istaknuti član DSSa. DPS nije učestvovao na izborima 2016. godine. Slobodan Samardžić i DPS su u prethodnom periodu imali oštru retoriku protiv Vlade Aleksandra Vučića, NATO i EU integracija Srbije.

Srpski otadžbinski front (SOF), registrovan je u Agenciji za privredne registre kao udruženje građana 2015. godine, a temelji se na 18 načela, među kojima je i prestanak EU integracija Srbije, ukidanje autonomije Vojvodini, promena Ustava, i sl. Jedan od osnivača SOF je dramaturg Siniša Kovačević, koji je nakon odluke da pristupi Patriotskom bloku koji čine Dveri i DSS razrešen sa funkcije predsednika pokreta. SOF nije učestvovao u republičkim izborima.

Jedinstvena ruska stranka (JRS) je u Registar političkih partija upisana kao stranka ruske nacionalne manjine u martu 2016, a osnovana je samo dva meseca pre toga. Prilikom osnivanja partije, izdato je saopštenje za javnost u kome je navedeno da je osnovni cilj stranke razvoj ruske kulture i jezika u Srbiji, unapređenje svih vidova saradnje s Rusijom i

pomoć svim udruženjima i pojedincima koji na tome rade, pristupanje Organizaciji za kolektivnu bezbednost i saradnju, pristupanje Evroazijskoj uniji, kao i unapređenje saradnje sa zemljama BRIKS-a. Kandidovanje JRS na republičkim izborima je obeleženo odbijanjem liste od strane Republičke izborne komisije zbog falsifikovanja oko 900 potpisa sa liste.

Posebno je zanimljiv pokret **Zavetnici**, o kojem je već bilo reči u prethodnim poglavljima. Organizacija osnovana 15. februara 2012. godine, postala jedna od najvidljivijih pro-kremaljskih organizacija u Srbiji. Glavni ciljevi su joj vraćanje Kosova pod okrilje Srbije, prekidanje pregovora sa EU, borba protiv bele kuge, kao i očuvanje tradicionalnih srpskih vrednosti. Zavetnici su svoje delovanje podigli na sledeći nivo kada su zvanično predali listu za vanredne parlamentarne izbore 2016. godine.¹⁵⁷ Na izborima su osvojili 0,7% glasova. No, imajući u vidu generalno jačanje pro-kremaljskih struktura u Srbiji, za očekivati je da će i Zavetnici nastaviti sa svojim delovanjem, pre svega sa jakom anti-NATO propagandom.

Od navedenih struktura, one koje su samostalno ili u međusobnim koalicijama učestvovala na nedavno održanim vanrednim parlamentarnim izborima aprila 2016, osvojile su 14.96% ukupnog broja glasova, a dve liste – Srpska radikalna stranka i koalicija Demokratska stranka Srbije - Dveri će imati predstavnike u novom sazivu Skupštine Republike Srbije.¹⁵⁸

Ovim strankama se moraju dodati i do sada vladajuće Srpska napredna stranka i Socijalistička partija Srbije, bez obzira što EU i neki drugi zvaničnici i analitičari sa političkog Zapada to i dalje odbijaju da vide. Percepcija im je pogrešna, polazi se samo od toga kako Putin vidi Vučića, što je pogrešno i opasno ako se ne uzmu u obzir pre svega ciljevi Kremlja na Balkanu. Dodatno, veće pitanje je kako vladajuće strukture u Srbiji vide Kremlj, a sastav kandidata za nove narodne poslanike, pre svega na listi SNS, govori da se Vučić trudi da pridobije naklonost i te strane.

¹⁵⁷ Zavetnici predali listu RIK-u i održali protest u Beogradu. 27.3.2016. Tanjug. Dostupno na: <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=237876>

¹⁵⁸ Rezultati pro-kremaljskih izbornih lista na vanrednim parlamentarnim izborima u Srbiji 2016. Srpska radikalna stranka: 8,10%, Demokratska stranka Srbije - Dveri: 5,04%, Zavetnici Milica Đorđević: 0,73%, U inat - Složno za Srbiju - Narodni savez: 0,46%, Ruska stranka: 0,36%, Srpsko-ruski pokret: 0,27%. Republička izborna komisija. Dostupno na: http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/izbori-2016/rezultati/1.%20Zbirni_rezultati.pdf

4.4. KRATAK PREGLED SARADNJE SRPSKIH I RUSKIH POLITIČKIH PARTIJA

Srbija ima ukupno 111 registrovanih političkih partija, od kojih je 14 pro-kremaljskih. Pored stranaka SRS, DSS, Dveri i SNP, pro-kremaljske stranke i politički pokreti u Srbiji su još: Treća Srbija, Ruska stranka, Stranka Rusa u Srbiji RUS, Srpsko-ruski pokret, Istočna alternativa, Srpska liga, Pokret „Svetozar Miletić“, Državotvorni pokret, Vreme je za akciju-Srpska liga i Srpski otadžbinski front.

Dve vladajuće koalicione stranke u Srbiji, **Srpska napredna stranka (SNS)** i **Socijalistička partija Srbije (SPS)** trenutno vode navodno pro-evropsku politiku. SNS je još 2010. godine potpisala sporazum o saradnji sa najvećom ruskom partijom Ujedinjenom Rusijom. U dokumentu se navodi: „U okviru sporazuma, naše partije će se konsultovati i razmenjivati informacije o aktuelnoj situaciji u Rusiji i Srbiji, bilateralnim i međunarodnim odnosima, upoznavati jedna drugu sa svojim iskustvom u oblasti partijskog organizovanja, kontrolno-revizorskog rada, obučavanja i pripreme kadrova.“¹⁵⁹ Jedan od specijalnih gostiju na završnoj predizbornoj konvenciji SNS u aprilu 2016. godine bio je i Sergej Železnjak, potpredsednik ruske dume i visoki zvaničnik Ujedinjene Rusije. Tokom večeri kada su čekani rezultati prethodnih vanrednih parlamentarnih izbora u Srbiji, 2014. godine, u prostorijama SNS bio je specijalni izaslanik Kremlja Aleksandar Babakov.

Socijalistička partija Srbije (SPS) se smatra strankom sa najjačim vezama u Ruskoj Federaciji. Njeni kadrovi držali su od 2014. do 2016. portfelj energetike u Vladi Srbije. Dušan Bajatović, potpredsednik SPS je, na primer, i generalni direktor Srbijagasa. O vezama SNS i SPS sa strukturama u Rusiji, pre svega u kontekstu tvrde moći, CEAS je već pisao u svojim prethodnim izveštajima.¹⁶⁰

Zajednička karakteristika partijskog rukovodstva vladajuće koalicije na vlasti, kao i predsednika Srbije Tomislava Nikolića osnivača SNS, je da sve češće imaju anti-EU retoriku,

¹⁵⁹ SNS i Jedinstvena Srbija potpisale sporazum o saradnji. 5.3.2012. Naslovi.net. Dostupno na: <http://www.naslovi.net/2012-03-05/beta/sns-i-jedinstvena-rusija-potpisale-sporazum-o-saradnji/3242565>

¹⁶⁰ Jelena Milić. Tužni Tok. 2013. Novi Vek. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: https://www.ceas-serbia.org/images/Novi_vek_br-05-nov-dec_2013-Jelena_Milic.pdf

oštro kritikuju poteze EU zvaničnika ili zvaničnika zemalja članica, dok to u vezi Rusije skoro nikad nije slučaj. Ona se u najvećem broju slučajeva u njihovim nastupima spominje isključivo u pozitivnom kontekstu, na liniji *self-fulfilling* narativa koji je već opisan u ovoj Studiji, što nikako nije slučajnost, već planirana strategija. Upravo je u periodu vlasti ove koalicije, sa skupštinskim sazivom koji je skoro stopostotno bio navodno pro-evropski, podrška evropskim integracijama u Srbiji pala ispod pedeset posto, a pozitivna percepcija o Rusiji generalno, kao i ideja jačanja institucionalnih veza sa Rusijom, počela sistemski da raste.

Od stranaka vladajuće koalicije posebno otvoreno pro-kremaljski stav ima **Pokret socijalista**, Aleksandra Vulina. Vulin se u prethodnoj Vladi nalazio na poziciji ministra za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, ali i kontakt osobe sa Evropskom komisijom za koordinaciju o izbeglicama. Pokret socijalista, kao i sam Vulin, su u više navrata napominjali da je Ruska Federacija od velikog značaja za Srbiju.¹⁶¹ Aleksandar Vulin je takođe često isticao da Srbija nema nameru da uvodi sankcije Rusiji, kao i da politika Vlade Srbije jeste očuvanje tradicionalnih odnosa sa Ruskom Federacijom i unapređivanje tih odnosa.¹⁶² Na otvoreno pro-kremaljskom internet portalu *Pravda.rs* se upravo izjave i rad Aleksandra Vulina redovno prenose u isključivo pozitivnom kontekstu.

U srpsko-ruskim odnosima, a posebno u partijskoj saradnji, posebno važnu ulogu ima Aleksandar Babakov (52), glavni čovek ruskog predsednika Vladimira Putina u Srbiji. Energetika i Ukrajina, dve najaktuelnije međunarodne teme, ključne su reči u biografiji ovog ruskog oligarha. Ovaj diplomac Lomonosova bio je predsednik FK CSK Moskva, a od 2003. ulazi u politiku i biznis. Vlasnik je niza firmi iz oblasti energetike od kojih je većina u Ukrajini, poput Žitomiroblenergo i Sevastopoljenergo, ali i hotela Premijer palas, Dnjepar i kompleksa na Krimu i Jalti. U Ukrajini su ga označili finansijerom „narandžaste revolucije“ jer je brat Viktora Janukoviča radio u njegovoj banci. Blizak je i sa sadašnjim predsednikom Petrom Porošenkom. Posедуje firme u Holandiji i Švajcarskoj, kao i ogroman broj nekretnina u Francuskoj i važi za bogatog čoveka čak i za ruske prilike. Zvanično, Babakov

¹⁶¹ „Ruska Federacija od ogromnog značaja za Srbiju“. Saopštenje za javnost. Pokret socijalista. 11.4.2016.

Dostupno na: <http://pokretsocijalista.rs/news/vesti/-ruska-federacija-od-ogromnog-znacaja-za-srbiju.html>

¹⁶² Vulin: Ruska Federacija od ogromnog značaja za Srbiju. 11.4.2016. Novi magazin. Dostupno na: <http://www.novimagazin.rs/vesti/vulin-ruska-federacija-od-ogromnog-znacaja-za-srbiju>

ima nekoliko funkcija: specijalni predstavnik za saradnju s organizacijama sunarodnika u inostranstvu, deputat Državne dume, član Komiteta za međunarodna pitanja, ali i predsedavajući Komisije za podršku vojnom i odbrambenom industrijskom kompleksu Ruske Federacije. Smatra se da je u Srbiji on direktni predstavnik ruskog predsednika Vladimira Putina. Bez njegovog aminovanja nijedan posao sa Rusima praktično ne može biti sklopljen. Upućeni kažu da u razgovorima sa srpskim zvaničnicima često koristi rečenicu: „Rekao je Putin da ovo mora...” Prema navodima dnevnog lista Blic, Babakov je bar tri puta mesečno u Srbiji. Tu priliku obavezno koristi da obiđe svoje sunarodnike koji imaju poslove u Srbiji, a dosta vremena provodi sa direktorom „Srbijagasa“ Dušanom Bajatovićem. Najviše vremena je, navodno, provodio na poslovima u vezi sa gradnjom Južnog toka. Babakov ima odlične odnose sa svima u državnom vrhu, ali se izdvajaju čelnici SPS i njihov lider Ivica Dačić.¹⁶³ Babakov je viđen u izbornom štabu SNS prilikom dočeka rezultata vanrednih parlamentarnih izbora u Srbiji 2014. Sankcije koje su EU i SAD uvele Rusiji zbog rata u Ukrajini pogodile su i Aleksandra Babakova, koji se našao na njihovoj crnoj listi. No vladajućoj koaliciji u Srbiji te sankcije nisu predstavljale prepreku za nastavak održavanja bilateralnih susreta na visokom nivou, niti su im ti susreti kod političkog Zapada zato donosili javnu kritiku.

Demokratska stranka Srbije (DSS) je još jedna partija koja ima potpisan sporazum o saradnji sa vladajućom Ujedinjenom Rusijom. Nova predsednica partije, Sanda Rašković Ivić, je u poslednje dve godine išla u zvanične posete Ruskoj Federaciji ali i Krimu. Ona je u oktobru 2015. godine predvodila delegaciju DSS i Dveri prilikom posete Ruskoj Federaciji. U toku ove posete delegacija DSS- Dveri je dočekan na najvišem nivou, a nakon posete je održana i konferencija za medije, koju su preneli neki ruski medijski kanali.¹⁶⁴ Od aprilskih vanrednih parlamentarnih izbora 2016, DSS je ponovo parlamentarna stranka.

Srpska radikalna stranka (SRS) odavno ima razvijenu komunikaciju i sa ruskom ekstremnom desnicom i levicom. Još devedesetih godina uspostavili su saradnju sa Komunističkom partijom i Liberalno demokratskom partijom koju vodi Vladimir

¹⁶³ RUSKA VEZA Putinov čovek za Srbiju. 7.5.2015. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/politika/ruska-veza-putinov-covek-za-srbiju/4lw9nj1>

¹⁶⁴ В Крым приехали сербские политики. 26.10.2015. Комсомольская правда. Dostupno na: <http://www.balkans.kp.ru/daily/26450.5/3320274/>

Žirinovski. Ove dve partije su i dalje deo političkog života u Rusiji, sa značajnim brojem mesta u Dumi. Genadi Žuganov, koji vodi Komunističku partiju, je istaknuti govornik protiv Haškog tribunala. On je čest govornik na mitinzima SRS, a bio je govornik i na komemoraciji za Slobodana Miloševića ispred Narodne skupštine u Beogradu, kada je oštro osudio izručenje Ratka Mladića.¹⁶⁵ I SRS je od vanrednih aprilskih parlamentarnih izbora 2016, ponovo parlamentarna stranka.

Politička stranka **Dveri** je još jedan od nosilaca pro-kremaljske desnice u Srbiji, koja postaje sve vidljivija i medijski zastupljenija, a od vanrednih parlamentarnih izbora 2016. i parlamentarna stranka. Dveri su prvobitno registrovane u Agenciji za privredne registre kao udruženje građana, da bi se u oktobru 2015. zvanično registrovali u Registru političkih stranaka kao politička partija. Dveri se zalažu za Srbiju van EU i za savez sa Rusijom.¹⁶⁶

Treća Srbija je relativno nova politička struktura u pro-kremaljskom sazvežđu u Srbiji. Aktivni su najviše u Vojvodini, gde su na nivou glavnog grada provincije, Novog Sada, na lokalnu do nedavnih izbora bili u koalicionalnoj vlasti sa vladajućim SNS. I njeni zvaničnici često posećuju Rusiju. Imajući u vidu da je Treća Srbija vrlo mala stranka, njeni zvaničnici su primani na relativno visokom nivou, uz značajnu medijsku pažnju.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Poslednji miting za Miloševića pred Skupštinom SCG. 19.3.2006. Srpska Dijaspورا. Dostupno na: <http://www.srpskadijaspورا.info/vest.asp?id=6954>

¹⁶⁶ Politički program Srpskog pokreta Dveri. Dostupno na: <https://dveri.rs/wp-content/themes/capital/pdf/Novi%20program%20-%20Dveri.pdf>

¹⁶⁷ Miroslav Parović u radnoj poseti Rusiji. 27.1.2015. Portal Miroslav Parović, Aktivni patriotizam. Dostupno na: <http://www.miroslavparovic.rs/polemike/miroslav-parovic-u-radnoj-poseti-rusiji/>
Miroslav Parović, predsednik Treće Srbije, je u januaru 2015. bio u poseti Ruskoj Federaciji. On se u Moskvi sastao sa liderima verskih organizacija u Rusiji, kao i predstavnicima svih vodećih političkih i društvenih organizacija ruskog naroda. U okviru posete bio je učesnik konferencije Crkva, država i društvo – zadaci za 21. vek. Na marginama skupa sastao se sa nekim od vodećih ličnosti iz Rusije, poput Mihaila Degtjareva, (deputat Ruske dume), Aleksandra Dugina (jedan od vodećih ruskih političkih stratega) i Konstantina Malofejeva.

5. EFEKTI JAČANJA RUSKE MEKE MOĆI U SRBIJI

Kao što je već objašnjeno, za potrebe ove Studije korišćena je definicija meke moći koju je razvio američki profesor sa Harvarda Džozef Naj. Koncept se oslanja na tri glavna resursa: kulturu (tamo gde je ona primamljiva drugima), političke vrednosti (kada se poštuju i kod kuće i u međunarodnim odnosima) i spoljnu politiku (onda kada je drugi vide kao legitimnu i sa moralnim autoritetom).

Imajući u vidu složenost koncepta, pa samim tim i izazov preciznije ocene efekata istog, u ovom poglavlju najpre je predstavljena kvalitativna analiza efekata ruske meke moći u Srbiji, a zatim i hronologija događaja koja oslikava njene pojave, instrumente i efekte.

Prevashodno zbog nekonzistentne, navodno demokratske i pro-EU politike s jedne, te manjim delom i zbog ambivalentnog odnosa političkog Zapada prema ovim negativnim trendovima sa druge strane, u periodu kada su u parlamentu Srbije bile isključivo formalno pro-EU stranke, dakle od dolaska SNS na vlast 2012. godine do raspisivanja vanrednih parlamentarnih izbora 2016, podrška EU integracijama pala je značajno ispod 50 posto.¹⁶⁸ Mnogo činjenica govori u prilog da je ovom trendu doprinelo i intezivno jačanje ruske meke moći.

Nažalost, kako pokazuje i CEAS-IPSOS istraživanje *EU, Rusija, SAD: Predstave i preferencije građana Srbije od 18 do 35 godina*,¹⁶⁹ konfuzija je stvorena i na mnogo dubljem nivou. Mlade generacije imaju površnu percepciju ideje koncepta ljudskih prava, vladavine prava, slobode medija, značaja podele vlasti i sl. Oni ne prepoznaju vezu između dobrog modernog demokratski ustrojenog političkog sistema i dugoročne ekonomske, socijalne i političke stabilnosti u demokratskom okruženju, iako jasno uviđaju gde su, na primer, zdravstvo i obrazovanje bolji - na političkom Zapadu.

¹⁶⁸ Evropska orijentacija građana Srbije. Decembar 2015. Istraživanje javnog mnjenja. Kancelarija za evropske integracije Vlade Republike Srbije. Dostupno na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/javno_mnje_decembar_15.pdf

¹⁶⁹ EU, Rusija, SAD: Predstave i preferencije građana Srbije od 18 do 35 godina. Februar 2016. CEAS-IPSOS. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: http://www.ceas-serbia.org/images/CEAS_2016_ipsos_srp.pdf

Ovakvom stanju doprinose neodgovorna vlast, inertna demokratska opozicija i ostali akteri javnog života, ali i veliki uticaj ruske meke moći u Srbiji. Kao što je već istaknuto, sve jača ruska meka moć ne bi mogla da ima tako izražene efekte da nema podršku vladajućih struktura i širokih slojeva društva u samoj Srbiji.

Ovoj konfuziji doprinela je i Zapadna međunarodna zajednica, koja je dugoročne procese stabilizacije i demokratizacije Zapadnog Balkana, koje je strpljivo pomagala godinama, jednog momenta stavila u drugi plan zarad ostvarivanja partikularnih ciljeva. Proces normalizacije odnosa Srbije i Kosova, skoro je isključivo redukovana na očekivanja implementacije netransparentnog procesa pregovora Beograda i Prištine pod okriljem EU, uz podršku SAD. Njegovi dometi su preuveličani i preplaćeni skoro potpunom legitimizacijom kompromitovanih režima koji ih sprovode. Ovo je otežalo unutrašnje procese demokratizacije i rad snaga koje ih istinski zagovaraju na obe strane, ali i devalviralo proces EU integracija u njihovim očima. Slično je i sa procesima tranzicione pravde i jačanja regionalne saradnje na celom Zapadnom Balkanu. Kroz normalizaciju nenormalnog, oni su reducirani na neiskrene poruke i simbolične gestove, isprazan odnos prema zbivanjima devedestih godina, uzrocima, akterima i posledicama. Ne iznenađuje što se i oni, sve češće i uspešnije, relativizuju od strane Kremlja, a ne samo procesi EU integracija i unapređenje odnosa sa NATO. Reakcije zvanične Moskve na prvostepene presude Radovanu Karadžiću i Vojislavu Šešelju, izrečene u proleće 2016, ovo neupitno dokazuju.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Moskva: Presuda Karadžiću održava mit o krivici Srba. 25.3.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/politika/20160325/1104326243/Moskva-Haski-tribunal.html>

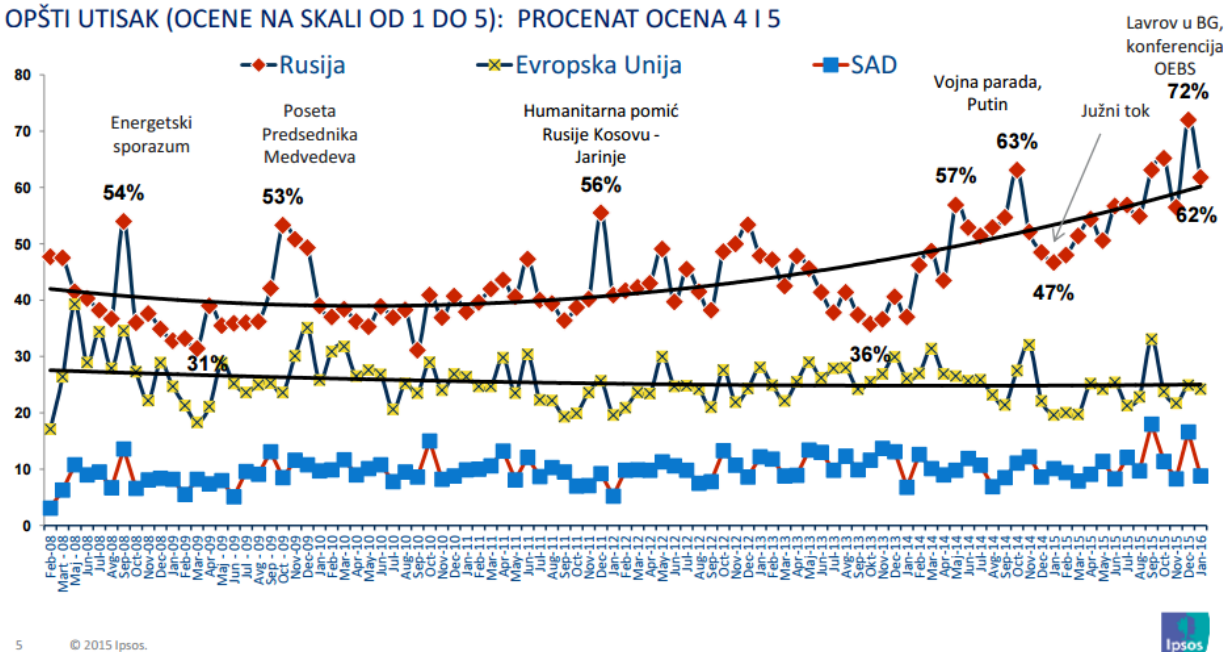
Rogozin: Da sam Šešelj, stavio bih u zatvor sudije tribunala. 31.3.2016. N1. Dostupno na: <http://rs.n1info.com/a147803/Svet/Svet/Rogozin-Cestitam-mom-drugu-Seselju.html>

5.1. GENERALNI PORAST POZITIVNE PERCEPCIJE RUSIJE I PRO-KREMALJSKOG RASPOLOŽENJA

Sva skorija istraživanja javnog mnjenja u Srbiji, detektuju porast generalnog pro-kremaljskog raspoloženja.

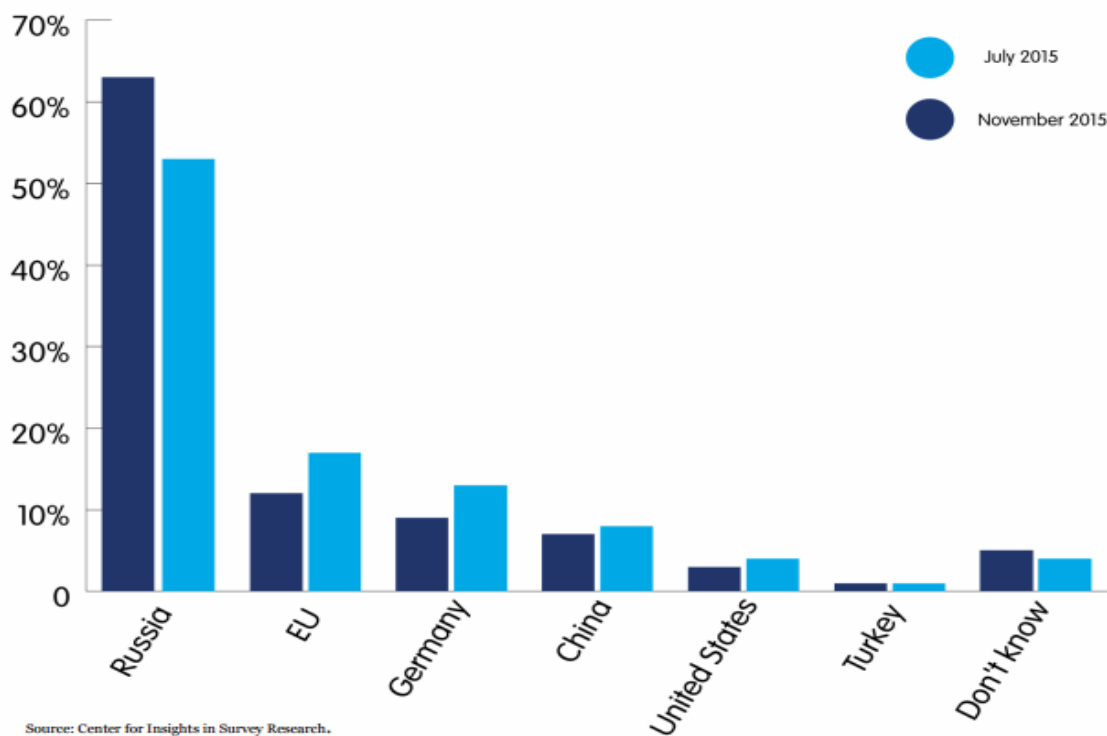
Prema IPSOS Strategic Marketing istraživanju iz decembra 2015. godine, 72 posto građana Srbije ima pozitivno mišljenje o Rusiji, dok ga o institucijama EU ima svega oko 25 posto. I ovo ukazuje u kojoj meri je Srbija plodno tlo za širenje i očitovanje ruske meke moći.

OPŠTI UTISAK (OCENE NA SKALI OD 1 DO 5): PROCENAT OCENA 4 I 5

Istraživanje koje je sproveo Međunarodni republikanski institut (International Republican Institute, Center for Insights in Survey Research) pokazuje veliki skok koji je Kremlj ostvario u sticanju naklonosti građana -10 procenata u periodu od pet meseci. U julu 2015. godine, 52 posto građana Srbije je verovalo da je odnos sa Rusijom u najboljem interesu Srbije, dok je u novembru iste godine taj parametar skočio na čak 62 posto.¹⁷¹

¹⁷¹ Return to instability: How migration and great power politics threaten the Western Balkans. 2016. European Council on Foreign Relations. Dostupno na: http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_163_RETURN_TO_INSTABILITY.pdf

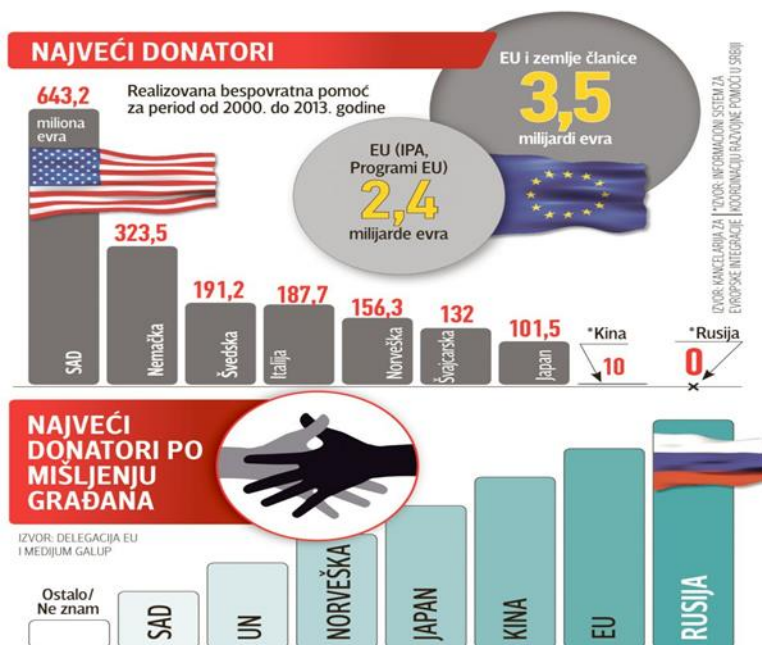
Ruska meka moć je posebno efektna u pozicioniranju Rusije kao najvećeg pomagača Srbiji, u čemu zdušno učestvuju srpska vlast i mediji, iako činjenice neupitno govore drugačije.

Istraživanja rađena u periodu od 2000. do 2013. godine, koja prikazuju realizovanu bespovratnu pomoć Srbiji, ukazuju na to da su najveći donatori Srbiji: Sjedinjene Američke Države sa 643,2 miliona evra; Evropska Unija i članice sa 3,5 milijardi evra; Japan sa 101,5 miliona evra, dok je EU preko IPA fondova donirala 2,4 milijarde evra.¹⁷² Kina je pri dnu liste donatora sa 10 miliona evra, dok za navedeni period Rusija nije davala bespovratnu pomoć Srbiji.¹⁷³ Sa druge strane, istraživanje javnog mnjenja koje je sprovedla Delegacija EU

¹⁷² Međunarodna pomoć. Kancelarija za evropske integracije Vlade Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.seio.gov.rs/dokumenta/medjunarodna-pomoc.127.html>

¹⁷³ Milijarde dala EU, a od Rusije ništa: Istina o donacijama Srbiji. 3.12.2014. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/politika/milijarde-dala-eu-a-od-rusije-nista-istina-o-donacijama-srbiji/9ssrq01>

u Srbiji i Medijum GALUP pokazuje da građani smatraju da je Rusija najveći donator, dok je prema njihovom mišljenju SAD na poslednjem mestu na listi.¹⁷⁴

Javno mnjenje u Srbiji je u zabludi i u pogledu izdvajanja država i doprinosa budžetu UNHCR. Iako većina građana u Srbiji smatra da Sjedinjene Američke Države nemaju toliki udeo i izdvajanju sredstava za izbeglice, stvarna slika je malo drugačija. Prema objavljenom izveštaju o doprinosima budžetu UNHCR za 2013. godinu¹⁷⁵, Sjedinjene Američke Države su izdvojile 1,041,707,225 \$, Japan je izdvojio 252,939,102 \$, EU 213,490,514 \$ (Samo kao EU, države članice su izdvajale i samostalne donacije i zauzimaju vrh liste). Istovremeno, Ruska Federacija je izdvojila za taj period svega 2,000,000 \$.¹⁷⁶

Za potrebe ove Studije, naručeno je posebno istraživanje *EU, Rusija, SAD: Predstave i preferencije građana Srbije od 18 do 35 godina*, čiji nalazi neupitno potvrđuju da ruska meka moć u Srbiji sve više jača, ostavljajući mlade u dubokoj perceptivnoj i vrednosnoj konfuziji. Glavni rezultati istraživanja predstavljeni su na CEAS konferenciji *Srbija i Rusija: Ruski*

¹⁷⁴ Stavovi građana Srbije prema EU integracijama. Oktobar 2015. Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji. Dostupno na: <http://europa.rs/istrazivanje-stavovi-gradana-srbije-prema-eu-integracijama/>

¹⁷⁵ Contributions to UNHCR For Budget Year 2013. 4.2.2014. United Nations High Commissioner for Refugees. Dostupno na: <http://www.unhcr.org/51c991a79.html>

¹⁷⁶ Contributions to UNHCR for 2013/2014/2015. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <http://www.ceas-serbia.org/index.php/sr/prenosimo/4037-contributions-to-unhcr-for-2013-2014-2015>

*uticaj na stabilizaciju, demokratizaciju i evropske integracije Srbije*¹⁷⁷, održanoj 22. februara 2016, a i u ovoj Studiji, u posebnom poglavlju koje sledi.

5.2. UTICAJ NA MLADE

Priroda članstva novoosnovanih pro-Kremlj struktura u Srbiji koje mahom čine mladi, njihova velika aktivnost na visokoškolskim ustanovama i društvenim mrežama i upotreba drugih metoda ruskog uticaja koje po formi liče na Zapadne sadržaje bi trebalo posebno da zabrine zainteresovane za stvarnu demokratizaciju Srbije. CEAS je zato naručio i pomogao pri kreiranju pitanja dubinskog istraživanja čije glavne rezultate ovde prenosimo.

5.2.1. ISTRAŽIVANJE JAVNOG MNJENJA: EU, RUSIJA, SAD: PREDSTAVE I PREFERENCIJE GRAĐANA SRBIJE OD 18 DO 35 GODINA – IPSOS, FEBRUAR 2016

*Svetlana Logar, IPSOS, narativni sažetak rezultata istraživanja*¹⁷⁸

U životnim izborima mladih ljudi (18 do 35 godina) „zapadne zemlje“ (EU i SAD) upadljivo dominiraju nad Rusijom. Zapad dominira kako u pogledu njihovih izbora u oblasti zabave i kulture, izbora zemalja u kojima bi radili, u kojima bi se školovali i lečili, tako i u izboru zemlje u kojoj bi živeli (u koju bi se iselili) i izboru modela zemlje po kome bi izgrađivali Srbiju. Čak 70% kao model izgradnje Srbije izabralo je „zapadni“ model (59% zemlje EU i 11% SAD), a 27% Rusiju.

I opšta predstava o zemljama EU i SAD daleko je pozitivnija od predstave o Rusiji. Većina mladih ljudi ocenjuje da je u EU i SAD životni standard viši, veća upotreba alternativnih izvora energije, veća sloboda medija, veće poštovanje ljudskih prava.

¹⁷⁷ Održana konferencija Srbija i Rusija: Ruski uticaj na stabilizaciju, demokratizaciju i evropske integracije Srbije. 22.2.2016. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na:

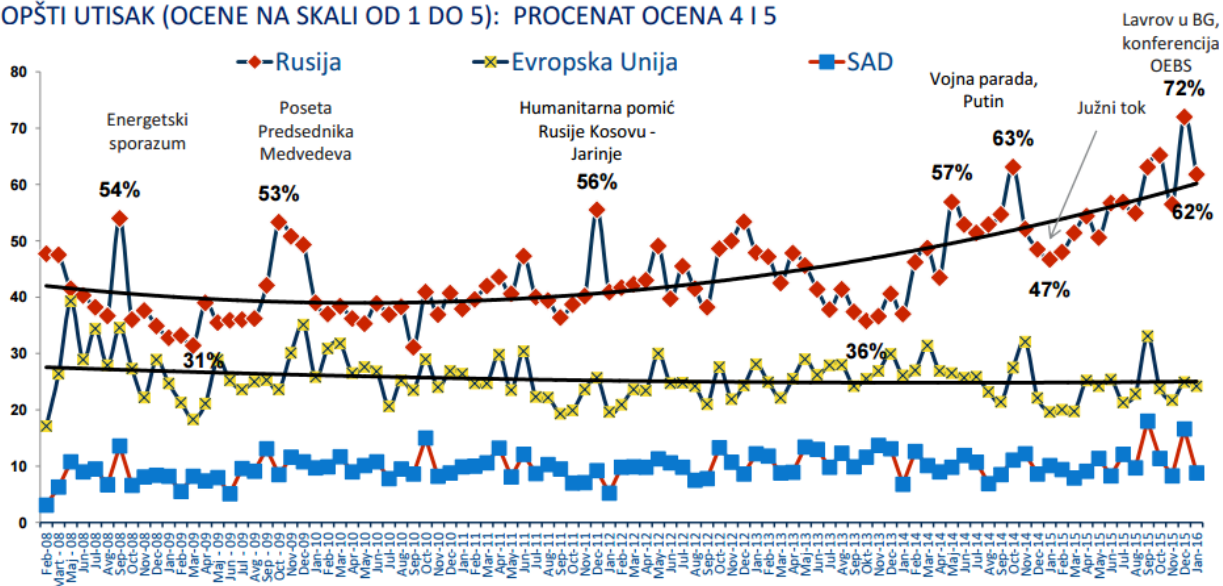
<http://www.ceas-serbia.org/sr/ceas-novosti/4627-odrzana-konferencija-srbija-i-rusija-ruski-uticaj-na-stabilizaciju-demokratizaciju-i-evropske-integracije-srbije>

¹⁷⁸ METODOLOGIJA: Vreme prikupljanje podataka: 02. - 06. februar, 2016. Ciljna grupa: Građani Srbije 18 do 35 godina. Metod prikupljanja podataka : Telefonska anketa (CATI). Uzorački okvir: Registrovani fiksni telefoni

Tip uzorka: Dvoetačni, stratifikovani, reprezentativni uzorak: Izbor domadinstva – prost slučajni uzorak; izbor ispitanika unutar domadinstva – kvotni uzorak. Stratifikacija i poststratifikacija : Šest geo-ekonomskih regiona, tip naselja, pol i starosne grupe (alokacija proporcionalna veličini stratuma). Veličina uzorka: 615.

Sa druge strane, međutim, upadljiv je konflikt racionalnog i iracionalnog, očigledno pothranjen slabom obaveštenošću mladih ljudi. Uprkos dominantno pozitivnijem odnosu prema „zapadnim“ modelima života, mladi ljudi imaju pozitivna očekivanja od pretpostavljenog saveza sa Rusijom. Većina podržava prisustvo ruskih vojnih baza u Srbiji (57%) i daje podršku ruskoj spoljnoj politici (64%). Većina veruje da bi savez sa Rusijom unapredio mogućnosti zapošljavanja, putovanja i školovanja, dolazak stranih investicija, političku stabilnost u zemlji i regionu, pa čak i demokratizaciju zemlje i sliku o Srbiji u svetu.

OPŠTI UTISAK (OCENE NA SKALI OD 1 DO 5): PROCENAT OCENA 4 I 5

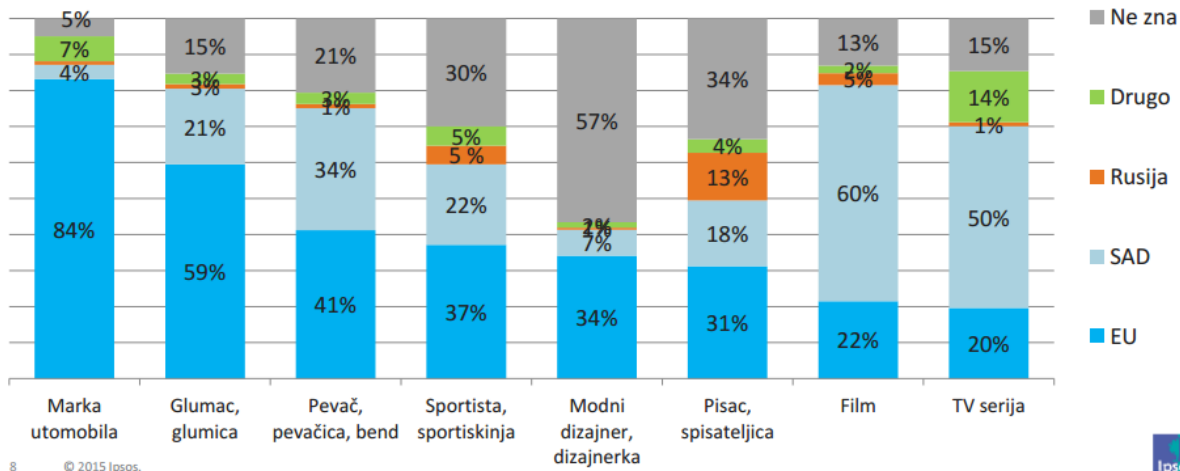
PREFERENCIJE

KULTURA I ZABAVA

U IZBORU KULTURE I ZABAVE UPADLJIVO DOMINIRAJU EU I SAD

Baza: oni koji imaju izbor

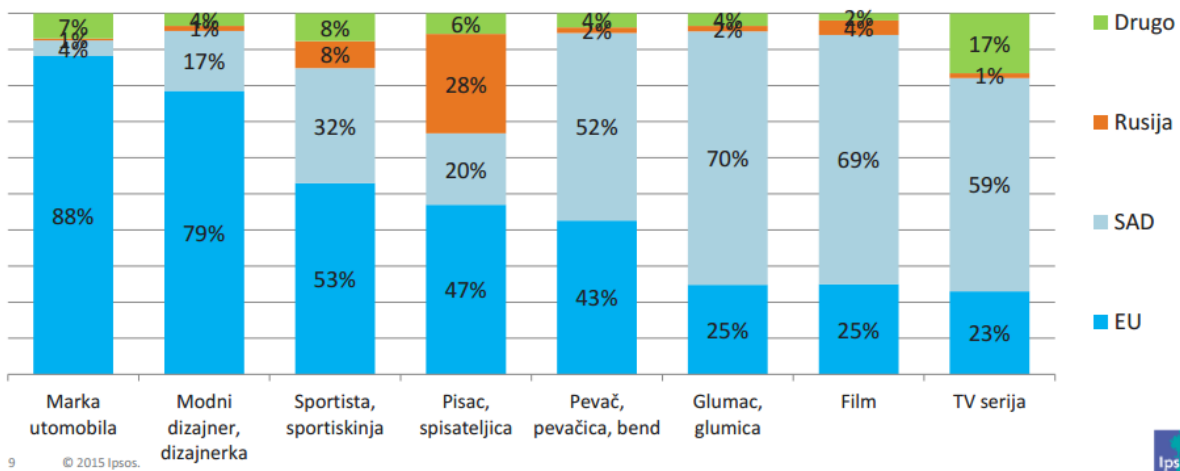
Iz koje zemlje potiče vaš omiljeni inostrani...?

U IZBORU KULTURE I ZABAVE UPADLJIVO DOMINIRAJU EU I SAD

Baza: Samo oni koji imaju izbor

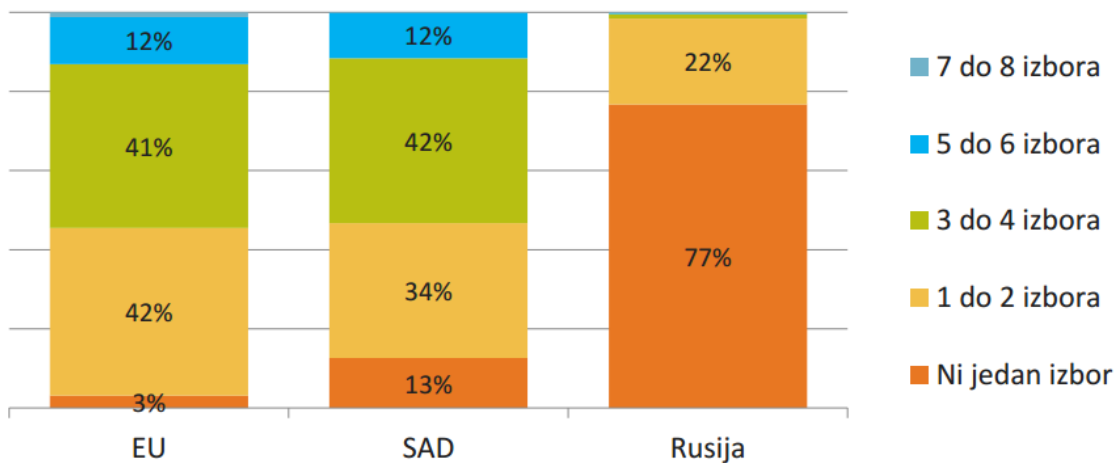
Iz koje zemlje potiče vaš omiljeni inostrani...?

OD 8 OBLASTI ZABAVE I KULTURE 77% NIJE IZABRALO RUSIJU NI U JEDNOJ

Kada biste mogli da birate, koju marku automobila biste izabrali?

Iz koje zemlje potiče vaš omiljeni inostrani...?

10 © 2015 Ipsos.

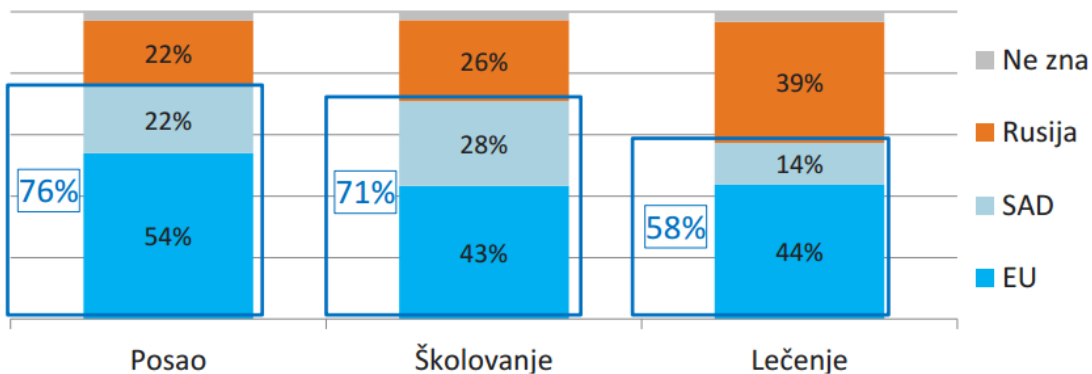

ŠKOLOVANJE, POSAO, LEČENJE

VEĆINA MLADIH LJUDI BIRA „ZAPADNE“ ZEMLJE, POSEBNO KADA JE U PITANJU ZEMLJA U KOJOJ BI RADILI

Ako bi vam se pružila mogućnost da idete **na studije / stručno usavršavanje / specijalizaciju** i da možete da birate neki od univerziteta u Rusiji, Americi - SAD ili nekoj od zemalja zapadne Evrope, šta biste izabrali?

Ako bi vama ili nekom članu vaše porodice bilo potrebno lečenje ili operacija, u koju zemlju biste najpre otišli na **lečenje**? A kada je u pitanju **posao**, ako bi u nekim okolnostima mogli da izaberete da neko vreme radite u Rusiji, Americi - SAD ili nekoj zemlji zapadne Evrope, šta biste izabrali?

12 © 2015 Ipsos.

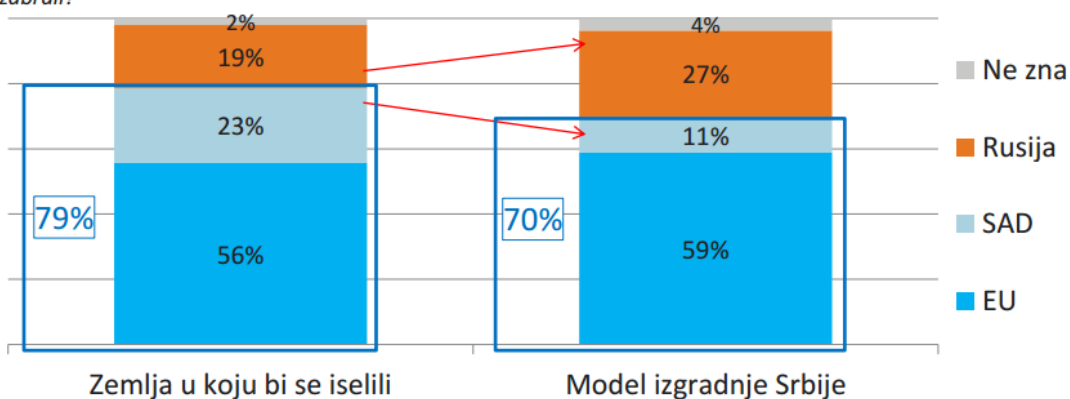

MODEL ZEMLJE U KOJOJ BISMO ŽIVELI

„ZAPAD“ DOMINIRA KAO MODEL ZEMLJE U KAKVOJ BI MLADI LJUDI ŽELELI DA ŽIVE

A ako bi se dogodilo da se odselite **da živite u nekoj drugoj zemlji** i ako biste opet mogli da birate između Rusije, SAD i neke od zemalja zapadne Evrope, šta biste izabrali?

A kada je u pitanju Srbija i ako biste vi mogli da izaberete **model izgradnje zemlje u kakvoj biste vi voleli da živite**, model koje zemlje biste vi izabrali za Srbiju ako bi mogli da birate između Rusije, SAD i neke zemlje zapadne Evrope?

14 © 2015 Ipsos.

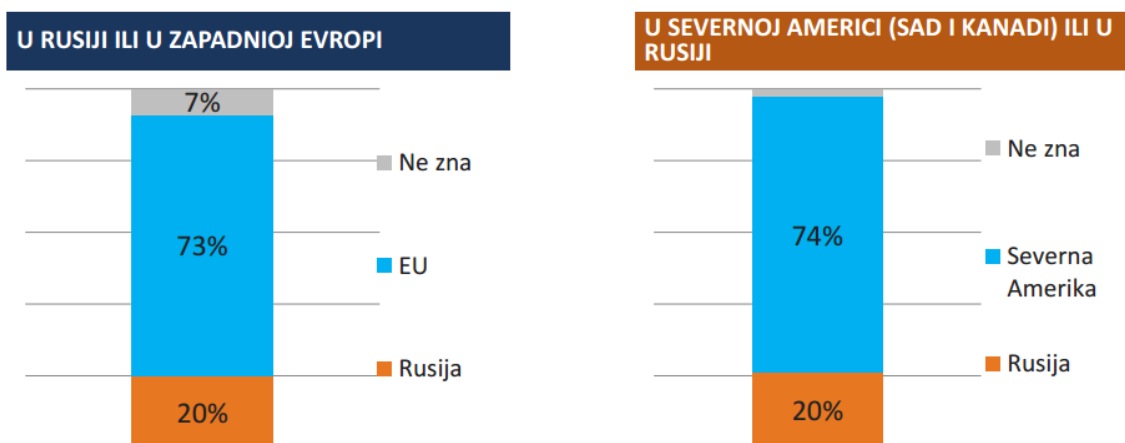

(NEKE) PREDSTAVE O EVROPSKOJ UNIJI, RUSIJI I SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA

PREDSTAVE O ŽIVOTNOM STANDARDU, LJUDSKIM PRAVIMA I SLOBODI MEDIJA

VELIKA VEĆINA SMATRA DA JE ŽIVOTNI STANDARD VIŠI U ZAPADNOJ EVROPI I SEVERNOJ AMERICI NEGO U RUSIJI

Koliko vi znate, šta biste rekli, **da li je životni standard građana viši...**

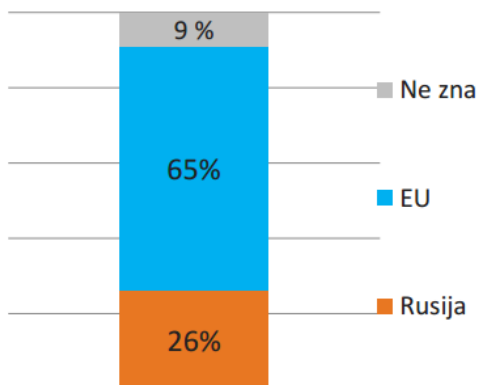
17 © 2015 Ipsos.

VEĆINA SMATRA I DA SE ALTERNATIVNI IZVORI ENERGIJE VIŠE KORISTE U ZAPADNOJ EVROPI I SEVERNBOJ AMERICI NEGO U RUSIJI

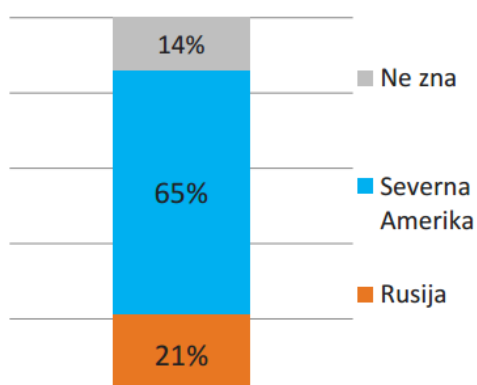
Gde se više koriste **alternativni izvori energije**, kao što su **vetar i sunčeva energija**

U RUSIJI ILI U ZAPADNOJ EVROPI

18 © 2015 Ipsos.

U SEVERNOJ AMERICI (SAD I KANADI) ILI U RUSIJI

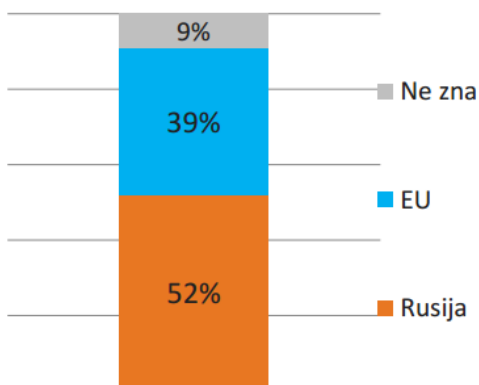

Ipsos

VEĆINA SMATRA DA JE NATALITET VEĆI U RUSIJI NEGO U ZAPADNOJ EVROPI, ALI DA JE VEĆI U SAD NEGO U RUSIJI

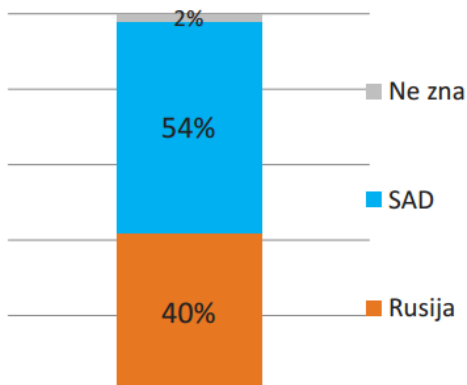
Gde je **veći natalitet** – procenat rođene dece u odnosu na broj stanovnika

U RUSIJI ILI U ZAPADNOJ EVROPI

19 © 2015 Ipsos.

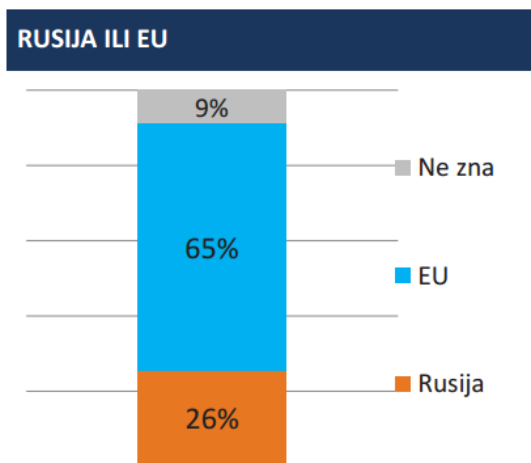
U SAD ILI U RUSIJI

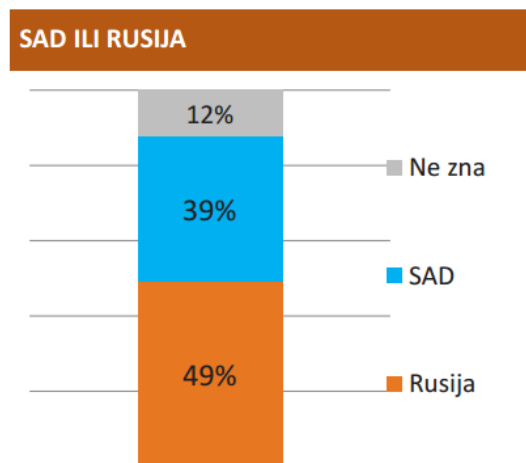
Ipsos

VEĆINA SMATRA DA EU DAJE VIŠE DONACIJA ZA IZBEGLICE NEGO RUSIJA, ALI DA RUSIJA DAJE VIŠE NEGO SAD

Ko daje više donacija za izbeglice u svetu

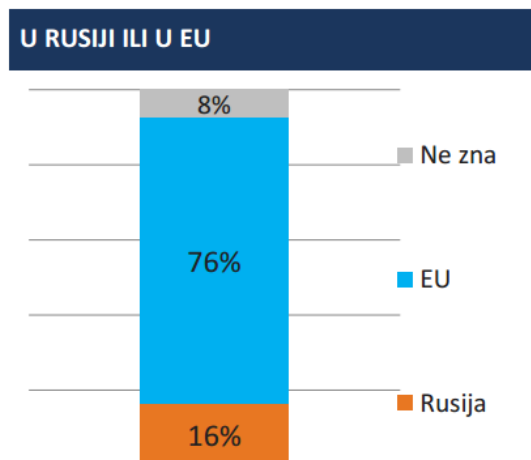

20 © 2015 Ipsos.

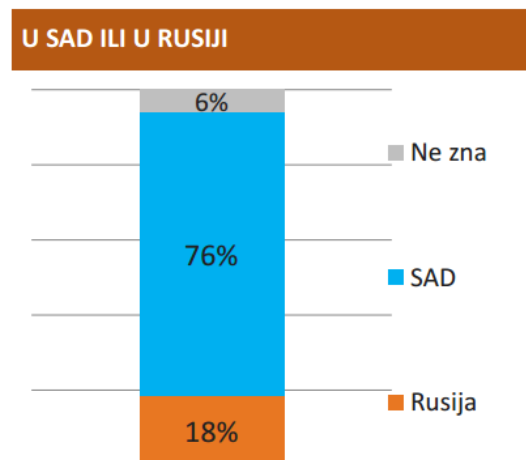

VELIKA VEĆINA SMATRA DA JE SLOBODA MEDIJA –SLOBODA GOVORA VEĆA U EU I SAD NEGO U RUSIJI

Gde je u većoj meri prisutna sloboda medija i sloboda govora, kritika vlasti

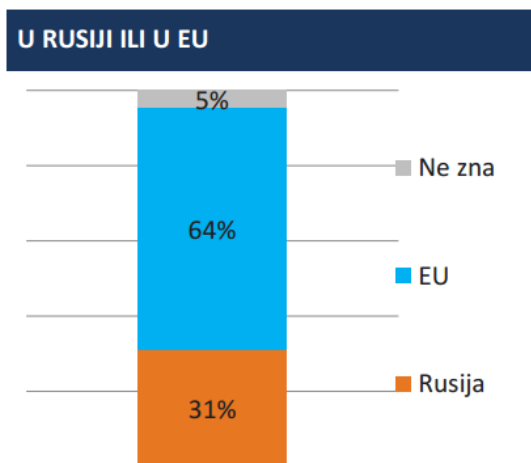

21 © 2015 Ipsos.

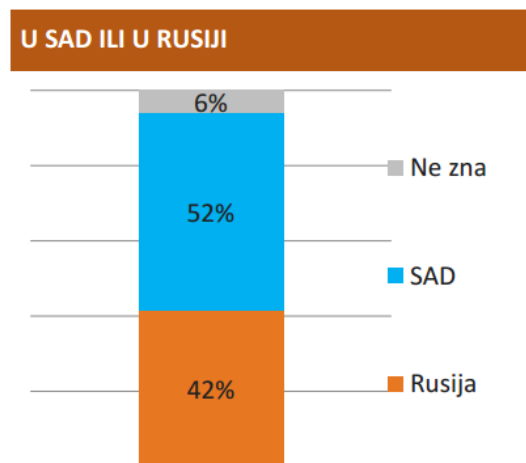

VEĆINA SMATRA DA SE U EU I SAD LJUDSKA PRAVA POŠTUJU VIŠE NEGO U RUSIJI, ALI JE RAZLIKA ZNATNO VEĆA U KORIST EU NEGO SAD

Gde se u većoj meri poštuju ljudska prava

22 © 2015 Ipsos.

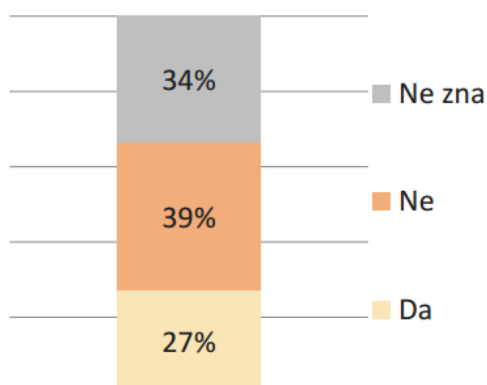

Ipsos

PREDSTAVE O RATOVIMA I ŽRTVAMA

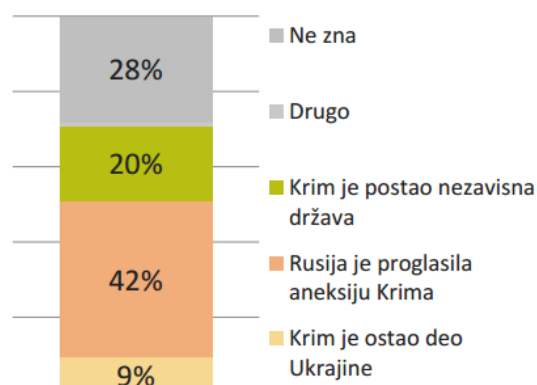
MLADI LJUDI SU NEŠTO BOLJE OBVEŠTENI O STATUSU KRIMA, NEGO O VOJNOJ INTERVENCIJI RUSIJE U SIRIJI

Da li su Rusi u vojnoj intervenciji u Siriji pogađali civilne mete?

24 © 2015 Ipsos.

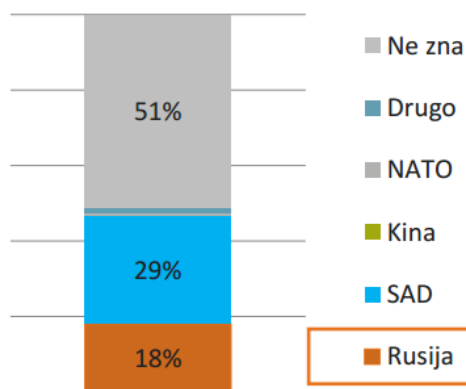
Kakav je status dobio krim posle sukoba Ukrajine i Rusije 2014 godine?

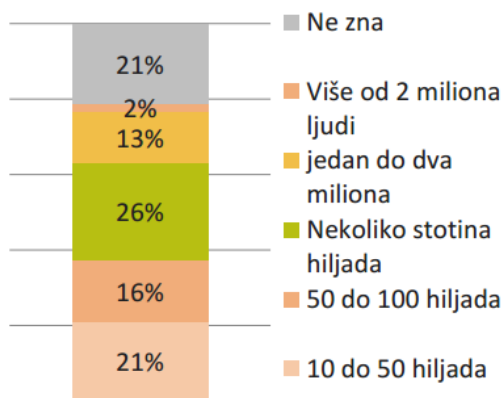
Ipsos

SAMO 18% ZNA DA JE RUSIJA RATOVALA 9 GODINA U AVGANISTANU KRAJEM PROŠLOG VEKA

Ko je krajem 20. Veka ratovao 9 godina u Avganistanu?

Koliko je civila izgubilo život u ovom ratu?
(Oni koj su naveli Rusiju, 18%)

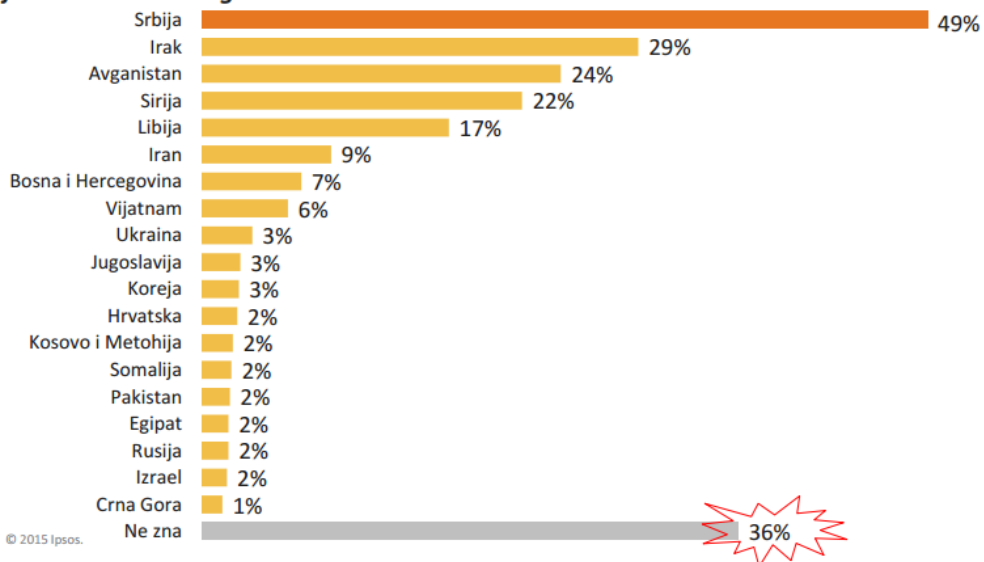

25 © 2015 Ipsos.

VIŠE OD TREĆINE NIJE MOGLO DA NAVEDI NI JEDNU ZEMLJU U KOJOJ JE NATO RATOVAO OD SVOG NASTANKA

Gde je sve NATO od svog nastanka ratovao širom sveta?

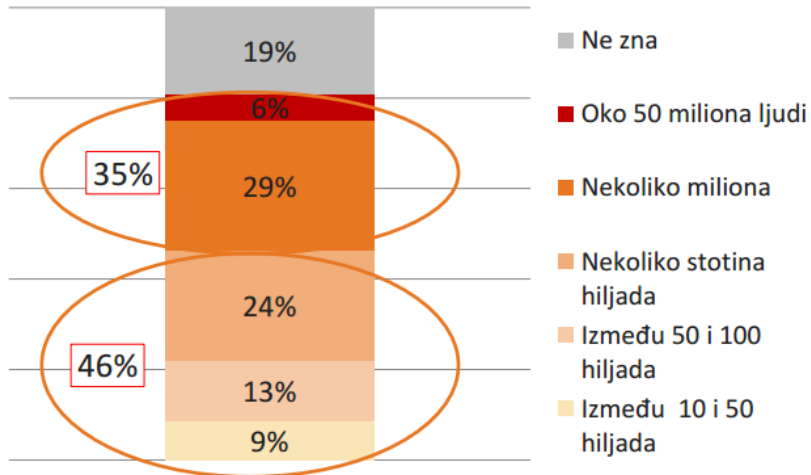

26 © 2015 Ipsos.

IDEJE O BROJU ŽRTAVA STALJINISTIČKOG REŽIMA SU VEOMA PODELJENE, ALI 46% PROCENA KREĆE SE U RASPONU OD NEKOLIKO DESETINA HILJADA DO NEKOLIKO STOTINA HILJADA ŽRTAVA

Koliki je bio broj žrtava stanjinističkog režima u Rusiji

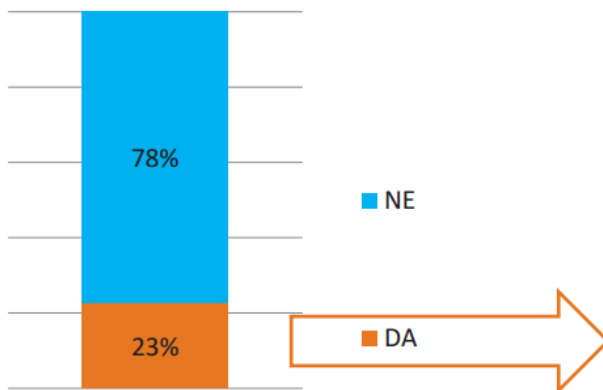

27 © 2015 Ipsos.

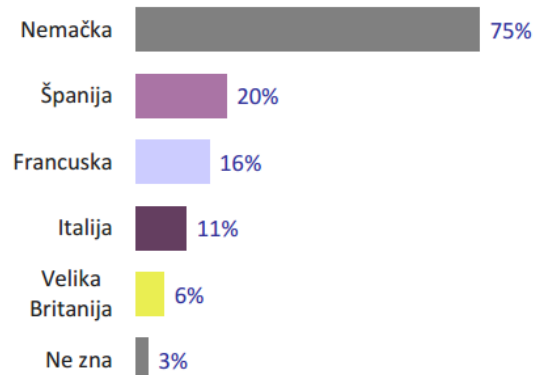

BLIZU ČETVRTINE SMATRA DA JE MASOVNO NASILJE NAD SOPSTVENIM GRAĐANIMA, SLIČNO ONOM IZ STALJINISTIČKOG REŽIMA, POSTOJALO I U ZAPADNIM ZEMLJAMA

Da li vam je poznato neko slično masovno nasilje nad sopstvenim građanima od strane vlasti među zapadnim zemljama?

U kojoj zemlji? (Oni koji su odgovorili DA, 23%) NAJČEŠĆE NAVEDENI ODGOVORI

28 © 2015 Ipsos.

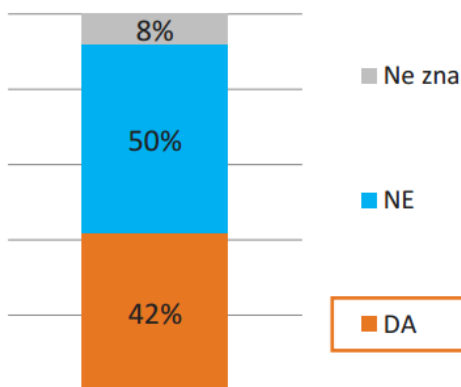

SAVEZ SA RUSIJOM – ŠTA PODRAZUMEVA I ŠTA DONOSI SRBIJI?

SAVEZ SA RUSIJOM - ŠTA TO PODRAZUMEVA?

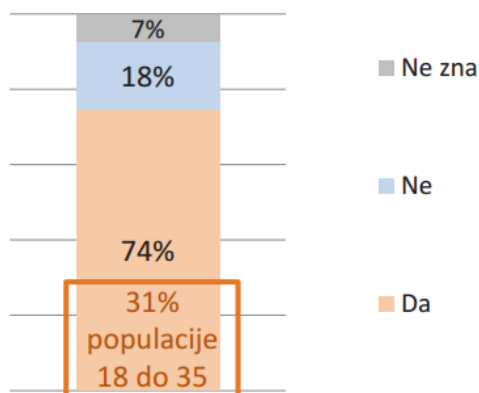
42% SMATRA DA BI SAVEZ SA RUSIJOM PODRAZUMEVAO USVAJANJE RUSKOG ZAKONODAVSTVA I 74% OD NJIH TO PODRŽAVA (ŠTO ČINI 31% UKUPNE POPULACIJE 18-35 GODINA)

Da li bi Savez sa Rusijom podrazumevao usvajanje ruskog zakonodavstva?

31 © 2015 Ipsos.

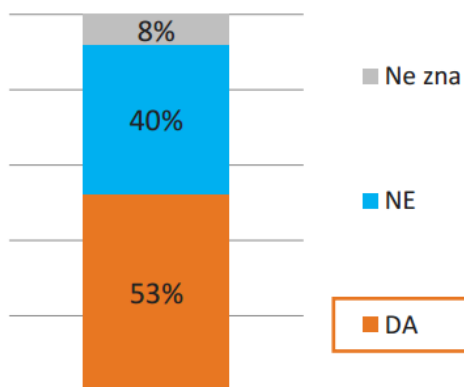
Da li vi to **podržavate**? (Oni koj su odgovorili DA, 42%%)

Ipsos

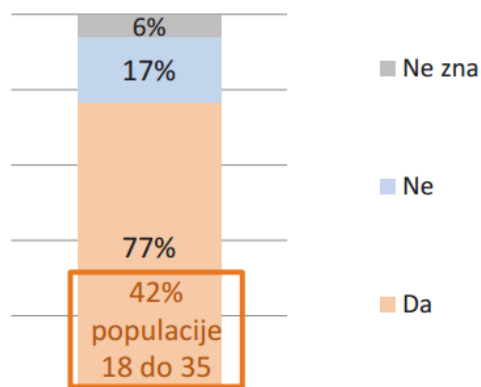
53% SMATRA DA BI SAVEZ SA RUSIJOM PODRAZUMEVAO USVAJANJE RUSKOG POLITIČKOG SISTEMA I 77% OD NJIH TO PODRŽAVA (ŠTO ČINI 42% UKUPNE POPULACIJE 18-35 GODINA)

Da li bi Savez sa Rusijom podrazumevao usvajanje ruskog političkog sistema?

32 © 2015 Ipsos.

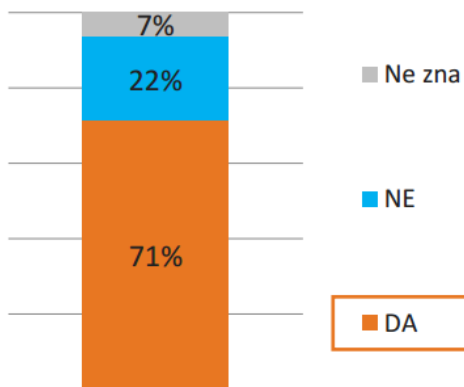
Da li vi to **podržavate**? (Oni koj su odgovorili DA, 53%%)

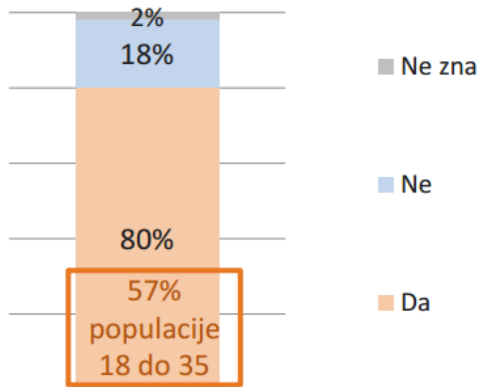
Ipsos

71% SMATRA DA BI SAVEZ SA RUSIJOM PODRAZUMEVAO PRISUSTVO RUSKIH VOJNIH BAZA U SRBIJI I 80% OD NJIH TO PODRŽAVA (ŠTO ČINI 57% UKUPNE POPULACIJE 18-35 GODINA)

Da li bi Savez sa Rusijom podrazumevao prisustvo ruskih vojnih baza u Srbiji?

Da li vi to podržavate? (Oni koji su odgovorili DA, 53%%)

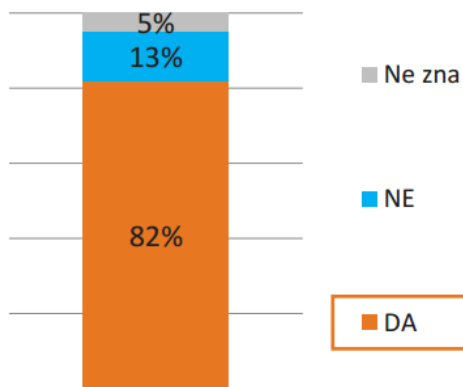

33 © 2015 Ipsos.

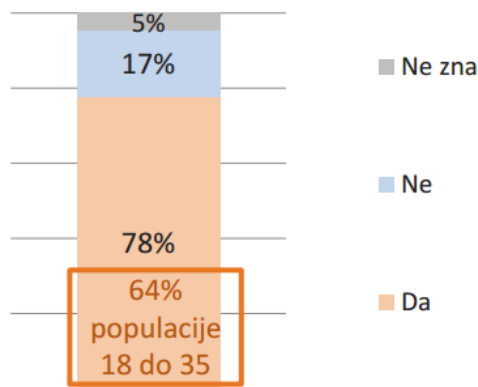

82% SMATRA DA BI SAVEZ SA RUSIJOM PODRAZUMEVAO PODRŠKU RUSKOJ SPOLJNOJ POLITICI I 78% OD NJIH TO PODRŽAVA (ŠTO ČINI 64% UKUPNE POPULACIJE 18-35 GODINA)

Da li bi Savez sa Rusijom podrazumevao podršku ruskoj spoljnoj politici?

Da li vi to podržavate? (Oni koji su odgovorili DA, 53%%)

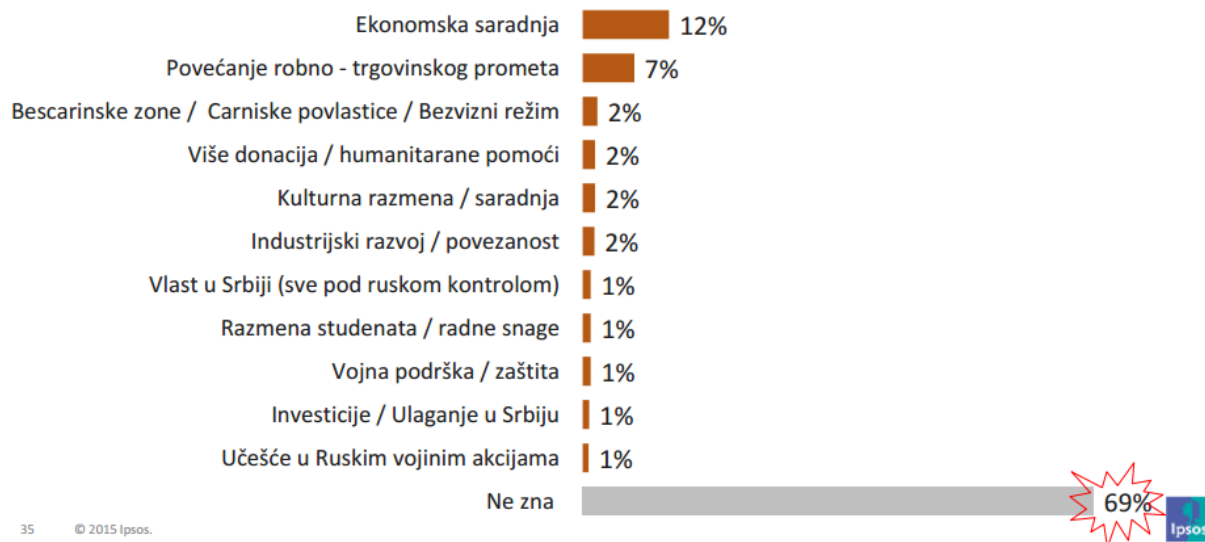

34 © 2015 Ipsos.

VELIKA VEĆINA NEMA NIKAKVU IDEJU O TOME ŠTA BI JOŠ PRETPOSTAVLJENI SAVEZ SA RUSIJOM PODRAZUMEVAO

Šta bi još pretpostavljeni savez sa Rusijom podrazumavao? (SPONTANI ODGOVORI)

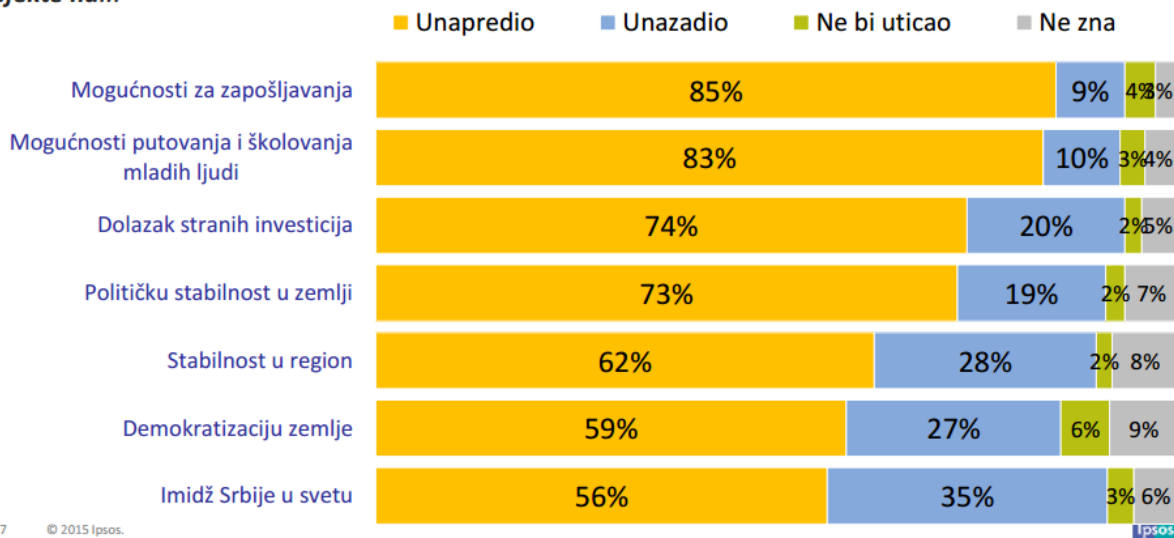

35 © 2015 Ipsos.

SAVEZ SA RUSIJOM - ŠTA TO DONOSI SRBIJI?

VEĆINA SMATRA DA BI SAVEZ SA RUSIJOM IMAO POZITIVNE EFEKTE, NAJVIŠE NA MOGUĆNOST ZAPOSŁJAVANJA (85%) I PUTOVANJA I ŠKOLOVANJA (83%), NAJMANJE NA IMIDŽ SRBIJE U SVETU (56%)

Da li bi pretpostavljeni savez sa Rusijom unapredio/imao pozitivne efekte ili unazadio/imao negativne efekte na...

37 © 2015 Ipsos.

5.3. HIDING IN PLAIN SIGHT¹⁷⁹: PUTINIZACIJA SRBIJE 2012-2016

U bivšoj Jugoslaviji kružio je vic o dvojci KGB agenata koji negde sedamdesetih godina planiraju da nekom Zapadnom diplomati nameste seks aferu. Razgovor o pripremama teče ovako:

-Da li si našao adekvatnu žensku osobu da bude mamac?

-Naravno!

-Da li je proveren kadar?

-Naravno, član je komunističke partije od 1921. godine.

Realnost u Srbiji 2016. godine je nešto drugačija. Ruska meka moć je sofisticiranija i primamljivija.

Kao što je već objašnjeno, pod fenomenom “putinizacije” Srbije CEAS podrazumeva erodiranje ostvarenih demokratskih tekovina dostignutih do 2012. godine; jačanje autokratije; slabljenje institucija i procesa institucionalnog odlučivanja; erodiranje koncepata podele vlasti, vladavine prava i zaštite ljudskih prava; delegitimizaciju i kriminalizaciju oponenata; partizaciju države, a pre svega pravosuđa, sistema bezbednosti i javne i državne imovine i preduzeća; eroziju sekularnosti; nelegitiman uticaj na medije; pojačanu ulogu stranaka kao “biroa rada”; sveopštu korupciju uz istovremeno obračunavanje sa političkom i ekonomskom konkurencijom pod izgovorom “borbe protiv korupcije”; pervertiranje koncepta evropskih integracija i tranzicione pravde. Putinizacija, u CEAS interpretaciji ne znači nužno čak ni direktno uplitanje Kremlja. Nažalost, on se u Srbiji dobrim delom sprovodi autohtono. On je širi od pojma ruske meke moći jer uključuje i uticaje tvrde moći i autohtonih političkih trendova u Srbiji. Nažalost, oni su takvi da i sami

¹⁷⁹ Naslov ovog poglavlja omaž je izvršnoj studiji Atlantskog saveta SAD, pod nazivom Hiding in Plain Sight: Putin's War in Ukraine. Dostupno na: <http://www.atlanticcouncil.org/publications/reports/hiding-in-plain-sight-putin-s-war-in-ukraine-and-boris-nemtsov-s-putin-war>

imaju realnu većinsku moć privlačenja u srpskoj javnosti, iako su mahom nedemokratski i korupcionaški.

5.3.1. KRATKA ANALIZA GLOBALNOG I REGIONALNOG KONTEKSTA U KOME SE ODVIJAJU JAČANJE RUSKE MEKE MOĆI I PUTINIZACIJA SRBIJE

Postoji bojazan da optimizam iskazan u, već citiranom, završnom pasusu Reichardtovog prikaza Vah Harpenove knjige ne važi za Srbiju. On, naime ocenjuje: “Možemo se samo nadati da će na kraju pervertiranje meke moći od strane Kremlja biti neuspešno. Kao što piše Van Herpen, naponi Rusije su „ograničeni realnošću na terenu (...) Ljudi mogu biti prevareni kroz državnu propagandu, ali ne u nedogled, bez obzira koliko pametno bila upakovana. Moskovska manipulacija mekom moći ne može zaobići činjenicu da je suština meke moći u njenoj privlačnosti“. Ukoliko Kremlj nastavi da deluje agresivno i revizionistički, uz kršenje međunarodnog prava i potčinjavanjem svojih suseda, moraće da na kraju nauči tešku lekciju prave meke moći.”

Ovo je optimistična prognoza čak i za zemje političkog Zapada sa stabilnim i nezavisnim institucijama, jakim nezavisnim medijima i odgovornijom političkom elitom, podelom vlasti i odgovornijom javnošću, iako i u njima postoje ogromni izazovi na koje će se, nadajmo se, odgovoriti adekvatnim balansom sloboda i nužnih ograničenja. Ugledni kolumnista New York Times Rodžer Koen, u uvodu svog teksta objavljenog u aprilu 2016. godine *The Death of Liberalism* (*Smrt liberalizma*) kaže: “Liberalizam je mrtav. Ili barem visi o koncu. Trijumfalan pre četvrt veka, kada se činilo da je liberalna demokratija definitivno prevladala totalitarne utopije koje su uzele svoj danak plaćen krvlju, sada je pod opsadom spolja i iznutra”¹⁸⁰.

Očito je da meka moć Zapada i na samom Zapadu gubi snagu. Pervetirana meka moć Rusije, i drugih koji koriste slične metode, privlačna je upravo zbog svoje autoritarne prirode i konzervativnih, ekstremno desničarskih, antigloblaističkih ideja koje smatra

¹⁸⁰ The Death of Liberalism. 15.4.2016. The New York Times. Dostupno na: <http://www.nytimes.com/2016/04/14/opinion/the-death-of-liberalism.html?smid=tw-share&r=2>

legitimnim i zato može nastaviti da uspešno podriva principe liberalne demokratije.

Ovde su preneti još neki delovi spomenutog, izuzetno važnog Koenovog teksta, koji pružaju odličan globalni kontekst za predstavljanje toga šta se trenutno dešava u Srbiji i delom i na Zapadnom Balkanu.

„Nacionalizam i autoritarizam, ojačani tehnologijom, ujedinili su se kako bi ostvarili nove oblike kontrole i manipulacija nad ljudima čija osetljivost na pohlepu, predrasude, neznanje, dominaciju, pokornost i strah nije, uprkos svemu, izbrisana padom Berlinskog zida(....)Kroz ljudsku istoriju, eksperiment liberalne demokratije – sa svojim prosvećenim verovanjem u kapacitet pojedinaca koji poseduju određena neporeciva prava da oblikuju svoje sudbine slobodno putem slobodne volje – je zapravo samo kratka pauza. Mnogo dugotrajnije bile su ere nepovredivog suvereniteta, apsolutne moći koja potiče od Boga, dominacije i ropstva, i potčinjenosti onome što je Isaija Berline nazvao „silama anti-racionalne mistične netrepeljivosti(...)Takve anti-racionalne sile su ovih dana svuda – u Americi Donalda Trampa, u Francuskoj Marin le Pen, u Rusiji Vladimira Putina, na velikom delu Bliskog istoka, u Severnoj Koreji. Predstavnik države u kojoj je prisutna vladavina prava pokazao se kao slaba tarifa u vreme u kojem na egocentričnim društvenim medijima i onlajn igricama kruže stimulatívne slike moći i nasilja(...)Sloboda, međutim, zahteva određene stvari. Liberalizam zahteva prihvatanje ljudskih različitosti i sposobnost medijacije istih u okviru demokratskih institucija. Zahteva prihvatanje višestrukih, možda nekompatibilnih istina. U vreme deklamacija i vikanja, polarizacije i osude, politika-na-prodaju i podmuklog potapanja politike u laganu zabavu bez činjenica, pojava Trampa je neiznenađujuća koliko i zabrinjavajuća. (...)Nije ni čudno što mu se Putin divi. Ruski autoritarizam se uglavnom svodi na snažne zamke moći i popularno laskanje gajeno od strane ulizičkih medija za figuru koja se postavlja kao car. Širok neuspeh Arapskog buđenja – najvećeg oslobodilačkog pokreta od 1989, pokušaj samoosnaživanja arapskih naroda - imao je mnogo uzroka, ali je centralni bio nedostatak ikakve liberalne jedinice u društvima od Egipta do Libije. Čak ni zemlja sa velikom srednjom klasom kao što je Egipat nije bila spremna da prihvati medijaciju višestrukih istina u okviru demokratskih institucija. Tako je moć vraćena generalima, a islamisti – čak i umereni među njima – osuđeni su na zatvor ili nešto gore. (...) U Rusiji, a sada i u zemljama od Mađarske do Poljske, kao i u Kini, oblici

autoritarizma su u usponu, a liberalizma (čak i skromnog liberalizma) se povlače. Na Bliskom istoku, Islamska država baca svoju dugačku, digitalizovanu senku. U Zapadnim društvima opterećenim rastućom nejednakošću (neo-liberalne ekonomije su takođe iscrpele kredibilnost liberalizma); politički diskurs, debate na univerzitetima i negodovanje na društvenim mrežama, odražavaju novo nestrpljenje sa višestrukim istinama, novu toleranciju i nevoljnost za pravljenje kompromisa koji dozvoljavaju liberalnoj demokratiji da funkcioniše. (...)Pretnja liberalnim Zapadnim društvima je iznutra i spolja. Liberalizam može biti slab kao borbeni poklič, ali ništa nije važnije za ljudsko dostojanstvo i pristojnost.“

U takvim uslovima, nekoliko organizacija civilnog društva u istočnoj Evropi pokrenulo je barem projekte dekonstrukcije ruske propagande, koja itekako podriva principe liberalnih demokratija. I sama EU pokrenula je određene aktivnosti, pre svega u zemljama članicama na svom istoku.¹⁸¹

Sa druge strane, Zapadni Balkan prepušten je sam sebi, uz par *ad hock* poteza poput Berlinskog procesa¹⁸², od koga su ostale ironične slike Bakira Izetbegovića i Aleksandra Vučića koji u Knez Mihajlovoj ulici u Beogradu igraju šah. U nemanju adekvatnog odgovora i zbog izazova s kojima se i sam suočava, a koji odvlače resurse, politički Zapad se samozavarava da su redovni pocesi evropskih integracija, podrška kompromitovanim liderima devedesetih kojima je pomogao da se vrate na vlast i tako legitimisao koji su navodno sada pro-EU orijentisani, površni procesi “pomirenja” i “regionalne saradnje” dovoljni za nastavak stabilizacije i demokratizacije regiona. Zato je ispred nosa, i demokratski orijentisanim građanima i političkom Zapadu, Zapadni Balkan postao *sitting duck* za sve veći ruski uticaj pa i za jačanje ruske meke moći.

¹⁸¹ Tiny EU task force set up to counter Russian propaganda. 28.8.2015. EurActiv. Dostupno na: <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/tiny-eu-task-force-set-up-to-counter-russian-propaganda/>

¹⁸² Final Declaration by the Chair on the Conference on the Western Balkans. 28.8.2014. Office of the Federal Government. Dostupno na: <https://www.bundesregierung.de/Content/EN/Pressemitteilungen/BPA/2014/2014-08-28-balkan.html>

5.3.2. KRATKA ANALIZA SOCIO-ISTORIJSKOG KONTEKSTA OD DEVEDESETIH GODINA DO DOLASKA ALEKSANDRA VUČIĆA NA VLAST

Kao najveća pravoslavna i slovenska zemlja regiona, sa svojim jedinstvenim iskustvom sankcija UN, NATO bombardovanja, hiperinflacije, Miloševićevog ratnozločinačkog režima i drugog, Srbija je odavno pogodno tlo za efekte ruske meke moći. Zbog geopolitičkih i lokalnih trendova u poslednjih nekoliko godina ona je to postala još i više. Neki od njih su: globalni izazovi poput terorizma, stanja u Iranu i Severnoj Koreji, rata u Siriji; izbeglička kriza; izazovi u samoj EU; velike geostrateške bitke za koje je Rusiji potrebna "međunarodna legitimizacija"; zavisnost Zapadnog Balkana i Srbije od ruskih energenata; insistiranja Zapada na pojačanoj saradnji u oblasti odbrane sa Srbijom koja postaje bitnija od svega drugog - pa i od demokratskog nadzora nad sistemom odbrane i iskrenog odnosa prema nedavnoj ratnozločinačkoj prošlosti; tehnokratizacije pro-EU organizacija civilnog društva; rasula iskrenijih pro-EU političkih opcija; nauma da se partikularni ciljevi poput sporazuma Beograda i Prištine o nekim stvarima - pogrešno nazvanim procesom normalizacije odnosa - završe u određenom roku....

Srbija je kasnih osamdesetih i ranih devedesetih godina većinski dobrovoljno prolazila kroz "eksperiment" Miloševićevog režima, sličan onom kroz koji prolazi i postsovjetska Rusija. Glavni elementi tog procesa su: partizacija države a pre svega sudstva i sistema bezbednosti i javnih resursa; tajkunizacija; ogromno socijalno raslojavanje; privid višestranačja; privid slobode izbora; privid sloboda izražavanja i udruživanja; prerada istorije; masovna propaganda kroz kontrolisane medije uz postojanje kvalitetnih medija ograničenog javnog uticaja; poplava kvazi-zapadnih TV formata; kreiranje spoljnih neprijatelja; vojna agresija na susede; revanšizam totalitarnosti bivših režima davanjem ogromnog prostora crkvi u državnim i društvenim dešavanjima; "retradicionalizacija" i kriminalizacija društva.

Nenasilne petooktobarske promene 2000, koje su predstavljale početak demontiranja Miloševićevog režima, pomognute su od političkog Zapada. Organizovali su ih oni kojima su glavni elementi Zapadne meke moći - sloboda, moderna demokratija, zapadna kultura i drugo, uistinu bile privlačne do mere da su za njih puno rizikovali i profesionalne i privatne

aspekte života. Polako se i od strane političkog Zapada, a u Srbiji pogotovo, zaboravljaju uzroci i okolnosti ubistva prvog demokratskog premijera Srbije dr Zorana Đinđića. No domet petooktobarskih promena, ma kako važan, ima svoje limite. Ne treba zaboraviti da su se nosiocima demokratskih promena masovno priključili oni kojima je više smetala Miloševićeva unutrašnja ekonomska nego nacionalistička i ratnozločinačka politika u regionu. Zato su samo donekle uspostavljeni temelji vrednosno novog demokratičnijeg društva, uz izuzetno tešku okolnost da su mnogi važni realizatori Miloševićeve politike ostali u državnom aparatu, delom i zbog zahteva tadašnje Moskve. Od 2012. dobar deo njih je ponovo na vlasti u Srbiji, sada sa navodno umerenijom agendom. Ona je usvojena pre svega zbog novonastalih spoljnih i domaćih okolnosti, zbog želje za vlašću, a ne zbog suštinske promene ideologije i načina delovanja.

Građani Srbije su u međuvremenu dobili internet, kablovske televizije, društvene mreže, komercijalne banke za građanstvo, pametne telefone, mogućnost da ponovo, realtivno lako, putuju po regionu i u EU čarter letovima i u privlačne letnje turističke destinacije, relativno fer i demokratske izbore i mirno smenjivu vlast, zakone koji eksplicitnije štite ljudska i manjinska prava. Do 2012. godine sve optužene pred Haškim tribunalom za najteža dela protiv čovečnosti, ratne zločine i genocid, nova demokratičnija vlast je uspela da uhapsi i preda Tribunalu.

Skoro ništa od gore spomenutog nije bilo dostupno većini građana u Srbiji devedesetih, pod sankcijama UN i sa neverovatnom hiperinflacijom, što nije izgovor za aklamacionu podršku Miloševičevoj politici, ali se mora uzeti u obzir. Retko se do pre par godina razmišljalo o tome da se neka, prisutvom NATO u okruženju, manje smrtonosna verzija Miloševićeve Srbije devedesetih, može replicirati. Srbija je postala kandidat za članstvo u EU.

No, ni tada se kvalitet političkog sistema i izbor bilateralnih i međunarodnih savezništava nije direktno dovodio u vezu sa ekonomskim, pravnim i infrastrukturnim performansama

države i stanjem u društvu.¹⁸³ Politički establišment je to reducirao na put ka EU kao najbolji izbor, pre svega zbog trgovine i investicija.

Dodatno, politički Zapad je sve češće počeo da biva neproporcionalno, u odnosu na politički Istok, analiziran i kritikovan od strane onih koji su dugo godina formirali javno mnjenje u pravcu stabilizacije i demokratizacije, ne samo Srbije, već i celog regiona. "Otkrića" Asanža i Snoudena i Volstrit, postali su, zahvaljujući nekima od njih sa velikim uticajem u javnosti, veća opasnost za globalni svet nego femicid u Indiji ili zločini u Kongu i Nigeriji. Svaki izazov kroz koji je prolazila, ili trenutno prolazi EU, je povod da se uvide sve njene slabosti, predviđa njen skori kraj. Sedamdesetak godina mira i ekonomskog prosperiteta, uz velike napretke u ostvarivanju ličnih sloboda, uzimani su zdravo za gotovo. Za nastanak Talibana, za rat u Siriji, za pojavu ISIS, za sve su polako postale krive SAD i/ili politički Zapad koji je "naravno pod potpunom dominacijom SAD".

Istovremeno, strpljenje koje je preko potrebno da bi privlačne komponente Zapadne meke moći mogle da daju rezultate polako se topi. I mlađe i starije generacije građana Srbije su bavljenje politikom mahom svele na obezbeđivanje radnih mesta, bez mnogo udubljenja u vrednosti ili ideološku podlogu stranaka kojima se priključuju ili za koje glasaju. Etnopreduzetništvo je preuzelo monopol na manjinska pitanja, getoiziralo i građane i koncept, dok se o demokratskom deficitu multikulturalizma skoro uopšte ne govori.

Dugogodišnja ideja mnogih predstavnika političkog Zapada koji rade u Srbiji, ili se Srbijom bave od početka tranzicije, da je borba protiv korupcije jedna od glavnih načina zbijanja redova frustriranih građana, je pogrešna. Preterano insistiranje na njoj u početnom periodu tranzicije poljulalo je potrebnu podršku liberalizaciji ekonomije i procesu privatizacije u procesu uključivanja Srbije u globalne finasijske tokove početkom dvehiljaditih, sve do podrivanja same ideje liberalizma. Lov na veštice krenuo je pre nego što je pravosuđe postalo iole reformisano i nezavisno, što ni dan danas nije. I 2016. godine u Srbiji navodni "tajkuni", neretko ljudi koji zapošljavaju veliki broj ljudi u zemlji, su veći

¹⁸³ Gerald Knaus. Zašto oni gledaju Zapad – Ukrajina, siromaštvo i EU. ESI. Nezvanični CEAS prev. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <https://www.ceas-serbia.org/sr/preuzeto/zasto-oni-gledaju-zapad-ukrajina-siromastvo-i-eu>

“narodni neprijatelji” nego visoki zvaničnik Vojske Srbije, za koga postoje jake indicije da su jedinice kojima je komandovao umešane u ratne zločine na Kosovu i njemu slični.

Meka moć Vučićevog režima, organski je privlačna široj javnosti u Srbiji, baš kao i direktna ruska meka moć. One imaju međusobno nekoliko zajedničkih nedemokratskih i korupcionaških karakteristika. Kroz partizaciju države daje se šansa mnogima da učestvuju u široko rasprostranjenoj korupciji. Obećanja o departizaciji, naravno, nisu ispunjena. Lažna bezbednost se sve češće stavlja kao prioritet u odnosu na sve drugo i time se demokratski procesi zamenjuju autokratijom. U Srbiji 2016, “ukrajinski scenario” postao je sinonim za neosnovano neustavno nasilje koje navodno preti od opozicije i Zapada, a ne za legitimnu nenasilnu pobunu protiv autokratije, koju su autokrate krvavo htele da spreče ubijajući demonstrante. Očito je da su se Aleksandar Vučić i njegovo okruženje namerili i da nastavak tranzicije pravde svedu na nužni minimum, suštinski ga pervertirajući. On tako, kao Milošević nekada, homogenizuje pristalice oko stranog neprijatelja i kupuje lojalnost kompromitovanih pripadnika sistema bezbednosti, bežeći od implementacije nužnih nepopularnih mera. Uprkos svemu ovome, kao i mnogo čemu drugom o čemu je CEAS već pisao¹⁸⁴, Zapadna međunarodna zajednica i dalje ne insistira eksplicitno na potrebi reforme sistema bezbednosti, pre svega uspostavljanja demokratskog nadzora nad njim. Ona nema snage ili, još opasnije, interesa da Vučićev režim suoči sa par suštinskih pitanja koji bi dali odgovor da li Srbija ide ka autokratiji ili demokratiji, fokusirajući se na formalni proces evropskih integracija kao glavni kontrolni mehanizam. Kremlj nema čak ni takva očekivanja. Sinergija jačanja ruske i Vučićeve meke moći nam je stvorena ispred nosa, bez pravovremene i adekvatne reakcije spolja i iznutra. Pogledajmo i hronološki kako je do toga došlo.

Od 2008. do 2012. godine, u Srbiji je na vlasti bila koaliciona vlada oko Demokratske strake (DS) a jedna od manjinskih stranaka u Vladi bila je Socijalistička partija Srbije (SPS), na čelu sa Ivicom Dačićem. On je nekada bio blizak saradnik ozloglašnog lidera Srbije devedesetih godina Slobodana Miloševića, koji je 2006. preminuo u pritvoru Haškog tribunala.

¹⁸⁴ Karika koja nedostaje: Reforma sistema bezbednosti, ‘vojna neutralnost’ i EU integracije u Srbiji. 2014. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <http://www.ceas-serbia.org/images/prilozi/CEAS-Karika-koja-nedostaje.pdf>

Miloševića je uhapsila i isporučila Hagu, kao i još nekoliko generala Miloševićevog sistema bezbednosti koji su u njemu ostali i posle petooktobarskih promena, kao i nekoliko političkih visokih zvaničnika, prethodna vlast, na čelu sa pokojnim premijerom Đinđićem. Boris Tadić, tadašnji predsednik Demokratske stranke, bio je predsednik Srbije od 2004. do 2012. godine kada ga je na tom mestu na predsedničkim izborima pobedio kandidat SNS-a Tomislav Nikolić.

U februaru 2008, kosovska Skupština proglasila je nezavisnost Kosova. Postoje indicije da je tada krenuo prvi veći talas formiranja "patriotskih" organizacija na severu Kosova koje zagovaraju jaču saradnju sa Rusijom.

Krajem februara 2008.¹⁸⁵ u Beogradu je održan veliki skup *Kosovo je Srbija* na kome su, između ostalih govorili: Tomislav Nikolić, Milorad Dodik, predsednik Vlade Republike Srpske, Andreja Mandić, predsednik Srpske narodne stranke Crne Gore, režiser Emir Kusturica, i drugi. Posle skupa došlo je do velikih nereda u kojima su napadnute ambasade SAD, Nemačke, Turske i Hrvatske. Viši sud u Beogradu¹⁸⁶ je u septembru 2015. doneo prvostepene oslobađajuće i uslovne kazne optuženima za paljenje ambasada Turske i Sjedinjenih Američkih Država (SAD) tokom ovog protesta.

Za vreme vlasti DS i predsedničkog mandata Borisa Tadića uhapšeni su i Haškom tiribunalu predati lideri bosanskih Srba Radovan Karadžić (jul 2008.) i general Vojske Republike Srpske Ratko Mladić (maj 2011.).

Tadašnja Srpska radikalna stranka (SRS) organizovala je u julu 2008. godine u Beogradu veliki *Miting podrške Radovanu Karadžiću - Svesrpski sabor*, na kome je prisustvovalo oko 15 000 građana. Učesnicima skupa obratili su se Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić. Posle skupa došlo je do velikog sukoba demonstranata i policije u kome je bilo na desetine povređenih. Jedan povređeni naknadno je preminuo.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Održan miting "Kosovo je Srbija". 21.2.2008. B92. Dostupno na:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=02&dd=21&nav_id=285780

¹⁸⁶ Vidan nedostatak pravosuđa u Srbiji. 9.9.2015. Naslovi net. Dostupno na: <http://www.naslovi.net/2015-09-09/akter/vidan-nedostatak-pravosudja-u-srbiji/16271236>

¹⁸⁷ Miting završen, nema šetnje. 29.7.2008. B92. Dostupno na:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=07&dd=29&nav_id=310635

Posle meseci peripetija i korišćenja pravno političkih rupa u zakonu i praksi, krajem oktobra 2008. osnovana je Srpska napredna stranka (SNS). Naime, Srpska radikalna stranka, čiji je lider Vojislav Šešelj od 2003. godine do marta 2016. bio u pritvoru Haškog tribunala, raspala se između ostalog i zbog kontrole tokova finansiranja, na dve stranke. Aleksandar Vučić i Tomislav Nikolić, nekadašnji bliski Šešeljevi saradnici, osnovali su SNS. Zbog zadržavanja svojih poslaničkih mandata, postali su odmah parlamentarna stranka.

U septembru 2011, tadašnji ruski ambasador u Srbiji Aleksej Konuzin demonstrativno je napustio skup u okviru Beogradskog bezbednosnog foruma, a pre izlaska iz sale je povikao: „Zbunjen sam. NATO, Kfor i Euleks planiraju da dovedu kosovske carinike na prelaze na severu Kosova i time prekrše svoj mandat, Rezoluciju 1244 i odluku SB UN iz 2008. godine, a iz publike na tu temu nije postavljeno ni jedno jedino pitanje. Ima li Srba u ovoj publici, brinete li za sudbinu svojih sunarodnika?“¹⁸⁸

U toku okupljanja na barikadama na Kosovu i Metohiji, postavljenim od strane Srba koji su bojkotovali prisustvo kosovske carine, sredinom februara 2012. zvanično je formiran Srpski sabor Zavetnici,¹⁸⁹ čije prisustvo i uticaj u srpskom društvu od tada raste. Zavetnici su uspeali da ostvare prilično zahtevne uslove za učešće na vanrednim parlamentarnim izborima u Srbiji u aprilu 2016. Ovo je drugi period kada polako počinje da se povećava broj pro-kremaljskih organizacija i na severu Kosova i u ostatku Srbije.

U januaru 2012. godine Fond za humanitarno pravo objavljuje *Dosije Diković Ljubiše* koji iznosi činjenice o postupanju nekadašnjeg komandanta 37. motorizovane brigade tokom rata na Kosovu, kao i dokaze Haškog tribunala o počinjenim ratnim zločinima u zoni odgovornosti ratnog komandanta Ljubiše Dikovića.¹⁹⁰

Tokom marta 2012. Fond je nastavio da sumira koji su postupci pokrenuti i vođeni pred sudovima u Srbiji, komentariše zbivanja iz oblasti regionalne saradnje, uključujući ustupanje predmeta, osvrćući se na standarde i nedostatke suđenja u Srbiji i njenog

¹⁸⁸ Konuzin: Srba u Srbiji ima, ali nema jedinstva. 1.1.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/intervju/20160101/1102206719/Konuzin-Srba-u-Srbiji-ima-ali-nema-jedinstva.html#ixzz4533pSMjn>

¹⁸⁹ Srpski sabor Zavetnici. Dostupno na: http://zavetnici.rs/?page_id=23

¹⁹⁰ Dosije Diković Ljubiše. 23.2.2012. Fond za humanitarno pravo. Dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/01/Januar-23-2012-Dikovic-Ljubisa-Dosije.pdf>

zakonodavstva, kao i probleme zaštićenih svedoka, koji su detaljno obrazloženi *Izveštajem o suđenjima za ratne zločine u Srbiji 2011. godine*.¹⁹¹

Marta 2013. godine Fond objavljuje Dosije 549. *Motorizovana brigada Vojske Jugoslavije*¹⁹² kojim daju uvid u delovanje ove jedinice Vojske Jugoslavije tokom rata na Kosovu i zločine koji su se dogodili u njenoj zoni odgovornosti, a u kojima je ubijeno preko 2.000 albanskih civila.

Šefovi država članica EU su početkom marta 2012. na samitu u Briselu odlučili da Srbiji dodele status kandidata za članstvo u Uniji.¹⁹³

Krajem aprila 2012. godine, zvanično je otvoren Srpsko-ruski humanitarni centar (SRHC) u Nišu, formiran na osnovu Zakona o potvrđivanju sporazuma između Vlade Ruske Federacije i Vlade Republike Srbije o saradnji u oblasti humanitarnog reagovanja u vanrednim situacijama, sprečavanja elementarnih nepogoda i tehnoloških havarija i uklanjanja njihovih posledica. O statusu i radu ove kontroverzne ustanove, kao i sve jačim pritiscima Ruske Federacije za njen poseban status, kao i za status njenog osoblja CEAS je pisao u svom izveštaju *Redovno u vanrednim situacijama* objavljenom u martu 2016. godine.¹⁹⁴ Uoči potpisivanja Sporazuma o pristupanju Srbije Mehanizmu civilne zaštite sa EU, u Beogradu sredinom 2015, evropski komesar Hristos Stilijanides, zadužen za humanitarnu pomoć i upravljanje vanrednim situacijama, rekao je da bi Centar u Nišu mogao ugroziti Mehanizam civilne zaštite EU, ali da Brisel ne bi mogao tražiti od Srbije da ga zatvori. Ipak je dodao kako je uopšteni stav EU da svaka inicijativa treba da bude komplementarna i da stvori uslove za zajedničko delovanje sa postojećim evropskim Mehanizmom, kao i da bi svako preklapanje ili dupliranje trebalo da bude izbegnuto.¹⁹⁵

¹⁹¹ Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji 2011. 2011. Fond za humanitarno pravo. Dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/04/Izvestaj-sudjenja-u-2011.-final.pdf>

¹⁹² Dosije: 549. motorizovana brigada Vojske Jugoslavije. 2013. Fond za humanitarno pravo. Dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/03/Dosijea-549.-Motorizovana-brigada-Vojske-Jugoslavije.pdf>

¹⁹³ Srbija dobila status kandidata za članstvo u EU. 2.3.2012. Kancelarija za evropske integracije Vlade Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.seio.gov.rs/vesti.145.html?newsid=1154>

¹⁹⁴ "Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori" br. 6/2012.

¹⁹⁵ Poruka EU: Izbeći dupliranje. 22. 4. 2015. Vesti. Dostupno na: <http://www.vesti-online.com/print/487070/Vesti/Srbija/487070/NATO-tera-Ruse-iz-Srbije>.

5.3.3. PERIOD POVRATKA NA VLAST I OSTALIH PERJANICA MILOŠEVIĆEVOG REŽIMA: 2012-2016

Početkom maja 2012. godine u Srbiji su održani redovni parlamentarni i vanredni predsednički izbori. Nakon dvoipomesečnih pregovora, Vladu Srbije su formirali koalicija oko Srpske napredne stranke (SNS), Socijalističke partije Srbije (SPS) sa Partijom ujedinjenih penzionera Srbije i Jedinstvenom Srbijom, kojima su se pridružili i Socijaldemokratska partija Srbije i još nekoliko predstavnika manjina. Prvi put od petooktobarskih promena 2000. godine, većinsku vlast u Srbiji preuzele su perjanice Miloševićevog režima. Za predsednika Vlade izabran je lider Socijalističke partije Srbije (SPS) Ivica Dačić. Aleksandar Vučić (SNS) postao je prvi potpredsednik Vlade i ministar odbrane. Tomislav Nikolić (SNS) postao je predsednik Srbije, smenivši na tom mestu Borisa Tadića iz Demokratske stranke (DS).

Vlada je krajem aprila 2013. godine u Briselu potpisala *Prvi sporazum o principima normalizacije odnosa Beograda i Prištine*. Zapadna međunarodna zajednica visoko je cenila ovaj potez i počela nekritično da vrednuje sve male korake, skupo naplaćene, koji su u okviru njega od tada ostvareni.

Evropski savet je krajem juna 2013. godine doneo odluku da se otvore pristupni pregovori sa Republikom Srbijom.

Krajem oktobra 2013, tadašnji novi ruski ambasador u Srbiji, Aleksandar Čepurin, je u intervjuu pro-Vladinim Večernjim Novostima¹⁹⁶, više puta naglasio značaj slovenskog identiteta i identitetskih politika generalno¹⁹⁷ i, između ostalog, izjavio: "Nećemo da budemo veći Srbi od vas(...) NATO je atavizam prošlog veka. Još su sveže rane od NATO bombardovanja i smrti - i ne samo u Srbiji. Nikada neću razumeti i prihvatiti one koji zarad 30 srebrenjaka guraju zemlju u ovaj vojni savez čime izneveravaju elementarne ljudske

¹⁹⁶ Čepurin: Nećemo da budemo veći Srbi od vas. 17.10.2013. Večernje novosti. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:459411-Cepurin-Necemo-da-budemo-veci-Srbi-od-vas>

¹⁹⁷ Napomena autora: nasleđenih, etničkih i verskih

vrednosti, urušavaju sećanje na žrtve. Srbija ima dugu tradiciju kao nesvrstana zemlja.”¹⁹⁸

Na ovu izjavu reagovala je samo direktor Centra za evroatlantske studije, Jelena Milić, u otvorenom pismu, u kojem između ostalog kaže: “Što se srebrenjaka tiče, u Srbiji postoji stabilno biračko telo ljudi koji žele Srbiju na Zapadu, koji smatraju da su svi novi identiteti, a ne samo stari nametnuti, ono što Srbiju treba da pokrene napred. Na tom Zapadu su naučnici, industrija, sportisti (...) čiji se rezultati ocenjuju Forbsovim listama, Nobelovim nagradama, sportskim medaljama, muzičkim top listama, TV i drugim zaradama, a ne arbitrarnim ocenama. Na tom Zapadu vladaju elementarne ljudske vrednosti, vladavina prava, podela vlasti, zaštita osnovnih ljudskih prava, uključujući i prava LGBTIAQ zajednice. Sa tog Zapada još ne stižu tako brutalne slike odnosa prema imigrantima. Uticaj crkava je sekularan, crkve ne igraju dominantnu društvenu ulogu u okoštavanju ponašanja društva i njegovom kočenju ulaska u globalizacije tokove, koji doprinosi širenju naših identiteta i naših maksimuma. Gospodine Čepurin, ima nas koji celog svog aktivnog političkog života, na ovaj ili onaj način, politički, materijalno, a nažalost ponekad i svojim životima, plaćamo da Srbija postane deo evroatlantskog sveta, a ni tad ni sad nismo uzimali po 30 srebrenjaka u džep. Ne znam da li vam išta znače reči ubeđenje i građanska odgovornost. Meni znače mnogo.”¹⁹⁹

Predsednik Srbije Tomislav Nikolić potpisao je 29. januara 2014. ukaz o raspuštanju Skupštine Srbije i odluku o raspisivanju vanrednih parlamentarnih izbora, koji su održani 16. marta 2014.

Zbog aneksije ukrajinske teritorije Krima, EU i SAD su Rusiji 17. marta 2014. uvele prvu rundu sankcija, između ostalog zabranu putovanja i zamrzavanje imovine protiv 21 službenika Rusije.²⁰⁰ Usledile su još tri runde restriktivnih mera. Inače, Ruska Federacija u tom periodu počinje da pokazuje sve veće otvoreno interesovanje za dešavanja na Zapadnom Blakanu.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Jelena Milić. Više je i manje od “30 NATO srebrenjaka” gospodine Čepurin, šteta što ne razumete. 17.10.2013. Otvoreno pismo CEAS direktorke ambasadoru Ruske Federacije u Srbiji, Aleksandru Čepurinu. Dostupno na: <http://www.ceas-serbia.org/sr/saopštenja/1686-i-vise-je-i-manje-od-30-nato-srebrenjaka-gospodine-cepurin-steta-sto-ne-razumete>

²⁰⁰ Ukraine and Russia Sanctions. US Department of State. Dostupno na: <http://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/ukrainerussia/>

Zvanični Beograd odbijao je tada da se izjasni o akcijama Ruske Federacije u Ukrajini, navodeći kao izgovor “tehničku Vladu”, a po formiranju Vlade koristio je kao izgovor tada predstojeće predsedavanje OEBSom i nedostatak zakonske regulative. Predsedavanje OEBSom završeno je 2015, tokom 2016. usvojen je i Zakon o restriktivnim ekonomskim merama, ali Srbija ni tada nije uvela sankcije Rusiji.

U Ukrajini je u martu 2014. godine lansiran portal Stop Fake²⁰¹, čiji je osnovni cilj da proverava činjenice i informacije i da pobije dezinformacije koje se plasiraju u medijima o događajima u Ukrajini, koje mahom dolaze iz Kremlja. U skoro svim srpskim medijima, informacije o dešavanjima u Ukrajini, ako ih uopšte i ima, i dalje dolaze skoro isključivo iz ruskih izvora.

Krajem marta 2014. godine, u jeku izborne kampanje u Srbiji, ekstremno desničarska organizacija Srpski pokret NAŠI objavila je na svom internet portalu *Spisak 30 najvećih srbomrzaca i izdajnika među javnim ličnostima*, na koji tadašnji tehnički državni vrh, nije reagovao adekvatno, kao uostalom ni nova Vlada formirana neposredno posle toga. NAŠI su, inače, objavljivanje spiska ovako obrazložili: “Cilj objavljivanja ovog spiska jeste ukazivanje javnosti na sve one koji u društveno-kulturnom prostoru Srbije nekažnjeno šire govor mržnje prema srpskom narodu i čine teška krivična dela diskriminacije i širenja verske, nacionalne i etničke mržnje i netrpeljivosti, a nikada do sada nisu izvedeni pred lice pravde. Najveći broj među njima je direktno finansiran od strane SAD i drugih zapadnih država kroz različite fondacije i obaveštajno-nevladine strukture, ali su često njihovi otvoreno antisrpski projekti finansirani i od same države. SNP NAŠI na ovaj način želi da im poruči da nikako ne mogu prevariti srpski narod bez obzira što uživaju zaštitu svih proevropskih režima u poslednjih deceniju i po, te da ih raskrinka kao intelektualni otpad i kvazi-kulturne delatnike koji su zajedno sa ostatkom političkog mulja isplivali na površinu u posleratnoj Srbiji.” Jedna od ličnosti sa spiska je i direktor CEAS Jelena Milić.²⁰²

U međuvremenu, u predvečerje konstituisanja nove Vlade, u Moskvi su, u priličnoj tajnosti, boravili lider naprednjaka i tadašnji budući premijer Vlade Srbije Aleksandar Vučić kao i

²⁰¹ Stop Fake. Dostupno na: <http://www.stopfake.org/en/tag/ukraine/>

²⁰² Spisak 30 najvećih srbomrzaca i izdajnika među javnim ličnostima. 28.3.2014. SNP NAŠI. Dostupno na: <http://nasisrbija.org/spisak-30-najvecih-srbomrzaca-i-izdajnika-medju-javnim-licnostima/>

tada odlazeći premijer, Ministar unutrašnjih poslova i lider socijalista Ivica Dačić. Informaciju o tome gde se nalazi Vučić saopštio je u Banjaluci predsednik Republike Srpske Milorad Dodik, najavljujući svoj susret sa budućim premijerom „u subotu u Beogradu nakon Vučićeve posete Rusiji“. Ova poseta nije prethodno najavljena iz Vlade Srbije, niti je bila u značajnom fokusu srpskih medija.²⁰³

Nova Vlada, izabrana u aprilu 2014, zadržala je sličan sastav, s tim što je novi predsednik Vlade postao Aleksandar Vučić, ali je SNS izgubio važan resor energetike koji je pripao SPS. Dočeku izbornih rezultata u štabu SNS prisustvovao je Aleksandar Babakov.

Tokom maja 2014. godine Balkan i Srbiju zahvatile su katastrofalne poplave, koje su ogolile mnogo propusta u Srbiji na lokalnom i državnom nivou. Premijer Vučić je tada intenzivirao svoj *modus operandi* da derogira institucije i većinu odluka donosi sam. Dodatno, u tom periodu i bez adekvatnog objašnjenja, zatvarani su ili organizovano napadani internet portali koji su pisali o propustima nadležnih tokom polava. Retorika vlasti je postala skoro otvoreno anti-evropska. Otkrivanje korupcionaških afeta vlast je predstavljala kao napad - neretko koordiniran i od EU i političkog Zapada generalno - na nju i državu.²⁰⁴

Početkom juna 2014, Tužilaštvo za visokotehnološki kriminal podnelo je optužni predlog protiv pripadnika organizacije NAŠI Ivana Ivanovića zbog objavljivanja spiska *30 najvećih srbomrzaca i izdajnika među javnim ličnostima*.²⁰⁵

Početkom oktobra 2014. u Beogradu je uz prisustvo najviših državnih zvaničnika, poput predsednika Srbije Tomislava Nikolića, održana premijera filma *Sunčanica* Nikite Mihalkova, koji legitimizuje rusku aneksiju Krima.

Sredinom oktobra 2014. godine, predsednik Ruske Federacije, Vladimir Putin, prisustvovao je vojnoj paradi *Korak pobednika* u Beogradu. Parada, inače posvećena obeležavanju 70 godina od oslobođenja Beograda u Drugom svetskom ratu, održana je nekoliko dana pre

²⁰³ Vučić i Dačić u Moskvi? 20.3.2014. Radio Slobodna Evropa. Dostupno na: <http://www.slobodnaevropa.org/content/vucici-dacic-u-moskvi/25303845.html>

²⁰⁴ Ko se u stvari služi licemerjem, lažima i progonom onih koji slobodno misle? 11.1.2015. Saopštenje za javnost. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <https://www.ceas-serbia.org/sr/aktuelno/saopstenja/3330-ko-se-u-stvari-sluzi-licemerjem-lazima-i-progonom-onih-koji-slobodno-misle>

²⁰⁵ Optužnica protiv Počučke i Ivanovića zbog "Žena u crnom". 3.6.2016. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/hronika/optuznica-protiv-pocuce-i-ivanovica-zbog-zena-u-crnom/fdgvcq9>

20. oktobra, kako bi ruski predsednik mogao da prisustvuje događaju.²⁰⁶

Samo dan ranije, posetu Srbiji okončao je američki senator Kristofer Marfi, a cilj posete bio je, kako je navedeno, pružanje podrške nastavku evroatlantskih integracija.²⁰⁷

Sankcije EU Rusiji poslednji put proširene su u junu 2015. godine i produžene za još šest meseci u decembru iste godine.²⁰⁸ Uz ove mere, Rusija je kao članica izbačena i iz grupe G8 i Saveta Evrope.

Ruski zvaničnici, obuhvaćeni sankcijama, nastavili su da nesmetano posećuju Srbiju. Srpski zvaničnici su dočekali Dmitrija Rogozina, zamenika premijera Ruske Federacije, kao i Alekseja Puškova, predsedavajućeg Komiteta za spoljne poslove Državne Dume, na najvišem nivou, iako se obojica nalaze na listi pojedinaca obuhvaćenih sankcijama EU.²⁰⁹ Tokom 2015, upriličeno je čak 12 bilateralnih susreta srpskih i ruskih zvaničnika.

Srbija i NATO su sredinom januara 2015. usaglasili Individualni akcioni plan partnerstva (IPAP).²¹⁰ Planirana je, između ostalog, jača javna diplomatija države Srbije o saradnji sa NATO, saradnja i pomoć NATO jačanju srpskih struktura za reagovanje u vanrednim situacijama kao i struktura zaduženih za klasifikaciju, čuvanje i razmenu tajnih podataka.

Tokom 2015, bez promocije i odjeka u srpskoj javnosti, izdavačka kuća Laguna objavila je knjigu *Ništa nije istina i sve je moguće*, prevod svetskog bestselera britanskog autora Pitera Pomeranceva²¹¹. Ova knjiga govori, između ostalog, o ogromnom raslojavanju ruskog društva, urušavanju institucija ali i tome kako pervertirana ruska meka moć i propaganda pogubno deluju i u samoj Rusiji. No, u Srbiji se i dalje jako malo zna i govori o tome kakav je

²⁰⁶ Vojna parada u Beogradu, Putin: Živela bratska Srbija! 16.10.2014. RTV. Dostupno na:

http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/vojna-parada-u-beogradu-putin-zivela-bratska-srbija!_527542.html

²⁰⁷ Američki senator Kristofer Marfi u poseti Srbiji. 14. 10. 2014. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/politika/americki-senator-kristofer-marfi-u-poseti-srbiji/1lkz7cv>

²⁰⁸ EU sanctions against Russia over Ukraine crisis. European Union Newsroom. Dostupno na: https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions_en

²⁰⁹ EU sanctions list includes Russian commanders, Crimea PM. 17.3.2014. Reuters. Dostupno na: <http://www.reuters.com/article/eu-russia-sanctions-idUSB5N0LP01720140317>

²¹⁰ Individualni akcioni plan partnerstva (IPAP) Republike Srbije i Organizacije severno-atlantskog ugovora (NATO). 2015. Dostupno na: http://www.ceas-serbia.org/images/Srbija_IPAP.pdf

²¹¹ Peter Pomerantsev. Nothing is True and Everything is Possible: The Surreal Heart of the New Russia. 2014. Public Affairs. Dostupno na: <http://www.publicaffairsbooks.com/book/hardcover/nothing-is-true-and-everything-is-possible/9781610394550>

zapravo sistem vlasti u Rusiji pod Putinom, kolika je stopa nezaposlenosti, kakvi su demografski trendovi, kako na ekonomiju utiču pad cena nafte i gasa i drugo. U goste u Srbiju dolaze Putinovi Noćni vukovi, Kozaci, vojni horovi... Baš kao u Putinovoj Rusiji u spomenutoj knjizi, i u Vučićevoj Srbiji caruju *reality emisije*, kojih je naravno bilo i pre, ali ne tako namerno vidljivih, i potpuno nekritične ili netačne vesti i stavovi koje objavljuju pro-vladini mediji. Dva glavna instrumenta preko kojih se formira javno mjenje i zajednički plasiraju namere ruke meke moći u Srbiji su tabloid Informer i TV sa nacionalnom frekvencijom PINK.

U januaru 2015, Fond za humanitarno pravo je objavio *Dosije: Rudnica* u kojem su izloženi zločini počinjeni u selima na Kosovu, koja su se u kritičnom periodu (april-maj 1999.) nalazila u zoni odgovornosti 37. motorizovane brigade Vojske Jugoslavije.²¹²

Tokom 2015, u Srbiji počinje naglo da raste broj, sada više ne pro-ruskih već direktno pro-kremaljskih organizacija, koje jako uporište stiču među mladima. One postaju vrlo aktivne na društvenim mrežama i sve su vidljivije u medijima.

Početkom februara 2015, u Srbiji je zvanično počeo da radi portal Sputnik, deo ruske multi-medijske mreže Rusija sevodnja. Glavna urednica ovog portala i istoimenog radija je Ljubinka Milinčić, autorka knjiga *Vladimir Putin – Moja borba za Kosovo* i *Čovek koji je stvorio sam sebe*, posvećene fenomenu popularnosti ruskog premijera Vladimira Putina.²¹³ Predstavnik ovog portala i radija tim povodom primio je predsednik Srbije, Tomislav Nikolić, koji je poručio da je "zadovoljan zbog pojave stranih medija na srpskom medijskom tržištu" kao i da ga raduje kad građane mogu da informišu "prijatelji i iz Rusije i iz EU". Nikolić je u razgovoru sa redakcijom, koja mu je predstavila projekat ruske kompanije Rosija sevodnja, ocenio da "konkurencija uvek pomaže istini i pozeleo redakciji mnogo uspeha u radu".²¹⁴ Sputnik se vrlo brzo pozicionirao na srpskoj medijskoj sceni. Pro-Vladini mediji poput Večernjih novosti i Politike, ali i tabloidi i TV stanice sa nacionalnom

²¹² Dosije Rudnica. 30.1.2015. Fond za humanitarno pravo. Dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/01/Dosije_Rudnica_sr.pdf

²¹³ Ljubinka Milinčić: Pišem o Putinu jer ima sluha za naše nevolje. 22.6.2011. Blic online. Dostupno na: <http://zena.blic.rs/Poslovna-zena/7249/Ljubinka-Milincic-Pisem-o-Putinu-jer-ima-sluha-za-nase-nevolje>

²¹⁴ Portal Sputnik počeo da radi u Srbiji. 3.2.2015. Udruženje novinara Srbije. Dostupno na: <http://uns.org.rs/sr/desk/media-news/28777/portal-sputnik-poceo-da-radi-u-srbiji.html>

frekvencijom, sve češće prenose sadržaj Sputnika. Nekad vrlo popularna radio stanica Studio B, sada pod kontrolom vladjuće SNS, ubrzo je počela da prenosi Sputnikov radio program.

Jedan od glavnih komentatora Sputnika za Srbiju ovako je ocenio domete petooktobarskih promena u jesen 2015: "Revolucija nije dakle, pojela svoju decu. Nije pojela ni one zbog kojih se desila. Ali je, nažalost pojela Srbiju, čija je budućnost jednaka magli na Povlenu."²¹⁵

I dok se od "spontani mitinzi pobune" protiv NATO integracija Crne Gore, za koje postoji sve više indicija da se podržavaju i finansiraju iz Rusije, nadaleko poznate po svojoj "demokratiji i poštovanju volje svojih građana", u Sputniku nazivaju "legitimnim protestima protiv autoritarne vlasti"; mirne demonstracije građana Makedonije protiv skandala vladjuće garniture opisuju se kao spolja indukovani "udari na legitiman režim." Upozorava se da je moguć "ukrajinski scenario", retorika koju je, inače, prihvatio i premijer Srbije.²¹⁶

Miroslav Lazanski, nekadašnji vojni komentator a sada jedan od glavnih individualnih instrumenata ruske meke moći u Srbiji, je krajem maja 2015. godine, zajedno sa predstavnikom organizacije Zavetnici, pro-Vučić komentatorom Dragomirom Anđelkovićem, kontroverznim anti-globalistom i putinovcem režiserom Emirom Kusturicom i "ekspertom za borbu protiv terorizma", kontroverznim Dževadom Galijaševićem, prisustvovao skupu na kome se razvijala *Strategija za borbu protiv zapadnih nevladinih organizacija*.²¹⁷

U proleće i leto 2015. godine i Srbiju je zahvatio talas izbeglica i migranata mahom iz Sirije i Avganistana. Vlada Srbije uspešno je balansirala između odgovora na humanitarne potrebe

²¹⁵ Godišnjica 5. oktobra: 15 godina koje su pojele Srbiju. 4.10.2015. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/komentari/20151004/1100035049/Godisnjica-5-oktobar-Srbija.html>

²¹⁶ Anti-NATO protest: Đukanoviću, rizikuješ građanski rat u Crnoj Gori. 12.12.2015. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/regioni/20151212/1101762951/Protest-protiv-clanstva-Crne-Gore-u-NATO.html>

Ne voli Zapad ni Gruevskog ni Zaeva, već poslušnost. 18.5.2015. Sptunik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/analize/20150518/1996826.html>

²¹⁷ ZAVETNICI: Predsednik Stefan Stamenkovski izložio strategiju borbe protiv zapadnih NVO. 31.5.2015. Centar za razvoj neprofitnog sektora via Facebookreporter. Dostupno na: <http://www.crnps.org.rs/2015/strategija-borbe-protiv-zapadnih-nvo>

i bezbednosti zemlje i regiona, što je Zapadna međunarodna zajednica prepoznala kao dobar potez.

Republika Srbija i Odeljenje Evropske komisije za humanitarnu pomoć i civilnu zaštitu su, kao što je već spomenuto u kontekstu rada takozvanog Srpsko-ruskog humanitarnog centra, u aprilu 2015. godine potpisali sporazum kojim je otvoren put za zvanično članstvo Srbije u Mehanizmu EU za civilnu zaštitu. Nakon što je sporazum prošao internu proceduru i ratifikovan 26. maja 2015. godine, Srbija je postala 32. članica Mehanizma. Mehanizam EU za civilnu zaštitu nudi mnogobrojne mogućnosti saradnje Srbiji, kao što su korišćenje evropskih alata za monitoring i sisteme ranog upozorenja, učešće u zajedničkim treninzima i vežbama, razmenu eksperata, projekte o sprečavanju nepogoda i spremnosti, neposrednu komunikaciju sa drugim organima civilne zaštite uključenim u odgovor na vanrednu situaciju, razmenu informacija i najbolje prakse – koordinisane operacije EU na ublažavanju i otklanjanju posledica i sufinansiranje transporta.

Sredinom maja 2015, ministar spoljnih poslova Ruske Federacije Sergej Lavrov boravio je u zvaničnoj poseti Srbiji. On se tom prilikom susreo sa ministrom spoljnih poslova Ivicom Dačićem, premijerom Srbije Aleksandrom Vučićem i predsednikom Srbije Tomislavom Nikolićem. Sredinom juna 2015. u Srbiji je boravio predsednik Odbora za međunarodne poslove Državne Dume Ruske Federacije Aleksej Puškov. Ovom prilikom on se susreo sa predsednikom Republike Srbije Tomislavom Nikolićem, premijerom Srbije Aleksandrom Vučićem, predsednikom skupštinskog Odbora za Kosovo i Metohiju Milovanom Drecunom, kao i predsednikom Poslaničke grupe prijateljstva sa Rusijom Aleksandrom Martinovićem. Puškov je u razgovoru obavestio predsednika Republike Srbije da je Narodnoj skupštini Republike Srbije i Državnoj Dumi Ruske Federacije podneo predlog o stvaranju međusobne interparlamentarne komisije.²¹⁸

Krajem juna 2015, Forum civilnog društva Istočnog partnerstva, usvojio je *Akcioni plan o strateškoj komunikaciji*. Akcioni plan se oslanja na zaključak Evropske unije iz marta 2015. godine, a koji naglašava potrebu za osporavanjem tekuće kampanje dezinformacija od

²¹⁸ Nikolić: Srbija nikada neće uvesti sankcije Rusiji. 15.6.2015. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/politika/nikolic-srbija-nikada-nece-uvesti-sankcije-rusiji/lk6qjds>

strane Ruske Federacije, pozivajući visokog predstavnika EU da u saradnji sa zemljama članicama i EU institucijama do juna pripremi ovakav dokument.²¹⁹ Za Zapadni Balkan, takođe izložen ruskoj besomučnoj propagandi, EU takvu inicijativa još nije pokrenula.

Početkom juna 2015, premijer Aleksandar Vučić bio je u višednevnoj poseti SAD, tokom koje je, u nizu susreta sa američkim zvaničnicima i predstavnicima najvećih kompanija, razgovarao o bilateralnim odnosima, ekonomskoj saradnji i podršci Vašingtona evropskom putu Srbije.

Početkom jula 2015, u zvaničnoj poseti Srbiji boravila je nemačka kancelarka Angela Merkel. I pored mnogih dokaza o partizaciji države, derogaciji institucija i generalno autokratskom ponašanju vladajuće koalicije, na konferenciji za medije koja je tom prilikom održana, ona je izjavila: „Pitanje je trenutka kada će pregovaračka poglavlja sa Srbijom biti otvorena. Beograd je pokazao veliku spremnost za kompromis u dijalogu sa Prištinom i iskazao veliki broj inicijativa u cilju stabilnosti i mira na Zapadnom Balkanu.“²²⁰

Politički Zapad je generalno u tom periodu upućivao retke kritike aktuelnim vlastima zbog sve autoritarnijeg ponašanja. Jedna od takvih stigla je iz Kongresa SAD prilikom posete premijera Srbije, Aleksandra Vučića, Vašingtonu. U pismu, koje su u septembru 2015. godine pet kongresmena uputili Džozefu Bajdenu, potpredsedniku SAD, izražava se zabrinutost zbog "učvršćivanja uticaja" ljudi iz najbližeg okruženja srpskog premijera, ali i zbog navodnih veza Vučića sa specijalnim izaslanikom Kremlja Aleksandrom Babakovim.²²¹

Krajem oktobra 2015. godine premijer Srbije Aleksandar Vučić predvodio je političko-privrednu delegaciju Srbije u trodnevnoj poseti Moskvi. Vučić se tom prilikom sreo i sa ruskim premijerom Medvedevim i predsednikom Putinom. Premijer Republike Srbije je u Moskvi izjavio: "Srbija i Rusija mogu u još većem procentu da razviju trgovinske odnose. Možemo još mnogo toga da uradimo na poboljšanju političke saradnje. Rusija se uvek

²¹⁹ Action Plan on Strategic Communication. 22.6.2015. Eastern Partnership Civil Society Forum. Dostupno na: <http://eap-csf.eu/assets/files/Action%20Plan.pdf>

²²⁰ Merkel: Pitanje je trenutka kada će pregovaračka poglavlja sa Srbijom biti otvorena. 8.7.2015. Naslovi net. Dostupno na: <http://www.naslovi.net/2015-07-08/blic/kancelarka-u-beogradu-merkel-pitanje-je-trenutka-kada-ce-pregovaracka-poglavlja-sa-srbijom-biti-otvorena/15356217>

²²¹ Bajden: Znam da Vučić mnogo nervira Ruse. 16.9.2015. Danas. Dostupno na: http://www.danas.rs/danasrs/politika/bajden-znam-da-vucic-mnogo-nervira-ruse.56.html?news_id=30805

pojavljuje kao jedna od tri najvažnija trgovinska partnera Republike Srbije. Mislimo da ima mnogo prostora za unapređenje naše saradnje u o blasti građevinarstva, poljoprivrede, i industrije razume se, ali i namenske industrije. Mnogo dogovora možemo da postignemo”.²²² Ova poseta rezultirala je potpisivanjem čak 10 sporazuma²²³, od kojih su dva najvažnija Sporazum o vojno-tehničkoj saradnji,²²⁴ kao i Sporazum o proširenju kapaciteta skladišta gasa Banatski dvor.²²⁵ CEAS je tim povodom reagovao saopštenjem za javnost.²²⁶ Izrazio je nadu da se tokom te posete neće sklapati ugovori kojima se krše sankcije Evropske Unije Rusji ili kojima bi Srbija profitirala na uštrb strana koje sprovode sankcije ili trpe kontramere, imajući u vidu da je Ruska Federacija u mnogim oblastima pod ekonomskim sankcijama Zapadne međunarodne zajednice. CEAS je smatrao da bi takav ishod zasigurno otežao inako komplikovanu poziciju koju Srbija ima sa EU u vezi sa ispunjavanjem uslova za početak pregovora o poglavlju 31 - Spoljna, bezbednosna i odbrambena politika.

Sredinom novembra 2015, premijer Aleksandar Vučić ponovo je boravio u SAD i tom prilikom susreo se i sa potpredsednikom SAD Džozefom Bajdenom, koji je poručio da je “uspeh Srbije veoma važan za SAD.”

Krajem novembra 2015, Srbiju je posetio i generalni sekretar NATO, Jens Stoltenberg. Najavljeno je intenziviranje kontakata Srbije sa NATO, čija suština će prvenstveno biti u borbi protiv terorizma, očuvanju stabilnosti u regionu i rešavanju migrantske krize, a ukinute su i restrikcije u vazdušnom prostoru u zoni od 25 kilometara u centralnoj Srbiji,

²²² Vučić u Moskvi: Važno da Srbija i Rusija imaju čiste odnose. 27.10.2015. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-u-moskvi-vazno-da-srbija-i-rusija-imaju-ciste-odnose/4rcxfts>

²²³ Vučić potpisao memorandum o vojno-tehničkoj saradnji sa Rusima, 7 sporazuma iz oblasti ekonomije kao i transporta gasa! 28.10.2015. Web-tribune. Dostupno na: <http://web-tribune.com/srbija/vucic-potpisao-memorandum-o-vojno-tehnickoj-saradnji-sa-rusima-7-sporazuma-iz-oblasti-ekonomije-kao-i-transporta-gasa>

²²⁴ Zakon o potvrđivanju sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Ruske Federacije o uzajamnoj zaštiti intelektualne svojine tokom bilateralne vojno-tehničke saradnje. Narodna skupština Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2016/312-16.pdf>

²²⁵ Potpisan sporazum o proširenju kapaciteta skladišta Banatski dvor. Ambasada Ruske Federacije u Srbiji. Dostupno na: <http://www.ambasadarusije.rs/sr/vesti/potpisan-sporazum-o-prosirenju-kapaciteta-skladista-banatski-dvor>

²²⁶ Povodom posete premijera Vučića Moskvi. 26.10.2015. Saopštenje za javnost. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <http://ceas-serbia.org/root/index.php/sr/saopstenja/4216-povodom-posete-premijera-vucica-moskvi>

koje su bile na snazi još od 1999. godine.²²⁷

Početkom decembra 2015, u Beogradu je održan sastanak Ministarskog saveta Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, kao poslednji događaj tokom srpskog predsedavanja OEBSom te godine. Na zajedničkoj konferenciji za novinare Sergeja Lavrova sa srpskim zvaničnicima, pošto je Beograd napustio američki državni sekretar Džon Keri, šef ruske diplomatije žestoko je napao Departman za slobodu medija u okviru OEBS, uz tvrdnje da je “politizovan i orijentisan na opsluživanje jednostranih interesa nekih zemalja OEBS.”²²⁸

Jesen i zimu 2015. obeležio je novi talas neskrivenog autoritarizma premijera Vučića, praćenog potpunom konfuzijom oko toga ko su Srbiji navodni prijatelji, a ko navodni neprijatelji. U stvaranju te konfuzije najviše mu je pomagao ministar za rad, zapošljavanje boračka i socijalna pitanja Aleksandar Vulin. I drugi ministri u Vladi su sve češće koristili anti-EU retoriku, najčešće predstavljajući legitimna očekivanja EU kao “dodatne namerne pritiske na Srbiju.” Vrhunac ovako bezočnog ponašanja bio je 21. novembra 2015. kada je gostujući u jutarnjem programu TV PINK glavni i odgovorni urednik spomenutog Informera, Dragan Vučićević, upozorio premijera Vučića “da ne putuje u planiranu posetu Kini jer se u Srbiji sprema državni udar”. Povodom tih navoda ministar policije Nebojša Stefanović sazvaio je konferenciju za novinare, na koju je doveo i pripadnike raznih jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova u punoj opremi i sa oružjem. Ceo vladajući vrh Srbije priključio se širenju panike pričom o navodnom pokušaju rušenja premijera Vučića, a da niko od njih nikada eksplicitno nije rekao sa koje je strane navodni udar trebalo do dođe. No, imajući u vidu da su tokom 2015. godine internet portali i organizacije koje se bave istraživanjem korupcije, a koje finasira politički Zapad, otkrivali velike afere,²²⁹ lako se

²²⁷ Stoltenberg u Beogradu: NATO Srbiji ukinuo ograničenja vazdušnog prostora. 20.11.2015. Radio Slobodna Evropa. Dostupno na: <http://www.slobodnaevropa.org/content/stoltenberg-u-beogradu-nato-srbiji-ukinuo-ogranicenja-vazdusnog-prostora/27377415.html>

²²⁸ Lavrov: Departman za medije OEBS ispolitizovan. 4.12.2015. Tanjug. Dostupno na: <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=217555>

²²⁹ Otkrivanje tajne ministarskog sefa. 7.8.2014. BIRN. Dostupno na: <http://javno.rs/istrazivanja/otkrivanje-tajne-ministarskog-sefa>

Ispumpavanje kopa i budžeta. 8.1.2015. BIRN. Dostupno na: <http://javno.rs/istrazivanja/ispumpavanje-kopa-i-budzeta>

Tamnava - Probijanje roka bez objašnjenja. 26.2.2015. BIRN. Dostupno na: <http://javno.rs/istrazivanja/tamnava-probijanje-roka-bez-objasnjenja>

može zaključiti da je navodno pro-evropski premijer Vučić upravo EU optuživao da mu priprema državni udar.²³⁰

Početkom decembra 2015, nakon odslužene desetogodišnje zatvorske kazne zbog ratnih zločina nad Albancima na Kosovu, haški osuđenik, general Vladimir Lazarević je u pratnji državnog i vojnog vrha sleteo na niški aerodrom, gde ga je čekalo nekoliko stotina građana. Pored Vučićevih ministara pravde i odbrane Nikole Selakovića i Bratislava Gašića, koji su iz Holandije doputovali vladinim avionom sa Lazarevićem, dočeku su prisustvovali i ministar rada Aleksandar Vulin, načelnik Generalštaba Vojske Srbije Ljubiša Diković, prvi sveštenik niške Eparhije vladika Teodosije, gradonačelnik Niša Zoran Perišić i mnogi drugi gradski funkcioneri.²³¹

Krajem 2015. godine Fond za humanitarno pravo je predstavio *Analizu sadržaja udžbenika istorije u Srbiji o ratovima u bivšoj Jugoslaviji u svetlu utvrđenih činjenica pred Haškim tribunalom*.²³² Ovom analizom obuhvaćeni su udžbenici istorije za osnovne škole i gimnazije koji su korišćeni u nastavi istorije u Srbiji od 2000. godine do danas.²³³ Analiza ističe selektivno navođenje činjenica, izbegavanje spominjanja žrtava drugih etničkih grupa osim srpske, kao i prenebregavanje činjenica koje su utvrđene pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju o odgovornosti najviših predstavnika Srbije tokom

²³⁰ Vučić optužio EU da plaća BIRN da piše protiv Vlade Srbije. 9.1.2015. Dostupno na:

<http://rs.n1info.com/a26258/Vesti/Vucic-optuzio-EU-da-placa-BIRN-da-pise-protiv-Vlade-Srbije.html>

Lavrov i Vučić napali Dunju Mijatović! 5.12.2011. Kurir. Dostupno na:

<http://www.kurir.rs/vesti/politika/skandal-lavrov-i-vucic-napali-dunju-mijatovic-clanak-2046507>

²³¹ Lazarević iz Haga u Niš: Ministarski doček za ratnog zločinca. 3.12.2015. Radio Slobodna Evropa. Dostupno na: <http://www.slobodnaevropa.org/content/lazarevic-iz-haga-u-nis/27405437.html>

²³² Forum za tranziciju pravdu. Decembar 2015. Fond za humanitarno pravo. Dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/03/Forum_5.pdf

²³³ Dr Nikola Gačeša, Ljiljana Mladenović-Maksimović i dr Dušan Živković, Istorija za 8. razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: Beograd, 2000; Radoš Ljušić i Ljubodrag Dimić, Istorija za osmi razred osnovne škole sa čitankom i radnom sveskom, Freska: Beograd, 2010; Predrag M. Vajagić i Nenad Stošić, Istorija za 8. razred osnovne škole, Klett, Beograd: 2011; Đorđe Đurić i Momčilo Pavlović, Istorija za osmi razred, Zavod za udžbenike, Beograd: 2010; Zoran Pavlović i Jovo Bosnić, Mozaik prošlosti: Udžbenik istorije za osmi razred osnovne škole, BIGZ: Beograd, 2011; Dunja Svilar Dujković i Goran Dujković, Istorija 8: Udžbenik za osmi razred osnovne škole, EDUKA: Beograd, 2013; Mira Radojević, Istorija: Udžbenik za treći razred gimnazije prirodno-matematičkog smera, četvrti razred gimnazije društveno-jezičkog smera i opšteg tipa i četvrti razred stručne škole za obrazovne profile pravni tehničar i birotehničar, Klett: Beograd, 2014; Kosta Nikolić, Nikola Žutić, Momčilo Pavlović, Zorica Špadijer, Istorija ¾ za treći razred gimnazije prirodno-matematičkog smera i četvrti razred gimnazije opšteg tipa i društveno-jezičkog smera, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: Beograd, 2009.

rata na Kosovu.²³⁴ Kada se spominju žrtve i ratni zločini, govori se isključivo o stradanju Srba na Kosovu, kao i o stradanju srpskih građana tokom NATO bombardovanja. O NATO bombardovanju se govori kao o agresiji. Kako se navodi, NATO je na SRJ „bacio više od 23.000 bombi i raketa. Tokom bombardovanja, pogodeno je 7.643 kuće, oko 300 škola, 53 bolnice i 50 crkava ili spomenika.“ Navodi se i da je „u vojnim akcijama korišćeno ratnim zakonima zabranjeno oružje (kasetne bombe i bojeva sredstva sa osiromašenim uranijumom)“. Što se tiče broja žrtava, navodi se da je stradalo 462 vojnika i policajaca, kao i između „1.200 i 2.500 civila, među kojima i 88 dece“. Broj ranjenih se obično navodi kao „više hiljada“, osim u udžbeniku autora Đorđa Đurića i Momčila Pavlovića, gde se navodi podatak da je „povređeno oko 5.000 ljudi“. Sa druge strane, nema niti jednog navoda o stradanju albanskih civila, kako pre NATO bombardovanja, tako ni tokom njega.²³⁵

Krajem decembra 2015, nastavljeno je sa zastrašivanjem javnosti zloupotrebom institucija. U „spektakularnoj“ akciji *Rezač*²³⁶ uhapšeno je osamdeset osumnjičenih mahom za izvršenje krivičnog dela zloupotreba službenog položaja i zloupotreba položaja odgovornog lica, od kojih je većina brzo puštena da se brani sa slobode.

Svoj najveći novogodišnji intervju premijer Srbije, Aleksandar Vučić, dao je upravo tabloidu *Informer*. U *Informeru* se tada, kroz veliki intervju, javnosti posle dužeg vremena obratio i Bogoljub Karić²³⁷, koji je već nekoliko godina u bekstvu (spominju se Belorusija, Rusija) od istražnih organa Republike Srbije. Inače, Karićeva porodična politička partija Pokret snaga Srbije je na izbore 2014. godine išla na listi SNS i dobila dva poslanička mandata. U međuvremenu, glavni pro-Vučić ministri, komentatori i analitičari dobijaju sve više prostora na TV PINK, u tabloidu *Informer* i osveženom internet portalu *Pravda*.²³⁸

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Stefanović: Hapšenja 80 ljudi u akciji "Rezač" nisu politička! 30.12.2015. *Informer*. Dostupno na: <http://www.informer.rs/vesti/politika/48095/STEFANOVIC-Hapsenja-ljudi-akciji-Rezac-nisu-politicka>

²³⁷ Bogoljub Karić večeras u "Teškoj reči": Vratću se kao slobodan čovek! 9.3.2015. *Informer*. Dostupno na: <http://www.informer.rs/print/5717/vesti/politika/5717/BOGOLJUB-KARIC-VECERAS-TESKOJ-RECI-Vraticu-slobodan-covek>

²³⁸ Vulin: „Puštanje Šešelja na slobodu je pokušaj destabilizacije Vlade Srbije“. 11.7.2014. *Pravda*. Dostupno na: <http://www.pravda.rs/2014/11/07/vulin-pustanje-seselja-na-slobodu-je-pokusaj-destabilizacije-vlade-srbije/>

Iako je CEAS mesecima ranije ukazivao na to da je podrška evropskim integracijama Srbije u padu, pre svega zbog anti-EU retorike državnog vrha i njihovih medija, retko ko je hteo o tome javno da govori. U decembru 2015, IPSOS Stratedžik Marketing objavljuje istraživanje javnog mnjenja o tome kakvo mišljenje građani imaju o državama i institucijama. Pozitivno mišljenje o Rusiji tada je imalo 72 posto, o EU 25 posto, a o NATO 5 posto ispitanika. Za ulazak Srbije u EU u tom momentu bilo je spremno da glasa 46 posto dok je protiv ulaska u EU bilo 38 posto ispitanika.²³⁹

Početkom februara 2016, u Srbiji je boravila visoka delegacija američkog Kongresa, koju je predvodio senator Džon Mekejn a u kojoj je bio i senator Bob Korker, predsedavajući Komiteta za međunarodne odnose Senata Sjedinjenih Američkih Država.²⁴⁰ Glavne teme razgovora bili su globalni problemi i migrantska kriza. Predsednik Vlade Srbije Aleksandar Vučić izjavio je tom prilikom “da su odnosi Srbije i SAD mnogo bolji nego ranije i da je partnerstvo sa tom zemljom jedan od strateških interesa Srbije.” Senator Džon Mekejn je tom prilikom pohvalio Srbiju posebno zbog napretka u normalizaciji odnosa sa Kosovom, BiH i Albanijom. Naglasio je da je “Srbija znatno drugačija nego 1999. godine.”

U tom periodu 2016. godine, ruski portal Sputnik obeležio je prvu godinu rada u Srbiji. Glavna i odgovorna urednica Sputnika Srbija, Ljubinka Milinčić, zaključila je da je Sputnik danas medij „kojem se veruje“ i da je razlog za visoko pozicioniranje portala to što je uspeo da dokaže da „istina nije samo jedna, (i da) postoji i druga strana medalje“. Proslavi, održanoj u Narodnom pozorištu u Beogradu, prisustvovali su predsednik Republike Srbije Tomislav Nikolić, predsednik Republike Srpske Milorad Dodik, ambasador Ruske Federacije Aleksandar Čepurin, ambasador Belorusije Vladimir Čušev.²⁴¹

Sredinom februara 2016, nepotrebno skriveno od očiju javnosti i suprotno planovima Individualnog akcionog plana partnerstva o jačanju javne diplomatije RS u vezi sa NATO, Narodna skupština ratifikovala je, a predsednik Srbije Tomislav Nikolić potpisao, Zakon o

²³⁹ Ko je bliži Srbima, Evropa ili Rusija? 12.1.2016. B92. Dostupno na:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=01&dd=12&nav_category=11&nav_id=1084372

²⁴⁰ Američki senatori u Beogradu. 12.2.2016. B92. Dostupno na:

http://www.b92.net/video/vesti.php?yyyy=2016&mm=02&dd=12&nav_id=1096185

²⁴¹ Prva godina Sputnika — ko nam je došao na rođendan. 11.2.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/srbija/20160211/1103174093/Sputnik-godina-istina.html>

potvrđivanju sporazuma između Vlade Republike Srbije i Organizacije NATO za podršku i nabavku (NSPO) o saradnji u oblasti logističke podrške. Još jednom, element saradnje između Srbije i NATO prouzrokovao je negativnu reakciju javnosti, nakon čega su usledili protesti u Novom Sadu²⁴² i Beogradu²⁴³, koje je organizovao Srpski Sabor Zavetnici.

U tom periodu, takođe skriveno od srpske javnosti, predsednik Nikolić je Ordenom Republike Srbije na lenti za zasluge u razvijanju i učvršćivanju miroljubive saradnje i prijateljskih odnosa između Republike Srbije i Republike Sudan odlikovao predsednika Republike Sudan Omara Hasan al-Bašira, inače odbeglog optuženika Međunarodnog krivičnog suda (MKS) zbog umešanosti u ratne zločine, zločine protiv čovečnosti i genocid u Darfuru u periodu od 2003. do 2008. Međutim, uprkos reakcijama Međunarodnog krivičnog suda²⁴⁴ i Koalicije za Međunarodni krivični sud²⁴⁵ – globalne mreže koju čini preko 2.500 organizacija civilnog društva iz 150 zemalja, savetnik za spoljnu politiku predsednika Nikolića, Ivan Mrkić tvrdio je da se to odlikovanje „nije moglo zaobići” i dodao da je EU već kontaktirala Srbiju po ovom pitanju i da su potrebna objašnjenja već pružena.²⁴⁶

Nekoliko dana kasnije, 22. februara, Centar za evroatlantske studije održao je konferenciju *Srbija i Rusija - Ruski uticaj na stabilizaciju, demokratizaciju i evropske integracije Srbije*,²⁴⁷ koju su podržali Fondacija braće Rokefeler i ambasada SAD u Srbiji. Sama najava konferencije izazvala je negativne reakcije u javnosti, a određeni mediji su poziv koji je upućen specifično na medijske kuće, objavili javno sa datumom, mestom i vremenom održavanja događaja. Najavljen je protest u vidu kontra-mitinga, a policijske snage su

²⁴² Održan anti-NATO protest u Novom Sadu. 19.3.2016. B92. Dostupno na:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=19&nav_category=12&nav_id=1109698

²⁴³ Održan anti NATO protest u Beogradu. 27.3.2016. N1. Dostupno na:

<http://rs.n1info.com/a146596/Vesti/Anti-NATO-protest-u-Beogradu.html>

²⁴⁴ NVO: Nikolić dao orden optuženom za genocid. 6.4.2016. B92. Dostupno na:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=06&nav_category=11&nav_id=1116755

²⁴⁵ Pismo Predsedniku Srbije. 6.4.2016. Peščanik. Dostupno na: <http://pescanik.net/pismo-predsedniku-srbije/>

²⁴⁶ Nikolić odlikovao čoveka optuženog za genocid u Darfuru. 6.4.2016. N1. Dostupno na:

<http://rs.n1info.com/a149617/Vesti/Nikolic-odlikovao-optuzenog-za-genocid.html>

²⁴⁷ Održana konferencija *Srbija i Rusija - Ruski uticaj na stabilizaciju, demokratizaciju i evropske integracije Srbije*. 22.2.2016. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <https://www.ceas-serbia.org/sr/aktuelno/ceas-novosti/4627-odrzana-konferencija-srbija-i-rusija-ruski-uticaj-na-stabilizaciju-demokratizaciju-i-evropske-integracije-srbije>

obezbeđivale skup. Od tada kreće pojačana negativna kampanja protiv Centra za evroatlantske studije i direktora Jelene Milić, uključujući pretnje na društvenim mrežama, putem pošte, kao i obaranje CEAS sajta koji je kao rezultat toga bio van funkcije nekoliko dana.²⁴⁸ Na spomenutoj konferenciji najavljeno je i objavljivanje ove Studije. Sputnik ju je tada, unapred, okarakterisao kao „istragu rusofila“ i „otvaranje novog Golog otoka“.²⁴⁹ Stiče se utisak da je aktere ruske meke moći posebno zabrinula CEAS najava da će objaviti i spisak pro-Kremlj organizacija u Srbiji sa javno dostupnim informacijama o njihovom pravnom statusu u zemlji.

Krajem februara 2016, CEAS je objavio saopštenje u kome javnost poziva da ne manipuliše brojem žrtava NATO bombardovanja SRJ, s obzirom da je Fond za humanitarno pravo objavio vrlo precizne podatke u kojima se kaže²⁵⁰: “U Srbiji (bez Kosova) i Crnoj Gori je od bombardovanja NATO snaga život izgubilo 275 ljudi, i to: 180 civila, 90 pripadnika Vojske Jugoslavije (VJ), pet pripadnika MUP-a Srbije. Osim troje državljana Kine, svi ostali su bili državljani SRJ.²⁵¹Na Kosovu je život izgubilo 484 ljudi, i to: 267 civila (209 albanskih i 58 nealbanskih), 171 pripadnik VJ, 20 pripadnika MUP Srbije i 26 pripadnika OVK (19 od 26 pripadnika OVK stradalo je u NATO bombardovanju KPZ Dubrava kod Istoka).²⁵²Nadalje, od početka 1998. do kraja 2000. godine u sukobima na Kosovu poginulo je ukupno oko 13.500 ljudi, od čega oko 10.800 Albanaca, 2.200 Srba i oko 500 Roma i drugih nealbanaca. O ovom kontekstu se u Srbiji mnogo manje priča, i pored masovnih grobnica kosovskih Albanaca otkrivenih na teritoriji uže Srbije, za koje skoro niko pred domaćim sudovima još nije odgovarao.” I pored objavljenih podataka i srpski i ruski zvaničnici i dalje u javnosti iznose ocene o hiljadama nastradalih civila.

²⁴⁸ NATO demokrate u Staljinovom šinjelu. 22.2.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/autori/20160222/1103452465/nato-ceas-srbija-staljin.html>

²⁴⁹ Istraga rusofila: Otvaraju li novi Goli otok. 25.3.2016. Sputnik. Dostupno na: http://rs-lat.sputniknews.com/autori/20160325/1104332717/istraga-rusofili-goli-otok.html?utm_source=https%3A%2F%2Ft.co%2FWs0ckF0HbM&utm_medium=short_url&utm_content=aU5B&utm_campaign=URL_shortening

²⁵⁰ Povodom sedamnaest godina od početka NATO bombardovanja SRJ. 23.3.2016. Saopštenje za javnost. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <https://www.ceas-serbia.org/sr/aktuelno/saopstenja/4736-ceas-saopstenje-povodom-povodom-sedamnaest-godina-od-pocetka-nato-bombardovanja-srj>

²⁵¹ Ljudski gubici Srbije i Crne Gore tokom NATO bombardovanja. 23.3.2014. Fond za humanitarno pravo. Dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?cat=282>

²⁵² Lista ljudskih gubitaka u NATO bombardovanju (Srbija, Kosovo i Crna Gora). Fond za humanitarno pravo. Dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/db/nato/index.html>

Ovo saopštenje pokrenulo je novi talas vulgarnog *cyber bullying*-a usmerenog na CEAS i CEAS direktora, ponovne napade na CEAS sajt, ali i pretnje smrću. Mnogi profili sa kojih su pretnje stizale imali su slike Putina, ruske ili zastave "Republike Donbas".

Početkom marta 2016, održan je još jedan anti-NATO protest, ovog puta u Nišu. Predstavnici Srpskog sabora Zavetnici, Pokreta za Srbiju i Patriotskog pokreta Srbije zatražili su raspisivanje referenduma o saradnji Srbije sa NATO. Među učesnicima protesta bio je i bivši komandant Žandarmerije i kontroverzni policijski general Bratislav Dikić.²⁵³

Istog dana, ministar odbrane Zoran Đorđević sastao se sa zamenikom pomoćnika sekretara odbrane SAD za Rusiju, Ukrajinu i Evroaziju, Majklom Karpenterom. Tokom bilateralnih konsultacija Srbije i SAD, u kojima je učestvovao i načelnik Generalštaba Vojske Srbije general Ljubiša Diković²⁵⁴, istaknuto je da "višeslojna i sveobuhvatna saradnja doprinosi podizanju operativnih i funkcionalnih sposobnosti obeju strana." Naglasak konsultacija stavljen je na razvoj baze „Jug“, unapređenje sposobnosti za učešće pripadnika Ministarstva odbrane i Vojske Srbije u mirovnim operacijama, zajedničkim vežbama i obuci i vojnomedicinsku saradnju, kao i na saradnju kroz Program državnog partnerstva sa Nacionalnom gardom Ohaja, koja 2016. godine beleži deset godina od uspostavljanja.²⁵⁵

U martu 2016, kao skoro i svakog proleća, Srbiju su zahvatile nešto obimnije padavine. Kako zbog nastavka prakse dizanja tenzije u javnosti, tako i zbog pritiska "ruskih meterologa"²⁵⁶ koji su najavljivali kataklizmične poplave - a to pro-Vučićev tabloid Informer i TV stanica PINK besomučno prenosili - Vlada Srbije proglasila je vanredno stanje na teritoriji cele Srbije na nekoliko dana usred izborne kampanje, iako je samo

²⁵³ U Nišu održan protest protiv NATO. 4.3.2016. B92. Dostupno na:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=04&nav_category=11&nav_id=1103906

²⁵⁴ Koga Fond za humanitarno pravo u svom Dosijeju *Ljubiša Diković* tereti za to da je znao ili morao da zna za masovna ubistva počinjena na području Kosova gde su bile prisutne jedinice pod njegovom komandom

²⁵⁵ Zoran Đorđević: Bilateralna vojna saradnja Srbije i SAD je najrazvijeniji segment naših odnosa. 4.3.2016. NSPM. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/hronika/zoran-djordjevic-bilateralna-vojna-saradnja-srbije-i-sad-je-najrazvijeniji-segment-nasih-odnosa.html?alphabet=l#vComment152084>

²⁵⁶ Srbija se priprema za najcrnji scenario: Ruski meteorolozi predviđaju pravi potop! 8.3.2016. Pravda. Dostupno na: <http://www.pravda.rs/2016/03/08/srbija-se-priprema-za-najcrnji-scenario-ruski-meteorolozi-predvidjaju-pravi-potop/>

nekoliko opština bilo nakratko ozbiljnije ugroženo.²⁵⁷ Sa druge strane, Nacrt zakona o upravljanju rizicima od elementarnih nepogoda²⁵⁸ koji je već bio pripremljen, a koji je ocenjen kao dobar od strane stručne javnosti, civilnog društva i Zaštitnika građana, nije poslat u skupštinsku proceduru do raspisivanja vanrednih parlamentarnih izbora.

Fond za humanitarno pravo je u martu 2016. godine predstavio *Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2014. i 2015. godine*, koji obuhvata analizu 27 predmeta koji su vođeni pred sudovima u Srbiji, opšte nalaze o suđenjima za ratne zločine, kao i pregled bitnih društveno-političkih događaja koji su u navedenom periodu bili od značaja za suđenja za ratne zločine u Srbiji. Fond naglašava trend malog broja podignutih optužnica, uz povećan broj nedovoljno pripremljenih optužnica, oborenih prvostepenih presuda i izostanak sudskih postupaka protiv visokorangiranih počinilaca sa jedne strane, te da su sudovi prilikom određivanja kazne osuđenima za ratne zločine u velikom broju slučajeva cenili olakšavajuće okolnosti na strani optuženih, uključujući i „osobito olakšavajuće okolnosti”, ali su propustili da ih obrazlože i konkretizuju,²⁵⁹ sa druge strane.

Predsednik Srbije Tomislav Nikolić, boravio je u Moskvi početkom marta 2016. godine. Tom prilikom Nikolić je izjavio kako “vojno neutralne zemlje moraju balansirati i da iz toga sledi da ono što je potpisano sa jednim, treba potpisati i sa drugim bez priključivanja i ulaska u bilo kakve vojne saveze,” aludirajući na Srpsko-ruski humanitarni centar u Nišu. Nikolić se zalagao da se sporazum sličan onom između Vlade Republike Srbije i Organizacije NATO za podršku i nabavku (NSPO) o saradnji u oblasti logističke podrške²⁶⁰ potpiše i sa Ruskom Federacijom kada je reč o Srpsko-ruskom humanitarnom centru.

²⁵⁷ POPLAVE U SRBIJI U tri grada i 14 opština i dalje vanredna situacija, evakuisana 171 osoba. 10.3.2016. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/srbija/poplave-u-srbiji-u-tri-grada-i-14-opstina-i-dalje-vanredna-situacija-evakuisana-171/x6lmskw>

²⁵⁸ Nacrt zakona o upravljanju rizicima od elementarnih nepogoda. Kancelarija za upravljanje javnim ulaganjima. Dostupno na: <http://www.obnova.gov.rs/uploads/useruploads/Documents/Nacrt%20zakona%20o%20smanjenju%20rizika%20i%20upravljanju%20vanrednim%20situacijama%20nakon%20primedbi%20org.jed.MUP.doc>

²⁵⁹ Suđenja za ratne zločine u Srbiji tokom 2014. i 2015. godine. 7.3.2016. Fond za humanitarno pravo. Dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=31348>

²⁶⁰ Povodom usvajanja Zakona o potvrđivanju sporazuma između Vlade Republike Srbije i Organizacije NATO za podršku i nabavku (NSPO) o saradnji u oblasti logističke podrške. 16.2.2016. Saopštenje za javnost. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <http://www.ceas-serbia.org/sr/saopstenja/4590-povodom-usvajanja-zakona-o-potvrdivanju-sporazuma-između-vlade-republike-srbije-i-organizacije-nato-za-podrsku-i-nabavku-ns-po-o-saradnji-u-oblasti-logisticke-podrske>

Međutim, to pitanje je odloženo, navodno zbog činjenice da su u Srbiji raspisani prevremeni parlamentarni izbori, pa Vlada u tehničkom mandatu ne može da odlučuje o ovakvim pitanjima.²⁶¹ Tokom posete, predsednik Nikolić je zahvalio Putinu na blokadi Rezolucije o Srebrenici u Savetu bezbednosti UN i sprečavanju ulaska Kosova u UNESCO (Organizacija za obrazovanje, nauku i kulturu Ujedinjenih nacija).

Prilikom posete prvog potpredsednika Vlade Srbije i ministra spoljnih poslova Ivice Dačića Rusiji početkom aprila 2016. godine, potpredsednik Vlade Ruske Federacije Dmitrij Rogozin još jednom je insistirao da se status Srpsko-ruskog humanitarnog centra jasno definiše.²⁶²

Krajem marta 2016. u dnevnim novinama Blic je objavljen tekst o četiri Rusa koji utiču na izbore u Srbiji.²⁶³ Blic navodi da su na terenu već uveliko Vladimir Zotov, predstavnik Fonda „Gorčakov”, Sergej Gluščenko iz Medija centra „Ruski ekspres”, direktor Balkanskog centra za međunarodnu saradnju Viktor Kolbanovski, a svoju ulogu ima i šef predstavništva Privredne komore Ruske Federacije u Beogradu Aleksandar Hohlov. „Ruska strana vidi priliku za pružanje podrške onim političkim snagama sa kojima ostvaruje tesnu saradnju, kako bi postigli što bolji izborni rezultat i u Skupštini imali što više mandata. Rusi su spremni da sva delovanja, skupove i medijske nastupe podrže u svakom, pa i finansijskom smislu“, naveo je tom prilikom „dobro obavešteni” sagovornik Blica.

Krajem marta 2016, u jeku izborne kampanje, ministar spoljnih poslova Ivica Dačić, glavni koalicioni partner premijera Vučića i osoba koja se smatra naklonjenija saradnji sa Rusijom nego evropskim integracijama je, posle serije negativnih ili ciničnih ocena o prirodi i dometima petooktobarskih promena 2000. godine, konačno skroz otvorio dušu: „Danas nas napadaju sa raznih strana, i sa leve i sa desne, i oni koji misle da su Evropljani i oni koji su anti-Evropljani, ali SPS nisu uspele da unište ni NATO bombe ni petooktobarska revolucija, jer iza njih stoji kontinuitet, sigurnost, stabilnost i trajanje. Naša politika su dela, a ne reči.

²⁶¹ Srbija mora da ostane vojno neutralna. 10.3.2016. Predsednik Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/srbija-mora-da-ostane-vojno-neutralna>

²⁶² Jačanje saradnje Srbije i Ruske Federacije na svim nivoima. 1.4.2014. Ministarstvo odbrane Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/16569-2016-04-01-09-10-34?lang=lat>

²⁶³ OTKRIVAMO Četiri Rusa utiču na izbore u Srbiji. 23.3.2016. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/politika/otkrivamo-cetiri-rusa-uticu-na-izbore-u-srbiji/vvs22ln>

Sve što smo do sada radili je naša lična karta i ulaznica za budućnost. Kada govorimo o politici 90ih godina, ja svima kažem, da svi koji su se tada borili, bili su borci za slobodu i zaštitu srpskog naroda i naša politika nije bila politika zločina, već zaštite srpskog naroda. Nama treba budućnost i bolji život. Daj Bože da Srbija više nikada ne ratuje i ajmo da pobedimo u miru(...) Posebno pozdravljam otporaša Momčila Veljkovića koji se ovde našao na novinarskom zadatku. On se petog oktobra zdušno borio u rušenju Slobodana Miloševića i nas. Sada se, verujem, gorko kaje zbog toga, kada vidi rezultate te svoje borbe.”²⁶⁴

Između ove dve posete u Srbiji je krajem marta obeleženo sedamnaest godina od NATO bombardovanja SRJ, mnogo intenzivnije nego što su obeležavane prethodne godišnjice. I pored CEAS apela većina domaćih aktera, ali i ruskih diplomata i medija, da se ne manipuliše brojem žrtava i dalje su tvrdili da je tokom bombardovanja poginulo više hiljada civila i pripadnika oružanih snaga. Ambasador Rusije u Srbiji, Aleksandar Čepurin, dao je tim povodom Sputniku izjavu u kojoj se, između ostalog kaže: “Godine 1999. NATO je bombardujući Srbiju izvršio stravičan i bahat zločin, najkrvaviji u Evropi posle Drugog svetskog rata²⁶⁵: “Bombardovanje je dovelo do najtežih posledica za Srbiju. Poginulo je hiljade ljudi — većinom civili, žene, deca. Uništena je infrastruktura, kuće, mostovi. Naneta je ogromna šteta srpskoj privredi. Posledice zagađenja teritorije na jugu Srbije radioaktivnim supstancijama još treba da budu proučene (...) Rusija se, bez obzira na sve svoje probleme, trudila da pomogne i jeste pomagala Srbima, kako 1999. godine, tako i kasnije. Ne govorim to očekujući bilo kakvu zahvalnost Rusiji, a ona njoj i ne treba, već radi istine (...) Sećanja na zločine NATO-a neće izbledeti ni posle dvadeset, ni posle sto godina(...) Užasno je da zbog vojnih intervencija koje nisu odobrene od strane Saveta bezbednosti UN u svetu još uvek ginu ljudi. I tako su u napadu američke avijacije poginuli službenici srpske ambasade u Libiji. Žalosno je da Vašington neće da prizna očiglednu umešanost u ovaj incident. Nema ni rezultata istrage, ni izvinjenja, ni kazne za krivce,

²⁶⁴ "Preživeli smo NATO bombe i peti oktobar". 31.3.2016. Danas. Dostupno na: http://www.danas.rs/dodaci/branicevo/prezivali_smo_nato_bombe_i_peti_oktobar.59.html?news_id=318282

²⁶⁵ Čepurin: NATO izvršio stravičan i bahat zločin. 24.3.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/srbija/20160324/1104279417/Cepurin-NATO-zlocin-bombardovanje.html#ixzz464uUVKBo>

ni kompenzacija porodicama ubijenih (...) I, svakako, teško je verovati da se samo sticajem okolnosti u godišnjici agresije NATO protiv Srbije u kontekstu procesa u Haškom tribunalu ponovo nameće tema tobožnje srpske odgovornosti za tragične događaje na teritoriji bivše Jugoslavije početkom devedesetih godina“.

Pretpostavlja se da pod “tobožnjom srpskom odgovornošću za tragične događaje na teritoriji bivše Jugoslavije početkom devedesetih godina” ambasador ne smatra Vukovar ili Dubrovnik, da spomenemo samo neke zločine iz tog perioda.

Fond za humanitarno pravo je početkom aprila 2016. predstavio izveštaj *Pristup dokumentima o zločinima protiv međunarodnog prava u posedu institucija Srbije: državna tajna jača od prava na istinu*²⁶⁶ koji uočava trend sistematske opstrukcije pokušaja da se utvrde činjenice o ratnim zločinima počinjenim tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji. Fond smatra da je glavni razlog za odbijanje uvida u dokumenta izbegavanje kažnjavanja pojedinaca koji su bili na istaknutim položajima u vojsci i policiji i njihovo prisustvo na pozicijama moći sve do danas. Izvršna direktorka Fonda Sandra Orlović podseća da je bivši ministar odbrane Bratislav Gašić samo nekoliko dana nakon što je Fond zatražio dokumenta u vezi sa zločinima koji su počinjeni nad kosovskim Albancima u zoni odgovornosti 37. motorizovane brigade, na čijem je čelu bio aktuelni načelnik Generalštaba Vojske Srbije Ljubiša Diković, tu celokupnu arhivu proglasio državnim tajnom.²⁶⁷

Haški sud je marta 2016. u prvostepenoj presudi²⁶⁸ osudio Radovana Karadžića na 40 godina zatvora,²⁶⁹ a par dana kasnije sud je, takođe u prvostepenoj presudi, oslobodio Vojislava Šešelja, po svih devet tačaka optužnice. Vojislavu Šešelju slobodu je čestitao

²⁶⁶ Predstavljanje izveštaja „Pristup dokumentima o zločinima protiv međunarodnog prava u posedu institucija Srbije: državna tajna jača od prava na istinu“. 28.3.2016. Fond za humanitarno pravo. Dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=31507>

²⁶⁷ Državna tajna jača od prava na istinu. 5.4.2016. Danas. Dostupno na: http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/drzavna_tajna_jaca_od_prava_na_istinu.55.html?news_id=318502

²⁶⁸ Od besa do čestitki: Evo kako je svet reagovao na oslobađanje Šešelja. 31.3.2016. Newsweek. Dostupno na: <http://www.newsweek.rs/svet/71703-od-besa-do-cestitki-evo-kako-je-svet-reagovao-na-oslobadjanje-seselja.html>

²⁶⁹ Moskva: Presuda Karadžiću je politizovana. 25.3.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs.sputniknews.com/rusija/20160325/1104318362.html>

Dimitrij Rogozin, potpredsednik ruske Vlade.²⁷⁰ Komentarišući presudu Karadžiću, premijer Vučić je pokazao ili ogroman cinizam ili elementarno neznanje: "Jedini mi ne pravimo razliku prema tome da li su zločin počinili pripadnici srpskog naroda ili je zločin počinjen nad Srbima. To pokazuje veličinu našeg naroda i ozbiljnost i odgovornost Vlade."²⁷¹ Još eksplicitnija, u pervertiranju koncepta tranzicione pravde, bila je izjava premijera Vučića, takođe data povodom presude Radovanu Karadžiću: "Vlada Srbije je po presudu Radovanu Karadžiću izašla sa najodgovornijim, najjasnijim i najozbiljnijim odgovorom za javnost. Drugi u regionu i drugi zvaničnici u Evropi nisu. Rekli smo da nećemo ulaziti u sadržaj presude. Rekli smo samo jednu rečenicu, da nećemo da dozvolimo da presude iz Haga ruše Republiku Srpsku i Srbiju. To su naše zakonske i ustavne obaveze."²⁷²

Bez jasnog stava upravo državnog vrha i državnih institucija o tome šta sadrže i o čemu govore presude Haškog tribunala i drugih sudova, institucionalnog suočavanja sa ratnozločinačkom prošlošću nema. Arbitrarni koncepti pomirenja nisu adekvatan mehanizam, već stvar pojedinca. Sasvim slično, premijer Vučić postupio je i komentarišući oslobađajuću presudu Vojislavu Šešelju, nekadašnjem bliskom saradniku, naglašavajući da je "politika Velike Srbije bila pogrešna", te da "nema povratka na devedesete" bez i jednog osvrta na to šta su bili glavni elementi te pogrešne politike.²⁷³

Zaštitnik građana, Saša Janković, predao je sredinom marta 2016. godine Narodnoj skupštini Republike Srbije *Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2015. godinu*. Izveštaj je izuzetan pregled stanja u Srbiji, u kome se takođe potvrđuje trend jačanja autoritarizma i slamanja institucija. U delu koji se bavi policijom i tajnom službom, Izveštaj navodi da "VBA izmiče demokratskoj civilnoj kontroli, uskraćuje kontrolnom organu

²⁷⁰ Rogozin Šešelju: „Čestitam prijatelju“. 31.3.2016. Sputnik. Dostupno na:

<http://rs.sputniknews.com/rusija/20160331/1104490792/Rogozin-Seselj-Rusija.html>

²⁷¹ Ne razlikujemo zločin i zločinca po imenu i prezimenu. 26.3.2016. Tanjug. Dostupno na:

<http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=237701>

²⁷² Vučić: Hag zabijao eksere u kovčeg usnulog Balkana. 1.4.2016. B92. Dostupno na:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=01&nav_category=11&nav_id=1114705

²⁷³ Vučić: Štitili smo dostojanstvo građanina Šešelja. 1.4.2016. N1. Dostupno na:

<http://rs.n1info.com/a148076/Vesti/Vucic-o-presudi-Seselju.html>

podatke i prećutkuje informacije koje je po zakonu dužna da predoči.”²⁷⁴

Alarmantno stanje u okviru svoje nadležnosti istakao je i Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, Rodoljub Šabić, u svom godišnjem *Izveštaju o sprovođenju Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti za 2015. godinu*, koji je predao Skupštini aprila 2016. Izveštaj ukazuje na činjenicu da je Srbija, kada je u pitanju zaštita podataka o ličnosti, praktično na samom početku procesa primene evropskih standarda u pravnom poretku i realnom životu, kao i da je nužno taj proces učiniti daleko bržim i kvalitetnijim.²⁷⁵

Tokom aprila 2016. na poligonu Hohenfels u Nemačkoj održana je redovna vojna vežba *Saber Junction 2016*²⁷⁶ koju organizuje Evropska komanda Oružanih snaga SAD, na kojoj je angažovano oko 5000 vojnika, od toga ove godine i 100 učesnika iz Srbije. Ova vežba za srpske medije skoro da nije postojala. Otvoreno je pitanje da li je to stvar prećutnog sporazuma ili sve većeg medijskog mraka u Srbiji.

Početkom aprila 2016, pro-kremaljsko i pro-vučičevsko internet glasilo Pravda.rs procenjuje da se optužnica protiv Ivana Ivanovića zbog pravljenja spiska 30 najvećih srbomrzaca raspada.²⁷⁷ Inače, jedna od karakteristika ovog procesa je bila da su upravo kroz Pravdu curele informacije sa suđenja, poput izjava onih koje je država pozvala kao svedoke u postupku.

U proleće 2016, u vreme finalizacije ove Studije, u Srbiji su održani još jedni vanredni parlamentarni izbori, iako je Vlada koja je formirana 2014. imala stabilnu većinu. Na izbornoj listi vladajuće SNS našao se i novinar Miroslav Lazanski, koji u poslednjih nekoliko

²⁷⁴ Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2015. godinu. 15.3.2016. Zaštitnik građana. Dostupno na: <http://www.ombudsman.rs/attachments/Godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20građana%20za%202015%20latinica.pdf>

²⁷⁵ Izveštaj o sprovođenju Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti za 2015. godinu. Mart 2016. Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Dostupno na: <http://www.poverenik.rs/images/stories/dokumentacija-nova/izvestajiPoverenika/2015/IZVESTAJ2015/g.izvestaj2015.pdf>

²⁷⁶ Srpski vojnici na američkoj vežbi u Nemačkoj. 29.3.2016. Vaseljenska. Dostupno na: <http://www.vaseljenska.com/vesti/srpski-vojnici-na-americkoj-vezbi-u-nemackoj/>

²⁷⁷ SLUČAJ "SRBOMRSCI" SE RASPADA: Ni Stefanović ni Stojanović ne gone Ivanovića! 6.4.2016. Pravda. Dostupno na: <http://www.pravda.rs/2016/04/06/slucaj-srbomrsci-se-raspada-ni-stefanovic-ni-stojanovic-ne-gone-ivanovica/>

godina glorifikuje Putinov režim. Pored njega na listi SNS je i Nenad Popović, predsednik Srpske narodne partije, koja se takođe zalaže za intenzivno jačanje veza Republike Srbije sa Ruskom Federacijom. Lazanski i Popović imaju nesrazmerno veliki prostor u pro-Vladinim srpskim medijima. Direktno na SNS listi su i članovi porodice odbeglog tajkuna Bogoljuba Karića, bliskog Kremlju, supruga Milanka Karić i brat Dragomir Karić.²⁷⁸

Srpska radikalna stranka (SRS) Vojislava Šešelja, zajedno sa još četiri ekstremno nacionalističke i otvoreno pro-kremaljske liste, takođe je učestvovala u vanrednim parlamentarnim izborima, dobijajući sve više prostora u medijima kao legitimni akteri demokratskog procesa. Ostale proglašene pro-Kremlj izborne liste koje su učestvovala na izborima su: Za slobodnu Srbiju – Zavetnici - Milica Đurđević; Dveri – Demokratska stranka Srbije – Sanda Rašković Ivić – Boško Obradović; Srpsko ruski pokret – Slobodan Dimitrijević; kao i U inat – Složno za Srbiju- Narodni savez.

Članovi Republičke izborne komisije (RIK) su prvobitno doneli Rešenje o odbijanju proglašenja Izborne liste Složno za Srbiju - Narodni Savez – Glišić - Parović, koju je podnela Grupa građana Narodni savez, da bi lista sa izmenjenim nazivom U inat – Složno za Srbiju – Narodni savez bila proglašena na sednici RIK aprila 2016. Članovi tog saveza su ili bivši funkcioneri pro-kremaljskog pokreta Dveri ili političke stranke Treća Srbija, koja je u Novom Sadu na lokalnoj vlasti bila sa vladajućom SNS i izazvala niz korupcionaških skandala. Njihovi funkcioneri su nekoliko puta boravili u Rusiji. Miroslav Parović, predsednik Treće Srbije je u januaru 2015. bio u poseti Ruskoj Federaciji.²⁷⁹ U okviru posete bio je učesnik konferencije *Crkva, država i društvo – zadaci za 21. vek*. Na marginama skupa sastao se sa nekim od vodećih ličnosti iz Rusije, poput Mihaila Degtjareva, (poslanik Ruske Dume), Aleksandra Dugina (jedan od vodećih ruskih političkih stratega) i Konstantina Malofejeva.

Usred izborne kampanje, 8. aprila 2016. CESID i B92 objavili su rezultate istraživanja javnog mnjenja, po prvi put spominjući integracije u EU i NATO u istom pitanju, po kojima

²⁷⁸ "VEĆI SRBI OD SAMIH SRBA" Prozivke na račun reakcije ruskih poslanika na presudu Karadžiću. 24.3.2016. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/hronika/veci-srbi-od-samih-srba-prozivke-na-racun-reakcije-ruskih-poslanika-na-presudu/dx57d55>

²⁷⁹ Miroslav Parović u radnoj poseti Rusiji. 27.1.2015. Portal Miroslav Parović, Aktivni patriotizam. Dostupno na: <http://www.miroslavparovic.rs/polemike/miroslav-parovic-u-radnoj-poseti-rusiji/>

čak 71,6 posto ispitanika smatra da za Srbiju nije dobar ulazak u EU i NATO dok više od 55 posto anketiranih kaže da Srbija treba da se drži Rusije.²⁸⁰ Alarmanтна je, isto koliko i indikativna, činjenica da ni jedna izborna lista ili stranka nije adekvatno reagovala na ovo istraživanje. Podrška evropskim integracijama Srbije i sve veća sklonost ka Rusiji skoro uopšte nisu bili tema vanrednih parlamentarnih izbora 2016.

CEAS je sredinom aprila objavio izvršni rezime tada još radne verzije ove Studije,²⁸¹ sa podacima koji ukazuju na veliku konfuziju, pre svega kod mladih, i pojačan uticaj ruske meke moći koji cilja na eroziju demokratije, evropskih integracija, normalizacije odnosa u regionu i tranzicione pravde, u nadi da će tema dobiti značaj u izbornoj kampanji. Ni jedna stranka ili politička lista, učesnica aprilskih izbora 2016. godine, pa ni one koje sebe predstavljaju kao pro-EU opoziciju Vučićevoj vladi, nije se osvrnula na ove nalaze, iako su imali veliku medijsku vidljivost.

Početkom aprila 2016, počela je primena kontroverznog sporazuma EU i Turske o kontroli kretanja migranata i izbeglica, koji je skoro zatvorio Balkansku rutu na kojoj je i Srbija. To je premijeru Vučiću izbilo jedan od dva aduta koje je imao pred Zapadom, zbog kojih im je bio bitan i po cenu demokratije u Srbiji. Drugi je Brisleski sporazum, koji se sporo odvija na tehničkom nivou zbog političkih prilika i u Srbiji i na Kosovu, ali i sve više tenzija u odnosima. I zato postoji bojazan da je to, zajedno sa nemogućnošću da ispuni obećano tokom augusta 2015. u vezi sa elektro- snabdevanjem Kosova, kao i očekivanjima EU da se konačno pristupi izmeni Nacionalne strategije bezbednosti, pravi okidač da se Aleksandar Vučić i javno odrekne evropskih integracija.

U Makedonoji su sredinom aprila 2016. opet pokrenuta legitimna i mirna građanska okupljanja povodom odluke predsednika Ivanova da abolira sve uključene u "afere prisluškivanje". Rusko Ministarstvo spoljnih poslova pozvalo je tim povodom sve političke snage u Makedoniji da krizu u zemlji rešavaju mirnim sredstvima i upozorilo da korišćenje "ukrajinskog scenarija" i "inspirisanje državnog prevrata spolja" prethodi destabilizacijom u

²⁸⁰ B92 i CESID: Srbi za Rusiju, ne žele u EU i NATO. 8.4.2016. B92. Dostupno na:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=08&nav_category=11&nav_id=1117591

²⁸¹ Širom zatvorenih očiju: Izvršni rezime. 14.4.2016. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na:

<https://www.ceas-serbia.org/sr/publikacije/sirom-zatvorenih-ociju>

Makedoniji i na Balkanu u celini."Korišćenje 'ukrajinskog scenarija', nelegitimne akcije i državni prevrat inspirisani spolja prete dubokim potresima u Makedoniji i destabilizaciji Balkana u celini",navodi se u saopštenju ruskog Ministarstva spoljnih poslova. U saopštenju se navodi da je makedonska opozicija "ponovo postala instrument za eskalaciju" unutrašnjeg političkog konflikta, sa podrškom spolja, sa ciljem da propadnu vanredni izbori 5. juna, koji su "jedini demokratski legitimni izlaz iz duže krize." Rusko Ministarstvo spoljnih poslova podsetilo je da je njihovo održavanje usaglašeno prošlog leta, uz aktivnu saradnju EU i SAD, i ocenilo da Zapad treba da se pridržava dogovora i preuzetih obaveza. "Pozivamo sve političke snage i predstavnike međunarodne zajednice da poštuju put rešavanja situacije u Makedoniji mirnim sredstvima uz poštovanje dejstava i odluka legitimnih vlasti i rukovodstva Makedonije", navodi se u saopštenju. Moskva takođe smatra da je nedozvoljena destabilizacija osetljive situacije u Makedoniji, uslovljena složenom etnokonfesionalnom strukturom zemlje.²⁸²

Premijer Srbije je 16. aprila 2016, povodom demonstracija nezadovoljnih građana odlukama makedonskih vlasti ocenio: "Za stabilnost celog regiona važno je da problemi u Makedoniji budu što pre rešeni. Nadam se da ideje o "ukrajinizaciji" tog područja neće proći, jer to nikom na Balkanu nije potrebno."²⁸³ Tokom posete Srbiji, kojom prilikom je bio i gost na završnoj izbornoj konvenciji Vučićeve Srpske napredne stranke o EU je, negativno i netačno, govorio Sergej Železnjak, potpredsednik ruske Dume i osoba na spisku EU sankcija Rusiji.²⁸⁴ Koliko je poznato, ovu okolnost nisu javno komentarisali ni navodno progresivnija opozicija Aleksandru Vučiću i SNS, kao ni predstavnici političkog Zapada i Zapadni mediji.

Na vanrednim parlamentarnim izborima u Srbiji održanim 24. aprila 2016, sve otvorenije pro-kremaljske, a navodno još uvek pro-EU političke partije, SNS i SPS osvojile su 48,25% odnosno 10,95% glasova.

²⁸² Ruski MIP: Ukrajinski scenario prethodi Makedoniji i Balkanu. 15.4.2016. Radio Slobodna Evropa. Dostupno na: <http://www.slobodnaevropa.org/archive/news/20160415/500/500.html?id=27677111>

²⁸³ Vučić: Nikom nije potrebna „ukrajinizacija Makedonije“. 16.4.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs.sputniknews.com/srbija/20160416/1104922875/Vucic-Makedonija-Ukrajina-scenario.html#ixzz464WNaSUs>

²⁸⁴ Negodovanje povodom anti-EU retorike Sergeja Železnjaka. 22.4.2016. Saopštenje za javnost. Centar za evroatlantske studije. Dostupno na: <https://www.ceas-serbia.org/sr/saopstenja/negotovanje-povodom-anti-eu-retorike-sergeja-zeleznjaka-zamenika-predsednika-ruske-dume>

Šest otvoreno pro-kremaljskih političkih opcija su osvojile ukupno 14,95% glasova, a dve liste – Srpska radikalna stranka i koalicija Demokratska stranka Srbije - Dveri će imati predstavnike u novom sazivu Skupštine RS.²⁸⁵

Inače, na vanrednim parlamentarnim izborima 2014. godine, tadašnje nacionalističke i desničarske strukture, koje su u to vreme bile više evroskeptične nego što su otvoreno zagovarale pro-kremaljsku opciju u Srbiji, osvojile su ukupno 10.59% glasova²⁸⁶, ali niko od njih nije ušao u parlament, što rezultate izbora 2016. čini još alarmantnijim u smislu jačanja ruske meke moći.

Dodatno, pobednička lista navodno pro-EU orijentisane SNS je na poslednjim izborima imala više pro-kremaljski orijentisanih pojedinaca i koalicionih partnera nego na izborima 2014. Visoki zvaničnici SNS i SPS su u periodu posle objavljivanja preliminarne rezultata, na konstataciju novinara da su na izborima pobedile “evrounijatske strukture” – inače, termin koji za pro-EU opcije koriste ruski zvaničnici - u glas demantovale takvu kvalifikaciju i izjavile: „Ne, pobedio je premijer Vučić i dobro izbalansirana spoljna politika.”²⁸⁷.

Takozvana “demokratska opozicija” osvojila je svega 17% i tri liste (Demokratska stranka, Koalicija LDP-SDS-LSV i Pokret Dosta je bilo) će ući u novi saziv Skupštine.

Evropska komisija ocenila je da su građani Srbije pokazali na izborima snažnu podršku strateškom cilju svoje zemlje - pridruživanju EU: “Srbija je napravila velike korake na svom putu ka EU, otvorivši prošle godine prva pregovaračka poglavlja. Uvereni smo da će Srbija nastaviti taj napredak sa obnovljenom posvećenošću reformama, naročito kada je reč o

²⁸⁵ Rezultati pro-kremaljskih izbornih lista na vanrednim parlamentarnim izborima u Srbiji 2016. Srpska radikalna stranka: 8,10%, Demokratska stranka Srbije - Dveri: 5,03%, Zavetnici Milica Đorđević: 0,73%, U inat - Složno za Srbiju - Narodni savez: 0,47%, Ruska stranka: 0,36%, Srpsko-ruski pokret: 0,26%.

²⁸⁶ Demokratska stranka Srbije: 4.24%, Srpska radikalna stranka: 2.01%, Dveri: 3.58%. Treća Srbija: 0.45%, Grupa građana "Patriotski front" - dr. Borislav Pelević: 0.13%, Ruska stranka: 0.18%. Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije. Mart 2014. Republički zavod za statistiku. Dostupno na: http://webbrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/42/07/Parlamentarni_Izbori_2014.pdf

²⁸⁷ Emisija Ćirilica: Vučićević, Gojković, Đukić Dejanović. 25.4.2016. TV Happy. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=jKzYo7lt008>

vladavini prava i ekonomiji, i nastaviti dijalog s Prištinom.”²⁸⁸

Šef međunarodnog komiteta Saveta Federacije Rusije Konstantin Kosačov izjavio je: “Na izborima u Srbiji i Austriji pobedile su sile koje se zalažu za noviju Evropu, gde ne važi podela na kandidate za EU i NATO i na „one druge“ i gde nema nepremostivih granica između onih koji su već „ušli unutra“ i onih koji to nisu.”²⁸⁹

Istovetnu ocenu o trendu formiranja “novije Evrope” i njene pobede na parlamentarnim izborima u Srbiji, samo par sati kasnije, izneo je i jedan od otvoreno pro-kremaljskih kandidata na listi pobedničke SNS, Miroslav Lazanski.²⁹⁰

Potpredsednik Nemačkog Maršalovog Fonda Ivan Vejvoda ocenio je da su srpski glasači ponovo pokazali da biraju Zapad, te da se od demokratske izborne pobede nad režimom Slobodana Miloševića 2000. godine, eksperti pitaju da li je Srbija konačno napravila izbor između EU, odnosno Zapada, i Rusije, ukazujući da su svi izbori u poslednjih 15 godina iznedrili pro-evropsku većinu. Evroskeptici ili zagriženi anti-zapadnjaci, krajnje desničarske partije osvojile su manje od 15 posto glasova i samo su dve partije koje se protive ulasku u EU osigurale mesto u parlamentu. Preostalih 87 posto, smatra Vejvoda, partije su proevropske orijentacije.²⁹¹

Tokom finalizacije ove Studije, aktuelni srpski ministar odbrane, Zoran Đorđević, je boravio na skupu u Moskvi gde se susreo sa ruskim kolegom Šojgujem, kao i sa ministrima odbrane Republike Belorusije i Republike Jermenije.²⁹² Govoreći na 5. Moskovskoj međunarodnoj konferenciji o bezbednosti Đorđević je izjavio da su danas „obojene revolucije“ glavni faktor destabilizacije u mnogim regionima sveta, a da težnja ka internacionalizaciji može da

²⁸⁸ EK: Građani Srbije pokazali snažnu podršku pridruživanju EU. 25.4.2016. Blic online. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/politika/ek-gradani-srbije-pokazali-snaznu-podrsku-pridruzivanju-eu/gmt7wsy>

²⁸⁹ Kosačov: Izbori u Srbiji i Austriji — signal za promene u Evropi. 25.4.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/rusija/20160425/1105165361/rusija-izbori-evropa-izmene.html>

²⁹⁰ LAZANSKI DAO ODGOVOR NA PITANJE: Ima li opozicija razloga za slavlje?. 25.4.2016. Pravda. Dostupno na: <http://www.pravda.rs/lat/2016/04/25/lazanski-dao-odgovor-na-pitanje-ima-li-opozicija-razloga-za-slavlje/>

²⁹¹ Ivan Vejvoda: Srbija je glasala za nastavak puta ka EU i to obavezuje Vučića i SNS da idu ka cilju zacrtanom za 2020. godinu - ulazak u EU. 25.4.2016. NSPM. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/hronika/ivan-vejvoda-srbija-je-glasala-za-nastavak-puta-ka-eu-i-to-obavezuje-vucica-i-sns-da-idu-ka-cilju-zacrtanom-za-2020.-godinu-ulazak-u-eu.html?alphabet=l>

²⁹² Đorđević na Moskovskoj konferenciji. 28.4.2016. Ministarstvo odbrane Republike Srbije. Dostupno na: http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=9556

dovede do direktne vojne agresije.²⁹³ Predsednik SAD Barak Obama je u međuvremenu naglasio značaj produženja sankcija Ruskoj Federaciji.

Svoj veliki ekskluzivni uskršnji intervju, premijer Vučić je, kao i novogodišnji, dao notornom tabloidu Informer, otvoreno pro-kremaljske orijentacije.

U međuvremenu, Radio Slobodna Evropa objavljuje da su svi dosadašnji povratnici iz Ukrajine, koji su ratovali na strani pro-ruskih pobunjenika, sa nadležnim Tužilaštvom sklopili sporazum o priznanju krivice, koji bi, ako je suditi prema primeru jednog od njih, Radomira Počuće, mogao da im donese samo uslovne kazne. Više javno tužilaštvo u Beogradu još uvek se zvanično ne oglašava o informaciji da je sa 20 državljana Srbije koji su se vratili nakon učešća u ratnim sukobima u inostranstvu, zaključilo sporazum o priznanju krivice. "Mi, do dana današnjeg, nemamo zvaničan stav Tužilaštva. Tužilaštvo ćuti", rekao nam je Meho Omerović, čija je Socijaldemokratska partija predložila izmene Zakona kojima bi se omogućilo da takozvani "Psi rata" budu krivično kažnjeni.²⁹⁴

Istovremeno, predsednik Srbije Tomislav Nikolić, u intervjuu za pro-kremaljski portal Sputnik, izjavio je da je „svima jasno da je Evropa nužno zlo“.²⁹⁵

Do objavljivanja finalne i integralne verzije ove Studije, navodno pro-demokratska javnost Srbije i politički Zapad nastavili su da ignorišu sve češću upotrebu fraze "ukrajinski scenarij" u istom kontekstu u kome to radi Kremlj, od navodno pro-EU pobednika aprilskih izbora u Srbiji, Vučićevog SNS.

6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na Zapadnom Balkanu je tokom 2015-2016 godine, a u Srbiji pogotovu, pod nosom domaće demokratske javnosti i političkog Zapada koji se bavi Balkanom i Srbijom, došlo do

²⁹³ Izlaganje Ministra odbrane Republike Srbije na 5. Moskovskoj konferenciji o međunarodnoj bezbednosti na temu „Globalna bezbednost i vojna saradnja. Ministarstvo odbrane Republike Srbije. Dostupno na: http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/govor_final.pdf

²⁹⁴ Sa ratišta iz Rusije na slobodu u Srbiju. 9.5.2016. Radio Slobodna Evropa. Dostupno na: <http://www.slobodnaevropa.org/content/sa-ratista-iz-rusije-na-slobodu-u-srbiju/27715156.html>

²⁹⁵ Mandat ću poveriti Aleksandru Vučiću. 8.5.2016. Sputnik. Dostupno na: <http://rs-lat.sputniknews.com/intervju/20160508/1105504171/Mandat-cu-poveriti-Vucicu.html>

značajnog jačanja ruske meke moći. Ona prerađuje istoriju; pervertira koncepte demokratije, civilnog društva, tranzicione pravde i EU integracija; demonizuje NATO; uspešno uvodi propagandu u medije; osniva stukture koje liče na demokratske; bira metode rada koji liče na demokratske, ali to nisu, zloupotrebljavajući u tu svrhu ostvareni nivo demokratizacije Srbije. Cilj ruske meke moći u celom regionu Zapadnog Balkana, pa i u Srbiji, je da: destabilizuje region, diskredituje koncept nenasilnih promena autoritarnih režima, zaustavi procese demokratizacije i evropskih integracija, pervertira proces tranzicione pravde i demonizuje saradnju ili učlanjenje u NATO. Istovremeno, saradnja sa Rusijom se sve uspešnije predstavlja kao funkcionalna alternativa EU i NATO, iako za to nema mehanizama. Za razliku od drugih zemalja regiona, ruska meka moć za ostvarivanje svojih ciljeva u Srbiji nailazi na širom otvorena vrata.

Većina pro-kremaljskih struktura, novih instrumenata ruske meke moći u Srbiji, mapiranih u okviru ove Studije nastala je *ispod radara* u poslednjih nekoliko godina. Zajedničke karakteristike su im: netransparentne organizacione strukture; nedostatak jasno navedenih izvora i načina finansiranja; zagovaranje nedemokratskih tekovina; nepoštovanje principa podele vlasti, vladavine prava i zaštite ljudskih prava; relativizacija ili pogrešno predstavljanje pojmova ličnih i kolektivnih sloboda; netačna interpretacija stanja zakonodavstva u oblasti manjinskih prava; i drugi načini obmanjivanja građana Srbije.

Namerno se šire *self-fulfilling* konstruisani i činjenično neutemeljeni narativi o prirodi istorijskih odnosa, obimu privredne saradnje i mogućnostima za njeno povećanje. Budućnost saradnje Srbije i Ruske Federacije se pogrešno upoređuje sa procesom evropskih integracija, koji je potpuno različit od bilo kakvih bilateralnih odnosa. Takvo netačno poređenje se zatim nudi kao legitimna alternativa procesu evropskih integracija Srbije.

Pro-kremaljska propaganda se uspešno uvukla u skoro sve *mainstream* medije u Srbiji. Realizuju je kako zvanična Moskva, tako i zvanični Beograd. Nažalost, ona ni u široj ni u stručnoj javnosti ne nailazi na kritički osvrt.

Retorika u izbornoj kampanji, izbor ključnih partnera vladajućih struktura u izbornom procesu i sami rezultati vanrednih parlamentarnih izbora u Srbiji održanih aprila 2016,

nažalost, potvrđuju tezu o rastućem uticaju ruske meke moći u Srbiji, čiji je jedan od glavnih ciljeva diskreditacija i netačna interpretacija koncepta EU i njenog proširenja.

Mimo ocena Evropske komisije i većine Zapadnih medija, u Srbiji na parlamentarnim izborima nije pobedila pro-EU opcija, bar ne u onom smislu iskrene politike zalaganja za ulazak Srbije u EU, što je takođe posledica delovanja ruske meke moći i drugih aspekata ruske politike u Srbiji i na Balkanu.

Postoji bojazan da politički Zapad upada u vlastiti *self-fulfilling* narativ o pro-EU Srbiji, za koji ima sve manje utemeljenja, dok Srbija klizi u autokratiju, koju formalni proces pregovora po poglavljima ne može da spreči, kao što je to očito u slučaju Turske. Potrebno je da politički Zapad, i pored drugih većih i značajnijih izazova sa kojima se suočava, uvidi da sadašnji pristup Srbiji *širom zatvorenih očiju* nije ni u njegovom interesu, ni u interesu demokratske i stabilne Srbije i Balkana.

Takozvana progresivna opozicija u Srbiji, kvalitetni mediji i civilno društvo takođe moraju biti mnogo jasniji o vrednosnom i spoljnopolitičkom kursu Srbije; prirodi procesa EU integracija, značaju NATO integracija za Srbiju, te uticaju zvanične Moskve na urušavanje demokratskih procedura i smanjenje nivoa sloboda u Srbiji o kojima i sami govore. Novoosnovane pro-demokratske strukture, podržane od Zapadnih donatora, mahom se bave stanjem u medijima ili borbom protiv korupcije, dok se spoljna i bezbednosna politika, uključujući i sve jači nedemokratski uticaj Kremlja, skoro i ne analiziraju, niti se zvanični Beograd oko toga isterava na crtu koliko oko pitanja stanja u medijima i korupcije u društvu.

Kako dalje?

Zapadna međunarodna zajednica bi morala što pre prestati sa snižavanjem standarda i očekivanja u procesima integracija i saradnje sa zemljama Zapadnog Balkana, uz istovremeno intenziviranje pomoći, umesto sve očitijeg otaljavanja posla, u realizaciji tih procesa. Ona mora ostati dosledna svojim principima i obećanjima koja se tiču mogućnosti realizacije punopravnog članstva u EU i NATO ako za to zemlje kandidati ispune uslove, bez obzira na nove geopolitičke trendove i izazove sa kojima se susreće.

Potrebno je da se na Zapadnom Balkanu, kako je to već slučaj na političkom, mnogo stabilnijem Zapadu, a u Srbiji pogotovu zbog posebnih okolnosti na koje Moskva računa, uloži više resursa u cilju preventive i reduciranja svih negativnih efekata prodora ruske meke moći i drugih oblika delovanja zvanične Moskve. Bilo bi dobro i u regionu podstaći rasprave o unutrašnjim i spoljnim pretnjama liberalnim demokratijama, uz podsećanje na njihove osnovne principe i dostignuća, koja se sve češće devalviraju ili uzimaju zdravo za gotovo.

Paralelno s tim potrebno je što pre:

- Pitati Aleksandra Vučića, i njegove stare - a verovatno i nove - ministre šta tačno podrazumevaju pod “nedopuštanjem ukrajinskog scenarija u Srbiji” i kako konkretno planiraju da ga spreče;
- Ispitati zakonitost delovanja novostvorenih pro–kremaljskih struktura i insistirati na njihovoj većoj transparentnosti;
- U skladu sa zakonodavstvom Republike Srbije odgovoriti na sve primedbe o položaju etničkih Rusa u Srbiji;
- Definisati *time frame* i *end game* procesa normalizacije odnosa Srbije i Kosova, koji je uzrokovao veliku popustljivost Zapada prema vladama Aleksandra Vučića, što je on skupo naplatio jačajući svoju autokratsku vlast;
- Pružati jaču podršku procesima tranzicije pravde, pre svega suđenjima pred domaćim sudovima, ne bi li se sistem bezbednosti očistio od kadrova koji se u strahu od pravde okreću zvaničnoj Moskvi, koju ti procesi iskreno ne zanimaju;
- Fokusirati se, konačno, na reformu sistema bezbednosti, s naglaskom na demokratskoj kontroli. U tu svrhu potrebno je iskoristiti sve mehanizme koje omogućava Individualni akcioni plan partnerstva (IPAP) Srbije sa NATO, kao i relevantna poglavlja u pregovorima sa EU;

-Ući u široku javnu raspravu, na racionalnim osnovama, o usvajanju nove Strategije nacionalne bezbednosti, što se od Srbije očekuje i tokom pregovora sa EU u okviru Poglavlja 31 –Spoljna, bezbednosna i odbrambena politika;

-Usvojiti već izrađen Zakon o smanjenju rizika od elementarnih i drugih nepogoda i upravljanju u vanrednim situacijama, te i na taj način sprečiti netransparentno delovanje takozvanog Srpsko-ruskog humanitarnog centra;

-Podstaći široku raspravu o sve većoj potrebi zajedničkog delovanja EU i NATO;

-Konačno iznutra pokrenuti raspravu o potrebi članstva Srbije u NATO.

7. DODACI: TABELA PRO-KREMALJSKIH STRUKTURA KOJE DELUJU U SRBIJI SA OSNOVNIM JAVNO DOSTUPNIM INFORMACIJAMA O NJHOVOM PRAVNOM STATUSU

	Naziv	Internet stranica	Registracija APR- Registar političkih stranaka- Registar mediji	Oglašavanje na internet stranici	Registrant prema RNIDS (Registar nacionalnog internet domena Srbije)	Ukupan broj- Posebne napomene
	<i>Politički pokreti</i>					16
1	Srpski narodni pokret 1389	http://www.snp1389.rs/	Registrovan- Zastupnik: Miša Vacić	Nema	Miša Vacić	
2	Pokret 1389	http://www.1389.org.rs/naslovna.html	Registrovan- Zastupnik: Radojko Ljubičić	Nema	Radojko Ljubičić	
3	SNP Naši	http://nasisrbija.org/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
4	Obraz	http://obraz.rs	Brisan iz registra	Nema	Mladen Obradović	

			2009.godine			
5	Srpski sabor Zavetnici	http://zavetnici.rs/	Registrovan	Nema	Nenad Vukčević	
6	Rodoljubivi savez	Nema	Nije registrovan (sporazum o koaliciji)	Nema	Nema internet stranu	
7	Istočna alternativa	http://www.istocnaalternativa.rs/	Registrovan	Nema	Dragan Todorović	
8	Srpska liga	http://srpskaliga.rs/	Registrovan	Nema	Aktivirana zabrana prikazivanja podataka	
9	Narodna mreža	https://www.narodnamreza.com/sr/	Registrovan	Nema	Nemanja Nedeljkovic	
10	Pokret za Srbiju	http://pokretzasrbiju.org/	Registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
11	Srpska verikala	http://srpskavertikala.org/	Registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
12	Srbska Akcija	http://www.srb-akcija.org/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u	

					RNIDS	
13	Srbi na okup	http://srbinaokup.info/	Registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
14	Nacionalni srpski front	http://nsfront.org/?lang=lat	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
15	Patriotski front	http://www.patriotskifront.rs/	Registrovan	Nema	Zoran Vranješević	
16	Kosovski front	http://kosovo-front.ru/price	Registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
	<i>Ruske organizacije-ispostave u Srbiji</i>					2
17	Ruski institut za strateške studije (RISI)	risi.serbia@gmail.com	Status nepoznat	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
18	Međunarodni fond društvenog jedinstva pravoslavnih naroda	http://www.ifuocn.com/	Status nepoznat	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
	<i>Ruske fondacije koje deluju u Srbiji</i>					3

19	Gorčakov Fond	http://gorchakovfund.ru/	Nije registrovan u Srbiji	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
20	Fond Svetog Andreja Prvozvanog	http://istoki-foundation.org/en/programmers/	Nije registrovan u Srbiji	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
21	Centar Nacionalne slave	http://istoki-foundation.org/en/programmers/glory/	Nije registrovan u Srbiji	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
	Portali					8
22	Fond Strateške Kulture	http://www.fsksrb.ru/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
23	Koreni	http://www.koreni.rs/	Nije registrovan	Ima	Nikola Janić	
24	Društvo srpsko-ruskog prijateljstva i ruske dijasporo "Resurs"	http://resu.rs/	Registrovan kao udruženje	Nema	Radojka Kovač	
25	Srpski rodoljubi	http://rodoljubi.weebly.com/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	

26	Oslobođenje	http://oslobodjenje.rs/	Nije registrovan	Ima	Aktivirana zabrana prikazivanja podataka	
27	Srpska.ru	http://www.srpska.ru/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
28	Evroazijska Unija (Facebook community)	https://www.facebook.com/evroazijskiekonomskisavez	Nije registrovan	Nema	Nema internet stranu	
29	Goran Davidović-zvanični sajt	http://gorandavidovic.com/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
	<i>Proruske političke partije</i>					14
30	Srpska radikalna stranka SRS	http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/	Upisan u Registar političkih stranaka	Nema	Srpska radikalna stranka	
31	Dveri	https://www.dverisrpske.com/sr/	Registrovani kao udruženje, da bi se od	Nema	Nije registrovan u RNIDS	

			oktobra 2015. upisali u Registar političkih stranaka			
32	Demokratska stranka Srbije DSS	http://dss.rs/	Upisan u Registar političkih stranaka	Nema	Demokratska stranka Srbije	
33	Srpska narodna partija SNP	http://www.srpskanarodnapartija.rs/	Upisan u Registar političkih stranaka	Nema	Aktivirana zabrana prikazivanja podataka	
34	Ruska stranka	http://www.ruskastranka.rs/	Upisan u Registar političkih stranaka	Nema	Slobodan Nikolić	
35	Stranka Rusa Srbije RUS	http://www.strankarusasrbije.rs/	Upisan u Registar političkih stranaka	Nema	Maja Stogov Damjanović	
36	Srpsko-ruski pokret	https://www.facebook.com/Srpsko-RUSKI-Pokret-924919147601307/	Nije registrovan	Nema	Nema internet stranu	

37	Vreme je za akciju -Srpska liga	Nema	Registrovan kao udruženje	Nema	Nema internet stranu	
38	Srpska liga - Nova srpska desnica	http://srpskaliga.rs/	Registrovan kao udruženje	Nema	Aktivirana zabrana prikazivanja podataka	
39	Pokret „Svetozar Miletić“	http://testmiletic.awardspace.info/	Registrovan kao udruženje	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
40	Državotvorni pokret Srbije	http://www.dps.rs/	Registrovan kao udruženje	Nema	DPS - Državotvorni pokret Srbije	
41	Srpski otadžbinski front	https://srpskiotadzbinskifront.wordpress.com/	Registrovan kao udruženje	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
42	Treća Srbija	http://trecasrbija.rs	Registrovana kao udruženje	Nema	Centar za savremenu edukaciju- Aleksandar Đurđev	
43	Jedinstvena ruska stranka	https://www.facebook.com/Jedinstvena-ruska-stranka-Pan%C4%8Devo-1604376699837120/	Upisana u Registar	Nema	Nema internet stranu	

			političkih stranaka			
	<i>NVO- Udruženja građana</i>					21
44	Centar za strateške alternative	http://www.strateskealternative.rs/	Registrovan	Nema	Aleksandar Mitić	
45	Fondacija Dostojanstvo	http://fonddostojanstvo.rs/	Registrovan	Nema	Miroslav Ilić	
46	Pravoslavna porodica	http://xn--80aaaahbp6awwhfaeihkk0i.xn--c1avg.xn--90a3ac/	Registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
47	Beogradski forum za svet ravnopravnih	http://www.beoforum.rs/	Registrovan	Ima	Beogradski forum za svet ravnopravnih	
48	Centar za razvoj međunarodne saradnje	http://crms.org.rs/	Registrovan	Nema	Aleksandar Ćorluka	
49	Podržite nas	http://www.podrzitenas.org.rs/	Registrovan	Nema	Podržite nas	
50	Slovensko društvo	http://sloven.org.rs/srb/	Registrovan	Ima	Dragan Bunardžić	
51	Forum za odgovornu	Nema	Registrovan	Nema	Nema internet stranu	

	politiku					
52	Srpski kod	http://srpskikod.com/	Registrovan	Ima	Registrovan kao NVO Naša Srbija	
53	Svesrpski narodni front	https://www.facebook.com/sfront	Nije registrovan	Nema	Nema internet stranu	
54	Institut za noviju istoriju Srbije	http://www.inisbgd.co.rs/	Nije registrovan	Nema	Momčilo Mitrović	Na APR nema podataka o registraciji, iako je na RNIDS priložen matični broj
55	Udruženje srpsko-ruskog prijateljstva Veternik	http://www.srpveternik.org.rs/index.html	Registrovan	Nema	Ljiljana Čakarević	
56	Društvo srpsko-ruskog prijateljstva Rusk	http://ruskiklubnis.weebly.com/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	

57	Srpsko-rusko-belorusko prijateljstvo Srbije	http://www.srpsko-rusko.com/pocetna/	Registrovan	Ima	Nije registrovan u RNIDS	
58	Društvo srpsko-slovenske solidarnosti Kosova i Metohije "Grigorije Stepanovič Ščerbina"	http://www.dsss-scerbina.co.rs/	Registrovan	Nema	Momir Kasalović	
59	Centar za istraživanje pravoslavnog monarhizma	http://www.czipm.org/o_nama.html	Nije registrovan	Ima	Nije registrovan u RNIDS	
60	Društvo srpsko-ruskog prijateljstva "Sv. Aleksandar Nevski"	http://dsrpsu.org	Registrovan	Ima	Nije registrovan u RNIDS	

61	Evroazijski centar	http://evroazijskicentar.com/	Nije registrovan	Ima	Nije registrovan u RNIDS	
62	Pokret Evroazijska Srbija	http://ekcs.rs/	Registrovan	Nema	Goran tešić	
63	Rusija u mom srcu	https://rusijaumomsrcu.wordpress.com/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
64	Evroazijski bezbednosni forum	http://www.eabezbednost.org/	Registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
	<i>Studentske organizacije</i>					6
65	Srpski politički forum	https://www.facebook.com/spffpn http://spf.fpn.bg.ac.rs/	Registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
66	Asocijacija studenata sovjetskih i ruskih fakulteta	http://www.ruskistudentiscg.org/aktuelnosti.html	Registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	

	iz Srbije					
67	Studenti za istinu (kancelarija u Kosovskoj Mitrovici i Sarajevu)	https://studentizaistinu.wordpress.com/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
68	Sistem vrednosti (Pravni fakultet)	https://www.facebook.com/sistemvrednosti	Registrovan	Nema	Nema internet stranu	
69	SKOJ	http://www.skoj.org.rs/	Nije registrovan	Nema	Branko Kitanović	Na APR nema podataka o registraciji, iako je na RNIDS priložen matični broj
70	Studentska akcija	https://www.facebook.com/studentska.akcija/	Nije registrovan	Nema	Nema internet stranu	
	<i>Sunardničke organizacije u Srbiji</i>					10
71	"Sveslavica"	Nema	Registrovan	Nema	Nema internet	

					stranu	
72	Obštekkadetsko udruženje Ruskih kadetskih korpusa u inostranstvu pri Ruskom domu u Beogradu	Nema	Nije registrovan	Nema	Nema internet stranu	
73	Udruženje ruskih sunarodnika “Luč”	www.luc-serbia.com	Registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
74	Udruženje sunarodnika i prijatelja Rusije “Rusija”	http://rusrb.org.rs/	Registrovan	Nema	Bojana Mumović Peruško	
75	Udruženje srpsko-ruskog prijateljstva “Pukovnik Rajevski”	Nema	Nije registrovan	Nema	Nema internet stranu	

76	Srpsko rusko-udruženje "Bela Crkva"	Nema	Registrovan	Nema	Nema internet stranu	
77	"Ruski talas"	Nema	Registrovan	Nema	Nema internet stranu	
78	Društvo za očuvanje spomena na Ruse u Srbiji	Nema	Registrovan	Nema	Nema internet stranu	
79	Ruska nacionalna manjina	www.ruskanacionalnamanjina.rs	Nije registrovan	Ima	Tatjana Vučenović	
80	Društvo "Srpsko-ruska veza"	Nema	Nije registrovan	Nema	Nema internet stranu	
	<i>Ruski mediji u Srbiji</i>					6
81	Sputnik	http://rs.sputniknews.com/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
82	Ruski ekspres	http://srb.ruskiekspres.rs/	Registrovan	Nema	Evgeny Baranov	Registrovan kao aktivno privredno

						društvo pod imenom: Medija centar Nogina i Kurinoja Ruski ekspres D.O.O. Beograd-Savski Venac
83	Ruska reč	http://ruskarec.ru/	Nije registrovan	Ima	Nije registrovan u RNIDS	
84	Vostok	http://www.vostok.rs/	Nije registrovan	Nema	Saša Savićević	
85	Gazeta	http://vesti-gazeta.com/index.php	Nije registrovan	Nije dostupna internet strana	Nije registrovan u RNIDS	
86	News Front	http://srb.news-front.info/	Nije registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
	<i>Srpski proruski mediji</i>					16
87	Srbinfo	http://srbinfo.info/	Registrovan	Nema	Nije	

					registrovan u RNIDS	
88	Fond strateške kulture	http://www.fsksr.rs/	Nije registrovan	Ima	Nije registrovan u RNIDS	
89	Geopolitika	http://www.geopolitika.rs/index.php/sr/	Registrovan	Ima	Slobodan Erić	
90	SRBski FBReporter	http://facebookreporter.org/	Nije registrovan	Ima	Nije registrovan u RNIDS	
91	Vidovdan	http://www.vidovdan.org/	Registrovan	Ima	Nije registrovan u RNIDS	
92	CEOPOM Istina	http://www.ceopom-istina.rs/	Nije registrovan	Ima	Dragan Milašinović	
93	Infoport	http://infoport.co/	Registrovan	Nema	Nije registrovan u RNIDS	
94	Intermagazin	http://www.intermagazin.rs/	Nije registrovan	Ima	Zoran Kordić	
95	Novi Standard	http://www.standard.rs/	Registrovan	Ima	New Standard Media d.o.o.	
96	Princip	http://www.princip.me/	Nije registrovan	Ima	Nije registrovan u	

					RNIDS	
97	Pravda	http://www.pravda.rs/	Registrovan	Ima	Avala press d.o.o. - Tomislav Dragojlović	
98	Pečat	http://www.pecat.co.rs/	Registrovan	Ima	Naš Pečat ad Beograd	Registrovan kao aktivno privredno društvo pod imenom: Izdavačko preduzeće Naš Pečat AD Beograd
99	Nova srpska politička misao	http://www.nspm.rs/	Registrovan kao udruženje	Ima	Istraživačko informativni centar- Nova srpska politicka misao	Zastupnik: Đorđe Vukadinović
100	Oslobođenje	http://oslobodjenje.rs/	Nije registrovan	Ima	Aktivirana zabrana prikazivanja	

					podataka	
101	Kosmopol	http://kosmopol.rs/	Nije registrovan	Nema	Željko Cajić	
102	Snaga naroda (radijski kanal)	http://snaganaroda.net/o-nama	Nije registrovan	Ima	Nije registrovan u RNIDS	
	<i>Portal - nepoznat vlasnik</i>					2
103	Fakti	http://www.fakti.rs/	Nije registrovan	Ima	Đuro Bilbija	
104	IN4S portal	http://www.in4s.net/	Nije registrovan	Ima	Nije registrovan u RNIDS	U pitanju je portal u Crnoj Gori
	Ukupan broj					104

O CENTRU ZA EVROATLANTSKE STUDIJE

Centar za evroatlantske studije (CEAS) je nezavisna, ateistička, socio-liberalna, političko istraživačka think-tank organizacija, vođena ideologijom i vrednostima. Osnovana je 2007. godine od strane male grupe kolega istomišljenika koji dele svest o međusobnoj povezanosti globalnih i regionalnih trendova, orijentacije državne spoljne politike, reforme sektora bezbednosti i odbrane i tranzicione pravde u Srbiji. Imajući na umu te ideje, CEAS je osnovan sa sledećim misijama:

- da ubrza proces integracija Srbije u EU i ojača kapacitete Srbije da se suoči sa globalnim izazovima kroz zajedničko međunarodno delovanje, koje će rezultirati punopravnim i aktivnim članstvom u EU,
- da ojača saradnju sa NATO i zagovara puno i aktivno članstvo Republike Srbije u Alijansi,
- da promoviše regionalnu saradnju i podiže javnu svest o njenom značaju
- da nametne snažnu konstrukciju demokratskog nadzora nad sistemom bezbedosti,
- da podrži razvoj mehanizama tranzicione pravde, njeno sprovođenje u Srbiji i Zapadnom Balkanu, kao i razmenu pozitivnih iskustava, da naglasi važnost mehanizama tranzicione pravde za uspešnu reformu sektora bezbednosti u post konfliktnim društvima koja prolaze kroz tranziciju ka demokratiji.

Kako bi ostvario svoju misiju, CEAS targetira kreatore srpske politike i javno mnjenje u Srbiji, kao i međunarodne organizacije, vlade i druge aktere koji se bave Srbijom i regionom Zapadnog Balkana, ili temama kojima se i CEAS bavi, kroz promovisanje i zagovaranje inovativnih, primenjivih i praktičnih politika, usmerenih na:

- održavanje koraka sa trendovima i razvojem u socio-liberalnim studijama i praksom, i sa jačanjem socio-liberalne demokratije u Srbiji;
- prihvatanje principa primata individualnih nad kolektivnim pravima, uz poštovanje onih prava koje pojedinci mogu ostvarivati samo kroz zajedničko delovanje;
- jačanje principa sekularne države i promovisanje ateističkog pojmanja sveta;

- doprinošenju podizanj i očuvanju otvorenijeg, slobodnijeg, prosperitetnijeg i kooperativnijeg internacionalnog poretka, zasnovanog na inteligentnoj globalizaciji i ravnopravnom održivom razvoju;

Kvalitetnim istraživanjem i posvećenim radom, CEAS generiše tačne i priznate analize prvenstveno iz oblasti spoljne, bezbednosne i odbrambene politike sa preporukama baziranim na njihovim suštinskim vrednostima, sa posebnim fokusom na:

- ubrzavanje procesa evropskih integracija Srbije i jačanje njenih kapaciteta da se suoči sa globalnim izazovima kroz zajedničku internacionalnu akciju, u cilju punpravnog i aktivnog članstva Srbije u EU;

- jačanje saradnje sa NATO i zagovaranje punpravnog i aktivog članstva Srbije u Alijansi;

- promociji značaja regionalne saradnje;

- podržavanje razvoja mehanizama tranzicione pravde, njeno sprovođenje u Srbiji i Zapadnom Balkanu, kao i razmenu pozitivnih iskustava, naglašavanje važnosti mehanizama tranzicione pravde za uspešnu reformu sektora bezbednosti u post konfliktnim društvima koja prolaze kroz tranziciju ka demokratiji;

- promovisanje humanitarne i bezbednosne doktrine Odgovornost da se zaštiti koja kaže da države nose primarnu odgovornost zaštite svojih građana od genocida, ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i etničkog čišćenja, da međunarodna zajednica ima odgovornost da pomaže državama u nošenju ove odgovornosti i da bi međunarodna zajednica trebalo da koristi prikladna diplomatska, humanitarna i druga mirnodopska sredstva da zaštiti populaciju od ovih zločina ako država u tome ne uspe ili ukoliko je ona sama izvršilac zločina;

- promovisati politiku otvorene uprave, sa ciljem da se uprava konkretno obaveže da promoviše transparentnost, jačanje građana, borbu protiv korupcije i koristi nove tehnologije za jačanje uprave.

CEAS sprovodi svoju misiju kroz različite projekte u okviru 5 stalnih programa:

I Sveobuhvatno praćenje aktuelnih međunarodnih odnosa i spoljne politike Republike Srbije

II Zagovaranje punopravnog aktivnog članstva Srbije u EU i NATO

III Zagovaranje sveobuhvatne reforme sektora bezbednosti u Srbiji

IV Zagovaranje jačanje energetske bezbednosti u Srbiji

V Liberalizam, ljudska prava, Odgovornost da se zaštiti, Tranziciona pravda i Otvorena uprava u globalizovanom svetu

CEAS je aktivni član koalicije za REKOM, koja okuplja više od 1.800 organizacija civilnog društva, pojedinaca iz svih država nastalih raspadom bivše SfrJ. Među njima su i udruženja roditelja i porodica nestalih osoba, veterana, novinara, predstavnika manjinskih etničkih zajednica, organizacija za zaštitu ljudskih prava i sl. Koalicija za REKOM predlaže da vlade (ili države) osnuju REKOM, nezavisnu, međudržavnu Regionalnu komisiju za utvrđivanje činjenica o svim žrtvama ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava počinjenih na teritoriji bivše SFRJ u periodu 1991–2001.

Tokom 2012. godine, CEAS je postao i prva organizacija civilnog društva iz regiona Jugoistočne Evrope primljena kao punopravni član Međunarodne koalicije za odgovornost da se zaštiti – ICRtoP. Koalicija okuplja nevladine organizacije iz svih delova sveta radi zajedničkog delovanja na jačanju normativnog konsenzusa oko doctrine odgovornosti da se zaštiti (Responsibility to Protect, skraćeno: RtoP), u cilju boljeg razumevanja norme, pritiska na jačanju kapaciteta međunarodne zajednice da spreči ili zaustavi zločine genocida, ratne zločine, etničko čišćenje i zločine protiv čovečnosti i mobilizacije nevladinog sektora za zalaganje za akcije spasavanja ljudskih života u situacijama gde je primenljiva doktrina RtoP. Među istaknutim članovima Koalicije nalaze se i organizacije poput human Rights Watch i International Crisis Group.

U aprilu 2013. CEAS je postao prva organizacija civilnog društva u Srbiji koja je pristupila Komisiji Udruženja Privredne komore Srbije za javno-privatno partnerstvo u sektoru bezbednosti u Srbiji. Komisiju, pored predstavnika privatnog sektora bezbednosti,

sačinjavaju i predstavnici MUP i drugih državnih organa i institucija, koji su u obavljanju poslova državne uprave, nadležni i za saradnju javnog i privatnog sektora bezbednosti.

U septembru 2013. godine CEAS je postao i član Sektorskih organizacija civilnog društva - SEKO, za sektor vladavine prava. Program saradnje sa organizacijama civilnog društva u oblasti planiranja razvojne pomoći Kancelarije za evropske integracije, posebno programiranja i praćenja korišćenja Instrumenta za pretpristupnu pomoć za 2011. predvideo je formiranje konsultativnog mehanizma sa OCD koji kao glavne nosioce aktivnosti podrazumeva Sektorske organizacije civilnog društva (SEKO). Pod Sektorskom organizacijom civilnog društva podrazumeva se konzorcijum organizacija civilnog društva od najviše tri partnera od kojih je jedna vodeći partner.

U septembru 2014. Godine CEAS je postao punopravni član Asocijacije za otvoreno društvo – PASOS, međunarodne asocijacije ekspertske nevladinih organizacija (think-tanks) iz Evrope i Centralne Azije, koja podržava izgradnju i funkcionisanje otvorenog društva, naročito u vezi sa pitanjima političke i ekonomske tranzicije, demokratizacije i ljudskih prava, otvaranja privrede i dobrog javnog upravljanja, održivog razvoja i međunarodne saradnje. PASOS ima 40 punopravnih i 10 pridruženih članova, među kojima je i prestižni European Council on foreign Relations – ECFR.

CENTAR ZA EVROATLANTSKE STUDIJE

ADRESA: DR DRAGOSLAVA POPOVIĆA 15/II/15

11000 BEOGRAD, SRBIJA

TELEFON/FAX +381 11 323 95 79

WWW.CEAS-SERBIA.ORG

OFFICE@CEAS-SERBIA.ORG